

Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού

YHUYFEDD FONGHKE HAHNEAL KAI HPHCKEYMAH
KAAH YHUPCH AADHPHKE THEAL

HYPERBALEN EMER
HYPERBATHOCH
ED ECONOMIC TAME

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχική
Επαγγελματική Κατάρτιση

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-1823-2

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Ρεπούση

Χαρά Ανδρεάδου Αριστείδης Πουταχίδης Αρμόδιος Τσίβας

Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού

Στα νεότερα
και σύγχρονα
χρόνια

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**

Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού
Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Ρεπούση

Επίκ. Καθηγήτρια Αριστοτέλειον Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Χαρίκλεια Ανδρεάδου

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Αριστείδης Πονταχίδης

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Αρμόδιος Τσιβάς

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη

Καθ. Πανεπιστημίου Αθηνών

Απόστολος Καραπαπάς

τ. Σχολικός Σύμβουλος

Δέσποινα Μουζαλά

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Κωνσταντίνος Αρώνης

Σκιτσογράφος - Εικονογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιωργία Ρογάρη

Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Γιάννης Παπαγεηγορίου

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Σύμβουλος Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Γιάννης Παπαγεηγορίου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Γιώργος Λαζόγκας

Εικαστικός Καλλιτέχνης

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ

“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ - MULTIMEDIA A.E.”

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

<p>Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»</p>	
Πράξη με τίτλο:	<p>ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ <i>Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i></p>
	<p>«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»</p>
	<p>Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου Γεώργιος Τύπας <i>Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i></p>
	<p>Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου Γεώργιος Οικονόμου <i>Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i></p>
	<p>Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους</p>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Ρεπούση

Χαρίκλεια Ανδρεάδου Αριστείδης Πουταχίδης Αρμόδιος Τσιβάς

Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού

Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Εισαγωγή στην Ενότητα

τιτλος ενότητας → **Η Ευρώπη στα νεότερα χρόνια**

αριθμός ενότητας → **1**

ΕΝΟΤΗΤΑ

σύντομο εισαγωγικό κείμενο → Από το 15^ο έως το τέλος του 18^{ου} αιώνα η Ευρώπη αλλάζει. Η εποχή αυτή είναι τόσο σημαντική που οι ιστορικοί την αποκαλούν **Νέοτερη εποχή**.

εισαγωγικό ντοκουμέντο ενότητας → **Τα κεφάλαια της ενότητας:**

1. Η γέννηση των νεότερων αιώνων
2. Η Ευρώπη ανακλύβεται τον 15^ο αιώνα
3. Οι Ευρωπαϊκοί θαλασσοπόροι
4. Η Τούρκικη Επανάσταση

τα κεφάλαια της ενότητας →

αρίθμηση πηγών → **11**

ερώτηση & δραστηριότητα → **Μάθατε τις Ευρώπη στα μέσα του 15^{ου} αιώνα**

ερώτηση & δραστηριότητα → **Μετατρέψτε το χάρτη της Ευρώπης και αναζητήστε τις πηγές της εποχής. [1-1]**

το κεντρικό ερώτημα της ενότητας → **Ποιες σημαντικές αλλαγές γίνονται στην Ευρώπη στη Νέοτερη εποχή;**

ιστοριογραμμή / χρονολόγιο της ενότητας → **15^{ος} αιώνας** **16^{ος} αιώνας** **17^{ος} αιώνας** **18^{ος} αιώνας**

15^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυροφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυροφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυροφορικός πόλεμος** (1492-1498)

16^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυροφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

17^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

18^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

Κεφάλαιο

αριθμός & τίτλος κεφαλαίου → **1. Η γέννηση των νεότερων χρόνων**

ιστορικοί όροι αυτής της ενότητας → **Το 14^ο αιώνα ξεκινά από την Ιταλία η καλλιτεχνική κίνηση, που ονομάζεται Αναγέννηση, και μέχρι το 16^ο αιώνα εξαπλώνεται σε ολόκληρη την Ευρώπη. Μέσα σε μια αιώνα περίοδο κερδίζει οι διανοητικοί δημιουργούν σπουδαία έργα λογοτεχνίας, φιλοσοφίας, φυσικομαθηματικής και γεωγραφίας. Ψηφισμένοι από τον άριστο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και φέρουν επάνω, όπως στην αρχαιότητα, τον άνθρωπο στο επίκεντρο της δημιουργίας και της σκέψης.**

ιστορικοί όροι προηγούμενης ενότητας → **Εάν το καίριο διαπιστώσουμε το πνευματικό κίνημα του Σουματισμού, που διαδόθηκε πρώτα με την κινεζογραφία. Οι αντανάκλας εδωμένων των ανθρώπων και τα δημιουργημένα του, και παρ'ότι η προσέγγισή του να κατασκευαστεί η δυνατότητάς του για να αλλάξει ή να βελτιώσει τον κόσμο του.**

ιστορικοί όροι προηγούμενης ενότητας → **Στην αρχή του 16^{ου} αιώνα, με τη Μεταρρύθμιση, οι νέες αυτές ιδέες κυριαρχούν στην Ευρώπη. Με αυτήν την πύληση αποκρυσταλώνεται από ακροατούς του Πάπου, οι Προτεστάντες, με το Μαρτίνου Λούθηρου στη Γερμανία, καθιερώνεται ης ηρωτικής της Καθολικής Εκκλησίας. Προσάουν ότι η αληθινή πίστη οδηγεί στη σωτηρία του ανθρώπου και ότι οι εξωτερικές εκδηλώσεις λατρείας, όπως η νηστεία και η προσευχή. Η απήχηση καθιερώνεται αποκλειστικά λόγω του Θεού.**

ιστορικοί όροι προηγούμενης ενότητας → **Τους Προτεστάντες ακολουθούν και άλλοι μεταρρυθμιστές, όπως οι αντανάκλας της Καθολικής Εκκλησίας, που δίνει με την Αντιμεταρρύθμιση, όπως συνηθίζεται να αποκαλούνται τα μέτρα που είναι η απάντησή της Ρώμης για να αντιμετωπίσει τη Μεταρρύθμιση.**

κείμενο → **ΤΙΤΙΣΑΡΙΟ**

εισαγωγικό ντοκουμέντο →

ερωτήματα & δραστηριότητες → **Η γέννηση της Αφροδίτης**
Έργο του Σ. Μικελάντζελου (1495-1496)
Φωτογραφία, Παναθηναϊκό Μουσείο

ερωτήματα & δραστηριότητες → **Ποια στοιχεία προβάλει στο έργο του ο καλλιτέχνης; [1-2]**

ιστοριογραμμή / χρονολόγιο → **15^{ος} αιώνας** **16^{ος} αιώνας** **17^{ος} αιώνας** **18^{ος} αιώνας**

15^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυροφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

16^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

17^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

18^{ος} αιώνας: **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498), **Πρώτος σταυφορικός πόλεμος** (1492-1498)

2σέλιδο μαθητείας στην ιστορία

μαθαίνω για...

μαθητεία
στην ιστορία

ιστορικές
πηγές

ερωτήσεις &
δραστηριότητες

ιστορικές
πηγές

← εργασίες σύνθεσης

[illegible]

▲▶▼◀ το βελάκι δείχνει την πηγή
■ το τετράγωνο δείχνει πολλές πηγές μαζί

Ανακεφαλαίωση Ενότητας

κείμενο

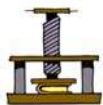
ιστορικές
πηγές

ιστορικοί όροι που
πρέπει να θυμάμαι

συνθετική απάντηση
στο κεντρικό ερώτημα
της ενότητας

[illegible]

1^η Η Ευρώπη στα νεότερα χρόνια	1 ^ο Η γένεση των νεότερων χρόνων	2
	2 ^ο Η Ευρώπη ανακαλύπτει τον κόσμο	5
	3 ^ο Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός	8
	4 ^ο Η Γαλλική Επανάσταση	11
2^η Οι Έλληνες κάτω από ξένη κυριαρχία	1 ^ο Η κυριαρχία στον ελληνικό χώρο: Λατίνοι και Οθωμανοί	16
	2 ^ο Η κοινωνική οργάνωση	18
	3 ^ο Οικονομία και επαγγέλματα	20
	4 ^ο Η εκπαίδευση	22
	5 ^ο Η καθημερινή ζωή	24
	6 ^ο Η πνευματική ζωή	26
	7 ^ο Οι σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο	28
	8 ^ο Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: ακμή και παρακμή	30
	9 ^ο Οι μορφές αντίστασης	32
	10 ^ο Τα απελευθερωτικά οράματα: ο Ρήγας Φεραίος	34
3^η Η Μεγάλη Επανάσταση	1 ^ο Η προετοιμασία του Αγώνα: ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός	38
	2 ^ο Η προετοιμασία του Αγώνα: η Φιλική Εταιρεία	40
	3 ^ο Η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα	42
	4 ^ο Οι πολεμικές επιχειρήσεις 1821-1824	44
	5 ^ο Οι πολεμικές επιχειρήσεις 1825-1827	46
	6 ^ο Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα	48
	7 ^ο Οι μορφές του 1821	50
	8 ^ο Οι εμφύλιες συγκρούσεις	52
	9 ^ο Οι σχέσεις με την Ευρώπη: ο φιλελληνισμός	54
	10 ^ο Η έκβαση του Αγώνα	56
	11 ^ο Συνθήκες ζωής κατά τη διάρκεια του Αγώνα	58
	12 ^ο Η διακυβέρνηση Καποδίστρια	60
	13 ^ο Η εκπαίδευση	62
	14 ^ο Οι τελικές ρυθμίσεις του ελληνικού ζητήματος	64
4^η Η Ελλάδα γίνεται ανεξάρτητο κράτος	1 ^ο Το πολίτευμα	68
	2 ^ο Το εθνικό ζήτημα	71
	3 ^ο Οι σχέσεις της Ελλάδας με τους άλλους	74
	4 ^ο Οικονομία και εκσυγχρονιστικά έργα	77
	5 ^ο Κοινωνία και κράτος	80
	6 ^ο Η καθημερινή ζωή	83
	7 ^ο Καλλιτεχνική και πνευματική κίνηση	86
5^η Η Ελλάδα στον 20^ο αιώνα	1 ^ο Ο εκσυγχρονισμός του κράτους	91
	2 ^ο Οι Βαλκανικοί πόλεμοι	94
	3 ^ο Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος	97
	4 ^ο Μικρασία: εκστρατεία και καταστροφή	100
	5 ^ο Οι τελικές ρυθμίσεις: τα σύνορα και η ανταλλαγή των πληθυσμών	103
	6 ^ο Κοινωνία και κράτος στο Μεσοπόλεμο	106
	7 ^ο Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος	109
	8 ^ο Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος πόλεμος	112
	9 ^ο Τα μεταπολεμικά χρόνια	115
	10 ^ο Η στρατιωτική δικτατορία	118
	11 ^ο Το κυπριακό ζήτημα	121
	12 ^ο Η Ευρωπαϊκή Ένωση	124
	13 ^ο Η καθημερινή ζωή	127
	14 ^ο Ο αθλητισμός	130
	15 ^ο Ο πολιτισμός	133

Η Ευρώπη στα νεότερα χρόνια

Από το 15^ο έως το τέλος του 18^{ου} αιώνα η Ευρώπη αλλάζει. Η εποχή αυτή είναι τόσο σημαντική που οι ιστορικοί την ονομάζουν Νεότερη εποχή.

Τα κεφάλαια της ενότητας:

1. Η γένεση των νεότερων χρόνων
2. Η Ευρώπη ανακαλύπτει τον κόσμο
3. Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός
4. Η Γαλλική Επανάσταση

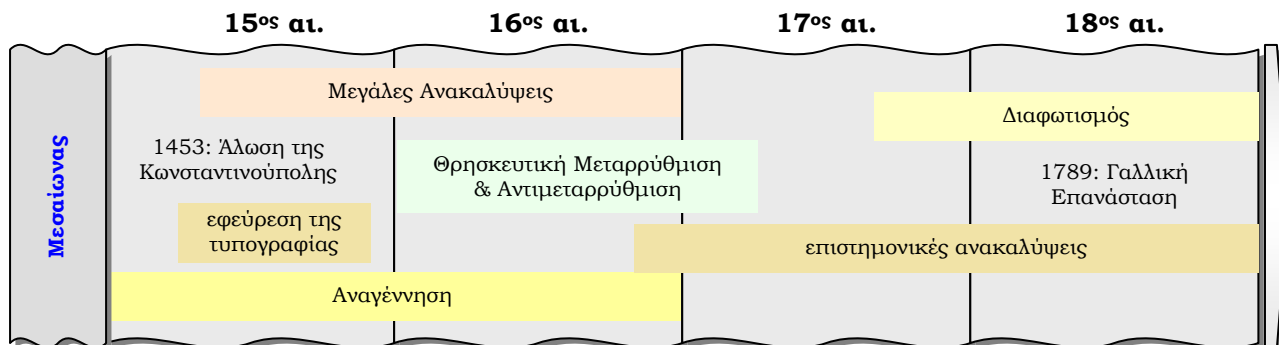
1.1

Χάρτης της Ευρώπης στα μέσα του 15^{ου} αιώνα

▲ Παρατηρώ το χάρτη της Ευρώπης και αναφέρω τα κράτη της εποχής. [1.1]

Το ερώτημα της ενότητας:

Ποιες σημαντικές αλλαγές γίνονται στην Ευρώπη στη Νεότερη εποχή;

1. Η γένεση των νεότερων χρόνων

Το 14^ο αιώνα ξεκινά από την Ιταλία η καλλιτεχνική και πνευματική κίνηση, που ονομάζεται Αναγέννηση, και μέχρι το 16^ο αιώνα εξαπλώνεται σε ολόκληρη την Ευρώπη. Μέσα σε μια ατμόσφαιρα χαράς οι άνθρωποι δημιουργούν σπουδαία έργα ζωγραφικής, γλυπτικής, αρχιτεκτονικής και λογοτεχνίας. Εμπνέονται από τον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και φέρνουν πάλι, όπως στην αρχαιότητα, τον άνθρωπο στο επίκεντρο της δημιουργίας και της σκέψης.

Σ' αυτό το κλίμα διαμορφώνεται το πνευματικό κίνημα του Ουμανισμού, που διαδίδεται γρήγορα με την **τυπογραφία**. Οι ουμανιστές εξυμνούν τον άνθρωπο και τα δημιουργήματά του, και κυρίως την προσπάθειά του να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητές του για να αλλάξει ή να βελτιώσει την τύχη του.

Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, με τη **Μεταρρύθμιση**, οι νέες αυτές ιδέες εκφράζονται και στη θρησκεία. Με αφορμή την πώληση **συχωροκαρτιών** από εκπροσώπους του Πάπα, οι **Προτεστάντες**, με το Μαρτίνο Λούθηρο στη Γερμανία, αμφισβητούν τις πρακτικές της Καθολικής Εκκλησίας. Πιστεύουν ότι η αληθινή πίστη οδηγεί στη σωτηρία του ανθρώπου και όχι οι εξωτερικές εκδηλώσεις λατρείας, όπως η νηστεία και η προσευχή. Η σωτηρία παραμένει αποκλειστικό δώρο του Θεού.

Τους Προτεστάντες ακολουθούν και άλλοι μεταρρυθμιστές από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Η **Καθολική Εκκλησία** αντιδρά με την Αντιμεταρρύθμιση, όπως συνηθίζεται να αποκαλούνται τα μέτρα που πήρε η εκκλησία της Ρώμης για να αντιμετωπίσει τη Μεταρρύθμιση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

τυπογραφία:

η εκτύπωση βιβλίων με τη χρήση κινητών μεταλλικών στοιχείων

Μεταρρύθμιση:

το θρησκευτικό κίνημα που αμφισβητεί τον τρόπο λειτουργίας της καθολικής εκκλησίας και τις εξουσίες του Πάπα

συχωροκάρτια:

έγγραφα συγχώρεσης των αμαρτιών, που χορηγεί ο Πάπας αντί χρηματικού ποσού

Προτεστάντες:

ονομάζονται οι Διαμαρτυρόμενοι Καθολικοί

λόγιοι:

άνθρωποι των γραμμάτων

1.2

Η γέννηση της Αφροδίτης
Έργο του Σ. Μποτιτσέλι (1485-1486)
Φλωρεντία, Πινακοθήκη Ουφίτσι

▲ Ποια στοιχεία προβάλλει στο έργο του ο καλλιτέχνης; [1.2]

καλλιτέχνες

Μιχαήλ Αγγελος
(1475-1564)

Μποτιτσέλι
(1444-1510)

Ραφαήλ
(1483-1520)

Λεονάρντο ντα Βίντσι
(1452-1519)

λόγιοι

Βησσαρίωνας
(1403-1472)

Έρασμος
(1467-1536)

Μακιαβέλι
(1469-1527)

Ραμπελαί
(1494-1553)

Σαίξπηρ
(1564-1616)

Θερβάντες
(1567-1616)

I. Η αξία των βιβλίων στην Αναγέννηση

Ο Βησσαρίων γράφει (1463):

«Τα βιβλία είναι γεμάτα από λόγια σοφών, παραδείγματα των αρχαίων, έθιμα, νόμους και θρησκευτικές αρχές. Αν δεν υπήρχαν βιβλία, θα ήμασταν όλοι άξεστοι κι αμαθείς, χωρίς ίχνος από την παράδοση του παρελθόντος, χωρίς κάποιο σημείο αναφοράς κι η μνήμη των ανθρώπων θα έσβηνε...»

1.3

- ▲ Διαβάζω το κείμενο και σκέπτομαι λόγους για τους οποίους είναι ιστορική πηγή. [1.3]
- ▲ Μελετώ την ιστορική πηγή και σχολιάζω την αξία που έχουν τα βιβλία κατά το 15^ο αιώνα. [1.3]

1.4

Νεκρή φύση με βιβλία,
Έργο του Μπ. ντ' Ανοναί, 17^{ος} αι.

Βησσαρίων (1403-1472)

Βυζαντινός λόγιος, Επίσκοπος Νίκαιας. Μαθητής του φιλόσοφου Πλήθωνα Γεμιστού. Συμμετέχει στη Σύνοδο της Φεράρας-Φλωρεντίας (1438) και είναι υποστηρικτής της ένωσης των δυο Εκκλησιών. Πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης εγκαθίσταται στην Ιταλία. Εργάζεται για την οργάνωση σταυροφοριών εναντίον των Οθωμανών. Συμβάλλει στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στη Δύση, κάνοντας γνωστούς τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Προσφέρει τη βιβλιοθήκη του, που περιέχει σημαντικά βιβλία και χειρόγραφα, στην πόλη της Βενετίας.

Παρατηρώ το έργο τέχνης και απαντώ [1.4]:

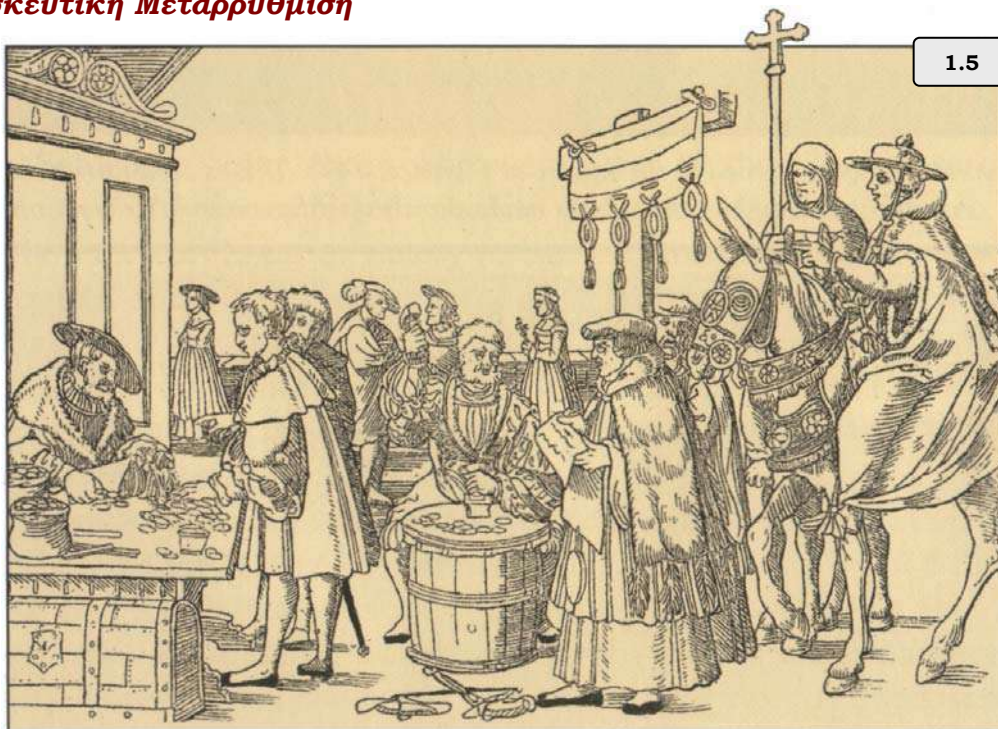
- ◀ Ποιο είναι το θέμα του;
- ◀ Ποια σχέση έχει το θέμα του με την Αναγέννηση;
- ◀ Γιατί τα βιβλία προβάλλονται και γίνονται θέμα σε έργα τέχνης της Αναγέννησης;

Σκέπτομαι [1.4]:

- ◀ Το έργο τέχνης μπορεί να μαρτυρήσει για την εποχή του;
- ◀ Αν ναι, είναι ιστορική πηγή;

II. Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

Πώληση συχωροκαρτιών από εκπροσώπους του Πάπα
στη Βυρτεμβέργη (Γερμανία), το 1517
Ξυλογραφία εποχής

- ▲ Παρατηρώ και περιγράφω την εικόνα. [1.5]
- ▲ Αναφέρω το θέμα της, την εποχή της και τις ιστορικές πληροφορίες που περιέχει. [1.5]
- ▲ Η εικόνα [1.5] είναι πηγή για την ιστορία και γιατί;

Άρθρα από τις 95 θέσεις διαμαρτυρίας του Μαρτίνου Λούθηρου κατά της Καθολικής Εκκλησίας, που θυροκολλούνται σε εκκλησία της Βυρτεμβέργης, το 1517:

«27. Κηρύσσουν ανθρώπινα επινοήματα, όσοι υποστηρίζουν ότι μόλις ακουστεί ο ήχος των χρημάτων στα χρηματοκιβώτιά τους, η ψυχή μεταπηδά στον παράδεισο.

37. Κάθε γνήσιος Χριστιανός, ζωντανός ή νεκρός, μετέχει σε όλα τα αγαθά του Χριστού και της Εκκλησίας, με τη βοήθεια της θείας χάρης του Θεού και χωρίς συχωροάρτια.»

1.6

Μαρτίνος Λούθηρος (1483-1546)

Μοναχός και καθηγητής Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βυρτεμβέργης. Το 1517 έρχεται σε αντίθεση με τις θέσεις της Καθολικής Εκκλησίας και κυρίως με την πώληση των συχωροκαρτιών. Οι 95 θέσεις διαμαρτυρίας που γράφει οδηγούν στον αφορισμό του από τον Πάπα της Ρώμης, το 1520. Το κήρυγμά του διαδίδεται γρήγορα σε όλη την Ευρώπη.

- ▲ Διαβάζω την πηγή και αναφέρω τις απόψεις που εκφράζει ο Λούθηρος. [1.6]
- ▲ Σε ποιους εναντιώνεται ο Λούθηρος και με ποιο τρόπο; [1.6]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Με ποια μεγάλα ιστορικά γεγονότα συνδέεται η Αναγέννηση;
- ❖ Ποια είναι η σημασία που αποκτούν τα βιβλία στα νεότερα χρόνια;

2. Η Ευρώπη ανακαλύπτει τον κόσμο

Το 15^ο αιώνα, οι Ευρωπαίοι προσπαθούν ν' ανακαλύψουν νέους εμπορικούς δρόμους προς τις χώρες της Ανατολής. Τις φαντάζονται μυστηριώδεις και πλούσιες. Χρειάζονται θαλάσσιους δρόμους για να φθάσουν σ' αυτές, καθώς οι χερσαίοι δρόμοι ελέγχονται από τους **Οθωμανούς Τούρκους**.

Έμπειροι θαλασσοπόροι, επηρεασμένοι από μύθους και ιστορίες, πείθουν τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς ηγεμόνες να χρηματοδοτήσουν τα πρώτα μεγάλα εξερευνητικά ταξίδια. Οι ηγεμόνες αυτοί, όπως και άλλοι ευρωπαίοι ηγεμόνες, θέλουν να ενισχύσουν το εμπόριό τους με τις χώρες της Ανατολής και να αυξήσουν τα πλούτη τους.

Τα **υπερπόντια ταξίδια** υποστηρίζονται επίσης από σημαντικές τεχνικές εφευρέσεις και νέες αντιλήψεις για το σχήμα της γης. Η **καραβέλα**, οι νέοι λεπτομερείς χάρτες, και εφευρέσεις όπως η **πυξίδα** και ο **αστρολάβος**, βοηθούν τους θαλασσοπόρους να απομακρύνονται από τις ακτές και να πλέουν στους ωκεανούς.

Στη διάρκεια του 15^{ου} και του 16^{ου} αιώνα, οι Ευρωπαίοι εξερευνούν νέα, άγνωστα μέχρι τότε, σ' αυτούς εδάφη. Περιπλέουν την Αφρική και φθάνουν στην Ασία αναζητώντας χρυσάφι και μπαχαρικά. Ο Χριστόφορος Κολόμβος κατευθύνεται δυτικά και ανακαλύπτει την Αμερική. Ο Μαγγελάνος πραγματοποιεί τον πρώτο περίπλου της γης και αποδεικνύει τη σφαιρικότητά της.

Οι Ανακαλύψεις αυτές έχουν σημαντικές συνέπειες για την Ευρώπη και ολόκληρο τον κόσμο. Οι Ευρωπαίοι ιδρύουν αποικίες στις νέες χώρες και εκμεταλλεύονται τους **ιθαγενείς** πληθυσμούς. Παράλληλα έρχονται σε επαφή με τους πολιτισμούς των ιθαγενών, συγκεντρώνουν στοιχεία γι' αυτούς και μεταφέρουν το πολύτιμο αυτό υλικό στην Ευρώπη.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

υπερπόντια ταξίδια:

ταξίδια στους ωκεανούς

αστρολάβος, πυξίδα:

όργανα πλεύσης και προσανατολισμού

καραβέλα:

είδος καραβιού της εποχής

ιθαγενείς:

οι ντόπιοι κάτοικοι των περιοχών που ανακαλύφθηκαν από τους Ευρωπαίους

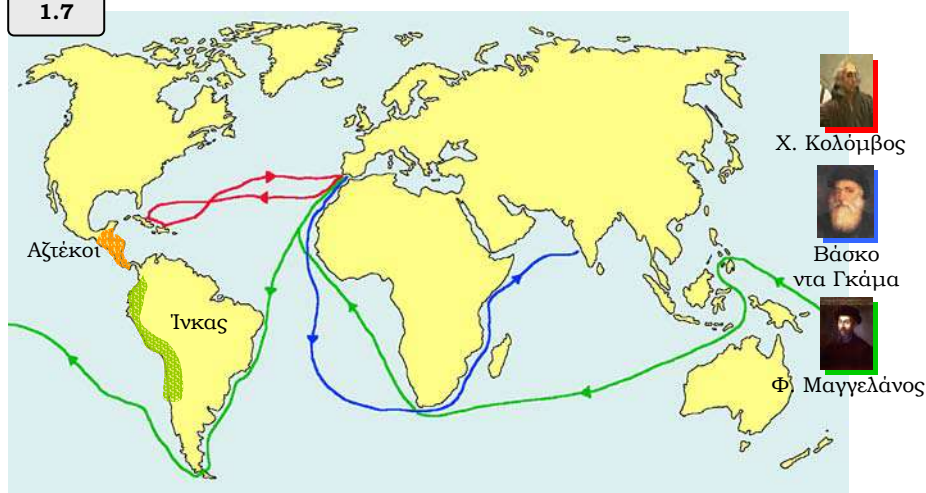
Ερρίκος Η΄:

Πορτογάλος ηγεμόνας, γνωστός ως Ερρίκος ο Θαλασσοπόρος

Αζτέκοι, Ίνκας:

σημαντικοί πολιτισμοί της Αμερικής πριν την ανακάλυψή της από τον Κολόμβο

1.7

Χάρτης των μεγάλων εξερευνητικών ταξιδιών (15^{ος}-16^{ος} αι.)

▲ Ποιοι είναι οι μεγάλοι θαλασσοπόροι και ποια είναι τα ταξίδια τους; [1.7]

1420:
ίδρυση της Ναυτικής Ακαδημίας στη Λισσαβόνα από τον **Ερρίκο Η΄**

1492:
ανακάλυψη της Αμερικής από τον Κολόμβο

1498-99:
ταξίδι του Βάσκο ντα Γκάμα στην Ινδία

1519-1522:
ο γύρος της Γης από τον Μαγγελάνο

1519-1521:
καταστροφή του πολιτισμού των **Αζτέκων**

1531-1533:
καταστροφή του πολιτισμού των **Ίνκας**

I. Τα κίνητρα των εξερευνητών

Από Το βιβλίο των θαυμάτων του Μάρκο Πόλο, 15^{ος} αι. :

«Η Τσιπανγκου (Ιαπωνία) είναι μία νήσος ανατολικά στον ανοικτό Ωκεανό [...]. Είναι απέραντη. Οι κάτοικοι έχουν λευκό δέρμα και τρόπους καλούς. [...]

Έχουν αμέτρητες ποσότητες χρυσού, [...] και κανείς δεν τον βγάζει έξω από το νησί, γιατί κανένας έμπορος ούτε άλλος κανείς δεν μπορεί να φτάσει εκεί από τη στεριά. Γι' αυτό έχουν τόσο χρυσό όσο σας είπα.

Θα σας διηγηθώ πόσο θαυμαστό είναι το παλάτι του άρχοντα αυτής της νήσου. Σκεφτείτε ότι έχει ένα παλάτι λαμπρό, ντυμένο όλο με ατόφιο μάλαμα. Όπως ντύνουμε εμείς τα σπίτια και τις εκκλησιές μας με μολύβι, έτσι είναι καλυμμένο εκείνο το παλάτι με ατόφιο χρυσάφι, είναι αδύνατο να λογαριάσει κανείς την αξία του.»

1.8

«Ο Ερρίκος (ο Θαλασσοπόρος) ήθελε να γνωρίζει ποια εδάφη υπήρχαν πέρα από τις Καναρίους νήσους [...] δεν ήξερε κανείς τι εδάφη υπήρχαν παραπέρα.

Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι θα μπορούσαν να φέρουν από εκεί πολλά εμπορεύματα σε χαμηλές τιμές. [...]

Ο πέμπτος λόγος ήταν η μεγάλη του επιθυμία να εξαπλώσει την αγία πίστη του Κυρίου Μας Ιησού Χριστού και να οδηγήσει σ' αυτήν όλες τις ψυχές που θέλουν να σωθούν.»

Εάνες ντε Αζουράρα, Χρονικό της αποκάλυψης και της κατάκτησης της Γουινέας, 1543

1.9

1.10

- Τι μαθαίνω από την κάθε πηγή σχετικά με τα κίνητρα των εξερευνητών; [1.8-1.10]
- Γιατί είναι αναγκαίο να ανατρέξω στις πηγές για να μάθω τα κίνητρα των εξερευνητών; [1.8-1.10]

Η αποβίβαση του Χριστόφορου Κολόμβου στην Αμερική, το 1492

Γκραβούρα του Θ. ντε Μπρυ, (1594)

Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη

II. Συνέπειες των Ανακαλύψεων

1.11

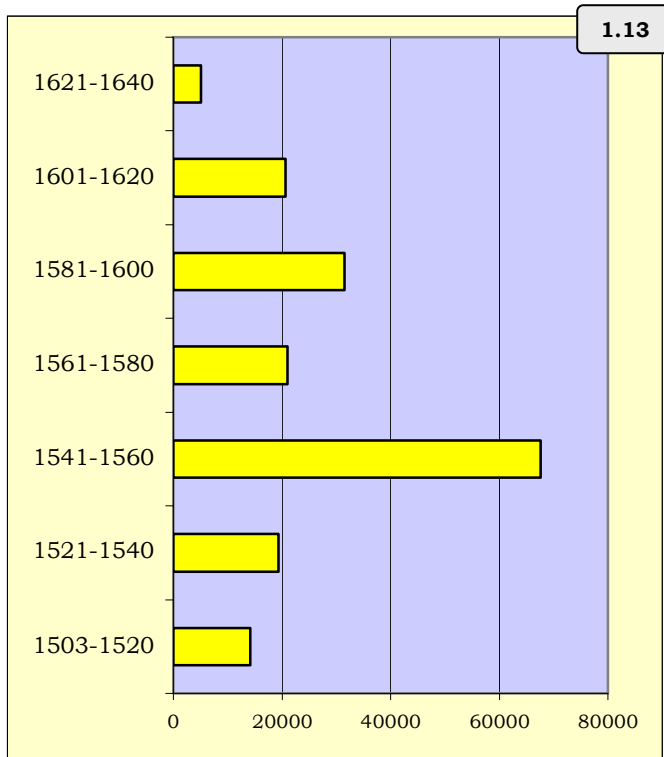

Εργασία σε ορυχείο του Περού κατά το 16^ο αι.
Γκραβούρα του Θ. ντε Μπρυ (16^{ος} αι.)
Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη

«Ενώ οι Ινδιάνοι είχαν καλή διάθεση απέναντί τους, οι χριστιανοί εισέβαλαν σ' αυτές τις χώρες σαν λυσσασμένοι λύκοι. Ιδού οι λόγοι για τους οποίους σκοτώθηκαν τόσοι άνθρωποι: [...] όλοι όσοι ήρθαν πίστεψαν ότι, καθώς επρόκειτο για λαούς απίστων, νομιμοποιούνταν να τους σκοτώσουν ή να τους αιχμαλωτίσουν, να τους πάρουν τα αγαθά τους, χωρίς να νοιάζονται καθόλου και να έχουν τύψεις συνειδήσης για τέτοια πράγματα. [...] οι ίδιοι αυτοί άπιστοι ήταν τα πιο γλυκά και ειρηνικά πλάσματα του κόσμου, χωρίς καθόλου όπλα.»

Βαρθολομαίος ντε Λας Κάζας, *Πολύ σύντομη αναφορά στην καταστροφή των Δυτικών Ινδιών*, 1552

1.12

Εισαγωγές χρυσού (σε κιλά) στην Ισπανία από την Αμερική κατά το διάστημα 1503-1650
Πηγή: Hamilton E.J., *American Treasure and the price Revolution in Spain, 1501-1650*, Μασαχουσέτη 1934

- Πώς συμπεριφέρονται οι Ευρωπαίοι στους ιθαγενείς, σύμφωνα με τις πηγές; [1.11-1.13]
- Ποιες διαφορετικές πληροφορίες βρίσκω στις πηγές για τις σχέσεις Ευρωπαίων και ιθαγενών πληθυσμών; [1.11-1.13]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα κίνητρα των εξερευνητικών ταξιδιών;
- ❖ Ποιες είναι οι συνέπειες των Ανακαλύψεων για τους ιθαγενείς πληθυσμούς;

3. Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός

Στο τέλος του 17^{ου} αιώνα, οι μεγάλες αλλαγές που έχουν γίνει στην ευρωπαϊκή σκέψη εκφράζονται σ' ένα σημαντικό πνευματικό κίνημα, το Διαφωτισμό. Διαρκεί όλο το 18^ο αιώνα, που για το λόγο αυτό ονομάζεται Αιώνας των Φώτων.

Οι **φιλόσοφοι** του Διαφωτισμού δεν περιορίζονται στη μελέτη, αλλά προσπαθούν να βελτιώσουν τον κόσμο με συγκεκριμένες προτάσεις. Αμφισβητούν τις παλαιές αξίες και οραματίζονται έναν καινούριο κόσμο. Στη θέση του θρησκευτικού φανατισμού, των προλήψεων και των **δεισιδαιμονιών**, που επικρατούν στη δυτική Ευρώπη, προτείνουν την **ανεξιθρησκία** και τον **ορθό λόγο**. Εναντιώνονται στην **απολυταρχία** και υποστηρίζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη. Θέλουν να καταργήσουν τη δουλεία και υπερασπίζονται την ισότητα μεταξύ των ανθρώπων. Πιστεύουν στην πρόοδο της ανθρωπότητας και έχουν εμπιστοσύνη στον άνθρωπο και στη σκέψη του. Θαυμάζουν την επιστήμη και υποστηρίζουν τα γράμματα.

Έδρα των φιλοσόφων είναι η Γαλλία. Οι ιδέες τους όμως ξεπερνούν τα γαλλικά σύνορα και διαδίδονται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Οι εφημερίδες και τα έντυπα πλέον βιβλία βοηθούν σημαντικά στην επικοινωνία των φιλοσόφων και στην εξάπλωση των νέων ιδεών. Ο Διαφωτισμός γίνεται έτσι ένα ευρωπαϊκό κίνημα ιδεών που επηρεάζει και προετοιμάζει συνολικά τις ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Σημαντικοί εκπρόσωποι αυτού του πνευματικού κινήματος είναι ο Λοκ, ο Βολταίρος, ο Μοντεσκιέ, ο Ρουσσώ, ο Καντ. Τα έργα τους έχουν μεγάλη απήχηση και διαβάζονται μέχρι σήμερα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

φιλόσοφοι:

ονομάζονται έτσι οι φορείς του Διαφωτισμού

δεισιδαιμονίες:

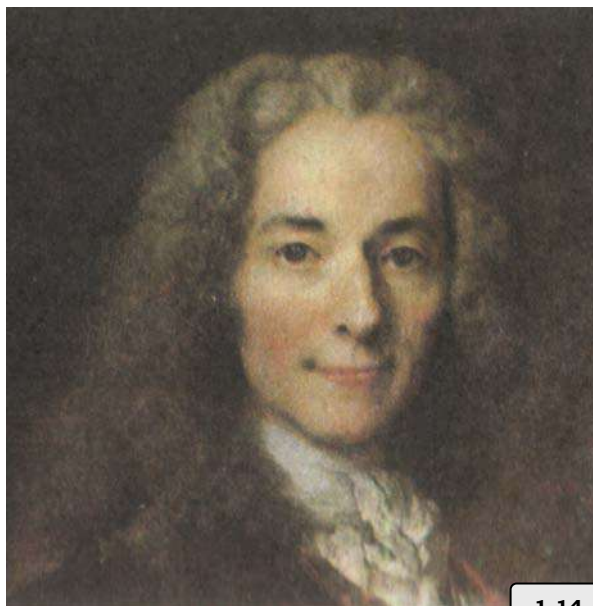
ιδέες και πρακτικές των ανθρώπων που είναι αντίθετες με τη λογική

ορθός λόγος:

η χρήση της λογικής για την ερμηνεία του κόσμου

απολυταρχία:

η συγκέντρωση όλων των εξουσιών στα χέρια του μονάρχη

Βολταίρος (1694-1778)

1.14

♦ Παρατηρώ και την ιστοριογραφική και αναφέρω τους σημαντικότερους φιλόσοφους του Διαφωτισμού. [1.14]

Λοκ
(1632-1704)

Μοντεσκιέ
(1698-1755)

Ρουσσώ
(1712-1778)

Καντ
(1724-1804)

I. Πρακτικές εφαρμογές της επιστήμης

Από τις Φιλοσοφικές επιστολές του Βολταίρου (1733):

«Στα εκατό άτομα ανά την υφήλιο, τουλάχιστον εξήντα προσβάλλονται από την ευλογιά· από τα εξήντα, είκοσι μιν πεθαίνουν τις ευνοϊκότερες χρονιές, άλλα δε είκοσι διατηρούν παντοτινά κάποια θλιβερά κατάλοιπα: ιδού λοιπόν που η αρρώστια αυτή σκοτώνει ή ασχημίζει το εν πέμπτον των ανθρώπων.»

1.15

- ▲ Πώς επηρεάζει η ασθένεια της ευλογιάς τη ζωή των ανθρώπων του 18^{ου} αιώνα; [1.15]

- Σε ποια επιστημονική ανακάλυψη αναφέρεται το γλυπτό; [1.16]-[1.17]

1.16

Ο Άγγλος γιατρός Ε. Τζέννερ εμβολιάζει ένα παιδί
Έργο του Η. Μπώρντ
Λονδίνο, Ιστορικό Μουσείο

1.17

Σημαντικές εφευρέσεις κατά το 18^ο αιώνα

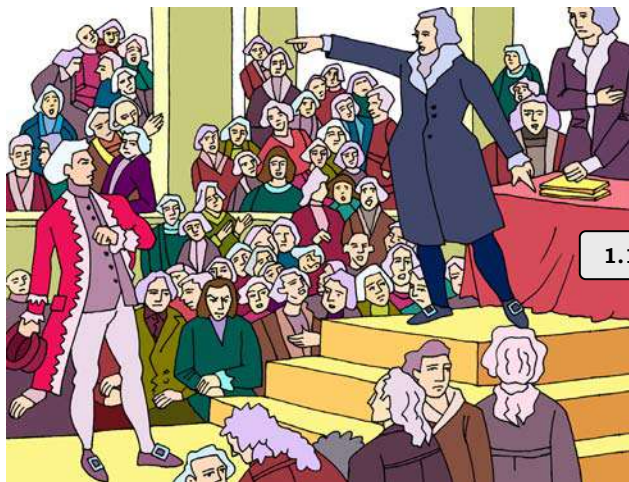
έτος	εφεύρεση	εφευρέτης
1714	Θερμόμετρο υδραργύρου	Φαρενάιτ
1752	Αλεξικέραυνο	Φραγκλίνος
1764	Βελτίωση της ατμομηχανής	Βατ
1769	Κλωστική μηχανή	Αρκράιτ
1783	Αερόστατο	Αδελφοί Μονγκολφιέ
1785	Αλεξιπτώτο	Μπλανσάρ
1787	Ατμόπλοιο	Φιτς
1795	Κονσερβοποίηση τροφών	Απέρ
1798	Εμβόλιο ευλογιάς (δαμαλισμός)	Τζέννερ

Πηγή: Ασίμοφ Ι., *Το χρονικό των επιστημονικών ανακαλύψεων*, Ηράκλειο 1998

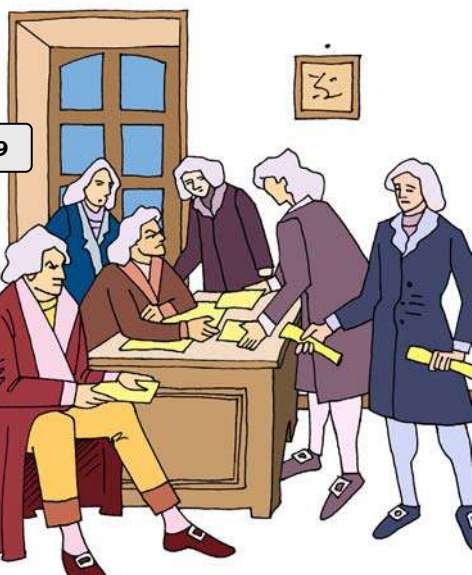
- ▲ Διαβάζω τις εφευρέσεις και σκέπτομαι για τις επιδράσεις που έχουν στη ζωή των ανθρώπων. [1.17]

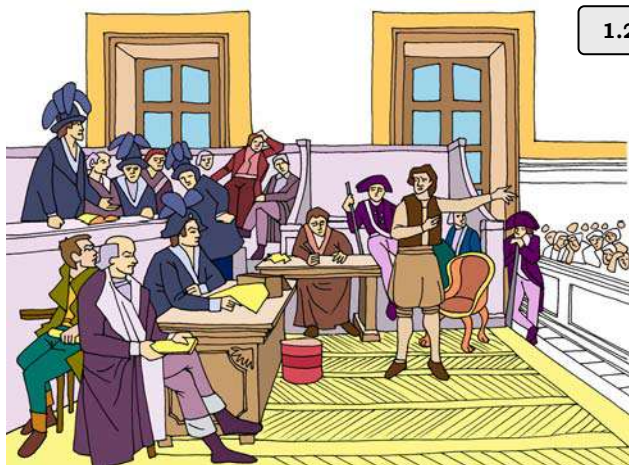
II. Η διάκριση των εξουσιών

1.18

1.19

1.20

«Σε κάθε κράτος υπάρχουν τρία είδη εξουσίας, η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική.[...]

Όταν στο ίδιο πρόσωπο ή στο ίδιο κυβερνητικό σώμα βρίσκονται ενωμένες η νομοθετική και η εκτελεστική εξουσία δεν υπάρχει ελευθερία, γιατί υπάρχει κίνδυνος μήπως ο ηγεμόνας θεοπίσει* τυραννικούς νόμους, τους οποίους θα προσπαθήσει να επιβάλλει τυραννικά. [...]

Όλα θα ήταν χαμένα αν ο ίδιος άνθρωπος, ή το ίδιο συλλογικό όργανο από ευγενείς ή από το λαό ασκούσε και τις τρεις εξουσίες, τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική.»

Μοντεσκιέ, *Το πνεύμα των νόμων*, 1748

*νομοθετήσει

1.21

- Συμβουλευόμαι το κείμενο [1.21] και γράφω το είδος της εξουσίας που εμφανίζεται στην κάθε εικόνα. [1.18-1.20]
- Ποιος ασκεί την εκτελεστική, ποιος τη νομοθετική και ποιος τη δικαστική εξουσία στη χώρα μου; [1.18-1.21]
- Συζητώ αν υπάρχει σήμερα διάκριση των εξουσιών στη χώρα μου. [1.18-1.21]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Για ποιους λόγους είναι σημαντική η διάκριση των εξουσιών στο δημοκρατικό πολίτευμα;
- ❖ Ποιες είναι οι βασικές ιδέες του Διαφωτισμού;

4. Η Γαλλική Επανάσταση

Η Γαλλία στο τέλος του 18^{ου} αιώνα αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Η καταστροφή της σοδειάς του 1788, η άνοδος των τιμών, η βαριά φορολογία, οι κοινωνικές ανισότητες και αδικίες δημιουργούν μια εκρηκτική κατάσταση.

Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ' συγκαλεί το 1789 τη **Συνέλευση των τάξεων** για την αντιμετώπιση της κρίσης. Ο κλήρος και οι ευγενείς, οι δυο από τις τρεις τάξεις που συμμετέχουν στη συνέλευση, προσπαθούν να διατηρήσουν τα προνόμιά τους. Η **τρίτη τάξη** αντιδρά και αναλαμβάνει να αντιμετωπίσει την κρίση. Θεωρεί ότι αντιπροσωπεύει το έθνος και μέσα σε λίγες ημέρες ανατρέπει το παλιό απολυταρχικό καθεστώς. Τις προσπάθειες των αντιπροσώπων της τρίτης τάξης υποστηρίζει ο γαλλικός λαός, που ξεσηκώνεται και καταλαμβάνει το σύμβολο της βασιλικής εξουσίας, το φρούριο της Βαστίλλης, αναζητώντας όπλα για να υπερασπιστεί την Επανάσταση.

Την ίδια χρονιά, το 1789, συγκαλείται η πρώτη **Εθνοσυνέλευση**. Ψηφίζει τη «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη», που αποτελεί τον **καταστατικό χάρτη** του νέου καθεστώτος. Κάθε κυριαρχία πηγάζει από το έθνος και όχι από το μονάρχη. Η ελευθερία, η ισότητα και η αλληλοσύνη πρέπει να είναι τα θεμέλια της νέας κοινωνίας.

Τα μηνύματα της Γαλλικής Επανάστασης διαδίδονται γρήγορα στην υπόλοιπη Ευρώπη και επηρεάζουν βαθιά τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Δημιουργούν μια νέα δικαιότερη εποχή, όχι όμως για όλους. Μεγάλες ομάδες ανθρώπων, όπως είναι οι γυναίκες, αποκλείονται από τα ίσα δικαιώματα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Συνέλευση των τάξεων:
η σύγκληση των τριών τάξεων της γαλλικής κοινωνίας: των ευγενών, του κλήρου και της τρίτης τάξης
τρίτη τάξη:
η μεγάλη πλειοψηφία του γαλλικού λαού που δεν είναι ευγενείς ή κληρικοί
Εθνοσυνέλευση:
συνέλευση των αντιπροσώπων του γαλλικού έθνους
καταστατικός χάρτης:
το Σύνταγμα ενός κράτους

1.22

Οι τάξεις της γαλλικής κοινωνίας πριν και μετά την Επανάσταση του 1789

Γελοιογραφίες εποχής (τέλη 18^{ου} αιώνα)

▲ Πώς αλλάζει η θέση των τάξεων της γαλλικής κοινωνίας με την Επανάσταση του 1789; [1.22]

1789: ▪ Συνέλευση των Τάξεων ▪ κατάληψη της Βαστίλλης	1791: ψήφιση Συντάγματος 1792: κατάργηση της μοναρχίας	1793: εκτέλεση του βασιλιά Λουδοβίκου ΙΣΤ'	1795: ψήφιση νέου Συντάγματος
1789	1792	1795	1799
1789: Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη			

I. «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη»

1.23

Προμετωπίδα της «Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη»

1.24

Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη (1789)

Άρθρο 1: Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και έχουν ίσα δικαιώματα.

Άρθρο 2: Ο στόχος κάθε πολιτικής οργάνωσης είναι η προστασία των φυσικών και απαραβίαστων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτά τα δικαιώματα είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση ενάντια στην καταπίεση.

Άρθρο 3: Κάθε εξουσία πηγάζει αποκλειστικά από το έθνος...

Άρθρο 6: Ο νόμος εκφράζει τη θέληση του συνόλου. Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να συμμετέχει, προσωπικά ή μέσω αντιπροσώπου, στη θεμελίωση του νόμου. Ο νόμος πρέπει να είναι ο ίδιος για όλους, είτε προστατεύει είτε τιμωρεί...

Άρθρο 10: Κανένας άνθρωπος δεν πρέπει να διώκεται εξαιτίας των απόψεών του, συμπεριλαμβανομένων και των θρησκευτικών του απόψεων, εφ' όσον η εκδήλωσή τους δε διαταράσσει τη δημόσια τάξη, που έχει εγκαταστήσει ο νόμος.

Άρθρο 11: Η ελεύθερη έκφραση ιδεών κι απόψεων είναι ένα από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του ανθρώπου. Κατά συνέπεια, κάθε άνθρωπος μπορεί να μιλά, να γράφει και να τυπώνει ελεύθερα, αλλά θα είναι υπεύθυνος για κάθε κατάχρηση αυτής της ελευθερίας, όπως καθορίζει ο νόμος...

- ▲ Ποιες θέσεις προβάλλονται στα άρθρα της «Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη»; [1.24]

II. «Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτισσας»

Ολυμπία ντε Γκουζ (1478-1793)

Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης γράφει σειρά φυλλαδίων με πολιτικό περιεχόμενο. Το 1791, συντάσσει τη «Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτισσας». Με τον τρόπο αυτό έρχεται σε σύγκρουση με την ηγεσία των επαναστατών, που επιμένει να μην αναγνωρίζει τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών. Οδηγείται στη λαιμητόμο το 1793

1.25

1.26

Πορεία οπλισμένων γυναικών προς τις Βερσαλλίες
(Οκτώβριος 1789)
Παρίσι, Μουσείο Καρναβαλέ

«Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτισσας»

Άρθρο 1: Η γυναίκα γεννιέται ελεύθερη και έχει τα ίδια δικαιώματα με τον άντρα.

Άρθρο 2: Σκοπός κάθε πολιτικής οργάνωσης είναι η διατήρηση των φυσικών και αναφαίρετων δικαιωμάτων του άντρα και της γυναίκας. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και πάνω απ' όλα, η αντίσταση στην καταπίεση.

Άρθρο 3: Κάθε εξουσία πηγάζει αποκλειστικά από το έθνος, δηλαδή από τη συνεργασία του άντρα και της γυναίκας.

Άρθρο 6: Ο νόμος είναι η έκφραση της θέλησης του συνόλου. Όλες οι πολίτισσες και οι πολίτες οφείλουν να συμβάλλουν, προσωπικά ή μέσω αντιπροσώπων, στη διαμόρφωσή του. Ο νόμος είναι ο ίδιος για όλους...

Άρθρο 10: Κανείς δεν επιτρέπεται να διώκεται για τις θεμελιακές πεποιθήσεις του. Η γυναίκα έχει το δικαίωμα να ανεβαίνει στο ικρίωμα. Πρέπει να έχει και το δικαίωμα να ανεβαίνει στο βήμα, εφόσον οι πράξεις της δε διαταράσσουν τη δημόσια τάξη που έχει εγκαταστήσει ο νόμος.»

Ολυμπία ντε Γκουζ, *Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτισσας*, Παρίσι 1791

Μελετώ τις πηγές και απαντώ:

- Ποιους ανθρώπους αποκλείει το άρθρο 1, της «Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη»; [1.24] & [1.25]
- Πώς αποδεικνύεται αυτό από τις πηγές; [1.24-1.26]

Μελετώ τις πηγές [1.23-1.26] και συζητώ:

- Γιατί οι συγκεκριμένες πηγές είναι μαρτυρίες για τη Γαλλική Επανάσταση;

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

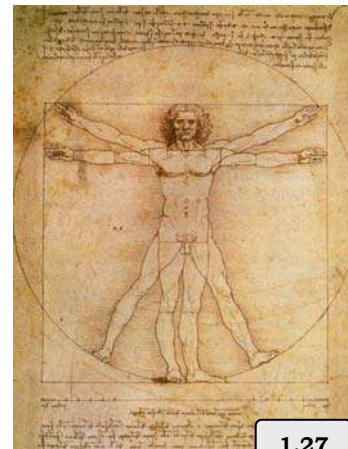
- ❖ Ποια είναι τα δικαιώματα των ανθρώπων και των πολιτών σύμφωνα με τους επαναστάτες;
- ❖ Ποιες ανισότητες δεν ανατρέπονται με τη Γαλλική Επανάσταση;

Η Αναγέννηση, οι μεγάλες Ανακαλύψεις, οι επιστημονικές ανακαλύψεις, οι εφευρέσεις, η θρησκευτική Μεταρρύθμιση, η Αντιμεταρρύθμιση, ο Διαφωτισμός, η Γαλλική Επανάσταση αλλά και όσα ακολουθούν, είναι μεγάλες αλλαγές που συγκλονίζουν την Ευρώπη και ολόκληρο τον κόσμο.

Το μέγεθος των αλλαγών γίνεται όλο και πιο φανερό στα πενήντα χρόνια που ακολουθούν τη Γαλλική Επανάσταση. Πολλοί από τους ιστορικούς υποστηρίζουν ότι τίποτα δεν είναι όπως πριν. Αλλάζει ο μέχρι τότε γνωστός κόσμος, αυξάνεται σημαντικά ο πληθυσμός της γης, πολλαπλασιάζονται οι μεγάλες πόλεις. Οι επικοινωνίες γίνονται απίστευτα γρήγορες, η βιομηχανική παραγωγή φτάνει σε αστρονομικά ύψη, η επιστήμη γνωρίζει θρίαμβο, οι εκδόσεις βιβλίων επίσης. Πάνω από τέσσερις χιλιάδες εφημερίδες ενημερώνουν τους πολίτες του κόσμου για τις αλλαγές αυτές.

Παράλληλα, αλλάζει ο τρόπος ζωής των ανθρώπων, οι σκέψεις και οι ιδέες τους, η στάση τους. Τα νέα πρότυπα διαμορφώνονται στη δυτική Ευρώπη. Τα πρότυπα αυτά επηρεάζουν τους μορφωμένους πολίτες και διαμορφώνουν τον τρόπο ζωής σε πολλές, κυρίως ευρωπαϊκές, πόλεις. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός γίνεται ο ιδανικός πολιτισμός για όλους.

1.27

Ο «Βιτροβιανός άνθρωπος»
Έργο του Λεονάρντο ντα Βίντσι
Μουσείο της Ακαδημίας
της Βενετίας

1.28

Η πολιορκία και η άλωση της Βαστίλης (1789)

τώρα συνειδητοποιούν τις αδικίες και διεκδικούν δικαιώματα. Έτσι ξεκινούν πολλοί αγώνες που χαρακτηρίζουν το 19^ο αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}. Αγώνες για κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα και ελευθερία.

Η Ευρώπη στα νεότερα χρόνια αλλάζει: αλλάζει η κοινωνία, η οικονομία, ο τρόπος διακυβέρνησης. Οι Ευρωπαίοι αποκτούν νέες συνήθειες, ιδέες, τρόπους συμπεριφοράς. Ένας καινούριος κόσμος δημιουργείται μέσα από αυτές τις αλλαγές. Στον κόσμο αυτόν, δεν έχει θέση η απολυταρχία, η δουλεία, η δεισδαιμονία. Οι άνθρωποι εμπιστεύονται τη λογική τους, πιστεύουν στην αξία της γνώσης και θεωρούν ότι μπορούν να ζήσουν με ισότητα και ελευθερία.

Τα ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη εκμεταλλεύονται τον υπόλοιπο κόσμο και επεμβαίνουν στα εσωτερικά του ζητήματα. Δημιουργούν αποικίες και υπογράφουν προνομιακές συμφωνίες. Έτσι αυξάνεται ο ευρωπαϊκός πλούτος και μεγαλώνει η διαφορά ανάμεσα στην Ευρώπη και τις αποικίες της.

Πολλά από τα προβλήματα του παλαιού απολυταρχικού καθεστώτος λύνονται. Δημιουργούνται όμως νέα προβλήματα και καινούριες αντιθέσεις. Γιατί, παρ' όλο που ο κόσμος γίνεται πιο δίκαιος, εξακολουθούν να υπάρχουν αδικίες. Οι άνθρωποι όμως

απαντώ για τη σημασία των ιστορικών όρων:

- ✓ Αναγέννηση
- ✓ Ουμανισμός
- ✓ Ανακαλύψεις
- ✓ Εξερευνήσεις
- ✓ αποικίες
- ✓ Διαφωτισμός
- ✓ ορθός λόγος
- ✓ μοναρχία
- ✓ Επανάσταση
- ✓ Έθνος
- ✓ ανθρώπινα δικαιώματα
- ✓ δικαιώματα του πολίτη

...στα νεότερα χρόνια

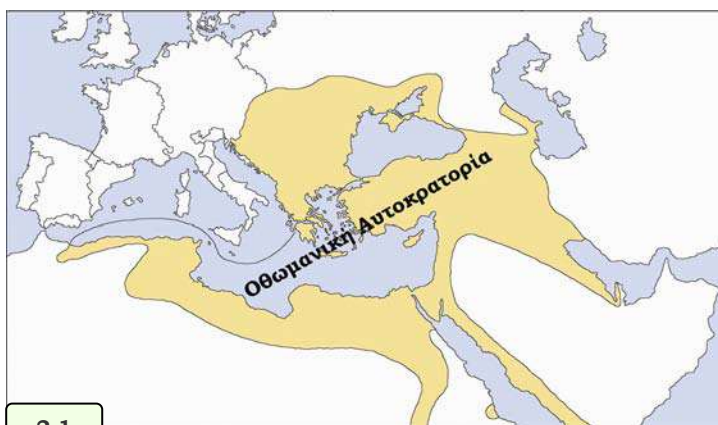

Έλληνες κάτω από ξένη κυριαρχία

Ξένη κυριαρχία θεωρείται η περίοδος της ελληνικής ιστορίας που αρχίζει με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς το 1453 και καταλήγει στην ελληνική Επανάσταση του 1821.

Τα κεφάλαια της ενότητας:

1. Η κυριαρχία στον ελληνικό χώρο: Λατίνοι και Οθωμανοί
2. Η κοινωνική οργάνωση
3. Οικονομία και επαγγέλματα
4. Η εκπαίδευση
5. Η καθημερινή ζωή
6. Η πνευματική ζωή
7. Οι σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο
8. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: ακμή και παρακμή
9. Οι μορφές αντίστασης
10. Τα απελευθερωτικά οράματα: Ο Ρήγας Φεραίος

2.1

Χάρτης Μεσογείου στα τέλη του 17ου αιώνα

▲ Παρατηρώ το χάρτη και σχολιάζω τα εδαφικά όρια της οθωμανικής κυριαρχίας. [2.1]

Το ερώτημα της ενότητας:

Ποιες είναι οι συνθήκες ζωής των ελληνικών πληθυσμών κάτω από την ξένη κυριαρχία;

κατοχή ελληνικών περιοχών από τους Οθωμανούς (1453-1821)

1453:

Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους

1821:

έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης

κατοχή ελληνικών περιοχών από τους Λατίνους, τους Βενετούς και τους Φράγκους (1204-1797)

1. Η κυριαρχία στον ελληνικό χώρο: Λατίνοι και Οθωμανοί

Οι **Λατίνοι**, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1204), κυριεύουν βυζαντινά εδάφη όπου δημιουργούν βασιλεία και **ηγεμονίες**. Όταν οι Οθωμανοί Τούρκοι καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη (1453), πολλές περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βρίσκονται ήδη κάτω από λατινική κυριαρχία. Η κυριαρχία αυτή, κυρίως των Βενετών, συνεχίζεται και κατά τους επόμενους αιώνες.

Στην αρχή του 18^{ου} αιώνα, οι Οθωμανοί Τούρκοι νικούν σε όλα τα μέτωπα τους Βενετούς και ολοκληρώνουν την κυριαρχία τους στη βαλκανική χερσόνησο. Εξαιρεση αποτελούν τα Επτάνησα, που παραμένουν στην κατοχή των Βενετών έως το τέλος του 18^{ου} αιώνα και στη συνέχεια γνωρίζουν τη γαλλική και την αγγλική κυριαρχία.

Στις φραγκικές κτήσεις, όπως είναι διάφορα νησιά του Αιγαίου, οι Φράγκοι εκμεταλλεύονται συστηματικά τις περιοχές όπου κυριαρχούν. Οι κατακτητές δεν αναγνωρίζουν κανένα δικαίωμα εκπροσώπησης των ντόπιων πληθυσμών στην τοπική διοίκηση. Έτσι δημιουργούνται εντάσεις και αντιπαραθέσεις, που διευκολύνουν πολλές φορές την οθωμανική κατάκτηση.

Στις βενετικές κτήσεις, όπως είναι τα Επτάνησα και η Κρήτη, οι Βενετοί υποχρεώνουν τους κατακτημένους πληθυσμούς σε βαρείς φόρους και δημόσιες **αγγαρείες** που πλήττουν κυρίως τους ασθενέστερους. Η διοίκηση προσαρμόζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου και επιτρέπει στους ντόπιους άρχοντες να συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας. Συχνά εκδηλώνονται κοινωνικές εξεγέρσεις εναντίον της βενετικής και τοπικής **αριστοκρατίας**. Αντίθετα, οι εξεγέρσεις στις τουρκοκρατούμενες περιοχές έχουν απελευθερωτικό χαρακτήρα.

2.2

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Λατίνοι:

Φράγκοι, Γενουάτες, Βενετοί

ηγεμονία:

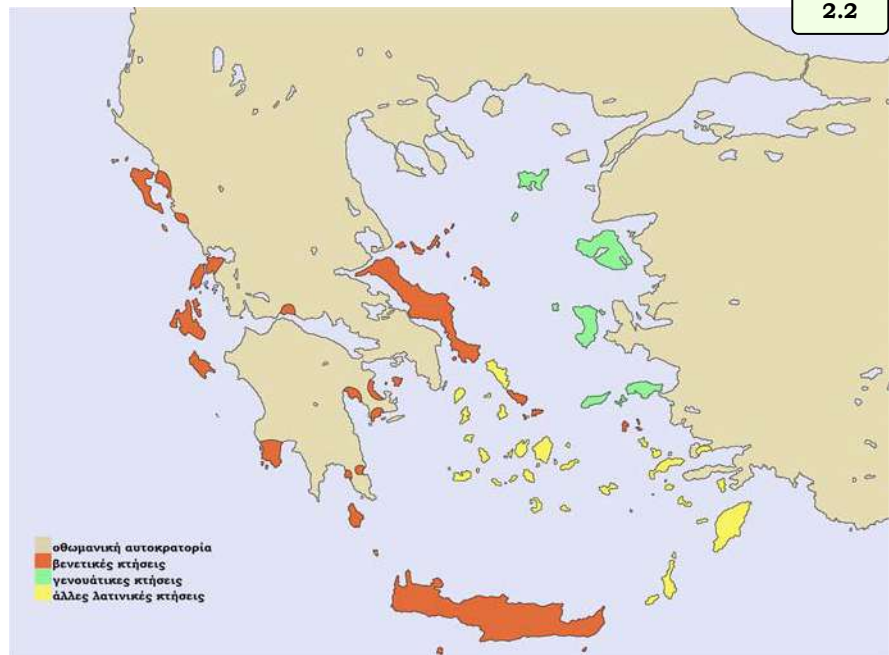
η περιοχή εξουσίας ενός ηγεμόνα

αγγαρείες:

αναγκαστική προσφορά εργασίας σε δημόσια έργα, στο στρατό και το στόλο

αριστοκρατία:

ομάδα ανώτερης κοινωνικής προέλευσης που κατέχει πλούτο και εξουσία

Χάρτης λατινικών και οθωμανικών κτήσεων (15^{ος} αιώνας)

▲ Ποιοι κυριαρχούν στον ελληνικό χώρο κατά το 15^ο αιώνα; Σε ποιες περιοχές; [2.2]

βενετοτουρκικοί πόλεμοι: 1463-1479				1499-1503	1537-41		1684-1699		1714-1718
οθωμανικές κατακτήσεις:	1462	1470	1500	1522	1566	1571	1579	1669	1718
	Λέσβος	Εύβοια	Μεθώνη	Ρόδος	Χίος	Κύπρος	Κυκλάδες	Κρήτη	ανάκτηση
			Κορώνη						Πελοποννήσου

Η κοινωνική οργάνωση των βενετοκρατούμενων περιοχών: τα Επτάνησα

«Η βενετική διοίκηση και η ξένη ειδικότερα διοικητική αριστοκρατία των νησιών επιδίωξαν από την αρχή συμμαχία με τους ντόπιους άρχοντες των νησιών και [...] εκμεταλλεύονταν περίπου το 97% του ντόπιου πληθυσμού, που δεν είχε τη δυνατότητα να ενταχθεί στο προνομιούχο τμήμα των κατοίκων τους. Αντίθετα, οι «ποπολάριοι» (η μεσαία και η Τρίτη τάξη) της Χώρας (πρωτεύουσας κάθε νησιού) και οι αγροτοχωρικοί, ειδικότερα της υπαίθρου (εξοχής), παρέμεναν πολιτικά και κοινωνικά απομονωμένοι στο δικό τους περίγυρο ...»

Λεοντοίνης Γ., *Ζητήματα επανησιακής κοινωνικής ιστορίας*, Αθήνα 1991, σ. 27

2.4

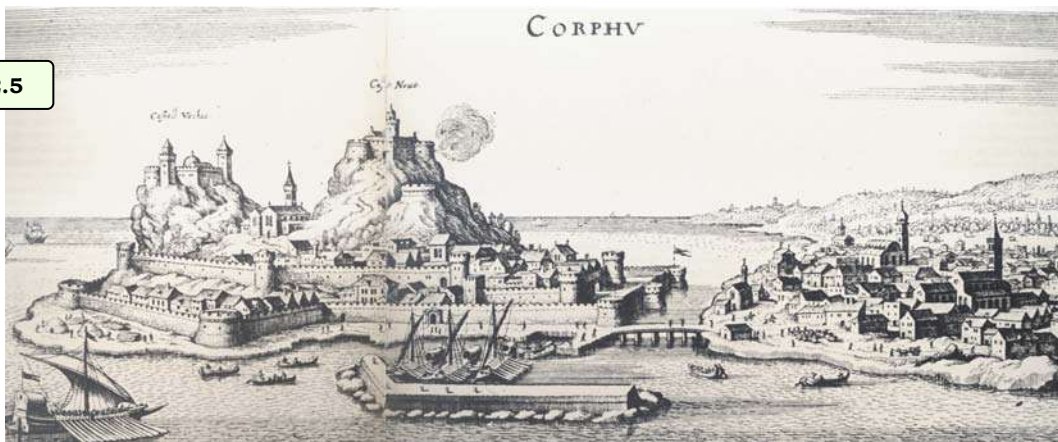

Συμμετοχή των τάξεων της ζακυνθινής κοινωνίας σε λιτανεία, κατά το 18^ο αιώνα
Από πίνακα του Γ. Κοράη (1756)
Μουσείο Ζακύνθου

- Ποιες είναι οι κοινωνικές τάξεις στις βενετοκρατούμενες κτήσεις; [2.3] & [2.4]
- *Εντοπίζω* τις διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. [2.3] & [2.4]
- *Διακρίνω* τις πηγές σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. [2.3] & [2.4]

2.3

2.5

Το κάστρο και η πόλη της Κέρκυρας κατά το 17^ο αιώνα Γκραβούρα του Κ. Βέγκελ (1657) Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

«... οι συνεχείς πόλεμοι της Βενετίας με τους Τούρκους, την υποχρεώνουν να βρίσκεται πάντα έτοιμη. Για το σκοπό αυτό πρέπει να συντηρεί και να επιδιορθώνει τα κάστρα της. Κι αυτό κάνει, επιβάλλοντας έκτακτες εισφορές και αγγαρίες. [...] Στις αγγαρίες υπόκεινται* μόνον οι χωρικοί και σ' αυτούς άλλωστε πέφτουν και άλλα βάρη. Και το κυριώτερο είναι η στρατιωτική υποχρέωση για τη συγκρότηση της τοπικής φρουράς. [...] Οι χωρικοί υποχρεώνονται ακόμα να δίνουν πληρώματα και κωπηλάτες για να επανδρώνονται οι πολεμικές γαλέρες.»

Σουμάκης Α., *Το ρεμπελιό των ποπολάρων*, Κ. Πορφύρης(επιμ.), Αθήνα 1983, σ. 23-24

*υποχρεώνονται

- Ποιες είναι οι υποχρεώσεις των κατοίκων της υπαίθρου; [2.5] & [2.6]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιο είναι το καθεστώς κυριαρχίας στον ελληνικό χώρο από το 15^ο ως το 18^ο αιώνα;
- ❖ Ποια είναι η κοινωνική κατάσταση στις περιοχές όπου κυριαρχούν οι Βενετοί;

2.6

2. Η κοινωνική οργάνωση

Σύμφωνα με τον **ισλαμικό νόμο** οι ορθόδοξοι χριστιανοί των κατακτημένων περιοχών αποτελούν αναγνωρισμένη θρησκευτική ομάδα. Ηγέτης τους είναι ο Πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης και έχει ειδικά **προνόμια**. Φροντίζει τις εκκλησιαστικές υποθέσεις αλλά και θέματα σχετικά με την οικογένεια και την εκπαίδευση. Η έδρα του είναι στο **Φανάρι**, όπου σταδιακά δημιουργείται ισχυρή ελληνική συνοικία.

Το οθωμανικό κράτος αναγνωρίζει το δικαίωμα της ζωής και της περιουσίας στους υπόδουλους ορθόδοξους χριστιανούς με αντάλλαγμα πολλές υποχρεώσεις και φόρους. Οι **ραγιάδες** πληρώνουν φόρο και για τη ζωή τους και για τη γη που καλλιεργούν.

Στα χωριά και στις πόλεις δημιουργούνται **κοινότητες**, οι οποίες λειτουργούν με κάποια μορφή αυτοδιοίκησης. Οι κοινοτικοί άρχοντες εκλέγονται από τα μέλη των κοινοτήτων. Οι **πρόκριτοι**, συνήθως μεγάλοι σε ηλικία και υποχρεωτικά άνδρες, οφείλουν να είναι ικανοί, τίμιοι και πλούσιοι. Αντιπροσωπεύουν την κοινότητα στις σχέσεις της με την οθωμανική εξουσία, κατανέμουν το ποσό των φόρων, οργανώνουν την τοπική ζωή. Κάθε κοινότητα εξελίσσεται σύμφωνα με τις τοπικές συνήθειες και συνθήκες.

Η οργάνωση της κοινωνικής ζωής στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας αναστατώνεται συχνά από τους βενετοτουρκικούς πολέμους, το **παιδομάζωμα**, τους βίαιους **εξισλαμισμούς**. Αλλάζει επίσης σύμφωνα με τη στάση των υπαλλήλων του σουλτάνου και των **πασάδων**. Τα προνόμια που παραχωρούνται πολλές φορές σε κάποιες κοινότητες δεν τηρούνται. Οι συνθήκες γίνονται συχνά ανυπόφορες για τις οικογένειες των χριστιανών, κυρίως των λιγότερο προνομιούχων.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ισλαμικός νόμος:

ο θρησκευτικός νόμος των μουσουλμάνων

προνόμια:

διευκολύνσεις που παραχωρεί η οθωμανική διοίκηση στους υπόδουλους χριστιανούς

Φανάρι:

συνοικία της Κωνσταντινούπολης που από την αρχή του 17^{ου} αι. είναι η έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Εγκαθίστανται επίσης εκεί πολλοί Έλληνες που παίρνουν γι' αυτό την ονομασία **Φαναριώτες**

ραγιάδες:

οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας

πρόκριτοι:

λέγονται και προεστοί, κοτζαμπάσηδες ή δημογέροντες και αποτελούν την ανώτερη τάξη των ραγιάδων

παιδομάζωμα:

στρατολόγηση των παιδιών των χριστιανών από τους Οθωμανούς

εξισλαμισμός:

αλλαγή της πίστης και ασπασμός της ισλαμικής θρησκείας

πασάδες:

άνωτεροι αξιωματικοί του οθωμανικού στρατού

2.7

Προεστός σε νησί του Αιγαίου
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Συζητώ για τη θέση των προκρίτων κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. [2.7]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

18^{ος}

19^{ος}

παραχώρηση προνομίων

οργάνωση ελληνικών κοινοτήτων

Οι ελληνικές κοινότητες κατά την οθωμανική κυριαρχία

Ο ντε Μπρεβ πρεσβευτής της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη (1590-1606), προς το βασιλιά Λουδοβίκο ΙΓ'

«Οι σουλτάνοι συνηθίζουν, όταν κατακτούν ένα βασίλειο ή μια επαρχία να διατηρούν θαυμαστή τάξη. Δημεύουν τις περιουσίες της εκκλησίας και των πολεμιστών που έπεσαν στη μάχη και φυσικά όλα τα αγαθά του ηττημένου ηγεμόνα. Όσο για το λαό, αφήνεται να ζει σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμά του. Διατηρεί τα αγαθά του και έχει θρησκευτική ελευθερία.»

2.8

- ▲ Με ποιο τρόπο αντιμετωπίζουν οι σουλτάνοι τους πληθυσμούς των κατακτημένων περιοχών, σύμφωνα με την πηγή [2.8];

«Πληρεξούσιον της χώρας Μηλέων από 19^{ης} Μαρτίου 1816

Ημείς η χώρα Μηλίας μικροί και μεγάλοι απεφασίσσαμεν σήμερον όλοι κοινώς και εκλέξαμεν δια πληρεξουσίου προεστούς της χώρας μας τους... [...] να επιστατούν, να επαγρυπνούν και να φροντίζουν εις όλης τας κοινάς υποθέσεις της χώρας μας...»

2.9

- ▲ Πώς εκλέγονται οι πρόκριτοι στις Μηλίες και ποια είναι τα καθήκοντά τους; [2.9]

2.11

Πορταριά Πηλίου (18^{ος} αι.)
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

- ▲ Παρατηρώ την πηγή [2.11] και βρίσκω στοιχεία που φανερώουν την οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας.

Πόλεις στις αρχές του 19^{ου} αι.

2.10

πόλη	πληθυσμός	έτος
Αθήνα	12.000	1805
Άνδρος	16.000	1820
Βοδενά (Εδεσσα)	12.000	1797
Θεσσαλονίκη	65.000	1806
Θήρα	17.000	1820
Ιωάννινα	30.000	1809
Λάρισα	25.000	1803
Λιβαδειά	10.000	1805
Μιστράς	20.000	1805
Νάξος	13.000	1820
Πάτρα	10.000	1805
Σέρρες	20.000	1806
Τρίκαλα	12-15.000	1805
Τριπολιτσά	20.000	1805
Ύδρα	28.190	1821
Χαλκίδα	12.000	1805
Χίος	20.000	1811

Πηγή: Κρεμμυδάς Β., *Εισαγωγή στην Ιστορία της νεοελληνικής κοινωνίας (1700-1821)*, Αθήνα 1988, σ. 75

- ▲ Ποιες είναι οι τρεις μεγαλύτερες πόλεις στις αρχές του 19^{ου} αιώνα; [2.10]

- σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η
- ❖ Πώς οργανώνεται η ζωή στις ελληνικές κοινότητες κατά την τουρκοκρατία;
 - ❖ Ποιες είναι οι δύσκολες συνθήκες που βιώνουν οι ελληνικοί πληθυσμοί κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας;

3. Οικονομία και επαγγέλματα

Στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας άνδρες και γυναίκες, ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Καλλιεργούν ως ελεύθεροι καλλιεργητές τη γη, πληρώνοντας φόρο στους Οθωμανούς ή δουλεύουν ως **κολίγοι** στα **τσιφλίκια** τους.

Η παγκόσμια αύξηση του εμπορίου και το ενδιαφέρον για τις αγορές της οθωμανικής επικράτειας ευνοούν την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου. Έλληνες έμποροι, εκμεταλλεύονται την οθωμανική επέκταση στη βαλκανική χερσόνησο, οργανώνουν σημαντικούς χερσαίους εμπορικούς σταθμούς και αναλαμβάνουν τη διακίνηση αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων προς τις ευρωπαϊκές χώρες.

Βασικά αγροτικά προϊόντα όπως το μαλλί, το βαμβάκι, το μετάξι, το λάδι, το κρασί γίνονται βιοτεχνικά και κατόπιν εμπορεύσιμα προϊόντα. Η εμπειρία της οικογένειας αξιοποιείται τώρα στη βιοτεχνία και το εμπόριο. Δημιουργούνται **συντεχνίες** και σημαντικά συνεταιριστικά βιοτεχνικά κέντρα στα Αμπελάκια για τη βαφή νημάτων, στο Πήλιο για την επεξεργασία μεταξιού και στην Καστοριά για τα γουναρικά.

Λιμάνια όπως η Πρέβεζα, το Γαλαξίδι, η Χίος γίνονται ισχυρά εμπορικά κέντρα. Πόλεις, όπως η Τριπολιτσά και τα Γιάννενα, αναδεικνύονται σε σπουδαίους εμπορικούς σταθμούς για τη διακίνηση αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων. Σε διάφορες περιοχές στήνονται παζάρια και εμποροπανηγύρεις, όπου γίνονται αγοραπωλησίες προϊόντων.

Μετά τη συνθήκη του **Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1784)** τα ελληνικά εμπορικά καράβια ταξιδεύουν με περισσότερη άνεση. Έλληνες πλοιοκτήτες από την Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά εκμεταλλεύονται τις ευνοϊκές συνθήκες, αυξάνουν τον αριθμό των πλοίων, επενδύουν τα κέρδη και μεγαλώνουν ακόμη περισσότερο τις επιχειρήσεις τους.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

κολίγοι:

γεωργοί στην υπηρεσία των τσιφλικάδων

τσιφλίκια:

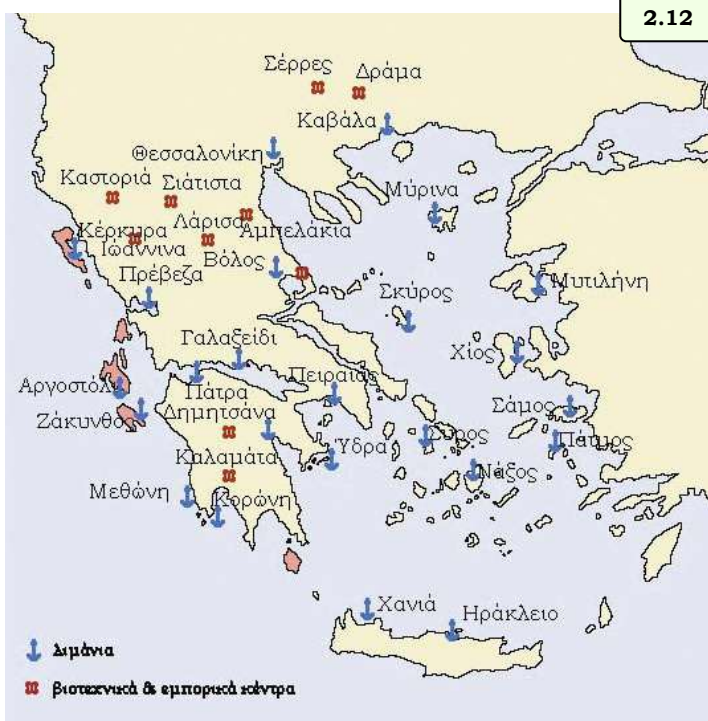
μεγάλες αγροτικές εκτάσεις

συντεχνίες:

οργανωμένα επαγγελματικά σωματεία

συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή:

η συμφωνία τερματισμού του ρωσοτουρκικού πολέμου. Σύμφωνα με τη Συνθήκη, η Ρωσία γίνεται προστατίδα δύναμη των ορθόδοξων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα ελληνικά πλοία αποκτούν το δικαίωμα να ταξιδεύουν με ρωσική σημαία.

Σημαντικά λιμάνια, βιοτεχνικά και εμπορικά κέντρα στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας

▲ Αναφέρω τα οικονομικά κέντρα του ελληνικού χώρου. [2.12]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

18^{ος}

19^{ος}

ανάπτυξη εμπορίου & ναυτιλίας

Επαγγέλματα

2.13

Αγροτικές ασχολίες στα χρόνια της τουρκοκρατίας
Παρίσι, Εθνική βιβλιοθήκη

2.15

Ναυτικοί στο λιμάνι της Τήνου (τέλη 18^{ου} αι.)
Λιθογραφία σε σχέδιο του Τζ. Υλαίρ
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

2.16

Κατεργασία βαμβακιού (αρχές 19^{ου} αι.)
Λιθογραφία του Ο. Στάκελμπεργκ (1810-1813)
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

«Αυτοί που ανήκουν στις συνεχνίες (σινάφια) αυτοί είναι γνωστοί από τους τόπους καταγωγής τους [...] Οι Στεμνισιώτες π.χ. ήταν χρυσοχόοι. Οι Κραβαρίτες της Ευρυτανίας ασχολούνταν με τη ραπτική, οι πρακτικοί γιατροί κατάγονταν από το Ζαγόρι της Ηπείρου, οι Κονισιώτες και οι Λισκοβυκιώτες συναγωνίζονταν τους Θράκες από το Διδυμότειχο, Σουφλί, τη Βιζύη και το Ορτάκιοϊ, σαν χτίστες και οικοδόμοι, οι Πωγωνιώτες της Ηπείρου ήταν περίφημοι αρτοποιοί και οι ξυλουργοί από τη Σιάτιστα. [...] Πατρίδα των γουναράδων υπήρξε πάντοτε η Καστοριά.»

Μοσχονάς Θ., *Μέρμυρα του Ελληνορθόδοξου Πατριαρχείου Αλεξάνδρειας επί τουρκοκρατίας. Συντεχνίαι – Αδελφάτα – Ενσάφια*, Αλεξάνδρεια 1949

2.14

▲ Υπογραμμίζω τα επαγγέλματα.
[2.14]

Παρατηρώ τις οπτικές πηγές και αναφέρω:

- Ποια επαγγέλματα απεικονίζονται; [2.13], [2.15], [2.16]
- Ποιοι είναι οι χώροι εργασίας; [2.13], [2.15], [2.16]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες συνθήκες, κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, ευνοούν τις οικονομικές δραστηριότητες των υπόδουλων πληθυσμών;
- ❖ Ποια επαγγέλματα ασκούν οι υπόδουλοι Έλληνες κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας;

4. Η εκπαίδευση

Η εμφάνιση των Οθωμανών Τούρκων στα βυζαντινά εδάφη και οι αλλαγές, που προκαλούνται από το καθεστώς της κυριαρχίας τους, ανακόπτουν την ανάπτυξη της βυζαντινής παιδείας. Η παράδοσή της όμως δεν εξαφανίζεται.

Το 1454, ιδρύεται η Πατριαρχική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη που παραμένει σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας πνευματική εστία, όπου φοιτούν πολλοί νέοι.

Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, πληθαίνουν τα σχολεία κυρίως στα αστικά κέντρα των ελληνικών περιοχών. Σημαντικά εκπαιδευτικά κέντρα είναι η Κωνσταντινούπολη, η Θεσσαλονίκη, η Αθήνα, η Χίος, η Πάτμος.

Στην πρώτη βαθμίδα της εκπαίδευσης δάσκαλοι, συνήθως ιερείς, διδάσκουν ανάγνωση και γραφή μέσα από εκκλησιαστικά βιβλία, στα **σχολεία των κοινών γραμμάτων**. Εκεί φοιτούν κυρίως αγόρια, ενώ τα κορίτσια είναι λιγοστά. Τις ανάγκες για ανώτερη μόρφωση καλύπτουν τα **σχολεία των ελληνικών μαθημάτων**, όπου διδάσκονται κυρίως τα αρχαία ελληνικά γράμματα.

Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα με την οικονομική υποστήριξη των εμπόρων και την ενεργό συμμετοχή των λογίων, γίνονται προσπάθειες για ανανέωση της εκπαίδευσης. Ο αριθμός των μαθητών αυξάνεται και τα σχολεία ακολουθούν νέες μεθόδους διδασκαλίας. Τέτοια σχολεία ιδρύονται στα Ιωάννινα, τις Κυδωνίες, τη Χίο, τη Σμύρνη και αλλού. Σημαντική είναι η προσφορά των **δασκάλων του γένους**, που με τις ιδέες και τη διδασκαλία τους συμβάλλουν στην πνευματική ανάπτυξη και προετοιμάζουν το γένος των Ελλήνων για την εθνική ανεξαρτησία. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο Κοσμάς ο Αιτωλός και ο Αδαμάντιος Κοραής.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

σχολείο των κοινών γραμμάτων:

το δημοτικό σχολείο της εποχής

σχολείο των ελληνικών μαθημάτων:

το γυμνάσιο και το λύκειο της εποχής

δάσκαλος του γένους:

άνθρωπος των γραμμάτων που ξεχωρίζει για την προσφορά του στην παιδεία των υπόδουλων Ελλήνων

2.17

Σχολική τάξη στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας
Χρήσιμος Παιδαγωγία, Βενετία 1777

▲ Περιγράφω τη σχολική τάξη. [2.17]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

18^{ος}

19^{ος}

- αυξάνεται ο αριθμός των σχολείων
- αλλάζει το περιεχόμενο σπουδών

Τα σχολεία των κοινών γραμμάτων

«Η διδασκαλία των κοινών γραμμάτων ήταν σχεδόν ομοιόμορφη σε όλα τα σχολεία. Αρχίζε με τα 'πινακίδια', όπου ήταν γραμμένα τα γράμματα της αλφαβήτου, και συνέχιζε με το συλλαβισμό και την ανάγνωση, που γινόταν με τη βοήθεια κειμένων από θρησκευτικά βιβλία. Τα βιβλία αυτά ήταν, κατά σειρά, η «φυλλάδα» (ένα έντυπο βιβλιάρκι, η *Χρήσιμος Παιδαγωγία*, που είχε αρχίσει να εκδίδεται πριν από τα μέσα του 17ου αιώνα και περιείχε τα γράμματα της αλφαβήτου, προσευχές, το Σύμβολο της Πίστεως και άλλα θρησκευτικά κείμενα), η *Οκτώηχος**, το *Ψαλτήρι*** και ο *Απόστολος****.»

*βιβλίο με εκκλησιαστικά τροπάρια

**βιβλίο με τους ψαλμούς του Δαβίδ

***οι πράξεις των Αποστόλων

Λάμπας Κ., «Η εκπαίδευση. Οργάνωση και λειτουργία των σχολείων 1770-1821», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, Αθήνα 2003, τ.2, σ. 77

2.18

2.19

Εξώφυλλα βιβλίων του «σχολείου των κοινών γραμμάτων»

- Με ποια βιβλία μαθαίνουν γράμματα τα παιδιά της εποχής; [2.18-2.19]
- Συμφωνεί το περιεχόμενο της οπτικής πηγής [2.19] με το κείμενο [2.18];

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός, το 1779, αναφέρει:

«... έως τριάκοντα επαρχίας περιήλθαν, δέκα σχολεία ελληνικά εποιήσα, διακόσια δια κοινά γράμματα.»

2.20

Μια Χιώτισσα μάνα εύχεται για το παιδί της:

«Να μάθη γράμματα καλά
τοαί φρόνιμο να γίνη
για να τσερδίζη χρήματα,
παντού καλά να κάμνη
ένα τοαί είκοσι σχολεία
μ' αληθινούς δασκάλους
να μάθουν γράμματα οι φτωχοί,
αθρώποι να γενούνε.»

2.21

- ▲ Ποιες είναι οι απόψεις των ανθρώπων της εποχής για τη μόρφωση; [2.21]

- ▲ Τι είδους σχολεία ιδρύει ο Κοσμάς ο Αιτωλός και πόσα; [2.20]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια κατάσταση επικρατεί στην εκπαίδευση των υπόδουλων Ελλήνων;
- ❖ Ποιες είναι οι αντιλήψεις της εποχής για τα γράμματα;

5. Η καθημερινή ζωή

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας η καθημερινή ζωή οργανώνεται γύρω από την οικογένεια. Οι οικογένειες είναι πολυμελείς και στηρίζονται στην προσφορά και τη συνεργασία των μελών τους για τις καθημερινές ανάγκες. Τα παιδιά μαθαίνουν συνήθως το επάγγελμα των γονιών τους για να εξασφαλίσουν τη ζωή τους.

Η κτηνοτροφία, η γεωργία με την αμπελουργία και την καλλιέργεια δημητριακών, ελιάς και βαμβακιού, η αλιεία, η **οικοτεχνία** κυρίως με την υφαντική, αποτελούν τις βασικές ασχολίες των υπόδουλων πληθυσμών για τη διαβίωσή τους.

Το σπίτι είναι η βασική απασχόληση των γυναικών της οικογένειας. Το σπίτι όμως δεν είναι μόνο το μαγείρεμα, το ζύμωμα, η καθαριότητα, η φροντίδα των παιδιών αλλά και ο αργαλειός, το κέντημα, ακόμα και τα ζωντανά και τα χωράφια.

Η γέννηση του παιδιού, ο γάμος αλλά και ο θάνατος αποτελούν σημαντικά γεγονότα και συνδέονται με πλήθος έθιμα που φέρνουν κοντά τους ραγιάδες. Έθιμα που έχουν σχέση με τις καθημερινές ασχολίες και τη θρησκευτική ζωή προσφέρουν ευκαιρίες για κοινωνική συναναστροφή. Τα τοπικά πανηγύρια γίνονται αφορμή για ψυχαγωγία και βοηθούν στη διατήρηση της παράδοσης, ενώ τονώνουν και την οικονομική δραστηριότητα των περιοχών.

Οι συνθήκες ζωής δεν είναι βέβαια παντού και για όλους τους υπόδουλους πληθυσμούς οι ίδιες. Αλλιώς ζουν για παράδειγμα οι εύπορες οικογένειες των νησιών και αλλιώς οι **κολίγοι** στη Θεσσαλία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

οικοτεχνία:

παραγωγική εργασία στο περιβάλλον του σπιτιού που γίνεται από μέλη της οικογένειας

χάνι:

πανδοχείο

2.22

Εσωτερικό σπιτιού (18^{ος} αι.)
Έγχρωμη λιθογραφία σε σχέδιο του Υλαίρ
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

▲ Περιγράφω και αναφέρω τις ασχολίες των προσώπων. [2.22]

χάνι στην Κόρινθο

αγροτικό σπίτι

αγορά στην Αθήνα

σκηνή φαγητού

βοσκή ζώων

Η παράδοση

2.23

Ελληνικός χορός στην Πάρο (18^{ος} αι.)
Έγχρωμη λιθογραφία σε σχέδιο του Υλαίρ
Αθήνα, Μπενάκειος Βιβλιοθήκη

2.25

Πανηγύρι στην Αθήνα (αρχές 19^{ου} αι.)
Προμετωπίδα από το βιβλίο Ε.Ντοντβέλ
Αθήνα, Μπενάκειος Βιβλιοθήκη

2.26

Συνοδεύοντας τη νύφη (18^{ος} αι.)
Χαλκογραφία του Π. Γκϋ
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Ο Γάλλος περιηγητής Γκρελό γράφει (1670):

«Οι Έλληνες έχουν και μερικές ακόμα ευκαιρίες διασκεδάσεων. Είναι οι τέσσερες κυριότερες γιορτές του χρόνου: του Αγίου Ανδρέου, του Αγίου Νικολάου, των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων και του Αγίου Γεωργίου. [...]

Στη γιορτή του Αγιαντρέα γίνονται επισκέψεις, και οι γυναίκες κάνουν πάντοτε τηγανίτες. Στη γιορτή του Αγίου Νικολάου ζυμώνουν πίττα και ρίχνουν στο προζύμι έναν παρά. Κι' οποίος πετύχει το νόμισμα θεωρείται ο τυχερός της χρονιάς. Πρέπει να το φυλάξει προσεκτικά. Στη γιορτή των Αγίων Σαράντα χορεύουν τραγουδώντας αυτό το δίστιχο :

Ας χορέψουμε κι' ας είναι
των Αγίων Σαράντα είναι.»

2.24

▲ Ποιες είναι σύμφωνα με την πηγή [2.24] οι κυριότερες γιορτές κατά τη διάρκεια του έτους; [2.24]

▲ Είναι και σήμερα οι ίδιες; [2.24]

■ Με ποιους τρόπους διασκεδάζουν οι υπόδουλοι Έλληνες; [2.23-2.26]

■ Ποιες πηγές δείχνουν, κατά τη γνώμη μου, καλύτερα πώς διασκεδάζουν οι ελληνικοί πληθυσμοί κατά την τουρκοκρατία; [2.23-2.26]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

❖ Ποιες ευκαιρίες διασκέδασης έχουν οι ελληνικοί πληθυσμοί κατά την οθωμανική κυριαρχία;

❖ Με ποιες εργασίες ασχολούνται οι οικογένειες των υπόδουλων Ελλήνων;

6. Η πνευματική ζωή

Κάτω από την οθωμανική απειλή, πολλοί Έλληνες **λόγιοι** μετακινούνται προς τις ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως στην Ιταλία. Εκεί, αναπτύσσουν σημαντική συγγραφική και εκδοτική δραστηριότητα.

Εμπορικά κέντρα όπως η Χίος και η Κωνσταντινούπολη, αναδεικνύονται και σε σημαντικά πνευματικά κέντρα. Ιδιαίτερη πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση παρατηρείται στα Ιόνια νησιά, καθώς σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας βρίσκονται σε διαρκή επαφή με τη Δύση.

Στην Κρήτη, στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, παρατηρείται πνευματική και καλλιτεχνική άνθηση, που ονομάζεται **Κρητική Αναγέννηση**. Αναπτύσσεται ιδιαίτερα η ποίηση και το θέατρο. Τα έργα που δημιουργούνται επηρεάζονται από την ιταλική Αναγέννηση. Σημαντικοί εκπρόσωποι της Κρητικής Αναγέννησης είναι ο Βισσέντζος Κορνάρος και ο Γεώργιος Χορτάτζης.

Στις τέχνες κυριαρχεί η εκκλησιαστική ζωγραφική, ιδιαίτερα στα μεγάλα θρησκευτικά κέντρα της εποχής, το Άγιο Όρος και τα Μετέωρα. Ξεχωρίζουν σημαντικοί αγιογράφοι όπως ο Θεοφάνης και ο Μ. Δαμασκηνός. Παράλληλα, λαϊκοί ζωγράφοι δημιουργούν αξιόλογα έργα.

Ο λαός εκφράζεται κυρίως μέσα από το δημοτικό τραγούδι. Θέματα όπως η ξενιτιά, η σκλαβιά, οι κλέφτες εμπνέουν τους ανώνυμους δημιουργούς. Το δημοτικό τραγούδι συνδέεται με την καθημερινή ζωή των ραγιάδων και την ελπίδα τους για λευτεριά.

Τα χρόνια πριν την Επανάσταση, με το κίνημα του **Νεοελληνικού Διαφωτισμού**, διευρύνεται η πνευματική και η καλλιτεχνική ζωή των Ελλήνων. Τα ενδιαφέροντά τους περιλαμβάνουν θεατρικές παραστάσεις, μεταφράσεις βιβλίων και αρχαίων ελληνικών κειμένων, ποιητικές συλλογές, λογοτεχνικά έργα αλλά και έργα τέχνης και αρχιτεκτονικής.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Κρητική Αναγέννηση:

πνευματική και καλλιτεχνική άνθηση στην Κρήτη που επηρεάζεται από την Ιταλική Αναγέννηση

Νεοελληνικός Διαφωτισμός:

πνευματικό κίνημα που διαδίδει τις ιδέες της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας

2.27

Σκηνή χορού σε τοιχογραφία μοναστηριού
Τοιχογραφία στις αρχές του 18^{ου} αι.
Άγιο Όρος, Μονή Μεγίστης Λαύρας

▲ Παρατηρώ τον τρόπο με τον οποίο ο ζωγράφος συνδέει τη θρησκεία με την καθημερινή ζωή. [2.27]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

18^{ος}

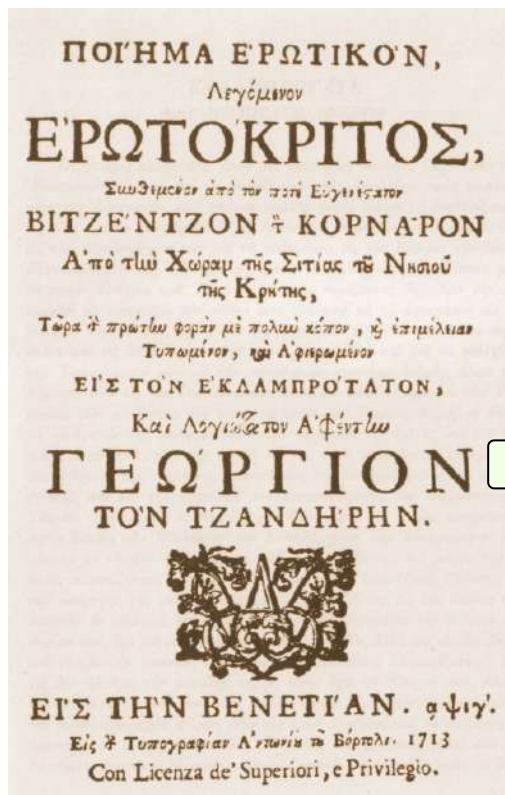
19^{ος}

Κρητική Αναγέννηση

Νεοελληνικός
Διαφωτισμός

Κρητική Αναγέννηση: Βιτσέντζος Κορνάρος

Εξώφυλλο του «Ερωτόκριτου»,
έργο του Βιτσέντζου Κορνάρου

Βιτσέντζος Κορνάρος (1556-1613;)

Γεννιέται στη Σητεία και κατάγεται από βενετοκρητική οικογένεια ευγενών. Το 1585 εγκαθίσταται στον Χάνδακα (Ηράκλειο). Είναι μέλος του Συμβουλίου των Ευγενών και Φεουδαρχών του Χάνδακα και αναλαμβάνει διάφορα τοπικά διοικητικά αξιώματα. Είναι λόγιος και ποιητής. Το σημαντικότερο έργο του είναι ο «Ερωτόκριτος» που γράφεται στο κρητικό γλωσσικό ιδίωμα στις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Το έργο τυπώνεται για πρώτη φορά στη Βενετία το 1713. Θέμα του έργου είναι ο έρωτας του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας. Άλλο σημαντικό έργο του είναι η «Θυσία του Αβραάμ».

2.28

- ▲ Ποιος είναι ο αιώνας συγγραφής και ο χρόνος έκδοσης του «Ερωτόκριτου»; [2.28]

Στίχοι από τον «Ερωτόκριτο» του Βιτσέντζου Κορνάρου:

«Απ' ό,τι κάλλη έχει άνθρωπος, τα λόγια έχουν τη χάρη να κάμουςι κάθε καρδιά παρηγοριά να πάρη κι οπού κατέχει να μιλή με γνώση και με τρόπο, κάνει και κλαίσι και γελούν τα μάτια των ανθρώπων.»

2.29

Ερωτόκριτος και Αρετούσα
Έργο του Θεόφιλου (1910)

2.30

- Σε ποια γλώσσα είναι γραμμένο το έργο του Β. Κορνάρου; [2.29]
- Σε ποιον τόπο μιλάνε μ' αυτόν τον τρόπο σήμερα; [2.28] & [2.29]

- ◀ Η ιστορία του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας εμπνέει μόνο την εποχή της ή και άλλες; Παρατηρώ το έργο του Θεόφιλου [2.30] και απαντώ.

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι περιοχές που ακμάζουν πνευματικά και σε ποιο καθεστώς κυριαρχίας υπάγονται;
- ❖ Ποια είναι η πνευματική ζωή των υπόδουλων Ελλήνων κατά την περίοδο της ξένης κυριαρχίας;

7. Οι σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οι άνθρωποι μετακινούνται και ταξιδεύουν, κυρίως όμως οι χριστιανοί. Ο πόλεμος, η αναζήτηση οικονομικών πόρων, το εμπόριο, τα γράμματα, τους αναγκάζουν να αλλάζουν τόπους και να αναζητούν καλύτερες ευκαιρίες. Πολλές από αυτές τις ευκαιρίες βρίσκονται έξω από τα σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην κεντρική και δυτική Ευρώπη καθώς και στη Ρωσία και τις **παραδουνάβιες ηγεμονίες**.

Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, οι οικονομικές ευκαιρίες πληθαίνουν. Κατά μήκος των εμπορικών δρόμων, των δρόμων διακίνησης των εμπορευμάτων, δημιουργούνται οι ελληνικές **παροικίες**. Στη Βιέννη, τη Βουδαπέστη, τη Βενετία, τη Μασσαλία, την Οδησό, το Λιβόρνο και αλλού, οι **Έλληνες της Διασποράς** έρχονται σε επαφή με τον έξω κόσμο. Στους ξένους αυτούς τόπους εξελίσσονται και προοδεύουν. Γνωρίζουν διαφορετικά ήθη και έθιμα και συναντούν τις νέες ιδέες που διακινούνται στην Ευρώπη των νεότερων χρόνων.

Οι Έλληνες της Διασποράς - λόγιοι και έμποροι - ιδρύουν τυπογραφεία, μεταφράζουν βιβλία, εκδίδουν περιοδικά και εφημερίδες. Δεν ξεχνούν όμως και τον τόπο τους. Βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τη γενέτειρά τους, την υποστηρίζουν οικονομικά αλλά και διοχετεύουν σ' αυτήν νέες ιδέες και τρόπους ζωής. Με αυτό τον τρόπο οι υπόδουλοι ελληνικοί πληθυσμοί επικοινωνούν με τις αλλαγές, που συμβαίνουν στις ευρωπαϊκές χώρες.

Τα κρίσιμα χρόνια, πριν την Ελληνική Επανάσταση, η επαφή των υπόδουλων Ελλήνων με τον υπόλοιπο κόσμο γίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη. Βοηθά την πορεία προς την εθνική ανεξαρτησία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

παραδουνάβιες ηγεμονίες:

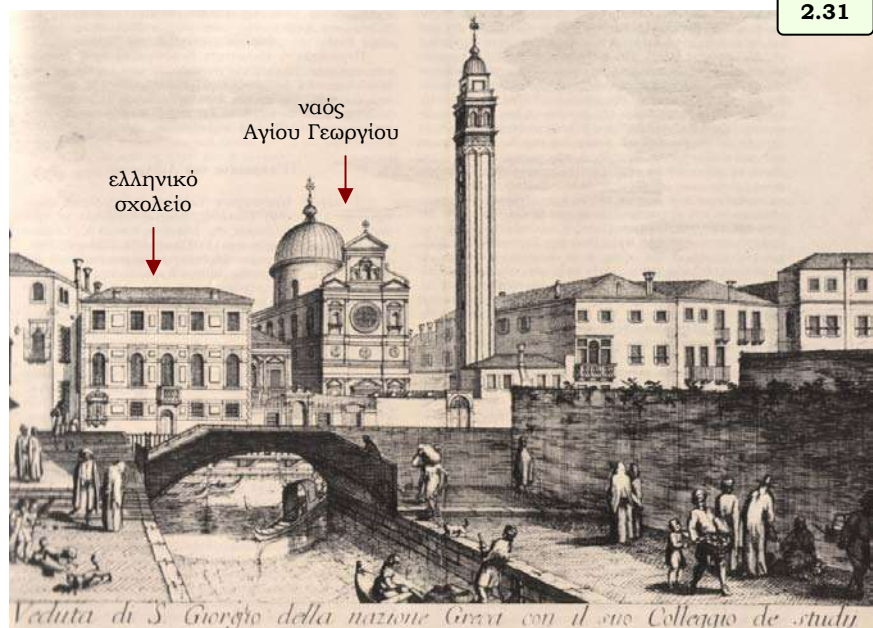
ηγεμονίες γύρω από τον Δούναβη ποταμό (Μολδαβία, Βλαχία)

παροικίες:

ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού

Έλληνες της Διασποράς:

Έλληνες που κατοικούν σε ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου και το ελληνικό σχολείο (το Φλαγγινιανό Φροντιστήριο), της ελληνικής κοινότητας στη Βενετία.

Χαλκογραφία του 1702

Βενετία, Ελληνικό Ινστιτούτο

▲ Ποια κτίρια της εικόνας φανερώνουν την παρουσία Ελλήνων στη Βενετία; [2.31]

15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}	18 ^{ος}	19 ^{ος}
	μετακινήσεις λογίων προς τη δύση	μετακινήσεις λογίων προς την Ιταλία	<ul style="list-style-type: none"> ιδρυση παροικιών οικονομικές συναλλαγές με την Ευρώπη 	

Ελληνικές παροικίες

Χάρτης των εμπορικών δρόμων και των σημαντικών ελληνικών παροικιών κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας.

- ◀ Πού ταξιδεύουν οι Έλληνες; [2.32]
- ◀ Ποιες σημαντικές παροικίες ιδρύουν; [2.32]

Έλληνας έμπορος (1768)
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

«Εξενιτεύοντο (οι Κοζανίτες) [...] εις μακρινούς τόπους και με το εμπόριον επορίζοντο τα προς χρείαν των αφθόνως. Το κυριώτερον μέρος της ξενιτείας των ήταν η Ουγγαρία, εκεί επλούτισαν πολλοί και ευτύχησαν την πατρίδα των. Το εμπόριον και η κοινωνία των με αλλά πεπολιτισμένα έθνη τους πληροφορήσαν περί της ωφελείας των μαθήσεων και της βοήθειας των εις τα έργα των όθεν και έδειξαν πολύν ζήλον και προθυμίαν να συστήσωσι σχολεία εις την πατρίδα των...»

Μεγδάνης Χ., Αγγελία περί της αρχής προόδου της ελληνικής Σχολής, Βιέννη 1820

Οι Κοζανίτες ξενιτεύονταν σε μακρινούς τόπους και με το εμπόριο κέρδιζαν σε αφθονία τα αναγκαία για τη ζωή τους. Ξενιτεύονταν κυρίως στην Ουγγαρία, όπου πολλοί πλούτισαν και ευεργέτησαν την πατρίδα τους. Το εμπόριο και η επικοινωνία τους με άλλα πολιτισμένα έθνη τούς πληροφορήσαν για την ωφέλεια των γνώσεων και τη χρησιμότητά τους στα έργα τους, οπότε και έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προθυμία να ιδρύσουν σχολεία στην πατρίδα τους...

2.34

2.35

Το λιμάνι της Τεργέστης στις αρχές του 19ου αιώνα
Χαλκογραφία (1802)
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

- Για ποιους λόγους ταξιδεύουν οι Έλληνες; [2.34]
- Ποιες συνέπειες έχουν αυτά τα ταξίδια; [2.34]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιος είναι ο ρόλος των παροικιών στη σχέση του ελληνισμού με τον υπόλοιπο κόσμο;
- ❖ Ποιες είναι οι σχέσεις του ελληνισμού με τον υπόλοιπο κόσμο;

- Ποιο είναι το είδος της κάθε πηγής [2.32-2.35];

8. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: ακμή και παρακμή

Από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα και μέχρι το τέλος του 16^{ου} αιώνα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναπτύσσεται και ενισχύει την κυριαρχία της στην Ανατολική Μεσόγειο. Ικανοί **σουλτάνοι**, όπως ο Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής (1520-1566), με συνεχείς πολέμους διευρύνουν τα σύνορά της. Οι Οθωμανοί με τον **Ιερό πόλεμο** που διεξάγουν, έχουν ως στόχο την εξάπλωση της ισλαμικής θρησκείας.

Από την αρχή του 17^{ου} αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Η μεγάλη επέκτασή της δυσκολεύει τη συνοχή της. Οι πόλεμοι παύουν να φέρνουν έσοδα. Ισχυρές δυνάμεις, όπως η Ρωσία και η Αυστρία, αντιστέκονται στον οθωμανικό στρατό και εμποδίζουν την οθωμανική επέκταση.

Η δημιουργία νέων θαλάσσιων δρόμων, μετά την **ανακάλυψη** της Αμερικής, προκαλεί μεγάλα προβλήματα στο εμπόριο της Ανατολικής Μεσογείου και μειώνει τα έσοδα της οθωμανικού κράτους. Ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη εκμεταλλεύονται αυτή την κατάσταση και υπογράφουν συμφωνίες με την Οθωμανική Αυτοκρατορία με τις οποίες αποκτούν σημαντικά οικονομικά προνόμια. Έτσι επιβαρύνεται ακόμα περισσότερο η οθωμανική οικονομία.

Η **οθωμανική Πύλη** αναγκάζεται να παραχωρήσει την είσπραξη των φόρων σε ιδιώτες και όχι σε υπαλλήλους του κράτους. Οι ιδιώτες αυτοί συχνά παραβιάζουν το νόμο, αδικούν τους υπηκόους και πλουτίζουν σε βάρος τους. Γίνονται ισχυροί και επαναστατούν ενάντια στην κεντρική διοίκηση.

Οι προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτυγχάνουν και το οθωμανικό κράτος, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα βρίσκεται σε κρίση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ιερός πόλεμος:

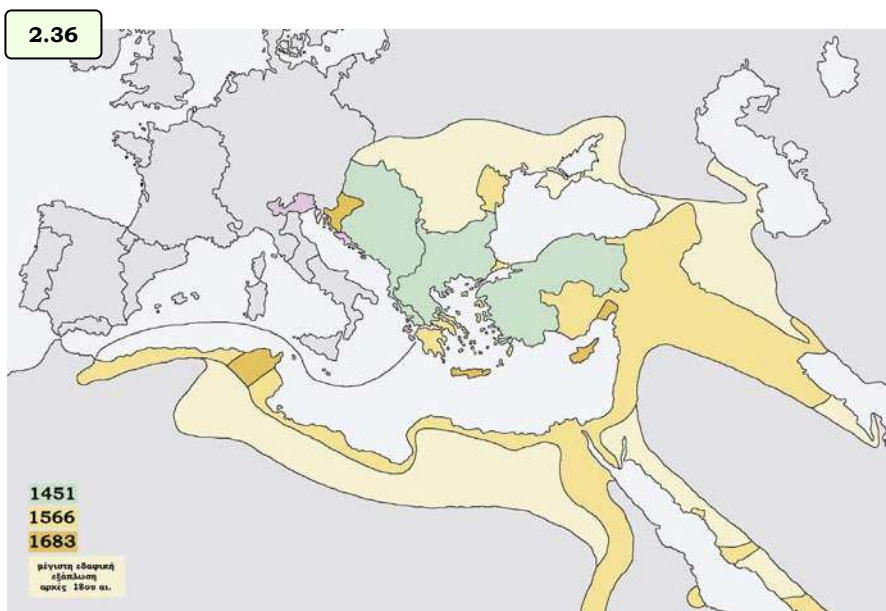
πόλεμος εναντίον αυτών που δεν πιστεύουν στο Μωάμεθ

σουλτάνος:

ο ανώτατος, πολιτικός και στρατιωτικός άρχοντας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

οθωμανική Πύλη:

η έδρα του σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Χάρτης σταδιακής εξάπλωσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας

▲ Αναφέρω τα στάδια εξάπλωσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [2.36]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

18^{ος}

19^{ος}

ακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Εικόνες της Κωνσταντινούπολης

Κλειστή αγορά (Καπαλί τσαρσί), 19^{ος} αι.

2.37

2.39

Υπαίθρια αγορά (16^{ος} αι.)
Τουρκική μικρογραφία
Βενετία, Μουσείο Κορρέ

Μεγάλες πόλεις του 18^{ου} αιώνα

2.40

Πεκίνο	4.000.000
Παρίσι	589.000
Λονδίνο	530.000
Κωνσταντινούπολη	513.000
Μεξικό	300.000
Νεάπολη	272.000
Αμστερνταμ	212.000

Πηγή: Ντ Αλαμπέρ - Ντιντερό, *Εγκυκλοπαίδεια ή συστηματικό λεξικό των επιστημών των τεχνών και των επαγγελματιών*, Παρίσι 1777

- ▲ Μελετώ τον πίνακα [2.40] και συγκρίνω τον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης με τον πληθυσμό άλλων πόλεων.

«Εκατόν δέκα περίπου φούρνοι προμηθεύουν ψωμί στον πληθυσμό της πόλης. Οι φούρνοι φτιάχνουν επίσης τσουρέκια, καταΐφια, μπακλαβάδες, κουλούρια, γαλέτες, παξιμάδια, πίτες, καρβέλια, φρανζόλες, μπουρέκια και πίτες του Χαλεπιού και της Δαμασκού, πλακούντια, φρέσκους τραγανιστούς λουκουμάδες. Από εδώ προμηθεύονται αλεύρι τα μεγάλα αρχοντικά, καθώς και τα παλιά και νέα ανάκτορα για το ειδικό ψωμί του σουλτάνου. Μεγάλα πλοία πηγαινοέρχονται αδιάκοπα χειμώνα καλοκαίρι. Όταν ο στρατός κι ο σουλτάνος με την ακολουθία του εδρεύουν στην Κωνσταντινούπολη, είναι επόμενο ν' αυξάνεται η κατανάλωση του ψωμιού και των λοιπών τροφίμων.»

Κιουμουρτζιάν Ι., *Οδοιπορικό στην πόλη του 1680*, μτφρ. Σ. Μπόζη, Τροχαλία, Αθήνα 1992, σ. 49-50

2.38

- ▲ Ποια στοιχεία της πηγής [2.38] δηλώνουν το μέγεθος της πόλης της Κωνσταντινούπολης;

- Παρατηρώ τα οπτικά ντοκουμέντα [2.37] & [2.39] και αναφέρω τις εμπορικές δραστηριότητες, τον τρόπο ένδυσης, τα προϊόντα.

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι αιτίες της οθωμανικής παρακμής;
- ❖ Γράφω για την Κωνσταντινούπολη του 18^{ου} αιώνα.

9. Οι μορφές αντίστασης

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, πολλές είναι οι μορφές αντίστασης ενάντια στους Οθωμανούς κατακτητές. Οι **Ρωμιοί** αντιστέκονται στους Οθωμανούς διατηρώντας τις μνήμες, τη γλώσσα και τη θρησκεία τους.

Στις ένοπλες μορφές αντίστασης περιλαμβάνονται **εξεγέρσεις** που εκδηλώνονται σε πολλές ελληνικές περιοχές, σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Οι εξεγέρσεις αυτές ξεσπούν κάθε φορά που οι Οθωμανοί εμπλέκονται σε πολεμικές επιχειρήσεις με τους Βενετούς ή τους Ρώσους.

Το Σούλι, η Μάνη και τα Σφακιά, περιοχές που έχουν ειδικό καθεστώς ελευθερίας και προσπαθούν να διατηρήσουν την αυτονομία τους, αποτελούν μόνιμες εστίες αντίστασης. Συχνά συγκρούονται με τους Οθωμανούς για να διαφυλάξουν το καθεστώς και τα προνόμιά τους.

Μορφή ένοπλης αντίστασης θεωρείται και η δράση των κλεφτών. Οι κλέφτες συγκροτούν ένοπλες ομάδες, κάνουν επιθέσεις σε εμπορικές αποστολές, σε κρατικούς αξιωματούχους, σε ταξιδιώτες, ακόμα και σε χωριά και πόλεις, αρπάζοντας χρήματα, όπλα και τρόφιμα. Οι κλέφτες ζουν ελεύθεροι κατά ομάδες στα **λημέρια**. Κάθε ομάδα έχει τον **καπετάνιο** της και το δικό της **μπαϊράκι**. Με το πέρασμα των χρόνων οι κλέφτες γίνονται μόνιμη απειλή αντίστασης εναντίον του οθωμανικού κράτους και των τοπικών αρχόντων, το ίδιο και οι αρματολοί. Ενώ αρχικά είναι βοηθητικά στρατεύματα των Τούρκων που χρησιμοποιούνται και στη δίωξη των κλεφτών, οι αρματολοί παραβαίνουν συχνά τις συμφωνίες τους με τους Οθωμανούς και γίνονται κλέφτες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ρωμιοί:

έτσι ονομάζονται οι ορθόδοξοι ελληνικοί πληθυσμοί της οθωμανικής αυτοκρατορίας

εξεγέρσεις:

ένοπλες μορφές αντίστασης των υπόδουλων εναντίον των κατακτητών

λημέρια:

ορεινές τοποθεσίες όπου ζουν οι κλέφτες

καπετάνιος:

ο αρχηγός κάθε ομάδας κλεφτών

μπαϊράκι:

λάβαρα, σημαία των κλεφτικών ομάδων

2.41

Κλέφτης
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Συμβουλευόμαι το κείμενο και αναφέρω τη δράση των κλεφτών. [2.41]

ρωσοτουρκικοί πόλεμοι

1677-81

1736-39

1768-74

1787-92

1806-12

1611: εξέγερση σε Θεσσαλία Ήπειρο (Διονύσιος, επίσκοπος Τρίκκης)

1770: εξέγερση στα Σφακιά (Δασκαλογιάννης)

1770: εξέγερση στη Μάνη-Πελοπόννησο (Ορλωφικά)

1789-92: συγκρούσεις Λ. Κατσώνη με τους Οθωμανούς στο Αιγαίο

1789-92, 1801-03: αγώνες του Σουλίου εναντίον του Αλή πασά

Επαναστατικές ενέργειες - κινήματα

2.42

Πολιορκία της Κορώνης από το ρώσικο στόλο, το 1770
Έγχρωμη λιθογραφία βασισμένη σε χαλκογραφία του Υλαίρ (1822)
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

- Με ποιο ιστορικό γεγονός συνδέεται η πολιορκία της Κορώνης από τους Ρώσους; [2.42], [2.43]
- Πώς εκμεταλλεύονται οι Έλληνες τις συγκρούσεις Οθωμανών και Ρώσων στον ελληνικό χώρο; [2.43]

Στη διάρκεια [...] του ρωσο-τουρκικού πολέμου (1768-1774), [...] ο ρωσικός στόλος με τον Αλέξη Ορλώφ εισχώρουσε στη Μεσόγειο και ξεσήκωσε τα νησιά του Αιγαίου, ενώ καθώς πλησίαζε μια μικρή μοίρα με το Θεόδωρο Ορλώφ κι ένα ολιγάριθμο άγημα, οι πρόκριτοι κι οι αρχιερείς ξεσήκωναν την Πελοπόννησο. Παρά τις επιτυχίες και την καταστροφή του τουρκικού στόλου στον κόλπο του Τσεσμέ κοντά στη Σμύρνη, η εξέγερση της Πελοποννήσου καταπνίγηκε.

Σβορώνος Ν., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα 1983, σ. 59

2.43

Επιστολή των Σουλιωτών προς τον Αλή πασά:

«Βεζύρ Αλή πασά σε χαιρετούμεν. Η πατρίς μας είναι ασυγκρίτως γλυκυτέρα και από τα πουγκεία σου, και από τους ευτυχείς τόπους, τους οποίους υπόσχεσαι να μας δώσεις. Όθεν* ματαίως κοπιάζεις, επειδή η ελευθερία μας δεν πωλείται, ούτ' αγοράζεται σχεδόν με όλους τους θησαυρούς της γης, παρά με το αίμα και θάνατον έως του τελευταίου Σουλιώτου. Όλοι οι Σουλιώτες μικροί και μεγάλοι»

*οπότε

2.45

Σουλιώτισσες σε μάχη εναντίον των στρατευμάτων του Αλή Πασά
Έργο του Ντενεβίλ (αρχές του 19ου αιώνα)

2.44

- Πώς απαντούν οι Σουλιώτες στην προσπάθεια του Αλή πασά να τους υποδουλώσει; [2.44] & [2.45]
- Ποιοι αντιστέκονται στον Αλή πασά και με ποιο τρόπο; [2.44] & [2.45]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι μορφές αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών κατακτητών;
- ❖ Ποιοι συμμετέχουν στις ένοπλες εξεγέρσεις των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών;

10. Τα απελευθερωτικά οράματα: ο Ρήγας Φεραίος

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας δεν λείπουν τα **απελευθερωτικά οράματα**. Περιέχονται κυρίως στους θρύλους και στους θρήνους για την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την επανάκτησή της. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, τα οράματα αυτά γίνονται πιο συγκεκριμένα και συνδέονται με τις ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας των ανθρώπων.

Με βάση αυτές τις ιδέες, το οθωμανικό απολυταρχικό καθεστώς φαίνεται πιο άδικο για τους λαούς της βαλκανικής χερσονήσου. Γιατί δεν είναι μόνο οι Έλληνες που ζουν στη σκλαβιά. Βούλγαροι, Σέρβοι, Αρμένιοι, Αρβανίτες βρίσκονται κάτω από την κυριαρχία των Οθωμανών Τούρκων.

Αυτούς τους λαούς προσπαθεί να εμπνεύσει ο Ρήγας Φεραίος. Οραματίζεται την απελευθέρωση των λαών που ζουν στα Βαλκάνια και τη δημιουργία μιας ενιαίας ελληνικής δημοκρατίας. Στη δημοκρατία αυτή αναγνωρίζεται η πολιτισμική και εθνική διαφορετικότητα των κατοίκων της και η ισότητα των πολιτών της.

Ο Ρήγας τυπώνει την πρότασή του σε φυλλάδια το φθινόπωρο του 1797 με σκοπό να διαδώσει το όραμά του στους υπόδουλους χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τυπώνει επίσης έναν επαναστατικό ύμνο, τον περίφημο **Θούριο**, για να τους ξεσηκώσει. Καλύτερα 'μιας ώρας', γράφει, 'ελεύθερη ζωή παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή'.

Ο Ρήγας συλλαμβάνεται για τη δράση του από την αυστριακή αστυνομία και παραδίδεται στους Τούρκους. Βρίσκει μαζί με τους συντρόφους του μαρτυρικό θάνατο το 1798. Το θάνατό τους καταγγέλλει ο Αδαμάντιος Κοραής και καλεί τους **Γραικούς** σε εκδίκηση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

απελευθερωτικά οράματα:

σκέψεις και επιθυμίες για την απόκτηση της ελευθερίας

Θούριος:

επαναστατικό τραγούδι του Ρήγα Φεραίου για τον ξεσηκωμό των υπόδουλων Ελλήνων

Γραικοί:

Οι Ευρωπαίοι χρησιμοποιούν αυτόν τον όρο για τους Έλληνες ή Ρωμιούς. Ο όρος προέρχεται από την ελληνική μυθολογία. Ο Γραικός ήταν γιος της Πανδώρας και του Δία.

2.46

Η χάρτα της Ελλάδος, Ρήγας Φεραίος 1797
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

- ▲ Ποιο είναι το όραμα του δημιουργού της πηγής;
[2.46]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

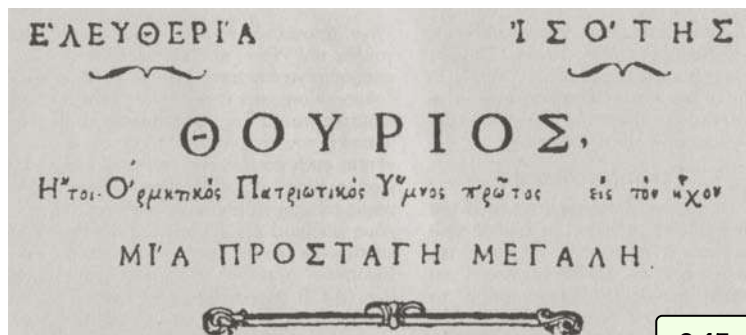
18^{ος}

19^{ος}

ίδρυση μυστικών
Εταιρειών προετοι-
μασίας του Αγώνα

Ρήγας Φεραίος

2.47

- ▲ Πού αλλού συναντώ τα ίδια συνθήματα; [2.47]

Στίχοι από το *Θούριο* του Ρήγα Φεραίου (1797)

«Ὡς πότε, παλικάρια, να ζούμεν στα στενά,
Μονάχοι σαν λιοντάρια, σταις ράχες, στα βουνά,
Σπηλαις να κατοικούμεν, να βλέπομεν κλαδιά,
Να φεύγωμ' απ' τον Κόσμον, για την πικρή σκλαβιά
Να χάνομεν αδέλφια, Πατρίδα και Γονεῖς,
Τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενεῖς.
Καλλιώ 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
Παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή.»

2.48

- ▲ Τι συγκρίνει ο Ρήγας Φεραίος στους στίχους του «Θούριου»; [2.48]

2.50

Άγαλμα του Ρήγα Φεραίου
στο Πανεπιστήμιο Αθηνών
Έργο του Ι. Κόσσου (1871)

- ▲ Πώς τιμά το ελεύθερο κράτος τον Ρήγα Φεραίο; [2.50]

2.49

Άρθρον 1. Η Ελληνική δημοκρατία είναι μία, με όλον όπου συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γέννη και θρησκείας· δεν θεωρεί τας διαφοράς των λατρειών με εκθροικόν μάτι·

Άρθρον 2. Αυτά τα φυσικά δίκαια είναι: πρώτον το να είμεθα όλοι ίσοι, και όχι ο ένας ανώτερος από τον άλλον, δεύτερον να είμεθα ελεύθεροι, και όχι ο ένας σκλάβος του άλλου [...]

Άρθρον 3. Όλοι οι άνθρωποι, Χριστιανοί και Τούρκοι, [...] είναι ίσοι ...»

Ρήγα του φιλοπάτριδος, *Νέα πολιτική διοίκησις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μ. Ασίας, των μεσογείων νησιών και της Βλαχομπογδανίας*, 1797

Άρθρον 1. Η Ελληνική δημοκρατία είναι μία, παρόλο που συμπεριλαμβάνει διαφορετικές εθνότητες και θρησκείες, δεν αντιμετωπίζει με εκθροικό μάτι τις θρησκευτικές διαφορές.

- ▲ Ποιο πολίτευμα οραματίζεται ο Ρήγας Φεραίος ; [2.49]
- ▲ Ποιες είναι οι βασικές αρχές του πολιτεύματος που προτείνει ο Ρήγας Φεραίος; [2.49]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

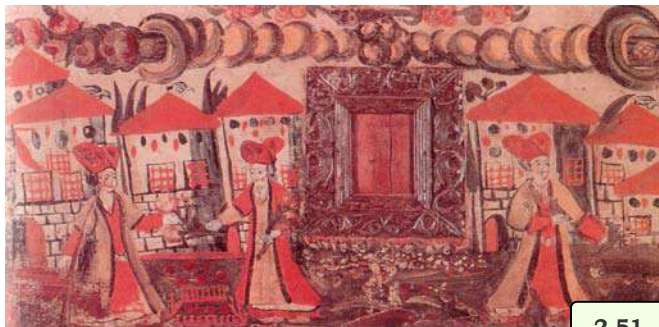
- ❖ Ποιο είναι το απελευθερωτικό όραμα του Ρήγα Φεραίου;
- ❖ Με ποιους τρόπους ο Ρήγας Φεραίος υλοποιεί το όραμά του;

Την εποχή που η δυτική Ευρώπη αναπτύσσεται, προοδεύει και γίνεται το κέντρο του κόσμου, το Βυζάντιο διαλύεται και οι πληθυσμοί του περνούν στην κυριαρχία των Λατίνων και Οθωμανών κατακτητών.

Έναρξη της ξένης κυριαρχίας θεωρείται η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους, το 1453. Στην πραγματικότητα, η ξένη κυριαρχία αρχίζει για κάποιες περιοχές της βυζαντινής επικράτειας με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους, το 1204. Για άλλες βυζαντινές περιοχές, όπως είναι η Πελοπόννησος, η ξένη κυριαρχία ξεκινάει αργότερα από το 1453. Το ίδιο συμβαίνει και με το τέλος της ξένης κυριαρχίας. Πολλές περιοχές ελευθερώνονται με την Ελληνική Επανάσταση του 1821, άλλες όμως, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα, παραμένουν υπόδουλες για πολλά χρόνια αργότερα.

Κατά την περίοδο της ξένης κυριαρχίας, οι υπόδουλοι ελληνικοί πληθυσμοί διατηρούν πολλά από τα ήθη και τα έθιμα, τη θρησκεία και τη γλώσσα τους, διατηρούν δηλαδή την ταυτότητά τους. Αυτό γίνεται γιατί έχουν το δικαίωμα να κρατήσουν τη θρησκεία και τη γλώσσα τους και να λειτουργούν σε κοινότητες εκλέγοντας τους άρχοντές τους. Ο πατριάρχης επίσης αναγνωρίζεται ως θρησκευτικός τους ηγέτης.

Γυναικές σε οικισμό της Σάμου.
Λαϊκή ζωγραφιά (18^{ος} αιώνας)
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

2.51

Οι δωρητές παρεκκλησίου σε μονή του Αγίου Όρους
Τοιχογραφία (1791)
Άγιο όρος, Μεγίστη Μονή Βατοπεδίου

2.52

Την ίδια περίοδο, οι ελληνικοί πληθυσμοί που ζουν κάτω από την οθωμανική κυριαρχία είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρους στον κατακτητή και για τη ζωή τους και για την περιουσία τους. Μερικές φορές υποχρεώνονται να αλλάζουν την πίστη τους για να σώσουν τη ζωή τους και για να μη χάνουν τα παιδιά τους με το παιδομάζωμα. Γι' αυτό και συχνά προσπαθούν να εξεγερ-

θούν και να ελευθερωθούν από τον οθωμανικό ζυγό.

Οι συνθήκες για την ελευθερία των Ελλήνων ωριμάζουν στην αρχή του 19^{ου} αιώνα. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός προετοιμάζει το έδαφος για την εθνική ανεξαρτησία. Οι ιδέες της ελευθερίας και της παιδείας κυκλοφορούν στις υπόδουλες περιοχές από τους Έλληνες λόγιους και δασκάλους και εμπνέουν τους υπόδουλους Έλληνες.

Οι συνθήκες ζωής των ελληνικών πληθυσμών είναι διαφορετικές από τόπο σε τόπο και από ομάδα σε ομάδα. Διαφορετικά ζουν στις λατινοκρατούμενες περιοχές απ' ό,τι στις τουρκοκρατούμενες. Αλλιώς ζουν οι Φαναριώτες ή οι πρόκριτοι απ' ό,τι οι κολίγοι, που εργάζονται στα τσιφλίκια. Παραμένουν όμως όλοι υπόδουλοι, πληρώνουν φόρους στους κατακτητές και δεν έχουν την εθνική τους ανεξαρτησία.

απαντώ για τη σημασία των ιστορικών όρων:

- ✓ Τουρκοκρατία
- ✓ Λατινοκρατία
- ✓ προνόμια
- ✓ κοινότητα
- ✓ πρόκριτοι
- ✓ ραγιάδες
- ✓ σουλτάνος
- ✓ εξισλαμισμός
- ✓ παροικία
- ✓ παράδοση
- ✓ εξέγερση
- ✓ εθνική ανεξαρτησία

... κατά τη διάρκεια της ξένης κυριαρχίας

Με τον όρο Μεγάλη Επανάσταση εννοούμε την Επανάσταση που κάνουν οι Έλληνες το 1821 για να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Ονομάζεται και «Επανάσταση του 1821» ή «Αγώνας της Ανεξαρτησίας».

Τα κεφάλαια της ενότητας:

1. Η προετοιμασία του Αγώνα: ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός
2. Η προετοιμασία του Αγώνα: η Φιλική Εταιρεία
3. Η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα
4. Οι πολεμικές επιχειρήσεις: 1821-1824
5. Οι πολεμικές επιχειρήσεις: 1825-1827
6. Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα
7. Οι μορφές του '21
8. Οι εμφύλιες συγκρούσεις
9. Οι σχέσεις με την Ευρώπη: ο Φιλελληνισμός
10. Η έκβαση του Αγώνα
11. Συνθήκες ζωής κατά τη διάρκεια του Αγώνα
12. Η διακυβέρνηση Καποδίστρια
13. Η εκπαίδευση
14. Οι τελικές ρυθμίσεις του ελληνικού ζητήματος

Χάρτης των κυριότερων επαναστατημένων περιοχών κατά τη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τις περιοχές όπου εκδηλώνεται ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας. [3.1]

Το ερώτημα της ενότητας:

Ποιες είναι οι βασικές εξελίξεις και ποια είναι η έκβαση της Επανάστασης του 1821;

1453-1821:
ξένη κυριαρχία

1821
κήρυξη
της Επανάστασης

1821-1828
ο Αγώνας
της Ανεξαρτησίας

1828-1831
διακυβέρνηση
του Ι. Καποδίστρια

1831-1833
περίοδος αναρχίας

1. Η προετοιμασία του Αγώνα: ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Στα χρόνια πριν την Επανάσταση του 1821, ομάδες εμπόρων και μορφωμένων Ελλήνων ταξιδεύουν όλο και πιο πολύ στην Ευρώπη. Γνωρίζουν την ευρωπαϊκή σκέψη και εμπνέονται από τις ιδέες του **Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού**. Ένα νέο πνευματικό κίνημα, το οποίο αργότερα παίρνει το όνομα **Νεοελληνικός Διαφωτισμός**, διαμορφώνεται σταδιακά στις περιοχές που ζουν Έλληνες και κυρίως σ' αυτές που ανθεί το εμπόριο.

Σύμφωνα με τις ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η ελευθερία του Γένους συνδέεται με την απόκτηση παιδείας. Οι Έλληνες διαφωτιστές πιστεύουν ότι μόνο η μόρφωση μπορεί να δώσει τα εφόδια για τη διεκδίκηση της ελευθερίας. Γι' αυτό το λόγο ιδρύουν, με την υποστήριξη κυρίως των εμπόρων, σχολεία. Θαυμάζουν επίσης τους Αρχαίους Έλληνες, τους οποίους θεωρούν προγόνους τους. Συνδέουν τον πολιτισμό της **Ελληνικής Αρχαιότητας** με την ελευθερία και την παιδεία.

Η ίδρυση σχολείων, τα οποία εφαρμόζουν νέα προγράμματα σπουδών, βοηθά στην εξάπλωση των διαφωτιστικών ιδεών. Εκδίδονται αρχαία ελληνικά κείμενα και μεταφράζονται σημαντικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα. Εφημερίδες και περιοδικά, που υποστηρίζουν τις νέες ιδέες, κυκλοφορούν με μεγάλη απήχηση. **Λόγιοι** και μορφωμένοι Έλληνες υποστηρίζουν και μεταφέρουν το νέο πνεύμα. Κεντρική μορφή ανάμεσά τους είναι ο Αδαμάντιος Κοραΐς με το σημαντικό έργο του.

Οι διαφωτιστικές ιδέες όμως συναντούν και αντιδράσεις. Αντιδρούν κυρίως μέλη κοινωνικών ομάδων που κατέχουν υψηλά αξιώματα και επιθυμούν να διατηρήσουν τη δύναμη και την εξουσία τους.

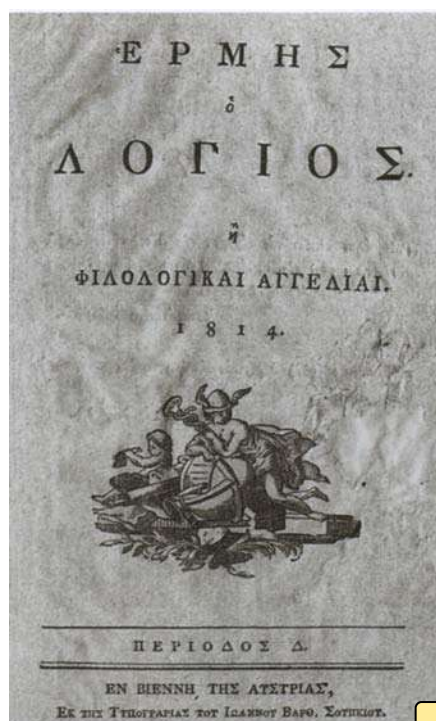
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Νεοελληνικός Διαφωτισμός:

η κίνηση των ιδεών του Διαφωτισμού ανάμεσα στους ελληνόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν στην οθωμανική επικράτεια αλλά και σε παροικίες του εξωτερικού

Ελληνική Αρχαιότητα:

με τον όρο αυτό εννοείται η ιστορία και ο πολιτισμός των Αρχαίων Ελλήνων

3.2

Εξώφυλλο του φιλολογικού περιοδικού «Ερμής ο Λόγιος». Βιέννη (1811-1821)

▲ Παρατηρώ την πηγή [3.2] και σχολιάζω τον τίτλο του περιοδικού.

εφημερίδες και περιοδικά που εκδίδονται στις ελληνικές παροικίες

εφ. Εφημερίς
Βιέννη, 1790

περ. Ερμής ο Λόγιος
Βιέννη, 1811

εφ. Ελληνικός Τηλέγραφος
Βιέννη, 1811

περ. Αθηνά
Παρίσι, 1819

περ. Μέλισσα
Παρίσι, 1819

Σύνδεση με την Ελληνική Αρχαιότητα

3.3

Ο Ρήγας και ο Κοραΐς υποβασιάζουν την Ελλάδα
Πίνακας του Θεόφιλου (1911)

- ▲ Παρατηρώ την εικόνα και περιγράφω πώς απεικονίζεται ο ζωγράφος την «Ελλάδα». [3.3]
- ▲ Ποια είναι τα στοιχεία της εικόνας που θυμίζουν τα Αρχαία Χρόνια; [3.3]

Απόσπασμα από τα «Απομνημονεύματα» του Ι. Μακρυγιάννη:

«Είδα δυο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ατόφια -φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλειαν είχαν. [...] τα 'χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και εις τ' Άργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων χίλια τάλαρα γύρευαν. [...] πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα: 'Αυτά, και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Δι' αυτά πολεμήσαμεν'.»

3.6

- ▲ Για τι πολέμησαν οι Έλληνες, σύμφωνα με το Μακρυγιάννη; [3.6]

Ονόματα πλοίων της Ύδρας που κατασκευάζονται μεταξύ 1811-1822

Αγαμέμνων	1	Ιάσων	1
Αθηνά	3	Κέκρωψ	1
Αίολος	1	Κίμων	2
Άρης	1	Λεωνίδας	1
Αριστείδης	2	Μελπομένη	1
Αχιλλεύς	2	Μέντωρ	1
Βαρών Στρογανώφ	1	Μιλτιάδης	1
Βατερλώ	1	Οδυσσεύς	1
Διομήδης	2	Ραφαήλ	1
Εννυώ	1	Σκιπίων	1
Επαμεινώνδας	2	Τερψικόρη	1
Ηρακλής	2	Τηλέμαχος	2
Θεμιστοκλής	2	Τιμολέων	1
Θρασύβουλος	1		

Πηγή: Λιγνός Α., *Ιστορία της νήσου Ύδρας*, Αθήναι 1953, τ.Β', σ. 60-62

3.4

Ο Αλή πασάς, πριν την Ελληνική Επανάσταση:

«Εσείς οι Έλληνες, μπε, κάτι μεγάλο έχετε στο κεφάλι σας. Δεν βαφτίζετε πια τα παιδιά σας Γιάννη, Πέτρο, Κώστα, παρά Λεωνίδα, Θεμιστοκλή, Αριστείδη! Σίγουρα κάτι μαγειρεύετε.»

3.5

- Τι μαρτυρεί την αξία που αποκτά η Ελληνική Αρχαιότητα; [3.4] & [3.5]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα στους Αρχαίους Έλληνες και στους Νεοέλληνες;
- ❖ Ποιες είναι οι κυριότερες ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού;

2. Η προετοιμασία του Αγώνα: η Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύεται το 1814 στην **Οδησσό**, σ' ένα σχετικά φιλόξενο για τους Έλληνες περιβάλλον, από τον Εμμανουήλ Ξάνθο, το Νικόλαο Σκουφά και τον Αθανάσιο Τσακάλωφ. Στόχος της οργάνωσης είναι η προετοιμασία ενός απελευθερωτικού αγώνα που θα στηρίζεται στις δυνάμεις των Ελλήνων. Για να πετύχει αυτό το στόχο η Φιλική Εταιρεία επιδιώκει τη **μύηση** των Ελλήνων **ραγιάδων**. Μια ηγετική ομάδα αποτελεί ως την έναρξη της Επανάστασης την **Υπέρτατη Αρχή** και συντονίζει τη δράση της Φιλικής Εταιρείας.

Η Φιλική Εταιρεία, όπως και άλλες οργανώσεις, που δρουν στην Ευρώπη κατά την ίδια χρονική περίοδο, οργανώνεται με μεγάλη μυστικότητα. Οι Φιλικοί μυσούνται στην Εταιρεία με μυστικό όρκο και επικοινωνούν μεταξύ τους με **κρυπτογραφικό κώδικα**, ψευδώνυμα και συνθηματικές λέξεις.

Στα επτά χρόνια της ύπαρξής της, η Φιλική Εταιρεία εξαπλώνεται σ' όλες τις περιοχές όπου δρουν και κατοικούν Έλληνες. Άνθρωποι με διαφορετική κοινωνική προέλευση και οικονομικές δυνατότητες γίνονται μέλη της Εταιρείας και συμμετέχουν στο κοινό απελευθερωτικό όραμα.

Μετά το 1818 γίνονται αλλαγές στην οργάνωση της Εταιρείας για την καλύτερη λειτουργία της και παρατηρείται αύξηση των μελών της. Η έδρα της Φιλικής Εταιρείας μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη και προτείνεται ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Ο **Αλέξανδρος Υψηλάντης** αναλαμβάνει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας, μετά την άρνηση του **Ιωάννη Καποδίστρια**, και καθοδηγεί την προετοιμασία του Αγώνα των Ελλήνων.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Οδησσός:

πόλη της νότιας Ρωσίας

μύηση:

η διαδικασία στρατολόγησης των μελών της Φιλικής Εταιρείας

Υπέρτατη Αρχή:

ομάδα ατόμων που αποτελεί τη μυστική ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας

κρυπτογραφικός κώδικας:

ο μυστικός τρόπος επικοινωνίας των μελών της Φιλικής Εταιρείας μεταξύ τους

Αλέξανδρος Υψηλάντης:

(1792-1828) Φαναριώτης, ανώτερος αξιωματικός του ρωσικού στρατού

Ιωάννης Καποδίστριας:

(1776-1831) ανώτατος διπλωμάτης της Ρωσίας, ο πρώτος Κυβερνήτης του ελληνικού κράτους

3.7

Σφραγίδα της Υπέρτατης Αρχής της Φιλικής Εταιρείας
Αθήνα, Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος

Στην περιφέρεια της σφραγίδας εμφανίζονται τα αρχικά γράμματα των βαπτιστικών ονομάτων των μελών της Υπέρτατης Αρχής και στη μέση το σύμβολο του σταυρού.

▲ Με ποιο τρόπο τηρείται η μυστικότητα της Φιλικής Εταιρείας στη σφραγίδα της; [3.7]

1814	1818-1821	1821
ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας	εξάπλωση της δράσης της Φιλικής Εταιρείας	έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας

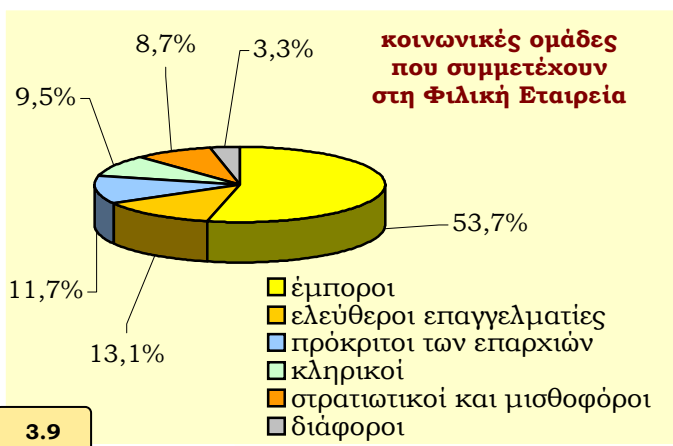
Από τον Κανονισμό λειτουργίας της Φιλικής Εταιρείας:

«Η Εταιρεία συνίσταται* από καθαυτό** Έλληνας φιλο-πάτριδας και ονομάζεται Εταιρεία των Φιλικών. Ο σκοπός των μελών της είναι η καλύτερευσις του έθνους, και αν ο Θεός το συγχωρέση***, η ελευθερία του.»

* αποτελείται ** γνήσιους *** επιτρέπει

3.8

- ▲ Από ποιους αποτελείται η Φιλική Εταιρεία και ποιος είναι ο σκοπός της; [3.8]

3.9

Πηγή: Φράγκος Γ, «Φιλική Εταιρεία», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975, τ.ΙΑ', σ. 432

- ▲ Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας προέρχονται από την ίδια επαγγελματική ομάδα; [3.9]

Περιοχή καταγωγής μελών της Φιλικής Εταιρείας	Ποσοστό από το σύνολο των μελών
Πελοπόννησος	37,2
Στερεά Ελλάδα	3,9
Ήπειρος	10,5
Θεσσαλία	6,2
Ιόνια νησιά	12,3
Μακεδονία	2,3
Νησιά του Αιγαίου	14,6
Μικρά Ασία	2,9
Κωνσταντινούπολη	5,4
Άλλες περιοχές	4,7

Πηγή: Φράγκος Γ., «Φιλική Εταιρεία», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975, τ.ΙΑ', σ. 429

3.10

- ▲ Από ποιες περιοχές κατάγονται τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας; [3.10]

3.11

«Στο όνομα της μελλοντικής σωτηρίας. Αφιερώνω ως ιερέας της Φιλικής Εταιρείας [...] τον συμπολίτη κύριο Νικόλαο Σπετζιώτη του Δημητρίου, ναυτικό στο επάγγελμα, τριάντα ετών, θερμό υπερασπιστή της Εταιρείας και της πατρίδας, τον οποίο κατήχησα και όρκισα ο ίδιος.

Π.

Σπέτσες, 10 Μαρτίου, πέμπτο έτος των Φιλικών.»

Εφοδιαστικό μέλους της Φιλικής Εταιρείας, με τα σύμβολα και τα αρχικά [ή] Ε[λευθερία] ή Θ[άνατος], γραμμένα με τον κρυπτογραφικό κώδικα της Εταιρείας.

Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

- ▲ Ποια είναι τα στοιχεία της ταυτότητας του μέλους της Φιλικής Εταιρείας; [3.11]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιοι συμμετέχουν στη Φιλική Εταιρεία και με ποιο σκοπό;
- ❖ Ποιος είναι ο τρόπος οργάνωσης της Φιλικής Εταιρείας;

3. Η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα

Η Ελληνική Επανάσταση, το 1821, ξεσπά σε διαφορετικές περιοχές, χωρίς συγκεκριμένη οργάνωση των στρατευμάτων από μια **κεντρική Αρχή**. Αν και γίνονται κάποιες προσπάθειες κεντρικού συντονισμού και δημιουργίας τακτικού στρατεύματος, κάθε περιοχή συγκροτεί και συντηρεί τα δικά της ένοπλα σώματα. Δημιουργεί στρατόπεδα, σχεδιάζει επιχειρήσεις και αναδεικνύει τις δικές της ηγετικές ομάδες, που διευθύνουν τις πολεμικές επιχειρήσεις.

Στις στρατιωτικές επιχειρήσεις συμμετέχουν κλέφτες και αρματολοί, ναυτικοί, **φιλέλληνες** αλλά κυρίως απλοί άνθρωποι. Λίγοι έχουν όπλα και ακόμη λιγότεροι γνωρίζουν να πολεμούν. Με ενέδρες, νυχτερινές επιθέσεις, αιφνιδιασμούς και **κλεφτοπόλεμο** αντιμετωπίζουν οι επαναστάτες τον οθωμανικό στρατό.

Τα **σώματα των ατάκτων** ακολουθούν τους οπλαρχηγούς στις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη στεριά. Στα νησιά και τις παραθαλάσσιες περιοχές οι πλοιοκτήτες προσφέρουν στον Αγώνα τα εμπορικά πλοία τους με τα εμπειροπόλεμα πληρώματά τους. Τα μικρά σε όγκο και δύναμη ελληνικά πλοία μεταφέρουν εφόδια και περιορίζουν με τα **πυρπολικά** τους τη δράση του οθωμανικού στόλου.

Τα πολλά επαναστατικά μέτωπα δυσκολεύουν τους Οθωμανούς. Έτσι, αναγκάζονται να διασπούν τα στρατεύματά τους για να τα αντιμετωπίσουν.

Η έλλειψη συντονισμού, οι διαφωνίες και ο ανταγωνισμός για τη διεκδίκηση της στρατιωτικής αρχηγίας δημιουργούν προβλήματα στον Αγώνα και σε αρκετές περιπτώσεις οδηγούν σε έντονες διαμάχες.

Με τη σύσταση του νέου κράτους, το 1828, συγκροτείται **τακτικός στρατός**, που αναλαμβάνει τη φύλαξη της πρωτεύουσας και των φρουριών της χώρας.

3.12

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

κεντρική Αρχή:

η Διοίκηση των επαναστατημένων περιοχών

φιλέλληνες:

εθελοντές, μη ελληνικής καταγωγής, που είτε συμμετέχουν είτε βοηθούν υλικά και ηθικά τους Έλληνες στον Αγώνα τους

σώματα ατάκτων:

ένοπλες ομάδες που δεν ελέγχονται από την κεντρική στρατιωτική Διοίκηση

πυρπολικά:

μικρά πλοία εφοδιασμένα με εύφλεκτες ύλες

τακτικός στρατός:

στρατιωτικά σώματα που οργανώνονται από την κεντρική Διοίκηση

Το στρατόπεδο του Γ. Καραϊσκάκη στην Καστέλα του Πειραιά
Πίνακας του Θ. Βρυζάκη (1855)

▲ Παρατηρώ την πηγή και περιγράφω το στρατόπεδο των Ελλήνων, όπως το ζωγραφίζει ο καλλιτέχνης. [3.12]

1821

1822

1828

άτακτα σώματα

σύσταση Υπουργείου Πολέμου

οργάνωση τακτικού στρατού

Το ναυτικό του Αγώνα

Ανδρέας Μιαούλης
(1769-1835)
Ναύαρχος
του υδραϊκού
στόλου

◀ Παρατηρώ τη σκηνή υποδοχής του υδραϊκού στόλου, έτσι όπως τη ζωγραφίζει ο καλλιτέχνης. [3.13]

3.13

Η υποδοχή του Α. Μιαούλη στην Ύδρα
Πίνακας του Α. Προσαλέντη (μετά το 1885)

«Ορκίζομαι εις τον αληθινόν Θεόν, [...] και εις την μέλλουσαν του Γένους ανέγερσιν...

Α'. Να αναδεχθώ την προσωρινήν αξίαν του ναυάρχου του ναυτικού Ύδρας, έως ου να τελειώση η εκστρατεία μας, εις την οποίαν η πατρίς μας έστειλε κατά την κοινήν ψήφον των συμπατριωτών μου καπεταναίων...

Ε'. Επειδή το ναυτικόν μας είναι ενωμένον με τα πλοία των άλλων δύο νησιών, να συνεργώ μετ' αυτών εις το κοινόν σκοπόν κατά την απόφασιν, ήτις θέλει γίνηται εις τα πολεμικά μας συμβούλια κατά καιρούς.

Εν τω Ελληνικώ στόλω
τη 18 Απριλίου 1821.

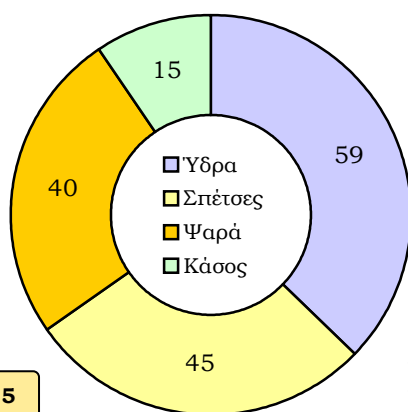
Ο ναύαρχος
ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ Ν. ΤΟΥΜΠΙΑΖΗΣ»

3.14

Ορκίζομαι στον αληθινό Θεό, [...] και στη μελλοντική ελευθερία του Γένους των Ελλήνων...

Α'. Ν' αποδεχθώ το προσωρινό αξίωμα του ναυάρχου του ναυτικού της Ύδρας, μέχρι να τελειώσει η εκστρατεία μας, στην οποία η πατρίδα μάς έστειλε με την ομόφωνη ψήφο των συμπατριωτών μου καπεταναίων...

Ε'. Επειδή το ναυτικό μας είναι ενωμένο με τα πλοία των άλλων δύο νησιών, να συνεργάζομαι με αυτά για τον κοινό σκοπό σύμφωνα με την απόφαση που θα παίρνεται κατά καιρούς στα πολεμικά μας συμβούλια.

3.15

Πλοία των σημαντικών
ναυτικών νησιών κατά
την έναρξη του Αγώνα

Πηγή: Αλεξανδρίδης Κ., *Το ναυτικόν του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος 1821-29 και η δράσις των πυρπολικών*, Αθήναι 1968, σ. 40

▲ Ποιο είναι το νησί που διαθέτει τα περισσότερα πλοία στην Επανάσταση; [3.15]

▲ Πώς ορίζεται ο ναύαρχος του υδραϊκού στόλου, σύμφωνα με την πηγή; [3.14]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Πώς είναι οργανωμένες οι ναυτικές στρατιωτικές δυνάμεις;
- ❖ Ποια είναι η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα της Ανεξαρτησίας;

4. Πολεμικές επιχειρήσεις: 1821-1824

Το Φεβρουάριο του 1821, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κηρύσσει την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία. Στρατολογεί νέους, συγκροτεί τον **Ιερό Λόχο**, αλλά χάνει τη μάχη στο Δραγατσάνι και η επαναστατική αυτή κίνηση τερματίζεται.

Το Μάρτιο του 1821, ξεκινά η Επανάσταση στην Πελοπόννησο και αμέσως μετά στην Ανατολική Στερεά. Ταυτόχρονα τα νησιά του Αιγαίου και κυρίως η Ύδρα, οι Σπέτσες, τα Ψαρά και η Σάμος ξεσηκώνονται και συμμετέχουν αποφασιστικά στην Επανάσταση. Ο αγώνας των νησιών δημιουργεί προβλήματα στον οθωμανικό στόλο, που απαντά με τις καταστροφές των νησιών της Χίου, της Κάσου και των Ψαρών.

Τα επαναστατικά μέτωπα στη Στερεά Ελλάδα, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία και την Κρήτη πληθαίνουν. Οι πολυάριθμες όμως οθωμανικές δυνάμεις, που βρίσκονται στις περιοχές αυτές, καταπνίγουν γρήγορα τις εξεγέρσεις. Σύντομα η Επανάσταση περιορίζεται στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και σε νησιά του Αιγαίου.

Οι προσπάθειες των επαναστατημένων Ελλήνων επικεντρώνονται στην πολιορκία και την κατάληψη των φρουρίων, όπου καταφεύγουν οι Οθωμανοί για να αμυνθούν. Παράλληλα προσπαθούν να αποκρούσουν τις οθωμανικές εκστρατείες από στεριά και θάλασσα και να διατηρήσουν τα πρώτα εδάφη που καταλαμβάνουν σε περιοχές της **Ρούμελης** και του **Μοριά**.

Η επιτυχής απόκρουση των στρατευμάτων του **Δράμαλη**, το 1822, αποτελεί τη σπουδαιότερη ανάμεσα στις σημαντικές επιτυχίες των επαναστατών τα πρώτα χρόνια, με ηγέτη τον Θ. Κολοκοτρώνη. Την περίοδο αυτή, 1821-1824, η επανάσταση εδραιώνεται κυρίως στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ιερός Λόχος:

στρατιωτικό σώμα εθελοντών που αποτελείται από σπουδαστές και παίρνει μέρος στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας

Ρούμελη:

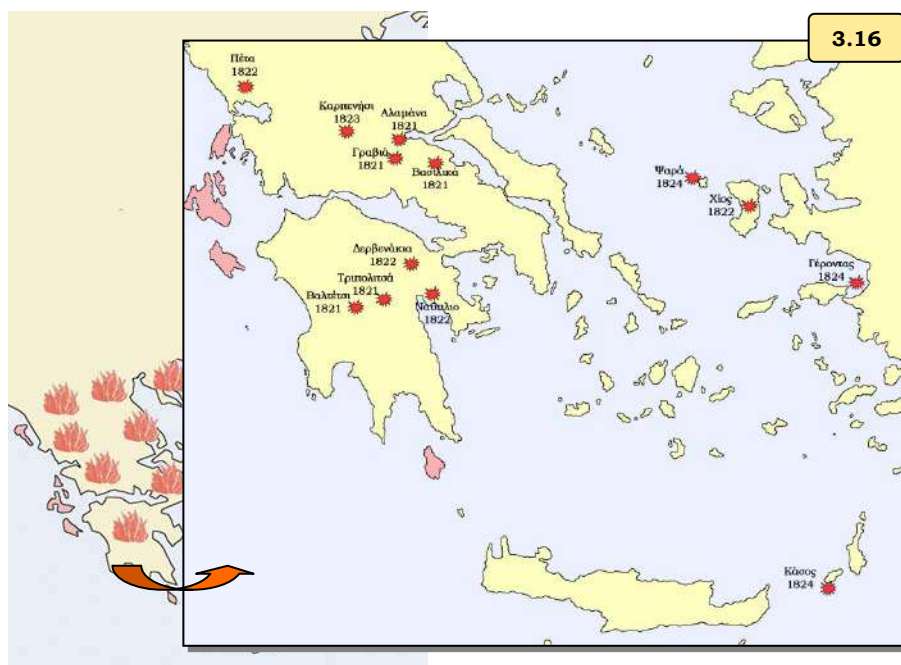
η Στερεά Ελλάδα

Μοριάς:

η Πελοπόννησος

Δράμαλης:

διοικητής των οθωμανικών εκστρατευτικών δυνάμεων για την καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης, το 1822

Χάρτης σημαντικών πολεμικών επιχειρήσεων του Αγώνα (1821-1824)

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τις σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις του Αγώνα. [3.16]

1821	1822	1823	1824
☐ μάχη στην Αλαμάνια (Α. Διάκος)	☐ μάχη στα Δερβενάκια (Θ. Κολοκοτρώνης)	☐ μάχη στο Καρπενήσι (Μ. Μπότσαρης)	☐ ναυμαχία στον κόλπο του Γέροντας (Α. Μιαούλης)
☐ μάχη στη Γραβιά (Ο. Ανδρούτσος)	☐ πυρπόληση ναυαρχίδας (Κ. Κανάρης)		☐ καταστροφή των Ψαρών
☐ κατάληψη της Τριπολιτσάς	☐ καταστροφή της Χίου		☐ καταστροφή της Κάσου

Η απήχηση της Ελληνικής Επανάστασης στην τέχνη

3.17

Η μάχη στα Δερβενάκια (1822)
Πίνακας του Θ. Βρυζάκη (1860)

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη στη μάχη στο Καρπενήσι (1823)
Πίνακας του Θεόφιλου (1932)

Οι σφαγές στο νησί της Χίου (1822)
Πίνακας του Γάλλου φιλέλληνα Ε. Ντελακρουά (1824)

3.18

Ο Κανάρης πυρπολεί την τουρκική
ναυαρχίδα στη Χίο (1822)
Πίνακας του Ν. Λύτρα, (περ. 1873)

- *Εντοπίζω* τη χρονολογία δημιουργίας των έργων τέχνης και τη *συγκρίνω* με τη χρονολογία του ιστορικού γεγονότος, στο οποίο αναφέρονται. [3.17-3.20]
- Πόσα χρόνια μετά το κάθε ιστορικό γεγονός δημιουργείται το αντίστοιχο έργο τέχνης; [3.17-3.20]
- Ποιες πολεμικές επιχειρήσεις απεικονίζονται; [3.17-3.20]
- Πώς απεικονίζουν οι ζωγράφοι τα δυο αντίπαλα στρατόπεδα; [3.17-3.20]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια στοιχεία των πολεμικών επιχειρήσεων του Αγώνα προβάλλουν οι καλλιτέχνες στα έργα τους;
- ❖ Ποιες σημαντικές πολεμικές επιχειρήσεις οδηγούν στην εδραίωση της Επανάστασης;

5. Οι πολεμικές επιχειρήσεις: 1825-1827

Στις αρχές του 1825 η οθωμανική Πύλη αποφασίζει να αντιμετωπίσει οριστικά την Επανάσταση με τη βοήθεια των αιγυπτιακών στρατευμάτων. Σύμφωνα με το σχέδιο ο Κιουταχής εκστρατεύει εναντίον της Ρούμελης και ο **Ιμπραήμ** εναντίον της Πελοποννήσου.

Η εμφάνιση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, το 1825, δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην πορεία του Αγώνα. Οι Έλληνες αδυνατούν να συγκρατήσουν τον τουρκοαιγυπτιακό στρατό και ο Ιμπραήμ τελικά καταπνίγει την επανάσταση στην Πελοπόννησο και κατευθύνεται στο Μεσολόγγι.

Ο Κιουταχής ξεκινά με πολυπληθή στρατό από τη Λάρισα, υποτάσσει πολλές περιοχές της Ρούμελης και πολιορκεί το Μεσολόγγι από τον Απρίλιο του 1825. Τον Δεκέμβριο του 1825, τα τουρκικά στρατεύματα ενισχύονται με την άφιξη των αιγυπτιακών στρατευμάτων και ο Ιμπραήμ αναλαμβάνει την αρχηγία της πολιορκίας. Η θέση των κατοίκων του Μεσολογγίου δυσκολεύει ακόμη περισσότερο. Χωρίς τροφή και πολεμοφόδια αναγκάζονται τελικά σε ηρωική **Έξοδο** τον Απρίλιο του 1826.

Η εκστρατεία του Κιουταχή το 1826 στην Αθήνα, μετά την πτώση του Μεσολογγίου, έχει ως στόχο την κατάληψη της Ακρόπολης. Οι Έλληνες, με ηγέτη τον **Γ. Καραϊσκάκη**, αποκρούουν αρχικά τις επιθέσεις. Μετά την ήττα τους όμως στο Φάληρο, το 1827, η Ακρόπολη παραδίνεται στους Οθωμανούς.

Με αυτό τον τρόπο, οι Οθωμανοί κυριαρχούν σε ολόκληρη τη Ρούμελη. Αν και οι Πελοποννήσιοι διατηρούν ορισμένες εστίες αντίστασης, η Επανάσταση βρίσκεται σε κρίσιμη φάση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ιμπραήμ:

Αιγύπτιος στρατηγός, διοικητής των αιγυπτιακών εκστρατευτικών δυνάμεων εναντίον των επαναστατημένων Ελλήνων

Έξοδος του Μεσολογγίου:

η κίνηση των πολιορκημένων Ελλήνων να βγουν απ' το φρούριο του Μεσολογγίου και να λύσουν έτσι την ασφυκτική πολιορκία των Οθωμανών

Γεώργιος Καραϊσκάκης:

(1780-1827) σημαντικός οπλαρχηγός της ελληνικής επανάστασης, αρχιστράτηγος των στρατευμάτων της Ρούμελης

Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο (1825-28)

Τοιχογραφία

Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

3.21

Απάντηση του Κολοκοτρώνη εκ μέρους των Μεσσηνίων προς τον Ιμπραήμ:

«...όχι τα κλαριά να μας κόψης, όχι τα δένδρα, όχι τα σπίτια που μας έκαψες, μόνον πέτρα απάνω στην πέτρα να μη μείνη, ημείς δεν προσκυνούμε.»

▲ Παρατηρώ την τοιχογραφία και αναφέρω τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι Έλληνες και οι Οθωμανοί.
[3.21]

1825

☐ πολιορκία και πτώση του Μεσολογγίου

- ☐ μάχη στη Σφακτηρία
- ☐ μάχη στους Μύλους

1826

- ☐ μάχη στην Αράχοβα

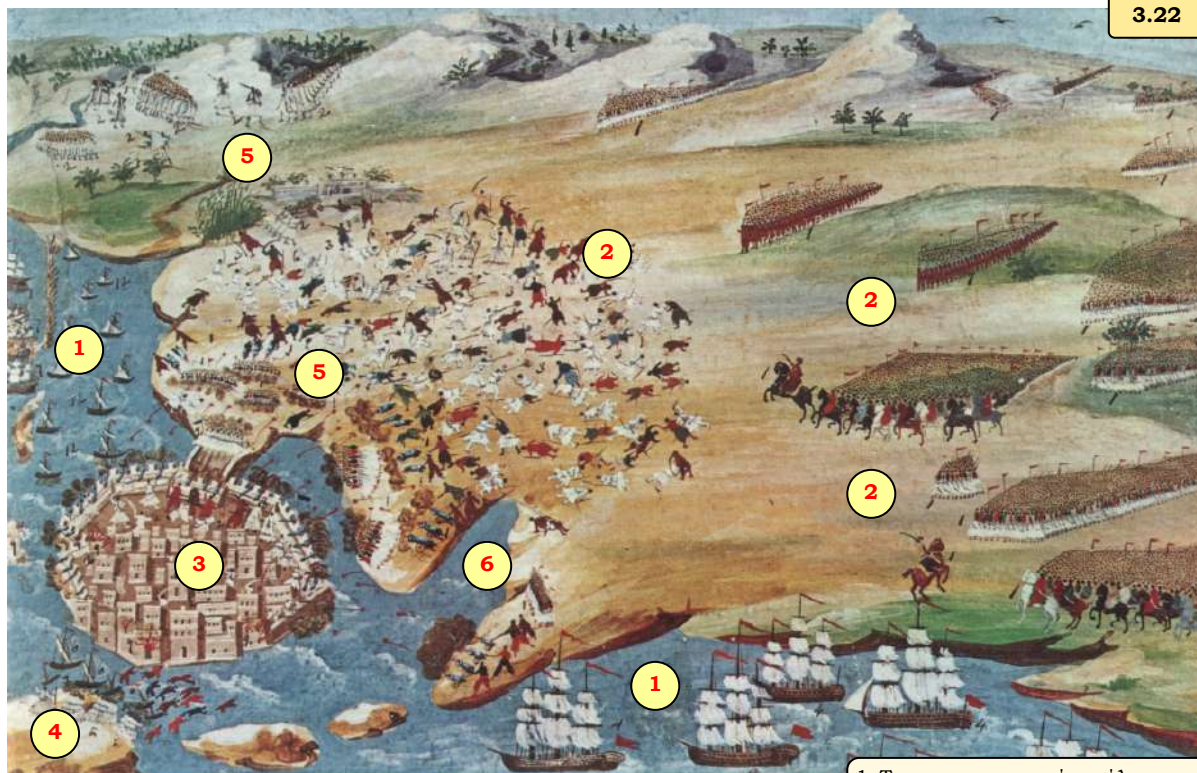
1827

☐ Πολιορκία και παράδοση της Ακρόπολης

- ☐ μάχη στο Φάληρο
- ☐ ναυμαχία στο Ναβαρίνο

Πολιορκία και έξοδος του Μεσολογγίου 1825-1826

3.22

Πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826)
Πίνακας του Π. Ζωγράφου σε σκέψεις Ι. Μακρυγιάννη (1836-1839)

1. Τουρκοαιγυπτιακός στόλος
2. Τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα
3. Το Μεσολόγγι
4. Το νησάκι Κλείσοβα
5. Ελληνικά στρατεύματα
6. Τουρκικά κανόνια

Απόσπασμα από το σχέδιο της *Εξόδου* των κατοίκων του Μεσολογγίου (1826):

«Εν ονόματι της Αγίας Τριάδος
[...] ότι εκπληρώσαμεν τα χρέη μας ως πιστοί στρατιώ-
ται της πατρίδος εις την στενήν πολιορκίαν ταύτην και
ότι, εάν μίαν ημέραν υπομείνωμεν περισσότερον, θέλο-
μεν αποθάνει όρθιοι εις τους δρόμους όλοι. Θεωρούντες
εκ του άλλου ότι μας εξέλιπεν κάθε ελπίς βοήθειας και
προμηθείας, τόσον από την θάλασσαν καθώς και από
την ξηράν (ώστε να δυνηθώμεν) να βαστάζωμεν, ενώ ευ-
ρισκόμεθα νικηταί του εκθρού, αποφασίσαμεν ομοφώ-
νως: Η έξοδο μας να γίνη βράδυ εις τας δύο ώρας της
νυκτός της 10 Απριλίου, ημέραν Σάββατον και ξημερώ-
νοντας των Βαΐων, [...] ή έλθη ή δεν έλθη βοήθεια ...»

3.23

Στο όνομα της Αγίας Τριάδος
Έχοντας εκπληρώσει το χρέος μας ως πιστοί στρατιώτες
απέναντι στην πατρίδα, κατά τη διάρκεια της στενής
πολιορκίας, γνωρίζοντας ότι αν και μια μέρα υπομεί-
νουμε ακόμη θα πεθάνουμε όλοι όρθιοι στους δρό-
μους, θεωρώντας επίσης ότι δεν υπάρχει καμία ελπίδα
βοήθειας, τόσο από τη θάλασσα όσο και από τη στεριά
ώστε να αντέξουμε, ενώ είμαστε νικητές, αποφασίσαμε
ομόφωνα: Η έξοδος μας να γίνει το βράδυ του Σαββά-
του στις δυο η ώρα ξημερώματα της 10^{ης} Απριλίου, των
Βαΐων [...], έρθει δεν έρθει βοήθεια.

- ▲ Διακρίνω τα αντίπαλα στρα-
τόπεδα και συζητώ για τη θέ-
ση των πολιορκημένων Μεσο-
λογγιτών. [3.22]
- ◀ Ποια είναι η απόφαση των
πολιορκημένων Μεσολογγι-
τών; [3.23]
- ◀ Ποιοι λόγοι οδηγούν στην α-
πόφαση αυτή; [3.23]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η έκβαση της
πολιορκίας του Μεσο-
λογγίου;
- ❖ Ποιες είναι οι σημαντικές
πολεμικές επιχειρήσεις
των Ελλήνων εναντίον
των οθωμανικών στρα-
τευμάτων;

6. Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα

Με την έναρξη της Επανάστασης, με πρωτοβουλίες προκρίτων, κληρικών, Φαναριωτών και οπλαρχηγών δημιουργούνται τοπικά κέντρα εξουσίας. Η Πελοποννησιακή Γερουσία στην Πελοπόννησο, ο Οργανισμός της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος στη Δυτική Στερεά και ο Άρειος Πάγος στην Ανατολική Στερεά, οργανώνουν και συντονίζουν τοπικά τον Αγώνα. Η ανάγκη όμως για ενιαία πολιτική διοίκηση της Επανάστασης γίνεται γρήγορα φανερή.

Στις 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέρχεται η **Α' Εθνοσυνέλευση** στην Επίδαυρο με **παραστάτες** από τις επαναστατημένες περιοχές. Σ' αυτήν ψηφίζεται για πρώτη φορά **Σύνταγμα**. Μπαίνουν τα θεμέλια μιας κεντρικής Αρχής και διακηρύσσεται η Ανεξαρτησία των Ελλήνων. Αποφασίζεται η Κεντρική Διοίκηση να ασκείται από δυο όργανα, το **Βουλευτικό** και το **Εκτελεστικό**.

Στη Β' Εθνοσυνέλευση, στο Άστρος το 1823, ψηφίζεται νέο Σύνταγμα και καταργούνται τα τοπικά κέντρα εξουσίας που μέχρι τότε λειτουργούν παράλληλα με την κεντρική Αρχή.

Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και η κρισιμότητα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, καθυστερούν την Γ' Εθνοσυνέλευση. Τελικά, αυτή διεξάγεται στην Τροιζήνα το 1827. Εκεί συντάσσεται και ψηφίζεται το τρίτο Σύνταγμα του Αγώνα, το πιο δημοκρατικό απ' όλα. Σύμφωνα μ' αυτό αναγνωρίζεται το ελληνικό έθνος ως πηγή όλων των εξουσιών. Ο Ιωάννης Καποδίστριας ορίζεται κυβερνήτης της Ελλάδας.

Η Δ' Εθνοσυνέλευση γίνεται στο Άργος, το 1829. Εκεί ισχυροποιείται η θέση του Καποδίστρια και όλες οι εξουσίες συγκεντρώνονται στο πρόσωπό του. Μετά τη δολοφονία του επικρατεί πολιτική αναρχία και έντονες πολιτικές διαμάχες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Εθνοσυνέλευση:

η συγκρότηση των αντιπροσώπων του έθνους σε σώμα

παραστάτες:

αντιπρόσωποι από τις επαναστατημένες περιοχές που συμμετέχουν και ψηφίζουν στην Εθνοσυνέλευση

Σύνταγμα:

ο Νόμος που καθορίζει τον τρόπο λειτουργίας του πολιτεύματος

Βουλευτικό:

Σώμα αντιπροσώπων που ετοιμάζουν και ψηφίζουν τους νόμους

Εκτελεστικό:

η Κυβέρνηση, αυτοί που κυβερνούν

Τόποι διεξαγωγής των Εθνοσυνελεύσεων του Αγώνα

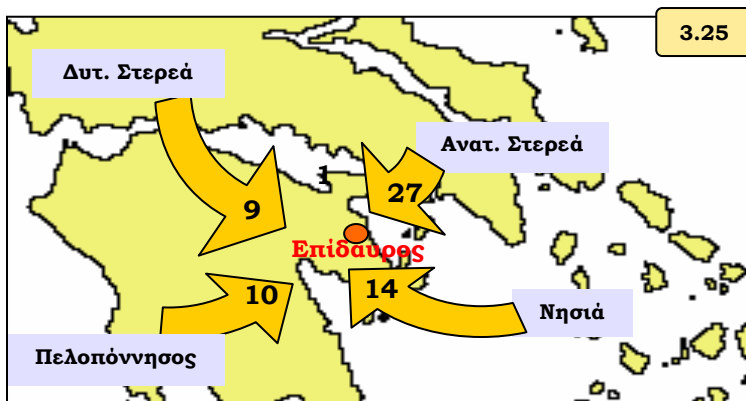
▲ Παρατηρώ το χάρτη, συμβουλευόμαι το χρονολόγιο και αναφέρω τον τόπο και το χρόνο διεξαγωγής των Εθνοσυνελεύσεων του Αγώνα. [3.24]

1821	1823	1827	1829
Α' Εθνοσυνέλευση Επίδαυρος	Β' Εθνοσυνέλευση Άστρος	Γ' Εθνοσυνέλευση Τροιζήνα	Δ' Εθνοσυνέλευση Άργος

Η Α' Εθνοσυνέλευση

Περιοχές και αριθμός παραστατών
που συμμετέχουν στην Α' Εθνοσυνέλευση του Αγώνα

◀ Ποιες περιοχές εκπροσωπούνται στην Α' Εθνοσυνέλευση και με πόσους παραστάτες η κάθε μία; [3.25]

Πηγή: Αλιβιζάτος Ν., «Τα Συντάγματα του Αγώνα. 1821-28», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2003, τ.3ος, σ. 174

► Με ποιον τρόπο παίρνονται οι αποφάσεις στην Α' Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων, σύμφωνα με τον καλλιτέχνη; [3.26]

Ψηφοφορία στην Α' Εθνοσυνέλευση
τοιχογραφία
Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ

Το ελληνικόν έθνος, το υπό φρικώδη οθωμανικήν δυναστείαν, [...] κηρύττει σήμερον δια των νομίμων παραστατών του, εις Εθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεοῦ και ανθρώπων την πολιτικήν αυτού ὑπαρξιν και ανεξαρτησίαν.

Εν Επίδαυρῳ την α' Ιανουαρίου έτει αωκβ' και α' της Ανεξαρτησίας.

Το ελληνικό έθνος, που βρισκόταν κάτω από τη φρικιαστική οθωμανική κυριαρχία, [...] διακηρύσσει σήμερα μέσω των νομίμων αντιπροσώπων του, που συγκεντρώθηκαν σε εθνική Συνέλευση, μπροστά σε Θεό και ανθρώπους την πολιτική του ύπαρξη και ανεξαρτησία.

Επίδαυρος, 1 Ιανουαρίου 1822 και πρώτο έτος της Ανεξαρτησίας

◀ Τι διακηρύσσουν οι Έλληνες με το Α' Σύνταγμα του Αγώνα; [3.27]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες Εθνοσυνελεύσεις πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του Αγώνα;
- ❖ Ποιοι λόγοι οδηγούν στη σύγκληση των Εθνοσυνελεύσεων του Αγώνα;

3.27

7. Οι μορφές του 1821

Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία τους συνδέεται και με τα ονόματα των πρωταγωνιστών του. Οπλαρχηγοί και ναύαρχοι αντιμετωπίζουν ηρωικά τους αντίπαλους στρατούς και στόλους. Κοντά τους, σημαντικά πολιτικά πρόσωπα ασχολούνται με το δύσκολο έργο της σύστασης του ελληνικού κράτους και αναπτύσσουν σημαντική **διπλωματική δράση** για την αναγνώριση της Επανάστασης. Οι μορφές του 1821 είναι λοιπόν και στρατιωτικοί και πολιτικοί.

Οι άνθρωποι των όπλων αναλαμβάνουν τη στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα. Ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης, ο Παπαφλέσσας, ο Ανδρούτσος, ο Νικηταράς ο Μπότσαρης στη στεριά και ο Μιαούλης, ο Κανάρης, η Μπουμπουλίνα, η Μαυρογένους, η Βισβίξη στη θάλασσα, καταφέρνουν να πετύχουν σημαντικές νίκες και να αναδειχτούν σε ηρωικές φυσιογνωμίες. Αποκτούν κύρος και συμμετέχουν και στα πολιτικά πράγματα.

Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα εμφανίζει επίσης σημαντικά πολιτικά πρόσωπα. Ο Μαυροκορδάτος, ο Κωλέττης, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Μαυρομικαλής, ο Κουντουριώτης, ο Ζαΐμης, ο Λόντος, ο Δεληγιάννης παίρνουν ενεργά μέρος στη συγκρότηση κεντρικής πολιτικής εξουσίας. Παράλληλα, επεμβαίνουν και στα στρατιωτικά θέματα.

Έμποροι, προεστοί και κοτζαμπάσηδες, λόγιοι, κληρικοί, κλέφτες, αρματολοί και ναυτικοί συντάσσονται στον κοινό αγώνα και πολλοί περνούν επώνυμα στην ιστορία. Υπάρχουν όμως και πολλοί άλλοι, ένοπλοι και άμαχοι, που αγωνίζονται για την ελευθερία και τα ονόματά τους δεν καταγράφονται στην ιστορία. Ανάμεσά τους άνδρες, γυναίκες και παιδιά, γέροι και νέοι, προσφέρουν με τη δράση τους σημαντικό έργο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

διπλωματική δράση:

οι ενέργειες των Ελλήνων με στόχο να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων για την αναγνώριση της Επανάστασης

3.28

**Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
(1770-1843)**

Ο Γέρος του Μοριά, η σημαντικότερη στρατιωτική φυσιογνωμία του Αγώνα. Συμμετέχει σε πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις και ανακηρύσσεται Αρχιστράτηγος του Μοριά. Ηγείται, από το 1822, του σώματος των οπλαρχηγών και συμμετέχει και στην πολιτική οργάνωση του Αγώνα.

3.29

**Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
(1791 -1865)**

Φαναριώτης πολιτικός και αγωνιστής που συμμετέχει ενεργά στην πολιτική οργάνωση του Αγώνα. Πρωταγωνιστεί στις εθνοσυνελεύσεις του Αγώνα. Συμμετέχει στη σύνταξη του Συντάγματος της Επιδάυρου και καταλαμβάνει σημαντικές θέσεις στην κεντρική εξουσία.

▲ Συζητώ για τη συμβολή του Θ.Κολοκοτρώνη και του Α.Μαυροκορδάτου στην Ελληνική Επανάσταση. [3.28] & [3.29]

Α.Διάκος
μάχη στην
Αλαμάνια
1821

Ο.Ανδρούτσος
μάχη στη
Γραβιά
1821

Α.Μπουμπουλίνα
πολιορκία του
Ναυπλίου
1821

Π.Π.Γερμανός
Επίσκοπος
Καλαβρύτων
1821

Γ.Κουντουριώτης
Πρόεδρος
Εκτελεστικού
1823

Α.Λιδωρίκη
πολιορκία της
Ακρόπολης
1826

Γ.Καραϊσκάκης
μάχη στο
Φάληρο
1827

Μαντώ Μαυρογένους και Δόμνα Βισβίζη

Μαντώ Μαυρογένους
Προτομή στην παραλία της
Μυκόνου

Μαντώ Μαυρογένους (1796-1840)

Γεννιέται στην Τεργέστη, όπου αποκτά σημαντική μόρφωση. Φθάνει το 1820 στη Μύκονο και καταφέρνει να ξεσηκώσει το νησί στον Αγώνα. Με δικά της έξοδα εξοπλίζει πλοία και συμμετέχει σε πολεμικές επιχειρήσεις στην Εύβοια, στο Πήλιο και στη Φθιώτιδα. Στέλνει επιστολές προς τις Αγγλίδες και Γαλλίδες γυναίκες για να τις πείσει να υποστηρίξουν οικονομικά τον Αγώνα. Με τη λήξη της Επανάστασης, με διάταγμα του Καποδίστρια της παραχωρείται το αξίωμα του αντιστράτηγου. Πεθαίνει πάμπτωχη στο νησί της Πάρου.

3.30

Η Μ. Μαυρογένους προς το φιλέλληνα Μ. Ρεμπώ (1821):

«Δεν με νοιάζει τι θα γίνω αν είναι να λευτερωθεί η πατρίδα μου. Όταν θα έχω χρησιμοποιήσει όλα όσα μπορώ να διαθέσω για την ιερή υπόθεση της ελευθερίας, θα τρέξω στο στρατόπεδο των Ελλήνων για να τους ενθαρρύνω με την απόφασή μου να πεθάνω, αν χρειαστεί, για την ελευθερία.»

3.31

Δόμνα Βισβίζη
Προτομή στην παραλία της
Αλεξανδρούπολης

Δόμνα Βισβίζη (1784-1850)

Γεννιέται στην Αίνο. Συμμετέχει ενεργά στην Ελληνική Επανάσταση, παίρνοντας μέρος, μαζί με τον άντρα της, στις θαλάσσιες επιχειρήσεις του Αγώνα στο Άγιο Όρος, τη Λέσβο και τη Σάμο. Με το θάνατο του άνδρα της, η Δόμνα Βισβίζη αναλαμβάνει η ίδια τη διοίκηση του πλοίου και συνεχίζει τη δράση της στην περιοχή της Εύβοιας. Εξοπλίζει και συντηρεί το πλοίο της «Καλομοίρα» με δικά της χρήματα για τρία χρόνια. Μετά το τέλος του Αγώνα, της παραχωρείται μια μικρή σύνταξη. Πεθαίνει στον Πειραιά.

3.32

- Με ποιους τρόπους η Μαντώ Μαυρογένους και η Δόμνα Βισβίζη συμμετέχουν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας; [3.30-3.33]
- Αναγνωρίζεται το έργο τους ; [3.30] & [3.32]

Πουλάκι πόθεν έρχεσαι; Πουλάκι αποκρίσου.
Μην είδες και μην άκουσες για την κυρά Δομνίτσα
την όμορφη, τη δυνατή, την αρχικαπετάνα,
πούχει καράβι ατίμητο, το πρώτο μες στα πρώτα,
καράβι γοργοτάξιδο, καράβι τιμημένο,
καράβι που πολέμησε στις Ίμπτρος* το μπουγάζι**

Δημοτικό τραγούδι

* Ίμβρος ** θαλάσσιο πέρασμα

3.33

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η συμβολή των γυναικών στην Επανάσταση;
- ❖ Ποιοι και με ποιον τρόπο συμβάλλουν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας;

8. Οι εμφύλιες συγκρούσεις

Η κεντρική Αρχή που δημιουργείται στην Α' Εθνοσυνέλευση αποτελεί σημαντική κατάκτηση των επαναστατημένων Ελλήνων. Τα πρώτα ζητήματα που απασχολούν την Εθνοσυνέλευση είναι η μορφή του νέου κράτους που θα δημιουργηθεί, ο τρόπος εκλογής της ηγεσίας του και ποιοι θα αναλάβουν τη Διοίκηση. Τα παραπάνω θέματα οδηγούν σε συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων ομάδων που διεκδικούν για τον εαυτό τους τη στρατιωτική και πολιτική ηγεσία.

Οι **πρόκριτοι** της Πελοποννήσου θέλουν αυτοί την εξουσία, όπως και στο παρελθόν, για να εφαρμόσουν τον τρόπο διακυβέρνησης που γνωρίζουν. Επιθυμούν επίσης να διατηρήσουν τα **προνόμιά** τους. Οι άνθρωποι των όπλων προβάλλουν τους εαυτούς τους ως φυσικούς αρχηγούς του Αγώνα για την Ανεξαρτησία, επειδή αυτοί πολεμούν, οπότε δικαιούνται και την εξουσία ή τουλάχιστον τη συμμετοχή τους σ' αυτήν. Την ίδια άποψη έχουν και οι πρόκριτοι των νησιών που κατέχουν το εμπόριο και συνεισφέρουν υλικά στον Αγώνα.

Νέες ομάδες πολιτικών εμφανίζονται επίσης να διεκδικούν την εξουσία. Προέρχονται κυρίως από το **Φανάρι**, έχουν **ευρωπαϊκή παιδεία** και αρκετές γνώσεις για τη διοίκηση και την οργάνωση του κράτους. Οι κάτοικοι των επαναστατημένων περιοχών νιώθουν να απειλούνται απ' αυτούς και αντιδρούν έντονα.

Η διαμάχη μεταξύ των αντίπαλων ομάδων καταλήγει πολλές φορές σε ένοπλες εμφύλιες συγκρούσεις με μεγάλες υλικές καταστροφές και ανθρώπινες απώλειες. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων περνούν σε δεύτερη μοίρα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

προνόμια προκρίτων:

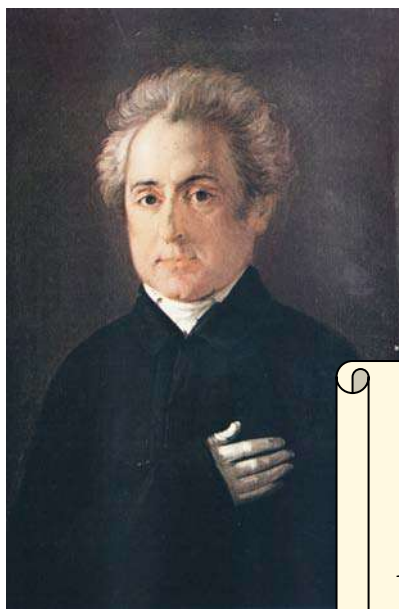
είναι οι εξουσίες που έχουν οι πρόκριτοι ως αναγνωρισμένοι ηγέτες των ελληνικών κοινοτήτων

ευρωπαϊκή παιδεία:

είναι η μόρφωση, οι ιδέες και οι τρόποι που έχουν οι μορφωμένοι Ευρωπαίοι της εποχής

σκήπτρο:

πολυτελής ράβδος, σύμβολο εξουσίας

Διονύσιος Σολωμός
(1798 – 1857)

Η Διχόνοια που βαστάει
ένα σκήπτρο η δολερή
καθενός χαμογελάει,
«πάρ' το», λέγοντας, «και συ».

Κει ο το σκήπτρο που σας δείχνει,
έχει αλήθεια ωραία θωριά·
μην το πιάσετε, γιατί ρίχνει
εισέ δάκρυα θλιβερά.

3.34

Στίχοι από τον «Ύμνο εις την ελευθερίαν»

▲ Γιατί, σύμφωνα με τον ποιητή, η Διχόνοια κρατάει **σκήπτρο**; [3.34]

εμφύλιες συγκρούσεις

ταραχές στα Βέρβαινα
Ιούνιος 1821

α' φάση
Νοέμβριος 1823 - Μάιος 1824

β' φάση
Ιούλιος 1824 - Ιανουάριος 1825

Ταραχές στα Βέρβαινα

Δημήτριος Υψηλάντης
Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό
Μουσείο

3.35

Δημήτριος Υψηλάντης (1793-1832)

Κατάγεται από σημαντική φαναριώτικη οικογένεια και είναι αδελφός του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Υπηρετεί ως αξιωματικός στο ρωσικό στρατό. Το 1818 μυείται στη Φιλική Εταιρεία. Με την έναρξη της Επανάστασης έρχεται στην Πελοπόννησο ως πληρεξούσιος στρατηγός του Αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας. Οργανώνει τακτικό στρατό και συμμετέχει σε πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις. Εκλέγεται Πρόεδρος του Βουλευτικού στην Α' Εθνοσυνέλευση. Μετά την Επανάσταση γίνεται στρατηγός της Ανατολικής Στερεάς.

«Τα Βέρβαινα ανεστατώθησαν μόλις εγνώσθη ότι έφυγεν ο Υψηλάντης. [...] Πλήθος πολύ εξεχύθη εις τους δρόμους, αποτελούμενον από στρατιώτας και ανθρώπους του λαού, και ήρχισε να κραυγάζη κατά των προκρίτων. [...] Αι κραυγαί του πλήθους ήσαν φοβεραί.

- Θέλουμε τον αφέντη μας. Ήλθε να μας σώση και αυτοί τον διώχνουν. Σκότωμα στους κοτσαμπάσηδες. Και έτρεχαν να εύρουν το σπίτι όπου ευρίσκοντο οι πρόκριτοι.»

Κόκκινος Δ., *Η Ελληνική Επανάσταση*, Μέλισσα, Αθήνα 1957, τ.Β', σ. 236

3.37

Από τα «Απομνημονεύματα» του Θ. Κολοκοτρώνη:

«Ανέβηκα επάνω εις μία πέτρα για να ακούν όλοι και τους είπα:

- Διατί θέλομε τον χαϊμό μας μονάχοι μας; Ημείς εσηκώσαμε* τα άρματα δια** τους Τούρκους και έτσι ακουσθήκαμε εις την Ευρώπη, ότι σηκωθήκαμε οι Έλληνες δια τους τυράννους, [...] αν σκοτώσουμε τους προεστούς, θα ειπούν [...], ότι τούτοι δεν εσηκώθηκαν δια την ελευθερίαν, αλλά δια να σκοτωθούν συνατοι*** τους [...] Γράφομε και έρχεται οπίσω ο Υψηλάντης και μην επήρε ο νους σας αέρα.

Τότε τους ησύχασα.»

*επαναστατήσαμε **εναντίον ***μεταξύ τους

3.38

«Οι κοτσαμπάσηδες του Μοριά που ήταν συνηθισμένοι «να άρχουν*», βλέποντας την ολόψυχη αφοσίωση του λαού στον Υψηλάντη [...] άρχισαν αμέσως κι' απ' την πρώτη στιγμή, ν' αντιδρούν συστηματικά και μ' όλα τα μέσα και δεν εννοούσαν με κανένα τρόπο να τον αναγνωρίσουν Αρχιστράτηγο, όπως είχαν κάνει οι άλλοι Έλληνες, και να τον αφήσουν να οργανώσει στρατιωτικά και πολιτικά τον τόπο, [...] Ο Υψηλάντης, έπειτα μάλιστα από την αποθεωτική υποδοχή που του έκαμαν στα Βέρβαινα, 10.000 στρατός και λαός και την αναγνώρισή του απ' όλη την άλλη Ελλάδα, κατάπληκτος με την αντίδραση των κοτσαμπάσηδων του Μοριά, που δεν περίμενε ούτ' εφантаζόταν, έφυγ' από τα Βέρβαινα δυσαρεστημένος, κι' έφτασε στο Λεοντάρι, σκοπεύοντας να πάει στην Καλαμάτα.»

Σταματόπουλος Τ., *Ο εσωτερικός Αγώνας*, Κάλβος, Αθήνα 1971, τ.1, σ. 241-242

*διοικούν

3.36

- *Διηγούμαι* τα επεισόδια σύμφωνα με τις μαρτυρίες. [3.35-3.38]
- Ποιες ομάδες συγκρούονται στα Βέρβαινα; [3.36-3.38]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιοι είναι οι λόγοι των εμφύλιων συγκρούσεων κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης;
- ❖ Ποιες είναι οι επιπτώσεις των εμφύλιων συγκρούσεων στον Αγώνα των Ελλήνων;

9. Οι σχέσεις με την Ευρώπη: ο Φιλελληνισμός

Από την εποχή της **Αναγέννησης** δημιουργείται έντονο ενδιαφέρον στην Ευρώπη για τα αρχαία ελληνικά κείμενα, την τέχνη και τον πολιτισμό. Πολλοί Ευρωπαίοι επισκέπτονται τις περιοχές όπου ζουν οι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων.

Με την έκρηξη της Επανάστασης εκδηλώνεται στην Ευρώπη μια δυναμική κίνηση υποστήριξης του Αγώνα στην Ευρώπη και λίγο αργότερα και στην Αμερική. Άνθρωποι διαφορετικής κοινωνικής και θρησκευτικής προέλευσης προσφέρουν ό,τι μπορούν στον Αγώνα των Ελλήνων για την ανεξαρτησία τους.

Ο **φιλελληνικός Τύπος** με ειδήσεις από τα πολεμικά μέτωπα ευαισθητοποιεί την κοινωνία στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις. Οργανώνονται εκδηλώσεις για την οικονομική και ηθική ενίσχυση των επαναστατημένων Ελλήνων. Σημαντικοί φιλέλληνες ασκούν πιέσεις στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για να υποστηρίξουν τον Αγώνα. Καλλιτέχνες εμπνέονται από την Επανάσταση και δημιουργούν σπουδαία έργα. Πολλοί φιλέλληνες έρχονται ως εθελοντές και πολεμούν στο πλευρό των Ελλήνων, θυσιάζοντας ακόμα και τη ζωή τους. Σημαντική φιλελληνική δράση αναπτύσσουν, μεταξύ άλλων, ο **Λόρδος Μπάιρον**, η **Σοφία ντε Μαρμπούα**, ο **Φαβιέρος** και ο **Σανταρόζα**.

Σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις αλλά και στη Β. Αμερική οργανώνονται επιτροπές με φιλανθρωπική δραστηριότητα για τους άμαχους της Επανάστασης. Ανάμεσα στις φροντίδες τους είναι η αποστολή φαρμάκων και πολεμοφοδίων καθώς και η στρατολόγηση και διευκόλυνση της μεταφοράς εθελοντών.

Ανεξάρτητα από τους διαφορετικούς λόγους και τρόπους βοήθειας, οι φιλέλληνες, άνδρες και γυναίκες, με τον ενθουσιασμό τους συμβάλλουν στο να διατηρηθεί ζωντανό το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων για την Ελληνική Επανάσταση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

φιλελληνικός Τύπος:

εφημερίδες και περιοδικά που εκδίδονται στην Ευρώπη και την Αμερική και υποστηρίζουν τον Αγώνα των Ελλήνων

Λόρδος Μπάιρον:

(1788-1824) Άγγλος ποιητής, μέλος της Βουλής των Λόρδων

Σοφία ντε Μαρμπούα:

(1785-1854) γαλλοαμερικανικής καταγωγής, γνωστή και ως *Δούκισσα της Πλακεντίας*

Κάρολος Φαβιέρος:

(1782-1855) Γάλλος αξιωματικός, το 1825 μετά από πρόσκληση της ελληνικής κυβέρνησης αναλαμβάνει την ανασύσταση τακτικού στρατού

Ανιμπάλε Σανταρόζα:

(1783-1825) Ιταλός λόγιος και επαναστάτης, σκοτώνεται στη μάχη της Σφακτηρίας

Ευγένιος Ντελακρουά:

(1798-1863) Γάλλος ζωγράφος, εμπνέεται από την Ελληνική Επανάσταση

3.39

Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου
Πίνακας του Γάλλου φιλέλληνα **Ε. Ντελακρουά** (1826)

▲ Πώς παρουσιάζει την Ελλάδα ο καλλιτέχνης; [3.39]

ίδρυση φιλελληνικών οργανώσεων στην Ευρώπη και την Αμερική

Ελβετία
1821

Γερμανία
1821

Αγγλία
1823

Γαλλία
1823

Αμερική
1823-24

Οι Φιλέλληνες και ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας

Από τον πρόλογο του λυρικού δράματος του Άγγλου ποιητή Π. Σέλλεϋ «Ελλάς» (1821)

«Η απάθεια των κυβερνώντων, του πολιτισμένου κόσμου απέναντι [...] του έθνους, στο οποίο οφείλουν τον πολιτισμό τους, [...] είναι κάτι το τελείως ανεξήγητο. [...] Είμαστε όλοι Έλληνες. Οι νόμοι μας, η φιλολογία μας, η θρησκεία μας, οι τέχνες μας έχουν όλα τις ρίζες τους στην Ελλάδα...»

3.40

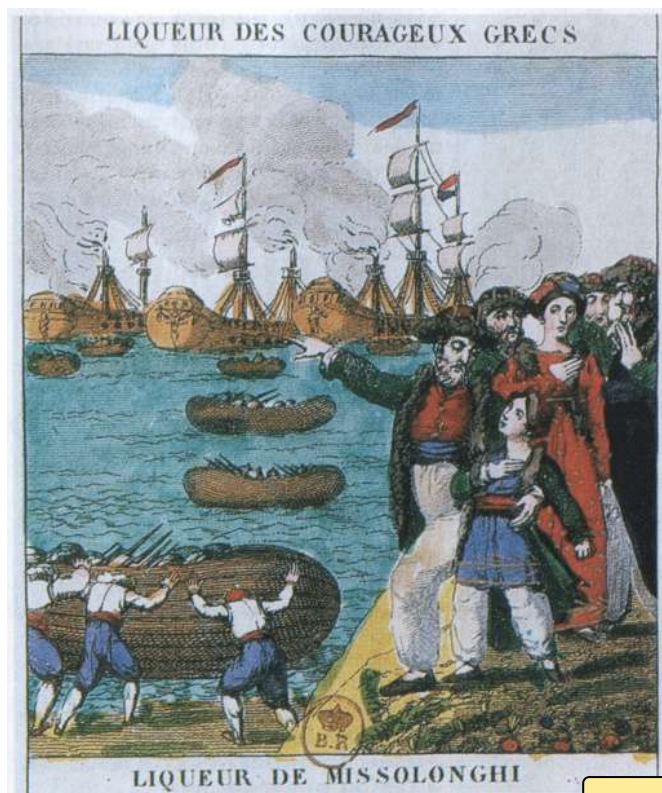
- ▲ Με ποια επιχειρήματα υποστηρίζει ο Π. Σέλλεϋ τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας των Ελλήνων; [3.40]

3.41

Έρνος για τον Αγώνα των Ελλήνων
Γαλλικό κεραμικό πιάτο

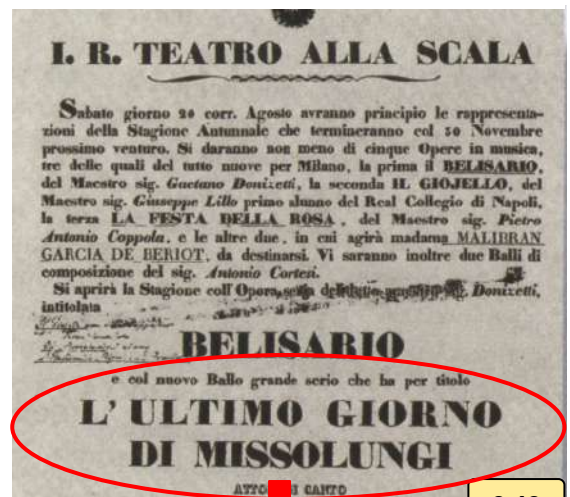
- ▲ Τι αποκαλύπτει η πηγή για τη συμμετοχή των γυναικών στο φιλελληνικό κίνημα; [3.41]

3.42

Ηδύποτο των γευναιών Ελλήνων
Ετικέτα γαλλικού λικέρ με θέμα το Μεσολόγγι

- Ποιες μορφές παίρνει η συμπάρασταση των Ευρωπαίων στην Ελληνική Επανάσταση; [3.40-3.43]

3.43

Η τελευταία μέρα του Μεσολογγίου
Πρόγραμμα παράστασης
στη Σκάλα του Μιλάνου (1836)

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Με ποιο τρόπο οι Ευρωπαίοι προβάλλουν τον Αγώνα των Ελλήνων;
- ❖ Ποια είναι η συμβολή του φιλελληνικού κινήματος στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας;

10. Η έκβαση του Αγώνα

Ο Αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία τους είναι μακρύς και δύσκολος. Οι μεγάλες ηρωικές στιγμές εναλλάσσονται με δύσκολες περιόδους και ήττες. Ιδιαίτερα μετά τη συνεργασία οθωμανικών και αιγυπτιακών δυνάμεων η Επανάσταση υποχωρεί και περιορίζεται εδαφικά.

Η ηγεσία των Ελλήνων απευθύνεται αρκετές φορές κατά τη διάρκεια του Αγώνα στις Μεγάλες Δυνάμεις και ζητά την προστασία και τη βοήθειά τους. Οι Μεγάλες Δυνάμεις αρχικά καταδικάζουν την Ελληνική Επανάσταση σύμφωνα με τις θέσεις της **Ιεράς Συμμαχίας**. Σταδιακά όμως οι διπλωματικές ενέργειές τους για την επίλυση του ελληνικού ζητήματος συνδέονται με τα συμφέροντά τους στην περιοχή αλλά και με τον ανταγωνισμό μεταξύ τους.

Η πτώση του Μεσολογγίου έχει μεγάλο αντίκτυπο και συγκινεί την κοινή γνώμη των ευρωπαϊκών χωρών. Μέσα σ' αυτό το κλίμα, οι **Μεγάλες Δυνάμεις** μεσολαβούν στο ελληνικό ζήτημα. Αποφασίζουν στο Λονδίνο, το 1827, την κατάπαυση των εκθροπραξιών και την έναρξη διαπραγματεύσεων για τη συγκρότηση ενός αυτόνομου ελληνικού κράτους. Στις αποφάσεις αυτές όμως αντιδρά η **Υψηλή Πύλη**. Οι Μεγάλες Δυνάμεις μετά την άρνηση του σουλτάνου να συνεργαστεί αποφασίζουν να επιβάλουν τη θέση τους.

Η ναυμαχία στο Ναβαρίνο, το 1827, όπου ο ενωμένος στόλος των Μεγάλων Δυνάμεων καταστρέφει τον τουρκο-αιγυπτιακό στόλο, είναι καθοριστική και επιταχύνει τις εξελίξεις. Ο σουλτάνος τελικά συνθηκολογεί για μια Ελλάδα εδαφικά περιορισμένη. Με το **Πρωτόκολλο του Λονδίνου**, το 1830, η Ελλάδα αναγνωρίζεται ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ιερά Συμμαχία:

Συμμαχία που δημιουργείται το 1814, μεταξύ της Αυστρίας, Ρωσίας, Πρωσίας, Αγγλίας και Γαλλίας, με στόχο τη διατήρηση της τάξης και των συνόρων μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών

Μεγάλες Δυνάμεις:

η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία

Πρωτόκολλο του Λονδίνου:

Συμφωνία των Μεγάλων Δυνάμεων με την οποία αναγνωρίζεται η ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους

Ιουλιανή Σύμβαση:

Συνθήκη του Λονδίνου (Ιούλιος 1827) με την οποία οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους και καλούν την Υψηλή Πύλη να αποδεχθεί τις αποφάσεις τους

Οι στόλοι των Μεγάλων Δυνάμεων κατευθύνονται προς το Ναβαρίνο (Ιούλιος του 1827)

- ▲ Συμβουλευόμαι το χρονολόγιο και το χάρτη [3.44] και αναφέρω με ποιους τρόπους επεμβαίνουν οι Μεγάλες Δυνάμεις.

1821-22	1827	1827	1830
η Ιερά Συμμαχία αποδοκιμάζει την Ελληνική Επανάσταση	Ιουλιανή Σύμβαση	ναυμαχία στο Ναβαρίνο	Πρωτόκολλο του Λονδίνου

Η ναυμαχία του Ναβαρίνου (8.10.1827)

Σχέδιο Τριμερούς Συνθήκης που προτείνεται από τη Γαλλική Κυβέρνηση (1827):

«Αι Σύμμαχοι Δυνάμεις [...] εκ της ανάγκης να θέσουν τέρμα εις τον πόλεμον, ο οποίος εξερράγη* εις την Ανατολήν [...] έκριναν ότι έφθασεν η στιγμή να ενώσουν τας δυνάμεις των [...] προς επίτευξιν** της ειρήνης, την οποίαν απαιτούν το καλόν της θρησκείας και της ανθρωπότητας, ως και το συμφέρον της ησυχίας της Ευρώπης.»

*ξέσπασε

**πραγματοποίηση

3.45

3.46

Σκηνή από τη ναυμαχία του Ναβαρίνου (1827)

- ▲ Παρατηρώ το έργο τέχνης και σχολιάζω τον τρόπο απεικόνισης της ναυμαχίας. [3.46]

- ▲ Ποιους λόγους προβάλλουν οι Μεγάλες Δυνάμεις για να παρέμβουν στον πόλεμο ανάμεσα στους Έλληνες και τους Οθωμανούς; [3.45]

στόλος	πλοία	πυροβόλα	πληρώματα
Τουρκοαιγυπτιακός	89	2436	21.900
Συμμαχικός	αγγλικά 12 γαλλικά 7 ρωσικά 8 σύνολο 27	1298	17.500

Πηγή: Φωτιάδης Δ., *Η Επανάσταση του 21*, Αθήνα 1977(2), τ.Γ', σ. 413

3.47

- ▲ Ποιες Δυνάμεις αποτελούν το συμμαχικό στόλο και σε ποια αναλογία; [3.47]

3.48

Η ηχώ του Ναβαρίνου

Τραγούδι σε στίχους του Α. Ζάρρυ, μουσική του Κουν.
Έκδοση του γαλλικού μουσικού οίκου Α. Α. Μείσονιέ

Τιμή: 2 φράγκα

Παρηγορηθείτε ευγενικά παιδιά της Ελλάδας!
Ακούτε την ηχώ του Ναβαρίνου ...

- ▲ Ποιος είναι ο απόηχος της ναυμαχίας του Ναβαρίνου στην Ευρώπη; [3.48]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η τελική έκβαση του Αγώνα;
- ❖ Ποια είναι η συμβολή των Μεγάλων Δυνάμεων στην τελική έκβαση του Αγώνα;

11. Συνθήκες ζωής κατά τη διάρκεια του Αγώνα

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα οι συνθήκες ζωής των χριστιανών αλλά και των μουσουλμάνων αλλάζουν δραματικά. Μεγάλες ομάδες πληθυσμού μετακινούνται από τις **εμπόλεμες περιοχές** και αναζητούν ασφαλέστερους τόπους εγκατάστασης. Έλληνες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, τη Θεσσαλία, τη Θράκη, την Ήπειρο, τη Μακεδονία αλλά και την Κρήτη και τη Χίο εγκαθίστανται κυρίως στην Πελοπόννησο και στα νησιά του Αιγαίου.

Η καθημερινή ζωή συνδέεται κυρίως με τον πόλεμο. Στα στρατόπεδα, στα οχυρά και στα κάστρα, στην ύπαιθρο και τη νησιωτική χώρα, όλοι αγωνίζονται με τον τρόπο τους. Ο αγώνας τους είναι διπλός, αγωνίζονται και για τον τόπο τους και για τη δική τους επιβίωση.

Η έλλειψη νερού, τροφίμων και πυρομαχικών δυσκολεύει τη ζωή κυρίως των πληθυσμών που πολιορκούνται, σε πολλές περιπτώσεις για μήνες, μέσα σε φρούρια και κάστρα. Η πολύχρονη ενασχόληση με τον πόλεμο δεν επιτρέπει στους κατοίκους να ασχοληθούν με τη γη, οι καλλιέργειες καταστρέφονται και η σοδειά είναι ανύπαρκτη. Ο ανεφοδιασμός και η τροφοδοσία εμποδίζεται από τον αντίπαλο με αποτέλεσμα πολλοί άμαχοι κυρίως να πεθαίνουν από αστία. Οι απώλειες μεγαλώνουν και από τις επιδημίες που εξαπλώνονται.

Με το τέλος της Επανάστασης ο Καποδίστριας προσπαθεί να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων. Σχεδιάζεται η ανοικοδόμηση των ερειπωμένων πόλεων και ιδρύονται νέες. Διανέμονται **εθνικές γαίες** και αρχίζει η σταδιακή αγροτική εκμετάλλευση και παραγωγή.

3.49

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

εμπόλεμες περιοχές:

περιοχές που είναι στο επίκεντρο των πολεμικών επιχειρήσεων

εθνικές γαίες:

εκτάσεις γης που περνούν από την κατοχή των Οθωμανών στην κατοχή του ελληνικού κράτους

Αθηναϊκή οικογένεια επιστρέφει στα ερείπια του σπιτιού της
Πίνακας του Θ. Βρυζάκη (περ.1845)

▲ Πότε συμβαίνουν όσα απεικονίζει ο ζωγράφος στο έργο του; [3.49]

1821 1828

πολεμικές επιχειρήσεις

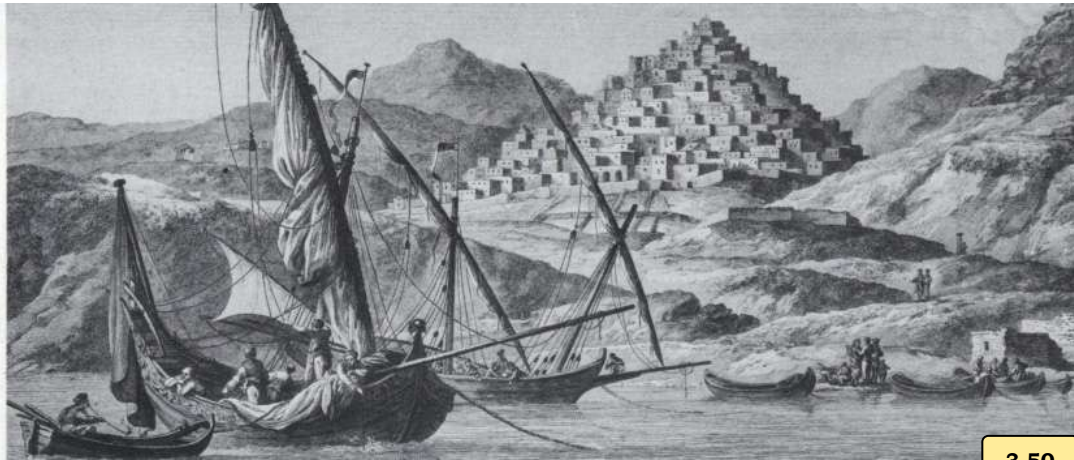
ανθρώπινες απώλειες

υλικές καταστροφές

προσφυγικές μετακινήσεις

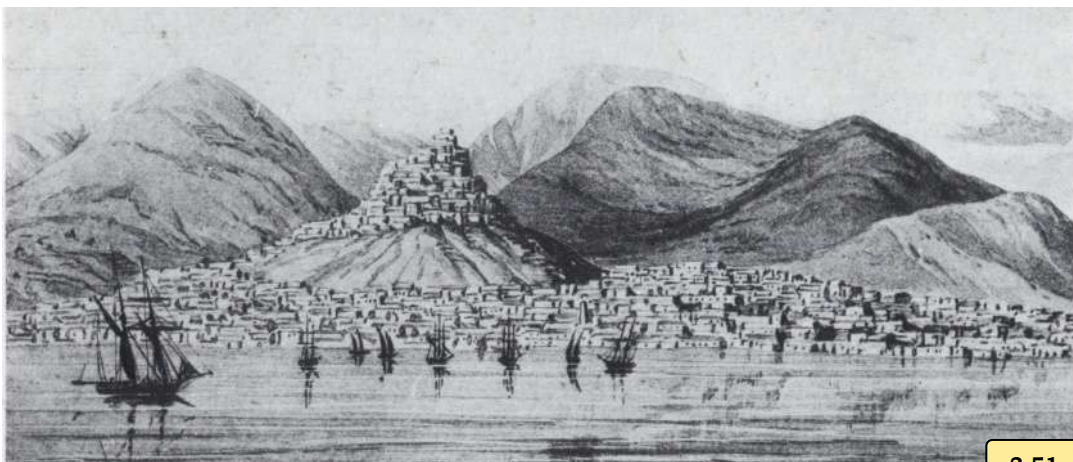

Η Ερμούπολη

Η Άνω Σύρος (1776)

3.50

Η Άνω Σύρος και η Ερμούπολη (1841)

3.51

■ Παρατηρώ τις πηγές [3.50]& [3.51], εντοπίζω και αναφέρω τους οικισμούς.

«Το νησί όφειλε πράγματι την ανάπτυξή του στη μαζική εγκατάσταση προσφύγων στη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας κυρίως από τους κατεστραμμένους τόπους. Στους πρόποδες του λόφου όπου ήταν κτισμένη η Χώρα του νησιού, η Σύρα, στην περίοδο της Επανάστασης συγκεντρώθηκαν χιλιάδες Χιώτες, Ψαριανοί, Κασιώτες αλλά και Σμυρνιοί, Πελοποννήσιοι, Μακεδόνες, Θεσσαλοί, [...] Οι περισσότεροι από αυτούς επιδόθηκαν σε εμπορικές εργασίες, γι' αυτό και βάφτισαν τη νέα πόλη που δημιουργήθηκε Ερμούπολη, τιμώντας το όνομα του Ερμού, προστάτη του εμπορίου.»

Καρδάσης Β., «Σύρος: η γέννηση της πόλης», Ελευθεροτυπία, *Σύρος, το μεγάλο λιμάνι του 19ου αιώνα*, Ιστορικά 191(2003), σ. 7-8

3.52

▲ Πού οφείλει η Ερμούπολη την ονομασία της; [3.52]

◀ Ποιες συνθήκες οδηγούν στη δημιουργία του νέου οικισμού; [3.52]

◀ Από ποιους δημιουργείται ο οικισμός της Ερμούπολης; [3.52]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Πώς δημιουργείται ο οικισμός της Ερμούπολης;
- ❖ Ποιες αλλαγές προκαλούν οι πολεμικές επιχειρήσεις στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της Επανάστασης;

12. Η διακυβέρνηση Καποδίστρια

Ο Ιωάννης Καποδίστριας αναλαμβάνει τη θέση του κυβερνήτη του νέου ελληνικού κράτους το 1827, με ψήφισμα της Γ' Εθνοσυνέλευσης. Η κατάσταση του κράτους που παραλαμβάνει είναι τραγική. Οι Έλληνες βλέπουν στο πρόσωπό του ένα σωτήρα και έχουν ιδιαίτερα μεγάλες προσδοκίες απ' αυτόν.

Βασικός στόχος της πολιτικής του είναι να δημιουργήσει ένα ισχυρό κράτος με αποτελεσματική διοίκηση και δυνατή οικονομία. Γι' αυτό το λόγο συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες στο πρόσωπό του για να δρα πιο αποτελεσματικά, όπως πιστεύει. Χρησιμοποιεί τους φόρους και τα δάνεια από το εξωτερικό για να αποκαταστήσει τις πολεμικές καταστροφές και να υλοποιήσει τα σχέδιά του. Ιδρύει Εθνική Τράπεζα για να βοηθήσει τις **επενδύσεις**, δίνει βάρος στην ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας και οργανώνει τακτικό στρατό.

Ο Ι. Καποδίστριας χρησιμοποιεί το κύρος και τη φήμη του για να προσεγγίσει και τις κυβερνήσεις άλλων χωρών, κυρίως των Μεγάλων Δυνάμεων, ώστε αυτές να υποστηρίξουν τη χώρα του.

Η συγκέντρωση των εξουσιών στο πρόσωπό του αλλά και οι γενικότερες πολιτικές πρωτοβουλίες του προκαλούν την αντίδραση κάποιων πολιτικών ομάδων που βλέπουν να περιορίζεται η εξουσία τους. Αυτοί οι πολιτικοί του αντίπαλοι ασκούν **αντιπολίτευση** και οργανώνονται σταδιακά με στόχο την ανατροπή του. Η κυβέρνηση του Ι. Καποδίστρια περνά πολλές κρίσεις αλλά καταφέρνει να ξεπερνά τις δυσκολίες. Το έργο του σταματά απότομα με τη δολοφονία του, το 1831, στο Ναύπλιο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

επενδύσεις:

χρηματικά ποσά που τοποθετούνται για να χρηματοδοτήσουν έργα υποδομής και ανάπτυξης

αντιπολίτευση:

οργανωμένες ομάδες που είναι αντίθετες με την κυβερνητική πολιτική

3.53

Ιωάννης Καποδίστριας
(1776-1831)

Εκείνο που μας τιμά περισσότερο είναι να ζήσουμε στη μνήμη των ανθρώπων ...

▲ Ποια είναι η μεγαλύτερη τιμή σύμφωνα με τον Ι. Καποδίστρια; [3.53]

1821	1827	1828	1831
	ο Ι. Καποδίστριας κυβερνήτης της Ελλάδας	άφιξη του Ι. Καποδίστρια στην Ελλάδα	δολοφονία του Ι. Καποδίστρια

Το Ναύπλιο, η πρώτη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους

3.54

Το Ναύπλιο στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης
Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▲ Παρατηρώ την πόλη του Ναυπλίου και περιγράφω την τοποθεσία. [3.54]

Ψήφισμα Αριθ. ΙΗ'

Η ΕΘΝΙΚΗ Γ' ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

[...]

Ψηφίζει

Α' Η πόλις του Ναυπλίου διορίζεται καθέδρα της Κυβερνήσεως και της Βουλής.

Β' Η Κυβέρνησις οφείλει να μεταβίη αμέσως εις το Ναύπλιον, δια να ακολουθήσῃ τας εργασίας της.

Γ' Η Βουλή θέλει συγκεντρωθῇ, ὅσον τάχος, εκεί, δια να αρχίσῃ να εκπληρώσῃ τα χρέη της.

Εξεδόθη εν Τροιζήνι την 4^η Μαΐου 1827

Η Γ' Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων
Ψηφίζει

Α' Η πόλη του Ναυπλίου ορίζεται έδρα της Κυβέρνησης και της Βουλής.

Β' Η Κυβέρνηση πρέπει να μεταβεί άμεσα στο Ναύπλιο, για να συνεχίσει το έργο της.

Γ' Η Βουλή πρέπει να συγκληθεί εκεί το γρηγορότερο για να αρχίσει το έργο της

Εκδόθηκε στην Τροιζήνα, 4 Μαΐου 1827

3.55

3.56

Το Βουλευτικό, το κτίριο της πρώτης Βουλής των Ελλήνων στο Ναύπλιο. Πρόκειται για το «μεγάλο τζαμί», που κτίσθηκε από τον Αγά-Πασά το 1730 και διατηρείται ως σήμερα.

▲ Πότε και πώς ορίζεται το Ναύπλιο ως πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους; [3.55]

◀ Αιτιολογώ την παρουσία του κτιρίου της πρώτης Βουλής των Ελλήνων στην πόλη του Ναυπλίου. [3.56]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες λειτουργίες του πολιτεύματος συγκεντρώνονται στο Ναύπλιο;
- ❖ Ποιο είναι το έργο της διακυβέρνησης του Ι. Καποδίστρια;

13. Η εκπαίδευση

Με την έναρξη του Αγώνα, αναγνωρίζεται η μεγάλη σημασία της εκπαίδευσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των Ελλήνων. Η οργάνωση της εκπαίδευσης αποτελεί θέμα συζήτησης τόσο σε τοπικές συνελεύσεις όσο και σε εθνοσυνελεύσεις. Οι αποφάσεις όμως που παίρνονται είναι δύσκολο να εφαρμοστούν εξαιτίας της εμπόλεμης κατάστασης.

Μια από τις πρώτες αποφάσεις είναι η εισαγωγή της **αλληλοδιδασκτικής μεθόδου** διδασκαλίας στα σχολεία. Αποφασίζεται εκπαίδευση και για τα δυο φύλα και γίνεται προσπάθεια να οργανωθεί ένα **εκπαιδευτικό σύστημα**. Η έλλειψη χρημάτων για την κατασκευή σχολικών κτιρίων, ο μικρός αριθμός δασκάλων και κατάλληλων βιβλίων καθυστερεί την εφαρμογή των εκπαιδευτικών σχεδιασμών.

Παράλληλα, με την εκπαίδευση ασχολούνται εκτός από την κεντρική Διοίκηση και μεμονωμένοι πολίτες, σημαντικοί λόγιοι της εποχής, καθώς και σύλλογοι, ελληνικοί και ξένοι. Καταθέτουν σχέδια για τη λειτουργία σχολείων σε όλες τις βαθμίδες, εκδίδουν βιβλία, ασκούν φιλανθρωπικό και πολιτιστικό έργο.

Στα χρόνια του Καποδίστρια γίνεται μια σημαντική προσπάθεια για την οργάνωση της εκπαίδευσης. Ιδρύονται **αλληλοδιδασκτικά σχολεία** για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και **Ελληνικά σχολεία** για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ιδρύεται το Πρότυπο και Κεντρικό Σχολείο για την εκπαίδευση των δασκάλων των Ελληνικών και Αλληλοδιδασκτικών σχολείων, αντίστοιχα.

Ο Καποδίστριας δείχνει το ενδιαφέρον του για την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση καθώς στέλνει ελληνόπουλα στο εξωτερικό για να διδαχθούν τέχνες και εισάγει τη διδασκαλία τεχνικών και επαγγελματικών μαθημάτων στα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αλληλοδιδασκτική μέθοδος:

διδασκτική μέθοδος, κατά την οποία ο/η δάσκαλος/α εκπαιδεύει τους/τις μεγαλύτερους/ες και ικανότερους/ες μαθητές/τριες και αυτοί/ές με τη σειρά τους/τις υπόλοιπους/ες μαθητές/τριες

εκπαιδευτικό σύστημα:

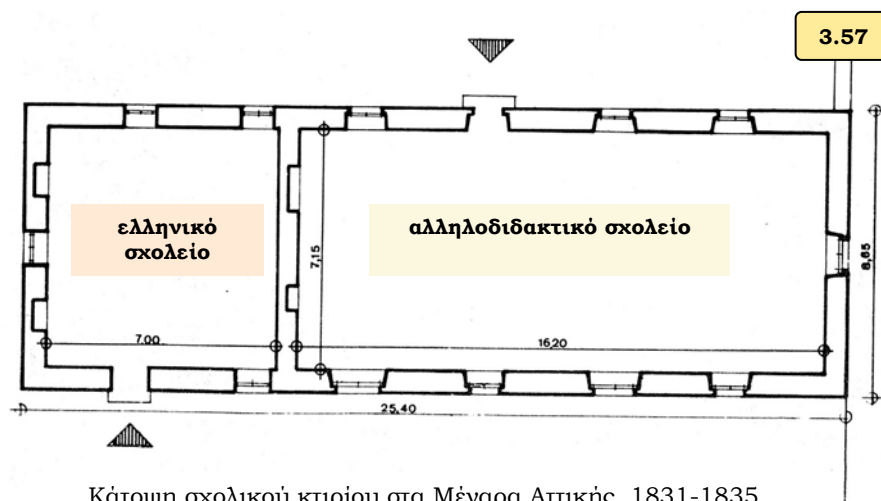
ο τρόπος οργάνωσης της εκπαίδευσης ενός κράτους

αλληλοδιδασκτικά σχολεία:

σχολεία της στοιχειώδους (πρωτοβάθμιας) εκπαίδευσης που εφαρμόζουν την αλληλοδιδασκτική μέθοδο

Ελληνικά σχολεία:

σχολεία της μέσης (δευτεροβάθμιας) εκπαίδευσης

Κάτοψη σχολικού κτιρίου στα Μέγαρα Αττικής, 1831-1835

▲ Παρατηρώ την πηγή [3.57] και αναφέρω τα σχολεία που συστεγάζονται στο σχολικό κτίριο.

Κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στα χρόνια του Καποδίστρια

Πολεμικό
Ναύπλιο, 1828

Ορφανοτροφείο
Αίγινα, 1829

Κεντρικό
Αίγινα, 1829

Γεωργικό
Τίρυνθα, 1829

Εκκλησιαστικό
Πόρος, 1830

Πρότυπο
Αίγινα, 1830

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση στα χρόνια του Ι. Καποδίστρια

Απόσπασμα από επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον φιλέλληνα Εϋνάρδο

«Είμαι αποφασισμένος να στηρίξω την επανόρθωση της Ελλάδος εις δυο μεγάλας βάσεις, την εργασία και τη στοιχειώδη εκπαίδευση»

3.58

Απόσπασμα από επιστολή του Ι. Καποδίστρια προς τον Α. Κοραή (1829):

«Η δημόσια εκπαίδευσις δεν είναι δυνατόν να κατασκευασθή όσον ταχέως και αι χρειαι το απαιτούσι και ημείς το επιθυμούμεν. [...] Συνεστήθησαν δε [...] πολλά αλληλοδιδασκτικά σχολεία, και ήδη περί τα 6.000 πτωχά παιδιά αναγιγνώσκουσι, γράφουσι και αριθμούσι.

3.59

■ Ποιο είναι το ενδιαφέρον του Ι. Καποδίστρια για την στοιχειώδη (πρωτοβάθμια) εκπαίδευση και πώς εκδηλώνεται; [3.58] & [3.59]

Η δημόσια εκπαίδευση δεν είναι δυνατό να λειτουργήσει τόσο γρήγορα όσο οι ανάγκες το απαιτούν και εμείς το επιθυμούμε. Ιδρύθηκαν πολλά αλληλοδιδασκτικά σχολεία και ήδη περίπου 6000 πτωχά παιδιά μαθαίνουν, ανάγνωση, γραφή και αριθμητική.

Αριθμός μαθητών και μαθητριών, σε κάποια αλληλοδιδασκτικά σχολεία* το 1829		
	μαθητές	μαθήτριες
Ηπειρωτική Ελλάδα	641	74
Νησιά Αιγαίου	1281	288
Σύνολο	1922	362
*Περιλαμβάνονται μόνο τα σχολεία για τα οποία διασώζονται στοιχεία		
Πηγή: Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., <i>Η εκπαίδευση των κοριτσιών 1830-1893</i> , Αθήνα 1986, σ. 48-49		

3.60

▲ Συγκρίνω τον αριθμό των μαθητών και των μαθητριών σε αλληλοδιδασκτικά σχολεία κατά το 1829. [3.60]

«Το 1830 αρχίζει να λειτουργεί αλληλοδιδασκτικό σχολείο θηλέων και στην Αίγινα με 32 μαθήτριες, που ίδρυσε και συντηρούσε, για μικρό διάστημα, η «Δούκισσα της Πλακεντίας», η γνωστή φιλελληνίδα Σοφία ντε Μαρμπουά. [...] Από τον Οκτώβριο του 1830 [...] τα έξοδα του σχολείου άρχισε να πληρώνει η κυβέρνηση, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι το σχολείο της Αίγινας είναι το πρώτο δημόσιο αλληλοδιδασκτικό σχολείο θηλέων της χώρας.»

Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., *Η εκπαίδευση των κοριτσιών 1830-1893*, Αθήνα 1986, σ. 51-52

3.61

«Κατά την καποδιστριακή περίοδο, [...] αρχίζουν να ιδρύονται και χωριστά σχολεία για κορίτσια σε αστικές περιοχές. Είναι ενδεικτική, το 1829, η απόφαση του δήμου Ερμούπολης να ιδρυθεί ιδιαίτερο σχολείο για τα κορίτσια που συνεκπαιδεύονταν με τα αγόρια στο αλληλοδιδασκτικό [...] Ως στόχος του σχολείου προβάλλεται η εξάσκηση των μαθητριών στα εργόχειρα...»

Φουρνάρη Ε., *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών. Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910)*. Ένα Αυτολόγιο, Αθήνα 1987, σ. 17

3.62

▲ Για ποιους λόγους ιδρύονται χωριστά αλληλοδιδασκτικά σχολεία για τα κορίτσια; [3.62]

■ Ποιοι βοηθούν στην ίδρυση και τη λειτουργία αλληλοδιδασκτικών σχολείων για τα κορίτσια; [3.61] & [3.62]

- ❖ Ποια είναι η κατάσταση της εκπαίδευσης στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης;
- ❖ Ποιο είναι το εκπαιδευτικό έργο του Ι. Καποδίστρια;

Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το 1830, η Ελλάδα αναγνωρίζεται ως κράτος ανεξάρτητο και κυρίαρχο. Ο καθορισμός των συνόρων, το πολίτευμα και το πρόσωπο του ηγεμόνα του νέου κράτους παραμένουν σημαντικά ζητήματα που πρέπει να επιλυθούν.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις με μια νέα Συνθήκη στο Λονδίνο, το 1832, αναγορεύουν τον Όθωνα βασιλιά της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, ορίζονται **Εγγυήτριες Δυνάμεις** του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Η Ελλάδα αποκτά έτσι τις προϋποθέσεις για την αναγνώρισή της από τα άλλα κράτη. **Σύνταγμα** δεν παραχωρείται στο νέο κράτος και αυτό δυσαρρσεί ιδιαίτερα τις πολιτικές δυνάμεις του τόπου και τις φέρνει αντιμέτωπες με το Παλάτι τα επόμενα χρόνια.

Η οριστική ρύθμιση για τα σύνορα του νέου κράτους γίνεται, μετά από έντονες διπλωματικές προσπάθειες, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1832. Οι Μεγάλες Δυνάμεις λαμβάνουν υπόψη τους και τις **εδαφικές διεκδικήσεις** της ελληνικής πλευράς και τα σύνορα ορίζονται μεταξύ του Αμβρακικού και του Παγασητικού κόλπου.

Το νέο κράτος περιλαμβάνει τη Ρούμελη, την Πελοπόννησο, την Εύβοια, τις Σποράδες και τις Κυκλάδες. Η χάραξη των συνόρων γίνεται αποδεκτή από την οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία αποζημιώνεται με ένα μεγάλο ποσό για την παραχώρηση εδαφών στο νεοσύστατο κράτος.

Στις αρχές του 1833, ο βασιλιάς Όθωνας καταφθάνει στην Ελλάδα και αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση του κράτους.

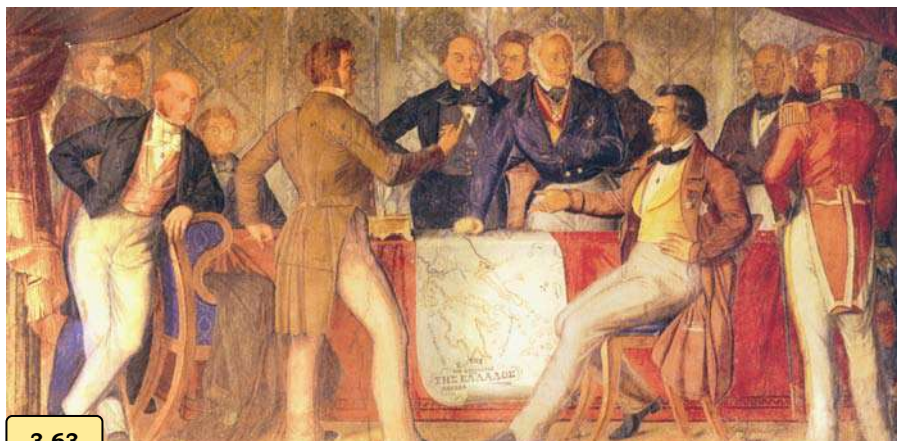
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Εγγυήτριες Δυνάμεις:

η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία, οι χώρες που είναι υπεύθυνες για την τήρηση των όρων της Συνθήκης

εδαφικές διεκδικήσεις:

οι περιοχές, τα εδάφη που ζητάει ένα κράτος ή μια ομάδα. Εδώ, το ελληνικό κράτος

3.63

Συνθήκη του Λονδίνου (1832)

Οι εκπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων αποφασίζουν για τα σύνορα του ελληνικού κράτους.

Τοιχογραφία

Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

- ▲ Παρατηρώ την πηγή και αναφέρω ποιο είναι το θέμα που απασχολεί τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων. [3.63]

Μάρτιος 1829 Πρωτόκολλο του Λονδίνου	Φεβρουάριος 1830 Πρωτόκολλο του Λονδίνου	Μάιος, Αύγουστος 1832 Πρωτόκολλα του Λονδίνου
αυτονομία με τουρκική επικυριαρχία	κατάπαυση εκθροισραξιών, ανεξάρτητο ελληνικό κράτος με κληρονομικό βασιλιά. Σύνορα, Σπερχειός - εκβολές Αχελώου	ανεξάρτητο ελληνικό κράτος με βασιλιά τον Όθωνα. Σύνορα Παγασητικού-Αμβρακικού

Διαμόρφωση των συνόρων του πρώτου ελληνικού κράτους

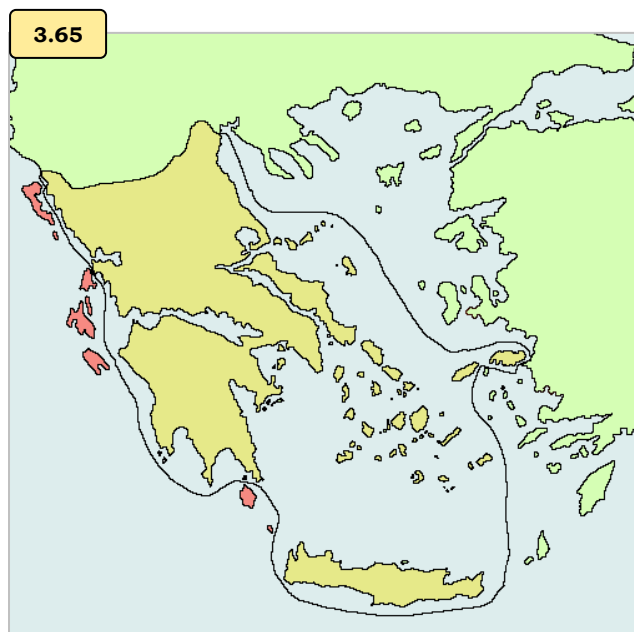
Απόσπασμα από το υπόμνημα του κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια προς τους προξένους των τριών Μεγάλων Δυνάμεων στη Διάσκεψη του Πόρου (1828) για τη χάραξη των ελληνικών συνόρων:

«Και όμως η τοιαύτη οροθεσία ήθελε παραδώσει εις τους Τούρκους επαρχίας, το πλείστον και χρησιμώτατον μέρος των κατοίκων εκούσας εξ Ελλήνων. Και επειδή εκ τούτων πολλοί ήδη και σήμερον συστρατεύονται εν Ελλάδι, [...] πώς οι αδερφοί αυτών οι πέραν μένοντες ήθελαν υποφέρει του λοιπού ή νομίζει υποφερτήν την Τουρκικήν δεσποτείαν; Αν πάλιν αθρόους δεχθώμεν αυτούς εις την Ελληνικήν χώραν, θέλομεν άρα δυνηθή να τους κρατήσωμεν εις τα υπό της συνθήκης κεκαραγμένα όρια;»

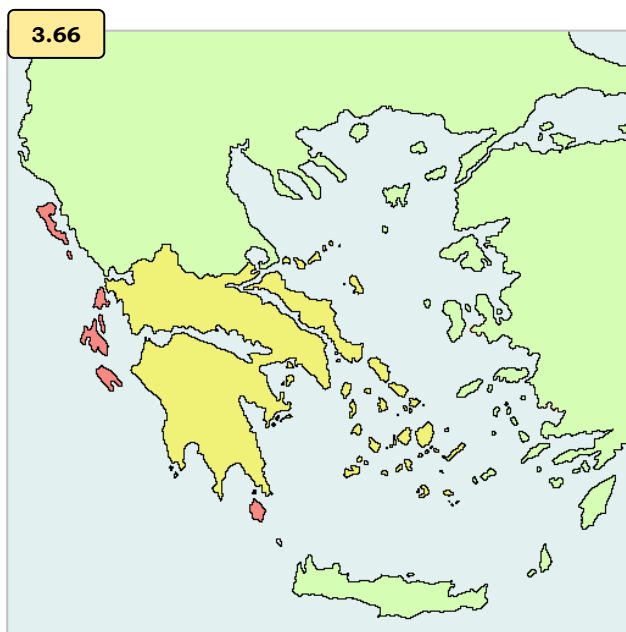
3.64

Και όμως αυτή η ρύθμιση των συνόρων παραδίδει στους Τούρκους επαρχίες που το μεγαλύτερο μέρος τους κατοικείται από Έλληνες. Και επειδή πολλοί απ' αυτούς, ακόμα και σήμερα, συμμετέχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, [...] πώς άραγε οι αδελφοί τους που μένουν εκτός συνόρων θα υποφέρουν την τουρκική τυραννία από δω και πέρα; Αν πάλι τους δεχθούμε όλους αυτούς στο ελληνικό κράτος, θα καταφέρουμε να τους κρατήσουμε μέσα στα σύνορα που ορίζονται από τη Συνθήκη;

▲ Ποιες είναι οι αντιρρήσεις του Ι. Καποδίστρια στη ρύθμιση των ελληνικών συνόρων; [3.64]

Χάρτης των περιοχών που διεκδικεί ο Ι. Καποδίστριας σύμφωνα με το Υπόμνημά του (1828)

Τα όρια του ελληνικού κράτους σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (Αύγουστος 1832)

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τις περιοχές που διεκδικεί ο Ι. Καποδίστριας. [3.65]

■ Ποιες περιοχές απ' αυτές που διεκδικεί ο Ι. Καποδίστριας δεν περιλαμβάνονται στο πρώτο ελληνικό κράτος; [3.65] & [3.66]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

❖ Ποιες περιοχές περιλαμβάνονται στα σύνορα του ελληνικού κράτους το 1832;

❖ Ποιες είναι οι τελικές ρυθμίσεις του ελληνικού ζητήματος;

Η ελληνική Επανάσταση του 1821 εντάσσεται στις μεγάλες ευρωπαϊκές επαναστατικές κινήσεις που αντιδρούν στα παλαιά, αντιδημοκρατικά καθεστώτα και την Ιερή Συμμαχία. Προετοιμάζεται από τη Φιλική Εταιρεία κι εμπνέεται από τις ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού για ελευθερία, δικαιοσύνη και εθνική ανεξαρτησία.

3.67

Σφραγίδες του Εκτελεστικού και του Βουλευτικού, οργάνων της Κεντρικής Διοίκησης του Αγώνα

Με την έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας εμφανίζεται η ανάγκη πολιτικής και στρατιωτικής οργάνωσης των επαναστατημένων Ελλήνων, προκειμένου να εδραιωθεί και να αναγνωρισθεί η επανάσταση. Συγκροτούνται εθνοσυνελεύσεις, ψηφίζονται Συντάγματα, δημιουργείται κεντρική Αρχή, οργανώνεται τακτικός στρατός, δίπλα στα άτακτα σώματα που προϋπάρχουν. Το έργο που γίνεται είναι πολύ σημαντικό. Οι ανταγωνισμοί όμως ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες που διεκδικούν την πολιτική εξουσία και τον έλεγχο των πολεμικών επιχειρήσεων δεν αργούν να εμφανιστούν. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι ανταγωνισμοί αυτοί οδηγούν και σε εμφύλιες συγκρούσεις.

Οι νικηφόρες πολεμικές επιχειρήσεις του Αγώνα, από το πρώτο έτος της Επανάστασης, επιτρέπουν στους επαναστατημένους Έλληνες να ελέγχουν την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και μερικά νησιά του Αιγαίου. Οι περιοχές αυτές θα αποτελέσουν και τα πρώτα σύνορα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Κατά τη διάρκεια του επτάχρονου πολέμου η Επανάσταση καταγράφει μεγάλες ηρωικές στιγμές αλλά και σημαντικές ήττες. Την κρίσιμη στιγμή, όταν ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία τους κινδυνεύει σοβαρά, οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν να επέμβουν υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων. Αναγκάζουν

την Οθωμανική Αυτοκρατορία να υποχωρήσει και να αναγνωρίσει την ελληνική ανεξαρτησία, σε ένα όμως περιορισμένο εδαφικά κράτος.

Ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας αναδεικνύει σημαντικές πολιτικές και στρατιωτικές μορφές. Ανάμεσά τους είναι ο Ιωάννης Καποδίστριας, που γίνεται και ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας. Ο Ι. Καποδίστριας προσπαθεί να οργανώσει πολιτικά και στρατιωτικά το νέο κράτος. Το έργο του όμως διακόπτεται από τη δολοφονία του. Κατάσταση αναρχίας επικρατεί έως την άφιξη του βασιλιά Όθωνα, το 1833.

Η Ελληνική Επανάσταση ξεκινά με μεγάλες φιλοδοξίες και σημαντικές επιτυχίες. Σε σύντομο χρονικό διάστημα εδραιώνεται. Δοκιμάζεται από τις δυσκολίες του απελευθερωτικού πολέμου, τις εμφύλιες διαμάχες, την έλλειψη πόρων και ουσιαστικής διπλωματικής βοήθειας από το εξωτερικό. Το αποτέλεσμά της είναι ένα μικρό, κυρίαρχο και ανεξάρτητο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ελληνικό κράτος.

απαντώ για τη σημασία των ιστορικών όρων:

- ✓ Νεοελληνικός Διαφωτισμός
- ✓ μύηση
- ✓ γερουσία
- ✓ Εθνοσυνέλευση
- ✓ τοπικά κέντρα εξουσίας
- ✓ φιλελληνισμός
- ✓ εξάρτηση
- ✓ Μεγάλες Δυνάμεις
- ✓ ανεξαρτησία
- ✓ εδαφική ακεραιότητα
- ✓ ελλαδικός χώρος
- ✓ κοινωνικές ομάδες

...στη Μεγάλη Επανάσταση

Η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος

Το ελληνικό κράτος είναι το πρώτο ανεξάρτητο κράτος που δημιουργείται στη βαλκανική χερσόνησο. Στην ενότητα αυτή γνωρίζουμε τα βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα από το 1833 έως την αρχή του 20^{ου} αιώνα.

Τα κεφάλαια της ενότητας:

1. Το πολίτευμα
2. Το εθνικό ζήτημα
3. Οι σχέσεις της Ελλάδας με τους άλλους
4. Οικονομία και εκσυγχρονιστικά έργα
5. Κοινωνία και κράτος
6. Η καθημερινή ζωή
7. Καλλιτεχνική και πνευματική ζωή

Χάρτης της βαλκανικής χερσονήσου κατά το 1833

Το ερώτημα της ενότητας:

▲ Ποια σημερινά βαλκανικά κράτη δεν εμφανίζονται στο χάρτη; [4.1]

Ποια είναι τα κυριότερα ζητήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος κατά το 19^ο αιώνα;

1. Το πολίτευμα

Με την Επανάσταση του 1821, οι Έλληνες διεκδικούν την ελευθερία τους αλλά και τη δημιουργία σύγχρονου δημοκρατικού κράτους. Με την άφιξη του Όθωνα επιβάλλεται όμως πολίτευμα **απόλυτης μοναρχίας**. Όλες οι εξουσίες ασκούνται αρχικά από τους Βαυαρούς που συνοδεύουν τον ανήλικο βασιλιά Όθωνα και ορίζονται **αντιβασιλείς** μέχρι την ενηλικίωσή του, το 1835. Συγκεντρώνονται στη συνέχεια στο πρόσωπο του βασιλιά Όθωνα ο οποίος κυβερνά χωρίς **Σύνταγμα**.

Η εξέλιξη του πολιτεύματος είναι αποτέλεσμα διεκδικήσεων και αγώνων. Με το Κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843 το ελληνικό κράτος αποκτά Σύνταγμα και το πολίτευμά του γίνεται **συνταγματική μοναρχία**. Δεν λείπουν όμως οι βασιλικές παρεμβάσεις που παραβιάζουν τη συνταγματική λειτουργία. Ακολουθούν λαϊκές εξεγέρσεις που κορυφώνονται με την **έξωση** του Όθωνα, το 1862. Τον Όθωνα διαδέχεται ο πρίγκιπας της Δανίας Γεώργιος Γκλύξμπουργκ.

Την εκθρόνιση του Όθωνα και την άφιξη του νέου βασιλιά ακολουθούν εκλογές και ψήφιση νέου –πιο δημοκρατικού– συντάγματος που θεσπίζει το πολίτευμα της βασιλευσμένης δημοκρατίας. Οι εξουσίες του βασιλιά περιορίζονται και τη διακυβέρνηση της χώρας ασκεί η κυβέρνηση. Παρ' όλα αυτά, ο βασιλιάς Γεώργιος ο Α' συνεχίζει να παρεμβαίνει και να εμποδίζει τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, μετά από τις κινητοποιήσεις του 1909, το Σύνταγμα τροποποιείται και γίνεται πιο δημοκρατικό. Τερματίζεται έτσι μια μακρά περίοδος αγώνων για τον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

απόλυτη μοναρχία:

πολίτευμα όπου όλες οι εξουσίες συγκεντρώνονται στο πρόσωπο του μονάρχη, ο οποίος κυβερνά χωρίς Σύνταγμα

αντιβασιλείς:

αυτοί που κυβερνούν στη θέση του βασιλιά

συνταγματική μοναρχία:

πολίτευμα όπου η εξουσία του βασιλιά ελέγχεται στη βάση ενός Συντάγματος

έξωση:

η εκδίωξη ενός μονάρχη, η απομάκρυνσή του από το θρόνο

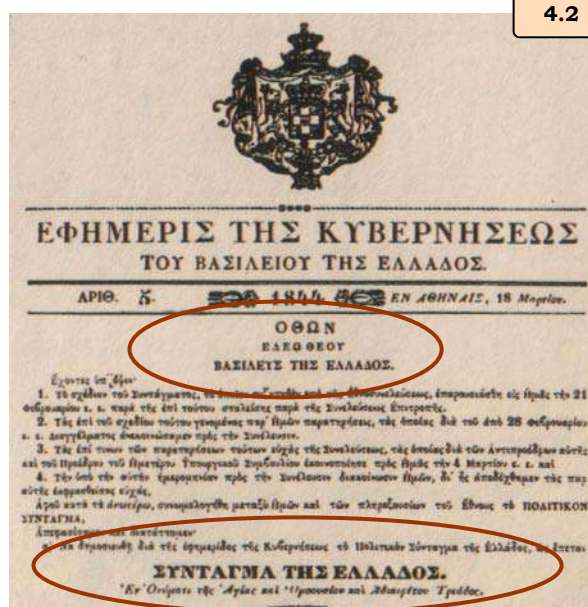
αρχή της δεδηλωμένης:

η ανάθεση σχηματισμού της κυβέρνησης στο κόμμα που έχει τις περισσότερες έδρες στη βουλή

Κίνημα στο Γουδί:

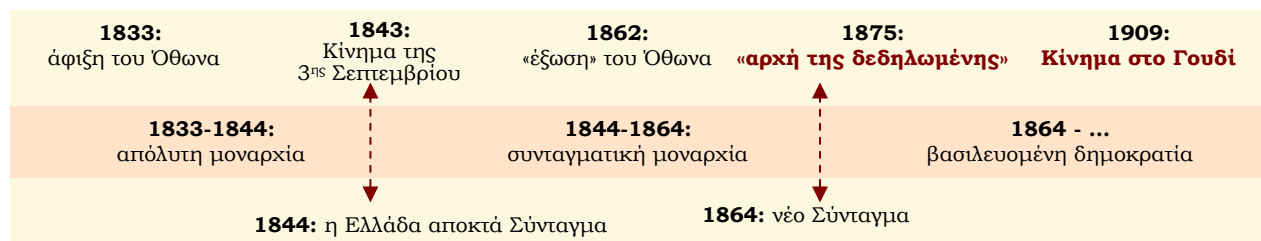
στρατιωτική εξέγερση που γίνεται το 1909 με στόχο την εξυγίανση και τη δημοκρατικότερη διακυβέρνηση της χώρας

4.2

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αρ.5/18.3.1844

- ▲ Ποιο κείμενο δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως; [4.2]
- ▲ Ποιος είναι ο τίτλος που αποδίδεται στον Όθωνα; [4.2]

I. Πολιτικές διεκδικήσεις 1843-1862

4.3

Το Κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843
Λαϊκή λιθογραφία

- ▲ Σε ποιο πολιτικό γεγονός αναφέρεται η πηγή; [4.3]
- ▲ Ποιες ομάδες πληθυσμού απεικονίζονται; [4.3]

«Τα δεινά της Πατρίδος έπαυσαν. Άπασαι αι επαρχίαι και η Πρωτεύουσα συνενωθείσαι μετά του Στρατού έθεσαν τέρμα εις αυτά. Ως κοινή δε απόφασις του Ελληνικού Έθνους ολοκλήρου κηρύσσεται και ψηφίζεται.

Η Βασιλεία του Όθωνος ΚΑΤΑΡΓΕΙΤΑΙ.

Η αντιβασιλεία της Αμαλίας ΚΑΤΑΡΓΕΙΤΑΙ.»

Έκτακτο παράρτημα εφημ. Φως,
(10 & 12-10.1862)

4.4

Οι δυστυχίες της πατρίδας τέλειωσαν. Όλες οι επαρχίες και η πρωτεύουσα ενώθηκαν με το στρατό και έβαλαν τέρμα σ' αυτές. Με κοινή απόφαση του ελληνικού έθνους διακηρύσσεται και ψηφίζεται:

Καταργείται η βασιλεία του Όθωνα.

Καταργείται η αντιβασιλεία της Αμαλίας.

- ▲ Σε ποια πολιτικά γεγονότα αναφέρεται η πηγή; [4.4]

«Οι παίκτες που παίρνουν μέρος στο κοινοβουλευτικό παιχνίδι είναι προφανείς: είναι το στέμμα, τα τρία λεγόμενα «ξενικά» κόμματα (το «Αγγλικό», το «Γαλλικό» και το «Ρωσικό») και είναι επίσης, και οι τρεις πρεσβείες των αντιστοίχων προστάτιδων Μεγάλων Δυνάμεων.»

Διαμαντούρος Π.Ν., «Η εγκαθίδρυση του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα και η λειτουργία του κατά το 19^ο αιώνα», στο *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα*, Αθήνα 1984, σ. 62

4.5

- ▲ Βρίσκω άλλους όρους για το «στέμμα». [4.5]
- ▲ Ποια είναι τα πολιτικά κόμματα της εποχής; [4.5]
- ▲ Ποιες είναι οι Μεγάλες Δυνάμεις; [4.5]

II. Το κίνημα στο Γουδί

4.6

14 Σεπτεμβρίου 1909, το συλλαλητήριο για την υποστήριξη των αιτημάτων του Στρατιωτικού Συνδέσμου
Λαϊκή εικόνα

4.8

Λαϊκή εικόνα για το Κίνημα στο Γουδί

- ▲ Με ποιον τρόπο απεικονίζει ο δημιουργός το πολιτικό γεγονός στο οποίο αναφέρεται η πηγή; [4.8]
- ▲ Ποιες ομάδες πληθυσμού συμμετέχουν σ' αυτό το γεγονός, σύμφωνα με την πηγή; [4.8]

- ◀ Ποια συγκέντρωση εικονίζεται; [4.6]
- ◀ Παρατηρώ τις αλλαγές στη σύνθεση των συγκεντρωμένων, σε σχέση με την πηγή [4.3].

4.7

Από το πρόγραμμα του Στρατιωτικού Συνδέσμου (Κίνημα στο Γουδί)

- ✓ «Ο διάδοχος του θρόνου και οι βασιλόπαιδες να απέχουν από τη διοίκηση του στρατού και του ναυτικού. [...]
- ✓ Η χώρα να διοικείται με έντιμο τρόπο και
- ✓ η δικαιοσύνη να απονέμεται [...] με ισότητα,
- ✓ η εκπαίδευση να είναι χρήσιμη για «τον πρακτικόν βίον» και τις στρατιωτικές ανάγκες της χώρας,
- ✓ η ζωή, η τιμή και η περιουσία των πολιτών να είναι εξασφαλισμένες και τέλος
- ✓ να βελτιωθεί η οικονομία της χώρας ...»

- ▲ Ποια είναι τα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου; [4.7]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Πώς εξελίσσεται το πολιτεύμα στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα;
- ❖ Ποια είναι τα κινήματα που χαρακτηρίζουν την πολιτική ζωή του ελληνικού κράτους την ίδια περίοδο;

2. Το εθνικό ζήτημα

Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, μεγάλο μέρος των εδαφών που οι Έλληνες θεωρούν ελληνικά μένουν εκτός ελληνικών συνόρων. Έτσι, τα σύνορα θεωρούνται προσωρινά και η επέκτασή τους γίνεται εθνικός στόχος. Η πολιτική ζωή της χώρας καθορίζεται από τον εθνικό αυτό στόχο που παίρνει, το 1844, το όνομα της **Μεγάλης Ιδέας**.

Η επίτευξη του εθνικού στόχου είναι δύσκολη στις συνθήκες του 19^{ου} αιώνα. Το ελληνικό κράτος έχει πολλές προσδοκίες αλλά περιορισμένες οικονομικές, διπλωματικές και στρατιωτικές δυνατότητες. Οι ελληνικοί πληθυσμοί είναι αλλού αμιγείς και αλλού διάσπαρτοι σε μεγάλο μέρος της οθωμανικής επικράτειας. Η **προσάρτηση** των εδαφών αυτών, στα οποία κατοικούν και άλλοι πληθυσμοί που δεν είναι ελληνικοί, προκαλεί ανταγωνισμούς. Οι **Μεγάλες Δυνάμεις**, από τις οποίες το ελληνικό κράτος είναι πολιτικά και οικονομικά εξαρτημένο, έχουν αποφασιστικό ρόλο στη ρύθμιση των εθνικών ζητημάτων.

Παρά τις δυσκολίες, οι Έλληνες προσπαθούν να επιτύχουν τον εθνικό τους στόχο με δυο βασικά τρόπους:

α. Με τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων και την ενίσχυση της ελληνικότητας των περιοχών που παραμένουν **αλύτρωτες**.

β. Με την προσφυγή στα όπλα. Εξεγέρσεις και επαναστάσεις μαρτυρούν την επιθυμία των Ελλήνων να διεκδικήσουν την ένταξή τους στο ελληνικό εθνικό κράτος.

Η **εθνική ολοκλήρωση** γίνεται σταδιακά κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και συνεχίζεται και τον επόμενο αιώνα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Μεγάλη Ιδέα:

η ελληνική εθνική ιδέα, για την επέκταση των συνόρων και την απελευθέρωση των αλύτρωτων Ελλήνων

προσάρτηση:

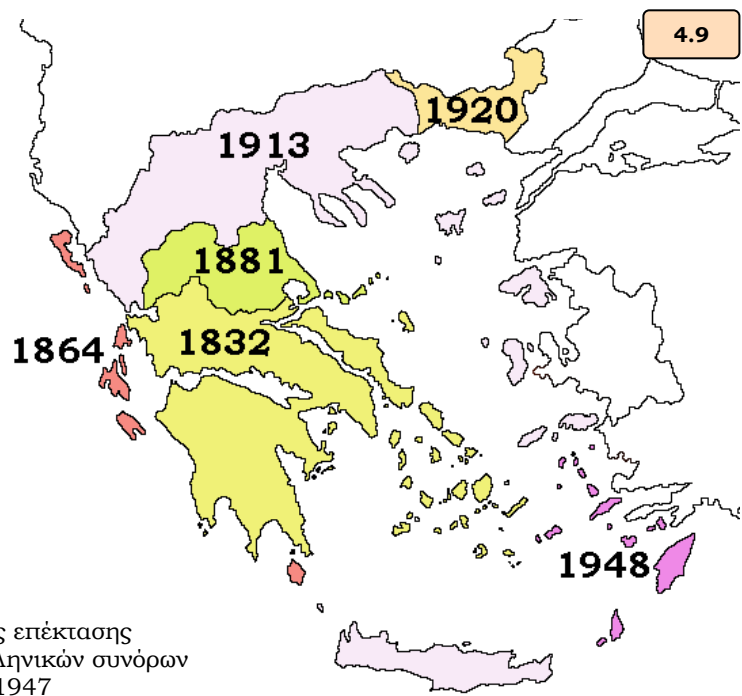
η ένταξη εδαφών στα σύνορα του κράτους

αλύτρωτες:

οι περιοχές που παρέμειναν εκτός ελληνικών συνόρων. Οι πληθυσμοί τους ονομάζονται «αλύτρωτοι» και το ζήτημα «αλυτρωτισμός»

εθνική ολοκλήρωση:

η ενσωμάτωση των ελληνικών πληθυσμών στα σύνορα του εθνικού κράτους

Χάρτης επέκτασης των ελληνικών συνόρων 1832-1947

▲ Ποια είναι τα στάδια της εθνικής επέκτασης κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα; [4.9]

1864: Ένωση των Επτανήσων	1881: προσάρτηση Θεσσαλίας & τμήματος της Ηπείρου	1897: ελληνοτουρκικός πόλεμος	
1854: εξεγέρσεις σε Θεσσαλία & Ήπειρο	1866-1869: Κρητική Επανάσταση	1904-1908: Μακεδονικός Αγώνας	1905: Επανάσταση Θέρισου Κρήτης
1861: ίδρυση «Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντι- νουπόλεως»	1869: Ίδρυση «Συλλόγου προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» στην Αθήνα		

I. Εθνικά σύνορα και Αλυτρωτισμός

«Λοιπόν πολλοί λαοί βρίσκονται γύρω μας. Κι επειδή ξέρουν πως η Τουρκία γρήγορα θ' αναγκασθεί να φύγει [...] όλοι αυτοί οι λαοί κυττάζουν ποιος να πρωτοαρπάξει τους τόπους που φεύγοντας θ' αφήσουν οι Τούρκοι. Και οι τόποι αυτοί είναι η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη, η Αλβανία και η παλιά Σερβία. Από τους τόπους αυτούς οι τρεις πρώτοι είναι ελληνικοί...»

Ίων Δραγούμης, *Προκήρυξη στους σκλαβωμένους και στους ελευθερωμένους Έλληνες*, 1908

Όνομα: Ίων

Επώνυμο: Δραγούμης

Ιδιότητα: Ανώτατος διπλωματικός υπάλληλος του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας. Συμμετέχει ενεργά στον Μακεδονικό Αγώνα.

4.10

- ▲ Βρίσκω το δημιουργό της πηγής. [4.10]
- ▲ Εντοπίζω το χρόνο της δημιουργίας της πηγής. [4.10]
- ▲ Υπογραμμίζω τα στοιχεία που μαρτυρούν την εθνικότητα του δημιουργού της πηγής. [4.10]
- ▲ Βρίσκω στο χάρτη [4.9] τις περιοχές στις οποίες αναφέρεται ο δημιουργός της πηγής. [4.10]
- ▲ Σε ποιες κατηγορίες Ελλήνων απευθύνεται ο δημιουργός της πηγής; [4.10]
- ▲ Συσχετίζω το περιεχόμενο της μαρτυρίας με την ταυτότητα του δημιουργού της. [4.10]

4.11

Πληθυσμός Θεσσαλίας κατά το 1881

Χριστιανοί	266.688
Μουσουλμάνοι	24.165
Εβραίοι	3.140
Σύνολο	293.993
Πηγή: Επίσημες στατιστικές του Ελληνικού κράτους	

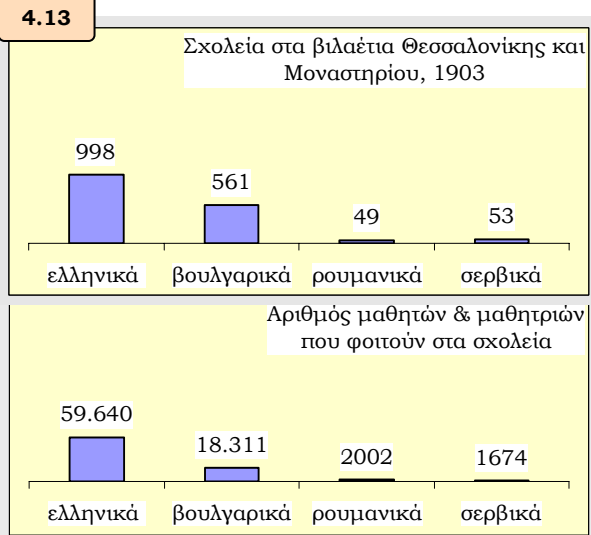
- ◀ Ποιοι είναι οι πληθυσμοί που κατοικούν στη Θεσσαλία και πώς ορίζονται; [4.11]
- ◀ Ποια είναι η πηγή αυτών των πληροφοριών; [4.11]

4.12

Η διοικητική διαίρεση του γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας κατά την οθωμανική περίοδο

4.13

Πηγή: Instituto Geografiko de Agostini

- Τι μαρτυρεί ο αριθμός των σχολείων και των μαθητών/τριών; [4.12], [4.13]
- Οι περιοχές που είναι κοντά στα ελληνικά σύνορα του 1864 & του 1881 [4.9] κατοικούνται μόνο από ελληνικούς πληθυσμούς; [4.10], [4.11], [4.12], [4.13]

II. Ο Μακεδονικός Αγώνας 1904-1908

Ο Χαρίλαος Τρικούπης αναφέρει (1880):

«... όταν έλθη ο μέγας πόλεμος η Μακεδονία θα γίνη ελληνική ή βουλγαρική κατά τον νικήσαντα. Αν την λάβωσιν οι Βούλγαροι δεν αμφιβάλλω ότι θα είναι ικανοί να εκσλαβίσωσι τον πληθυσμόν μέχρι των θεσσαλικών συνόρων. Αν ημείς την λάβωμεν, θα τους κάνωμεν όλους Έλληνες ...»

4.14

- ▲ Ποιοι διεκδικούν την Μακεδονία, σύμφωνα με την πηγή; [4.14]

«Η τελική αυτή φάση του Μακεδονικού Αγώνα, που είναι και η γνωστότερη, κράτησε τέσσερα χρόνια, από το 1904 ως το 1908.»

Dakin D., *Μακεδονικός Αγώνας*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1985, σ. 7

4.15

- ▲ Ποια είναι η κύρια φάση του Μακεδονικού Αγώνα και πόσο διαρκεί; [4.15]

Ο Παύλος Μελάς προς το μητροπολίτη Καστοριάς (1903):

"Οι ένδεκα Κρήτες ους σας στέλλομεν, είναι τέλειοι τύποι πολεμιστών [...] είμαι βέβαιος, ότι θα ενισχύσωσιν καταπληκτικώς τον αγώνα σας."

4.17

- ▲ Πώς συμμετέχουν οι Κρήτες στον Μακεδονικό Αγώνα; [4.17]

4.18

Το σώμα μακεδονομάχων του Κ. Μαζαράκη (καπετάν Ακρίτας) στο Βέρμιο

4.16

Παύλος Μελάς (1870-1904)

Αξιωματικός του ελληνικού στρατού, η σημαντικότερη μορφή του Μακεδονικού Αγώνα. Αναλαμβάνει το 1904 τη συγκρότηση ένοπλων σωμάτων και ορίζεται διοικητής των αντάρτικων ελληνικών δυνάμεων στη Δυτική Μακεδονία. Σκοτώνεται στο χωριό Στάτιστα της Καστοριάς, στις 13 Οκτωβρίου 1904. Ο θάνατός του συγκινεί τους Έλληνες και προκαλεί κινητοποίηση υπέρ του Μακεδονικού Αγώνα.

- ▲ Ποια είναι η συμβολή του Π. Μελά στο Μακεδονικό Αγώνα; [4.16]

- ◀ Ποιοι απεικονίζονται; [4.18]
- ◀ Περιγράψω την εμφάνισή τους. [4.18]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Πώς εξελίσσεται η εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα;
- ❖ Από ποιους παράγοντες καθορίζεται;

3. Οι σχέσεις της Ελλάδας με τους άλλους

Οι σχέσεις της Ελλάδας με τους γύρω της λαούς και τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις καθορίζονται στη διάρκεια του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα από τον **αλυτρωτισμό**. Η προσάρτηση των περιοχών που κατοικούνται από ελληνικούς πληθυσμούς και η απελευθέρωση των αλυτρωτών Ελλήνων διαμορφώνει την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η εξάρτηση όμως του ελληνικού κράτους από τις **Μεγάλες Δυνάμεις**, απαιτεί τη συναίνεση και την υποστήριξη τους για τη λύση του αλυτρωτικού ζητήματος. Αυτό ισχύει όχι μόνον για την Ελλάδα αλλά και για τα υπόλοιπα βαλκανικά έθνη.

Οι δυτικές ευρωπαϊκές Δυνάμεις έχουν εμπορικά και άλλα οικονομικά συμφέροντα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία,. Η διατήρηση των συνόρων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διασφαλίζει αυτά τα συμφέροντα. Αποτρέπει επίσης την επέκταση της Ρωσίας προς τη Μεσόγειο. Ο ελληνικός αλυτρωτισμός είναι έτσι μέρος του συνολικού **Ανατολικού Ζητήματος**.

Όσο ο 19ος αιώνας πλησιάζει προς το τέλος του, οι ελληνικές διεκδικήσεις έρχονται αντιμετώπιες με διεκδικήσεις άλλων βαλκανικών λαών. Οι **εθνικοί ανταγωνισμοί** δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο την ελληνική εξωτερική πολιτική. Κάνουν επίσης πιο σύνθετο το διαμελισμό των βαλκανικών οθωμανικών εδαφών, καθώς στα εδάφη αυτά κατοικούν διαφορετικές εθνότητες. Κάθε μια από αυτές τις εθνότητες διεκδικεί για λογαριασμό της τα εδάφη αυτά.

Οι σχέσεις της Ελλάδας με τους άλλους είναι λοιπόν μια δύσκολη υπόθεση που γίνεται ακόμα πιο σύνθετη στις αρχές του 20ου αιώνα καθώς ένας μεγάλος πόλεμος ετοιμάζεται.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ανατολικό Ζήτημα:

η επίλυση των θεμάτων που σχετίζονται με τα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

εθνικοί ανταγωνισμοί:

σημειώνονται όταν δυο έθνη διεκδικούν τα ίδια πράγματα

4.19

Στο συνέδριο του Βερολίνου (1878) οι εκπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων αποφασίζουν το χάρτη των Βαλκανίων. Συμμετέχουν εκπρόσωποι της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας, της Ιταλίας, της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

- ▲ Αναφέρω το θέμα που απασχολεί τους συνέδρους. [4.19]
- ▲ Ποιες χώρες εκπροσωπούνται στο Συνέδριο; [4.19]

1853 – 1856:

Κριμαϊκός πόλεμος, ο πόλεμος μεταξύ Γαλλίας, Αγγλίας, Αυστρίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εναντίον της Ρωσίας

1875- 1878:

Ρωσοτουρκικός πόλεμος
Βαλκανική κρίση

1878:

Συνθήκη του Αγ. Στεφάνου

1881:

Συνθήκη του Βερολίνου

I. Οι ρυθμίσεις του Ανατολικού Ζητήματος

Ο χάρτης των Βαλκανίων σύμφωνα με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου

- ◀ Παρατηρώ το χάρτη και σημειώνω τα βαλκανικά κράτη που δημιουργούνται με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. [4.20]
- ◀ Συζητώ τις επιπτώσεις των ρυθμίσεων της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου για τον ελληνικό αλυτρωτισμό. [4.20]

Ο χάρτης των Βαλκανίων σύμφωνα με τη Συνθήκη του Βερολίνου

- ◀ Ποιες αλλαγές παρατηρώ στο χάρτη των Βαλκανίων σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της Συνθήκης του Βερολίνου; [4.20] [4.21]
- ◀ Οι αλλαγές αυτές είναι θετικές ή αρνητικές για τις ελληνικές διεκδικήσεις; [4.21]

II. Το Ανατολικό Ζήτημα

4.22

Η Ρωσία, η Αγγλία και η Αυστρία ασχολούνται με το Ανατολικό Ζήτημα
Γελοιογραφία (1878)

4.23

ΤΟΥΡΚΙΑ. 'Αφήστε με, βερβιάτε, θά φάγω τὸ μωρὸν
ΕΓΓΡΑΦΗ. Πίσω, κυρὰ Τουρκία. Γὼ σὲ διατηρῶ.

Εικ. 23: Αριστοφάνης, 4.9.1882

Γελοιογραφία (1882)

- ▲ Πώς απεικονίζεται το Ανατολικό Ζήτημα, σύμφωνα με το σκίτσο; [4.22]
- ▲ Ποιες είναι οι Δυνάμεις που μπλέκονται στο κουβάρι; [4.22]
- ◀ Ποιες είναι οι χώρες που γελοιογραφούνται; [4.23]
- ◀ Πώς παρουσιάζεται η Ελλάδα; [4.23]
- ◀ Ποιος την απειλεί και ποιος την προστατεύει; [4.23]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιοι παράγοντες καθορίζουν τη σχέση της Ελλάδας με τον υπόλοιπο κόσμο;
- ❖ Ποιοι εμπλέκονται στη λύση του Ανατολικού Ζητήματος;

4. Οικονομία και εκσυγχρονιστικά έργα

Με τον **Αγώνα της Ανεξαρτησίας** η οικονομία του ελληνικού χώρου καταστρέφεται σε μεγάλο βαθμό. Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος έχει να αντιμετωπίσει σημαντικά ζητήματα για την οργάνωση της οικονομίας. Αρχικά, οι προσπάθειές του στρέφονται κυρίως στη ρύθμιση παλαιότερων δανείων, στην επέκταση των καλλιεργειών, στην αύξηση του εξαγωγικού εμπορίου. Μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα λαμβάνονται μέτρα για τη βιομηχανική παραγωγή.

Η οικονομία του ελληνικού κράτους στηρίζεται κυρίως στον αγροτικό τομέα. Η **αγροτική μεταρρύθμιση** και οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων βοηθούν στην ανοδική πορεία της οικονομίας, κυρίως μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η σταφίδα είναι το βασικό αγροτικό προϊόν που εξαγεται σε χώρες της Ευρώπης.

Η υφαντουργία, η μεταξουργία, η βυρσοδεψία, η ναυπηγική είναι παραγωγικοί κλάδοι που αναπτύσσονται κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Η Ερμούπολη, ο Πειραιάς και η Πάτρα αναδεικνύονται σε σημαντικά αστικά, εμπορικά και οικονομικά κέντρα.

Οι κυβερνήσεις του Χαρίλαου Τρικούπη εφαρμόζουν ένα φιλόδοξο πρόγραμμα με σκοπό την κατασκευή των απαραίτητων έργων για την ανάπτυξη της χώρας. Το σιδηροδρομικό και οδικό δίκτυο, η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου και η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας αποτελούν σημαντικά **εκσυγχρονιστικά έργα**, που οδηγούν σε νέες και σύγχρονες συνθήκες ζωής. Για να γίνουν όμως αυτά τα έργα, το ελληνικό κράτος δανείζεται μεγάλα ποσά. Ο δανεισμός αυτός συντελεί σε μεγάλο βαθμό στην **πτώχευσή** του, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αγροτική μεταρρύθμιση:

η διανομή των εθνικών κτημάτων στους αγρότες
εκσυγχρονιστικά έργα:
έργα απαραίτητα για την προσαρμογή σε νέες και σύγχρονες συνθήκες ζωής

πτώχευση:

εδώ, η εκδήλωση της αδυναμίας του κράτους να καλύψει τις οικονομικές του υποχρεώσεις

4.24

Χαρίλαος Τρικούπης (1832-1896)

Ο Χαρίλαος Τρικούπης θεωρείται ο σημαντικότερος πολιτικός του 19^{ου} αιώνα. Είναι πρωθυπουργός της χώρας για μεγάλα χρονικά διαστήματα την περίοδο από το 1875 έως το 1895.

▲ Ποια είναι η συμβολή του Χ. Τρικούπη στον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους; [4.24]

1841: ίδρυση Εθνικής Τράπεζας

1878: ρύθμιση παλαιότερων δανείων

1871: αγροτική μεταρρύθμιση

1893: πτώχευση ελληνικού κράτους

1869-1909: κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου

1882-1893: κατασκευή 1300 χλμ. οδικού δικτύου

1880: έναρξη αποξήρανσης της Κωπαΐδας

1893: εγκαίνια της διώρυγας Κορίνθου

I. Η διώρυγα της Κορίνθου

«Τότε, το 1882, άρχισε να διανοίγεται και η διώρυγα της Κορίνθου, που όταν εγκαινιάσθηκε το 1893 περιόρισε στο μισό την απόσταση από τον Πειραιά ως τις ιταλικές ακτές.»

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα 1977, τ. ΙΔ', σ. 52

4.25

4.26

Χάρτης της παλαιάς και νέας θαλάσσιας οδού

4.27

Συγκριτικός πίνακας της διαδρομής από την **παλαιά** και από τη **νέα** οδό (σε ναυτικά μίλια)

	από τον Κάβο Ματαπά	από τη διώρυγα της Κορίνθου	διαφορά
Μπρίντεζι – Πειραιάς	464	333	131
Κέρκυρα – Πειραιάς	370	237	133
Πάτρα – Πειραιάς	295	100	195

Πηγή: Νέα Εταιρεία της Διώρυγος Κορίνθου, 1909

■ Εντοπίζω τα λιμάνια που αναφέρονται στον πίνακα [4.26] και στο χάρτη [4.27].

■ Τα στοιχεία της πηγής [4.25] συμφωνούν με τις πηγές [4.26], [4.27];

«... κύριος στόχος της διόρυξης υπήρξε η διευκόλυνση της θαλάσσιας επικοινωνίας με τη δημιουργία ενός σημαντικού συγκοινωνιακού κόμβου που αποσκοπούσε αρχικά στην τοπική και στη συνέχεια στην εθνική οικονομική ανάπτυξη. [...] Η διάνοιξη [...] υποσχόταν οικονομία χρόνου 48 τουλάχιστον ωρών σε σχέση με την ως τότε διαδρομή. Άλλα πλεονεκτήματα της νέας πλωτής οδού θα ήταν ότι, αντί για τον επικίνδυνο γύρο της Πελοποννήσου, τα πλοία θα διέσχισαν τον Κορινθιακό, κόλπο κατεξοχήν ήρεμο, εξοικονομώντας συγχρόνως χρόνο και καύσιμα και θα μειώνονταν τα ασφάλιστρα λόγω της μεγαλύτερης ασφάλειας του πλου.»

Παπαγιαννοπούλου Ε., Η διώρυγα της Κορίνθου, Αθήνα 1989, σ. 33-34

4.28

4.29

Τα εγκαίνια της διώρυγας της Κορίνθου (1893)
Πίνακας του Κ. Βολανάκη

▲ Ποιο θέμα εμπνέει το ζωγράφο; [4.29]

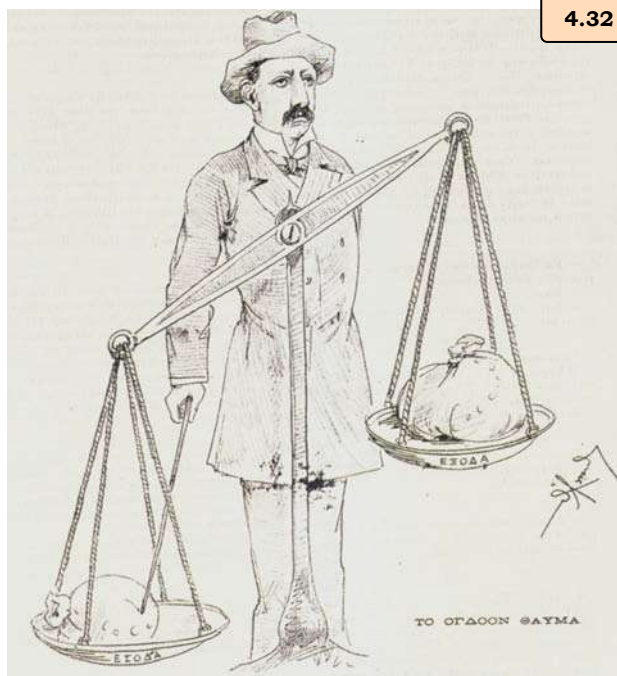
▲ Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της διάνοιξης της διώρυγας της Κορίνθου, σύμφωνα με την πηγή; [4.28]

II. Η οικονομία

Εισαγωγές και εξαγωγές των σημαντικότερων σε αξία προϊόντων κατά το έτος 1858				4.30
Εξαγωγές		Εισαγωγές		
προϊόντα	εκατ. δρχ.	προϊόντα	εκατ. δρχ.	
σταφίδα	11,8	δημητριακά	3,7	
σύκα	1,3	παστά	1,1	
λάδι - ελιές	0,8	ζάχαρη	2,9	
κουκούλια	1,8	καφές	1	
μετάξι	0,5	ρύζι	1	
βελανίδι	1	υφάσματα βαμβακερά	5	
κρασί	0,8	υφάσματα λινά	2,2	
μέλι	0,1	υφάσματα μάλλινα	3	
δέρματα	1,6	νήματα	1,2	
		δέρματα ακατέργαστα	4,2	
		ζώα	1,4	
		σίδηρος κατεργ. & ακατεργ.	1,4	
		γαιάνθρακες	0,1	
		ξυλεία οικοδομήσιμη	1,2	
Σύνολο εξαγωγών	25	Σύνολο εισαγωγών	40	

Πηγή: Χατζηγιάννου Μ.-Χ., «Το ελληνικό εμπόριο», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. 4, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 78-79

- ▲ Ποια είναι τα κύρια προϊόντα εισαγωγής και εξαγωγής του ελληνικού κράτους κατά το 1858; [4.30]
- ▲ Παρατηρώ το σύνολο της αξίας των εισαγωγών και των εξαγωγών. Ποια είναι τα συμπεράσματά μου; [4.30]

Ο Χ. Τρικούπης εξισορροπεί το ισοζύγιο
εφ. Αστν, 9.11.1886

- ▲ Ποιος ζυγίζει και τι στη γελοιογραφία; [4.31]
- ▲ Τι προσπαθεί να πετύχει; [4.31]
- ▲ Ποιο είναι το «όγδοον θάυμα»; [4.31]

4.32

Προϋπολογισμοί του ελληνικού κράτους (σε εκ. δρχ.)			
Έτη	έσοδα	δαπάνες	έλλειμμα
1833-1878	933,5	1170	236,5
1879-1892	992,9	1464	471,1

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα 1977,
τ.ΙΔ', σ. 76

4.31

- ▲ Επαληθεύω το έλλειμμα. [4.32]
- ▲ Σε ποια χρονική περίοδο παρατηρείται μεγαλύτερη αύξηση του ελλείμματος; Αιτιολογώ. [4.32]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες ενέργειες του ελληνικού κράτους βοηθούν στην οικονομική συγκρότηση της χώρας;
- ❖ Ποια είναι η σημασία των εκσυγχρονιστικών έργων;

Η συγκρότηση και η οργάνωση του ελληνικού κράτους ανατρέπει σταδιακά την παραδοσιακή οργάνωση της κοινωνίας. Αποδιοργανώνει τα παλιά **τοπικά κέντρα εξουσίας** και τις κοινωνικές ομάδες που συνδέονται με αυτά. Νέες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι επιστήμονες, οι εργαζόμενοι στις υπηρεσίες, οι εργάτες και οι εργάτριες κάνουν την εμφάνισή τους στις πόλεις.

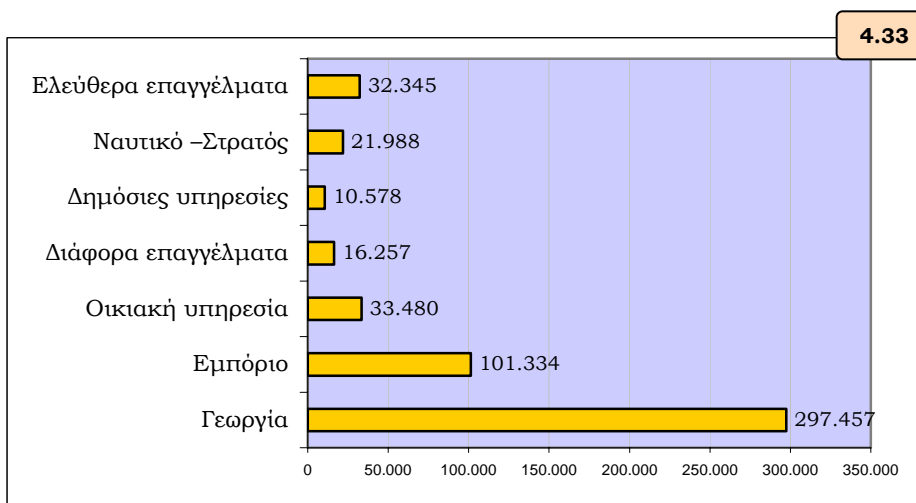
Την ελληνική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα χαρακτηρίζει η συνύπαρξη του παλιού με το νέο, του παραδοσιακού με το σύγχρονο. Η συνύπαρξη αυτή δημιουργεί εντάσεις και αντιθέσεις, που εκδηλώνονται στην κοινωνική ζωή της χώρας. Αφορούν σημαντικά θέματα της εκπαίδευσης, της σχέσης εκκλησίας και κράτους, του πολιτισμού, της γλώσσας. Αφορούν ακόμα συνήθειες και δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τρόπο ζωής, την ενδυμασία, τη διασκέδαση.

Εντάσεις δημιουργεί επίσης ο περιορισμός των **ανθρώπινων δικαιωμάτων**. Μεγάλες κοινωνικές κατηγορίες, όπως είναι οι γυναίκες, αποκλείονται από τα ίσα δικαιώματα στην εκπαίδευση και την εργασία. Οι εργάτες διεκδικούν καλύτερες συνθήκες εργασίας και οι αγρότες την πολυπόθητη **ανακατανομή** της γης.

Οι κοινωνικές ομάδες που αδικούνται αρχίζουν να οργανώνονται και να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Γίνονται οι πρώτες εργατικές απεργίες στην Ερμούπολη, την Αθήνα, το Λαύριο, τον Πειραιά. Στην ύπαιθρο, κυρίως στην Πελοπόννησο και αργότερα στη Θεσσαλία, εκδηλώνονται αγροτικές εξεγέρσεις. Η πιο γνωστή εξέγερση γίνεται το 1910 στο Κιλελέρ με αίτημα την ανακατανομή της γης. Στην ύπαιθρο, σημειώνεται επίσης μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα προς τις Η.Π.Α.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ανακατανομή της γης:
το μοίρασμα της γης σε ακτήμονες και μικροκαλλιεργητές

Τομείς απασχόλησης του ελληνικού πληθυσμού, το 1879

▲ Μελετώ τον πίνακα και *ανακοινώνω* τα στοιχεία του. [4.33]

1873:

ίδρυση Διδασκαλικού Συλλόγου

1888:

εκδίδεται η «Εφημερίς των Κυριών»

1879:

Σύρος, πρώτη εργατική απεργία

1894:

πρώτος εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς

1896:

απεργία στα μεταλλεία Λαυρίου

Ι. Η παιδική εργασία

4.34

Λούστροι κρατώντας τις άδειες εργασίας τους (περ. 1900)

- ▲ Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των εικονιζόμενων.; [4.34]
- ▲ Ποια είναι η εργασία τους; [4.34]
- ▲ Εργάζονται παράνομα ή νόμιμα; [4.34]
- ▲ Επιτρέπεται σήμερα η παιδική εργασία;

Απόσπασμα από ημερολόγιο του Δ. Παπούλια:

4.35

«1896 τον Απρίλιο, ήρθε εις τα χωριά μας ένας από τη Μεγαλόπολη Αθανάσιος Κοντός και εμάζεψε δώδεκα παιδιά δια την Αθήνα για λούστρους. Δια ένα χρόνο, με ογδόντα δραχμές το χρόνο. Μαζί με αυτά ήμουν και εγώ. Μας έβανε εις ένα κάρο και μας επήγε στ' Ανάπλι [Ναύπλιο]. Από τ' Ανάπλι μας βάνει σε ένα παπόρι και επήγαμε εις τον Πειραιά και από κει περπατώντας στην Αθήνα. Τέλος αφού εδουλέψαμε ως λουστράκια ένα χρόνο μας έστειλε πάλι το αφεντικό εις το χωριό, σύμφωνα με τη συμφωνία που είχε κάνει με τους γονείς μας.»

- ▲ Με ποιο τρόπο, σύμφωνα με την πηγή, οδηγούνται τα παιδιά στην εργασία; [4.35]
- ▲ Για ποια εργασία προορίζονται και σε ποια πόλη; [4.35]
- ▲ Ποια είναι η αμοιβή τους; [4.35]

«Οι συνθήκες εργασίας των μικρών κοριτσιών αλλά και των αγοριών που εργάζονταν στα σπίτια ήταν κάθε άλλο παρά ιδανικές. Σύμφωνα με τους επιθεωρητές εργασίας, τα παιδιά εργάζονταν περισσότερες από δέκα ώρες την ημέρα, ενώ συχνά γίνονταν αντικείμενα υπερβολικής εκμετάλλευσης και απάνθρωπης μεταχείρισης ...»

Ρηγίνος Μ., *Μορφές παιδικής εργασίας στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία 1870 - 1940*, Αθήνα 1995, σ. 28

4.36

- ▲ Ποιες είναι οι συνθήκες εργασίας αγοριών και κοριτσιών; [4.36]

«Οι παίδες δεν επλάσθησαν απλώς προς το παίξιν, αλλ' ενωρίς πρέπει να κερδίσωιν τον επιούσιον αυτών άρτον»

Ανώνυμος, "Εργατικοί παίδες", *Οικονομική Επιθεώρησις*, φ.17, 1874, σ. 194

4.37

Τα παιδιά δεν γεννήθηκαν μόνο για να παίζουν, αλλά πρέπει από νωρίς να κερδίζουν το ψωμί τους.

- ▲ Σε ποιες αντιλήψεις της εποχής στηρίζεται η εκμετάλλευση των παιδιών; [4.37]
- ▲ Υπάρχουν σήμερα αυτές οι αντιλήψεις;

II. Η εκπαίδευση

1. Η κατωτέρα του λαού στιβάς*, η δεομένη ήττονος εκπαιδεύσεως, εστίν η των γεωργών, ποιμένων, χειρωνακτών κτλ. Δια την αναγκαίαν αυτής μόρφωσιν αρκεί το δημοτικόν σχολείον[...]

2. Δια την δευτέραν, [...] τάξιν των πολιτών, την των βιομηχάνων, εμπόρων, κτηματιών [...], εισί τα Ελληνικά σχολεία [...] Τα ελληνικά σχολεία έσονται συγχρόνως η δευτέρα βαθμίς, δι ής οι εφιέμενοι θέλουσιν ανέρχεσθαι και εις την ανωτέραν εκπαιδευσιν [...] Ραγκαβής Α., «Περί δημοσίας εκπαιδεύσεως», εφ. *Εβδομάς*, τ. η' (1891), φ. 30

1. Η κατώτερη τάξη του λαού, που χρειάζεται τη λιγότερη εκπαίδευση, είναι αυτή των γεωργών, των ποιμένων, των χειρωνακτών κ.τ.λ. Για την απαραίτητη μόρφωσή της αρκεί το δημοτικό σχολείο [...]

2. Για τη δεύτερη, [...] τάξη των πολιτών, αυτή των βιομηχάνων, των εμπόρων, κτηματιών [...] είναι τα Ελληνικά σχολεία [...]. Τα ελληνικά σχολεία είναι συγχρόνως η δεύτερη βαθμίδα [...] μέσα από την οποία φθάνει κανείς στην ανώτερη εκπαίδευση [...]

4.38

- ▲ Ποιες είναι, σύμφωνα με την πηγή, οι κοινωνικές τάξεις και ποια είναι η εκπαίδευση που δικαιούνται; [4.38]
- ▲ Ποια αντίληψη για την εκπαίδευση προβάλλεται στην πηγή; [4.38]
- ▲ Έχει αλλάξει η αντίληψη αυτή στις μέρες μας ή όχι;

4.39

Παρθενάγωγείο στην Αθήνα, αρχές 20^{ου} αιώνα

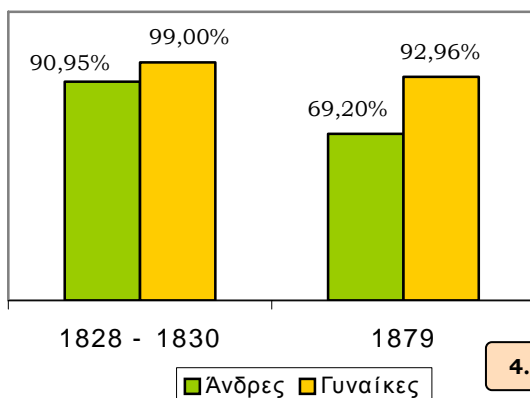

4.40

Σχολείο στη Λευκάδα, (1892)

- Παρατηρώ τις φωτογραφίες και εντοπίζω ομοιότητες και διαφορές. [4.39], [4.40]

Ποσοστά αναλφαβητισμού του ελληνικού πληθυσμού 1828-1879

4.41

- ◀ Παρατηρώ το ραβδόγραμμα και σημειώνω τη διαφορά του αναλφαβητισμού στα δυο φύλα. [4.41]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι κοινωνικές αντιλήψεις για τα παιδιά στην Ελλάδα κατά το 19^ο αιώνα;
- ❖ Ποια είναι η ευθύνη του κράτους για την παιδική εργασία και τον αναλφαβητισμό;

6. Η καθημερινή ζωή

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η καθημερινότητα των κατοίκων του ελληνικού κράτους διατηρεί πολλά στοιχεία του παραδοσιακού τρόπου ζωής. Παράλληλα, επηρεάζεται από τις κοινωνικές εξελίξεις και τα **νέα αστικά πρότυπα** ζωής και συμπεριφοράς που έρχονται από την Ευρώπη.

Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού εξακολουθεί να ζει σε αγροτικές περιοχές και διατηρεί τις παραδόσεις και τις συνήθειές του. Οι αγροτικές ασχολίες καθορίζουν την καθημερινή ζωή και απασχολούν όλα τα μέλη της οικογένειας. Οι αγροτικοί πληθυσμοί προσπαθούν να καλύψουν τις καθημερινές τους ανάγκες με αγαθά που οι ίδιοι παράγουν και δημιουργούν. Κοινωνικές εκδηλώσεις όπως οι γιορτές αγίων, οι γάμοι και τα πανηγύρια αποτελούν τρόπους επικοινωνίας και ψυχαγωγίας των κατοίκων της υπαίθρου.

Ένα άλλο μέρος του πληθυσμού συγκεντρώνεται στις πόλεις, κυρίως στην πρωτεύουσα, την Αθήνα. Εκεί, εισάγονται νέες **αστικές συνήθειες**. Οι κάτοικοι των πόλεων πηγαίνουν σε καφενεία και εστιατόρια, συχνάζουν στις πλατείες, βλέπουν θέατρο και Καραγκιόζη, ακούνε ευρωπαϊκή μουσική σε χορούς και δεξιώσεις. Ενημερώνονται για τη μόδα και τα πρώτα εμπορικά καταστήματα κάνουν την εμφάνισή τους.

Σημαντικά προβλήματα που έχουν σχέση με την έλλειψη νερού, τη δημόσια υγιεινή, τις επιδημίες, απασχολούν κυρίως τους κατοίκους των πόλεων. Η τεχνολογία, προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, εισβάλλει σταδιακά στην καθημερινή ζωή. Το 1888 η Αθήνα φωτίζεται με ηλεκτρικό ρεύμα. Νέα μέσα συγκοινωνίας διευκολύνουν τις μετακινήσεις των πληθυσμών και βελτιώνουν τις συνθήκες ζωής τους.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

νέα αστικά πρότυπα:

τρόποι ζωής, ενδυμασίας, κατοικίας, διατροφής, υγιεινής, διασκέδασης και κοινωνικών εκδηλώσεων που κυριαρχούν στις πόλεις

αστικές συνήθειες:

συνήθειες που εισάγονται με τη δημιουργία και την ανάπτυξη των πόλεων

4.42

Οδός Ερμού, Αθήνα, τέλη 19^{ου} αιώνα

■ Συνδέω τις οπτικές πηγές με την πόλη ή την ύπαιθρο. [4.42] & [4.43]

4.43

Αγροτική σκηνή κατά το 19^ο αιώνα

Μέσα συγκοινωνίας κατά το 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

I. Τα αθηναϊκά καφενεία κατά το 19^ο αιώνα

«Η 'Ωραία Ελλάς' [...] συγκέντρωνε πλήθος κόσμου όλων των τάξεων και κυρίως αγωνιστές του '21, πολιτευτές και λόγιους. Σύχναζαν επίσης εκεί και ξένοι, κυρίως διπλωμάτες, πρεσβευτές, περιηγητές [...] Έτσι αποτέλεσε κέντρο πληροφόρησης, πολιτικών διεργασιών και συζητήσεων κι επίσης το χώρο που συνδέεται με επαναστατικές τάσεις και κινήματα. [...] Μπορούσε κανείς να ενημερωθεί για την τρέχουσα πολιτική κατάσταση όχι μόνο την ελληνική αλλά και την ευρωπαϊκή, αφού δεν υπήρχαν ειδησεογραφικά πρακτορεία ούτε πρακτορεία εφημερίδων. Στην 'Ωραία Ελλάδα', κατά προτεραιότητα, σχολιάζονταν οι συζητήσεις της Βουλής ...»

Παπακώστας Γ., *Φιλολογικά σαλόνια και καφενεία της Αθήνας*, Αθήνα 1991, σ. 119-120

4.44

- ▲ Μελετώ την πηγή [4.44] και περιγράφω το περιβάλλον του καφενείου.

«Το δεύτερο από τα ονομαστά καφενεία ήταν των Αγωνιστών στην πλατεία του Συντριβανιού, κάτω από το σπίτι του Τζαβέλλα. Η ατμόσφαιρα σ' αυτό ήταν διαφορετική από την Ωραία Ελλάδα. Η πελατεία του είχε καθαρά ελληνικό χρώμα. Η φουστανέλλα και η νησιώτικη βράκα κυριαρχούσαν. [...] Στο καφενείο των Αγωνιστών οι συζητήσεις δεν ήσαν τόσο πολυθόρυβες, όσο στην Ωραία Ελλάδα και στα άλλα αθηναϊκά καφενεία. [...] Αν στα άλλα αθηναϊκά καφενεία εκαλλιεργείτο κατ' εξοχήν η πολιτική, το καφενείο των Αγωνιστών υπήρξε το σπουδαιότερο θερμοκήπιο της Μεγάλης Ιδέας.»

Στασινόπουλος Ε., *Η Αθήνα του περασμένου αιώνα (1830-1900)*, Αθήνα 1963, σ. 53-54

4.47

4.45

«Καφενείον ευ φρονούντων
νύχτα μέρα συζητούντων»

Σουρής Γ., εφ. *Ρωμηός*

- ▲ Τι ειρωνεύεται ο Γ. Σουρής; [4.45]

4.46

Καφενείο η 'Ωραία Ελλάς'
Πίνακας του Κελενμπέργκερ (1835)

- Τα στοιχεία της οπτικής πηγής [4.46] συμφωνούν με όσα αναφέρονται στη γραπτή πηγή [4.44];
- Εντοπίζω τις ομοιότητες και τις διαφορές του καφενείου των Αγωνιστών σε σχέση με το καφενείο η 'Ωραία Ελλάς'. [4.44], [4.46], [4.47]

II. Ο οίκος

«Ο οίκος, λέγουσι πάντες, είναι το βασίλειον της γυναικός και ουδείς ποτε διενόηθη να τη διαφιλονεικήση τούτο. [...] Αλλ' ο οίκος είναι λέξις περιεκτική εν η περιλαμβάνονται σύζυγοι, τέκνα, υπηρέται, έπιπλα κινητά και ακίνητα. Ερωτώμεν δε: η γυνή βασιλεύει επί του συζύγου εν τω οίκω; Όχι, αφού ο άνήρ είναι απόλυτος αρχηγός αυτού.»

"Οι νόμοι μας και τα βασίλεια της γυναικός", εφ. *Εφημερίς των Κυριών*, 23.6.1891

4.48

Το σπίτι λένε όλοι είναι το βασίλειο της γυναίκας και κανείς δε σκέφτηκε να φέρει αντίρρηση σ' αυτό. Αλλά το σπίτι είναι λέξη που περιλαμβάνει πολλά: συζύγους, παιδιά, υπηρέτες, έπιπλα, κινητά και ακίνητα. Ρωτάμε λοιπόν: η γυναίκα κυριαρχεί και επί του συζύγου στο σπίτι; Όχι, αφού ο άντρας είναι ο απόλυτος αρχηγός του.

- ▲ Ποια είναι η άποψη που, σύμφωνα με την πηγή, κυριαρχεί για τις γυναίκες;
- ▲ Ποιο είναι το βασίλειό τους; [4.48]
- ▲ Πώς ανατρέπεται η άποψη αυτή; [4.48]

«Γιατί οι γυναίκες τότε δεν ήταν εκείνο που είναι σήμερα. Ελευθερία δράσεως, θελήσεως, ακόμα και σκέψεως δεν είχαν. Οι γυναίκες τότε ήταν υποταγμένες στον άντρα. Θέληση δική τους δεν είχαν, ούτε γνώμη, ούτε σκέψη ανόμοια με τη σκέψη του αντρός. Και μια φορά παντρεμένη, έπαυε να υπάρχει ως άτομο. Κινούνταν, δρούσε, μιλούσε, φέρουνταν στον κόσμο όπως ήθελε ο αφέντης της. [...] Επισκέψεις επιτρέπονταν. Μα αυτές τις ανταλλαγές επισκέψεων, μόνο γυναίκες τις έκαναν. Άντρες δεν έβλεπε η γυναίκα παρά σε γεύματα (σπάνια τον καιρό εκείνον), σε χορούς (σπανιότερους ακόμα), στον περίπατο ή στους δρόμους.»

Δέλτα Π.Σ., *Πρώτες Ενθυμήσεις* [1874–1890, γραμμένες τη δεκαετία του 1930], Αθήνα 1989, σ. 38

4.49

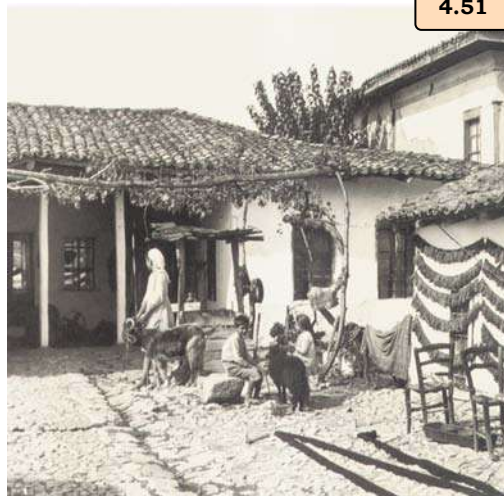
- ▲ Ποιο είναι το «σήμερα» και ποιο το «τότε» της Π. Δέλτα; [4.49]
- ▲ Ποια είναι, κατά την Π. Δέλτα, η θέση των γυναικών στο τέλος του 19^{ου} αιώνα; [4.49]
- ▲ Ποιες είναι, από το 1890 έως το 1930, οι αλλαγές που εννοούνται στο κείμενο της Π. Δέλτα; [4.49]

4.50

Αστικό σπίτι του 1890

4.51

Αγροτικό σπίτι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

- Περιγράψω τις ασχολίες των γυναικών. Επισημαίνω ομοιότητες και διαφορές. [4.50] & [4.51]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιοι είναι οι κύριοι παράγοντες που προσδιορίζουν την καθημερινή ζωή των Ελλήνων κατά το 19^ο αιώνα;
- ❖ Από ποιο χώρο αποκλείονται οι γυναίκες κατά το 19^ο αιώνα;

Στο ελληνικό κράτος του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα υπάρχει έντονη καλλιτεχνική και πνευματική κίνηση. Οι απόψεις διακινούνται μέσα από εφημερίδες και περιοδικά, φιλολογικά σαλόνια, λογοτεχνικούς διαγωνισμούς και εκθέσεις έργων τέχνης. Οι πνευματικές αναζητήσεις της ελληνικής κοινωνίας έχουν σχέση με το εθνικό ζήτημα και τη διαμόρφωση της **ελληνικής ταυτότητας**. Προβάλλονται στη διαμάχη για τη γλώσσα, την εκπαίδευση, τη λογοτεχνία.

Το **γλωσσικό ζήτημα** δημιουργεί μεγάλες εντάσεις στην πνευματική ζωή της χώρας, κυρίως στο τέλος του 19^{ου} αιώνα. Οι δημοτικιστές υποστηρίζουν τη χρήση μιας κοινής και κατανοητής από όλους γλώσσας, ενώ οι αντίπαλοί τους μάχονται για μια γλώσσα που συγγενεύει με την αρχαία ελληνική.

Οι λογοτέχνες επηρεάζονται σημαντικά από την ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Μετά το 1880 σημαντική είναι η στροφή της λογοτεχνίας σε θέματα που αντλούνται από την καθημερινή ζωή και το λαϊκό πολιτισμό και στη χρήση της δημοτικής γλώσσας. Ανάμεσα στους λογοτέχνες του 19^{ου} αιώνα ξεχωρίζει ο Διονύσιος Σολωμός, ο Κωστής Παλαμάς, ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, η Ελισάβετ Μαρτινέγκου, η Καλλιρρόη Παρρέν.

Οι τέχνες δέχονται επίσης σημαντικές ευρωπαϊκές επιδράσεις. Η ζωγραφική αντλεί τα θέματά της κυρίως από την Ελληνική Επανάσταση, ενώ μετά το 1870 επικρατούν θέματα από την καθημερινή ζωή. Σημαντικοί ζωγράφοι του 19^{ου} αιώνα είναι ο Θεόδωρος Βρυζάκης, ο Νικηφόρος Λύτρας, ο Νικόλαος Γύζης.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ελληνική ταυτότητα:

το σύνολο των στοιχείων που αποτελούν τη φυσιογνωμία του Έλληνα και της Ελληνίδας

γλωσσικό ζήτημα:

η διαμάχη για το είδος της ελληνικής γλώσσας που έπρεπε να είναι η επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους και της εκπαίδευσης

ΑΘΗΝΑΙ – 'Η' Ακαδημία.
'Η' Εθνική Βιβλιοθήκη.
Τὸ Πανεπιστήμιον.
ATHÈNES – L'Académie.
Bibliothèque National.
L'Université.

4.52

Η Ακαδημία, το Πανεπιστήμιο και η Εθνική Βιβλιοθήκη, αρχιτεκτονικά έργα των αδελφών Χάνσεν

▲ Ποια κτίρια εικονίζονται και πού βρίσκονται; [4.52]

1836:
έναρξη λειτουργίας
Πανεπιστημίου Αθηνών

1836:
ίδρυση Αρχαιολογικής
Εταιρείας Αθηνών

1896:
αναβίωση των
Ολυμπιακών Αγώνων

1850: εκδίδεται το περιοδικό «Πανδώρα»

1883: εκδίδεται η εφημερίδα «Ακρόπολις»

1853: εκδίδεται η «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» του Κ. Παπαρρηγόπουλου

1865: καθιερώνεται ο «Ύμνος εις την ελευθερίαν» του Δ. Σολωμού ως Εθνικός Ύμνος

I. Η Αρχαιολογία

4.53

Ο «θησαυρός του Αγαμέμνονα» από τις ανασκαφές του Ε. Σλήμαν στις Μυκήνες, το 1876

4.54

Αποψη των ανασκαφών στο θέατρο του Διονύσου στα τέλη του 19ου αιώνα

- Ποιες αρχαιότητες ενδιαφέρουν περισσότερο τους αρχαιολόγους κατά το 19ο αιώνα; [4.53] & [4.54]
- Συζητώ και για άλλα μνημεία με τα οποία ασχολείται η Αρχαιολογία.

«Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος θα δώσει την πρέπουσα βαρύτητα στην προστασία και μελέτη της αρχαίας καλλιτεχνικής κληρονομιάς και θα ενθαρρύνει την αρχαιολογική έρευνα. Κατά την οθωνική περίοδο ιδρύθηκαν [...] η Αρχαιολογική Υπηρεσία (1833), η Αρχαιολογική Εταιρεία (1837), η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή (1846), η πρώτη ξένη αρχαιολογική σχολή στην Ελλάδα. Παράλληλα, στο νεοσύστατο Πανεπιστήμιο διδάσκεται η αρχαιολογία (1837), ενώ οι διάσπαρτες αρχαιότητες συγκεντρώνονται, καταγράφονται και μελετώνται στα πρώτα αυτοσχέδια ελληνικά μουσεία.»

Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του, Αθήνα 1996, σ. 79

4.55

- ▲ Ποιοι ασχολούνται με τη μελέτη και την προστασία των αρχαιοτήτων; [4.55]
- ▼ Ποια εργασία περιγράφεται στην πηγή [4.56];
- ▼ Εντοπίζω το αρχαιολογικό εύρημα και το περιγράφω. [4.56]

«Εκείνη την ώρα η αξίνα έσκουζε κουφά σα να φώναζε: «βρήκα!». Φως φανερά πως χτύπησε στο μάρμαρο. Οι σκαφτιάδες έγιναν για μιας κίτρινοι [...] Άφηκαν τη δουλειά τους και τριγύρισαν όλοι το λάκκο με την ψυχή στα μάτια. [...] Παιδεύτηκαν κάμποση ώρα [...] πέταξαν χώματα ένα σωρό. Οι άλλοι απόξω [...] τα ζουλούσαν, τα λίκνιζαν και για κάθε χαλίκι άνοιγαν συζήτηση. Τέλος κατάφεραν να ξεθάψουν ένα μαρμαρένιο άγαλμα. Φαινόταν αλήθεια θαυμαστό καλλιτέχνημα. Ήταν μια γυναίκα μεγαλόκορμη, κατσουφιασμένη και φοβερή. [...] Τα μαλλιά της φουντωτά κι ελεύθερα [...] Το ζερβί χέρι της έλειπε. Μα τα' ανασήκωμα του νόμου έδειχνε πως κάτι κρατούσε και σε κάποιον το πρόσφερε με κίνημα προσταγής. Το δεξί στηριζότανε απάνου σε σπαθί που έλειπε η λεπίδα του».

Καρκαβίτσας Α., Ο αρχαιολόγος, Αθήνα x.x., σ. 88-89

4.56

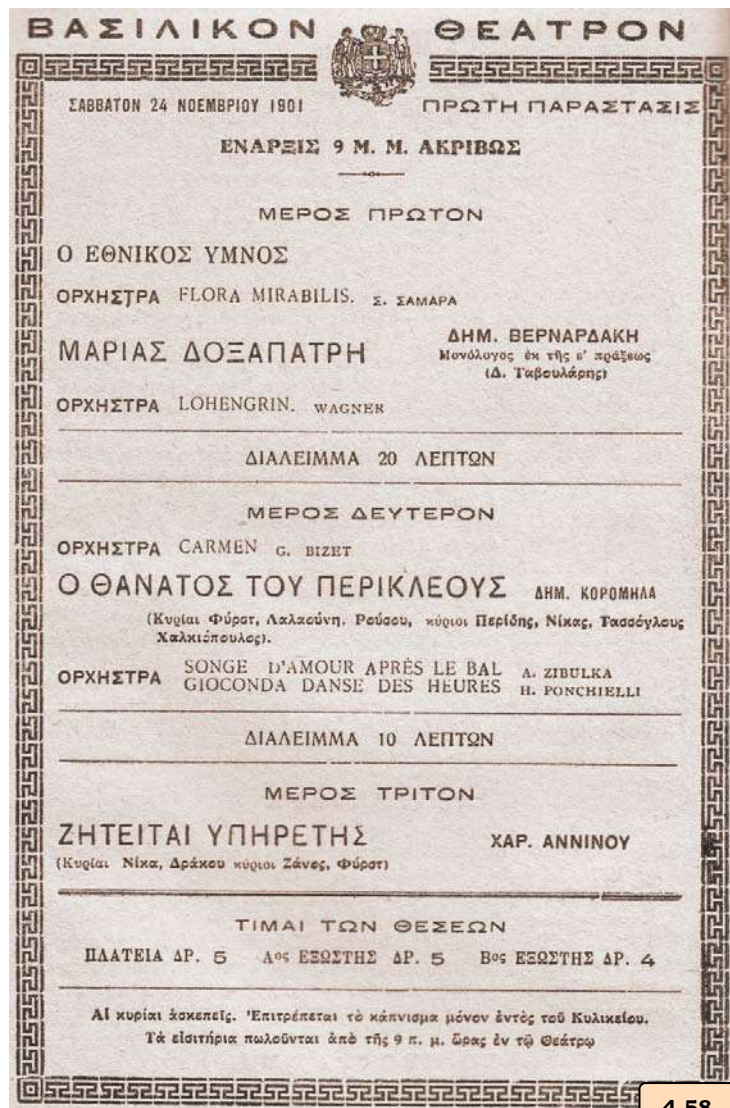

II. Το Θέατρο

«Δύο είδη θεάτρου υπάρχουν στην Αθήνα: το κοσμικό και το λαϊκό. [...] Στο Θέατρον του Λαού παίζεται η πατριωτική παντομίμα. Τέσσερις δεκάρες η είσοδος για να δεις την τρομερή ανατίναξη της μονής του Αρκαδίου, τις δακρύβρεχτες περιπέτειες της Παπαρούνας, ευνοούμενης του Αλή-Πασά, ή Τα σπουδαία ανδραγαθήματα του Μάρκου Μπότσαρη. Αυτό το τελευταίο έργο προκαλεί και τα περισσότερα χειροκροτήματα. Οι θεατές κάθονται στο ύπαιθρο, σε ένα χώρο περιφραγμένο με παλιές σανίδες. Οι ηθοποιοί παίζουν μέσα σε ένα μικρό σπιτάκι που μοιάζει με όρθιο κουτί. Μια ορχήστρα εκτοξεύει εθνικές μελωδίες. [...] Στον αντίποδα των λαϊκών θεαμάτων, το κοσμικό θέατρο πασχίζει συνεχώς να είναι «εξόχως παριζιάνικο».

Deschamps G., *Η Ελλάδα σήμερα - Οδοιπορικό 1890*, Αθήνα x.x., σ. 151-152, 163

4.57

4.58

Πρόγραμμα θεατρικής παράστασης (1901)

- ▲ Ποιες πληροφορίες αντλώ από το πρόγραμμα της θεατρικής παράστασης; [4.58]

- ▲ Ποια έργα παίζονται στο «Θέατρο του Λαού»; [4.57]
- ▲ Περιγράψω το «Θέατρο του Λαού». [4.57]

«Από την εποχή του Όθωνα ακόμη, τα πιο εξελιγμένα από κοινωνική άποψη στρώματα του πληθυσμού προτιμούσαν το μουσικό θέατρο και σ' αυτό αφιέρωναν με ενθουσιασμό τις βραδιές τους, κάθε φορά που έφτανε στην πρωτεύουσα κάποιος ευρωπαϊκός θίασος όπερας ή οπερέτας.»

Χατζηπανταζής Θ., «Η γένεση της Αθηναϊκής Επιθεώρησης», *Η Καθημερινή, Αθηναϊκή Επιθεώρηση*, Επτά Ημέρες, 5.4.1998, σ. 3

4.59

- Ποια είδη θεάτρου αναφέρονται στις πηγές; [4.57] & [4.59]
- Συζητώ για το κοινό που παρακολουθεί θεατρικές παραστάσεις κατά το 19ο αιώνα. [4.57] & [4.59]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα κύρια ζητήματα που απασχολούν την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή κατά το 19ο αιώνα;
- ❖ Ποια είναι η πνευματική και η καλλιτεχνική ζωή κατά το 19ο αιώνα;

Με τις συμφωνίες που υπογράφηκαν στο Λονδίνο (1830-1832) ρυθμίζεται το ελληνικό ζήτημα και ολοκληρώνεται ο **Αγώνας των Ελλήνων** για την ελευθερία τους.

Οι ρυθμίσεις δεν ικανοποιούν όμως τις προσδοκίες των Ελλήνων.

Το ελληνικό κράτος είναι ανεξάρτητο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, δεν είναι όμως και από την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία, που εγγυήθηκαν την ανεξαρτησία του. Οι **Μεγάλες Δυνάμεις** παρεμβαίνουν με καθοριστικό τρόπο στη διακυβέρνηση της χώρας. Στηρίζονται στις διεθνείς συμβάσεις αλλά και στις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις.

Τα σύνορά του είναι περιορισμένα και δεν περιλαμβάνουν μεγάλο μέρος των ελληνικών πληθυσμών. Η ρύθμιση αυτή αφήνει εκτός εθνικών συνόρων σημαντικές πόλεις όπου ανθεί το ελληνικό εμπόριο και η οικονομία.

Το πολίτευμά του δεν είναι δημοκρατικό. Η βασιλική εξουσία είναι στην αρχή ανεξέλεγκτη. Ακόμα και μετά τη ψήφιση Συντάγματος, ο βασιλιάς παρεμβαίνει και εμποδίζει τη λειτουργία του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.

Στα ζητήματα αυτά, πρέπει να προσθέσουμε και όσα σχετίζονται με τη συγκρότηση και την οργάνωση ενός νέου κράτους. Ενός κράτους που έχει δάνεια από την εποχή της Επανάστασης, οικονομία με προβλήματα, μεγάλη κοινωνική ανομοιογένεια, κοινωνικές διακρίσεις.

Η Βουλή στα τέλη του 19ου αιώνα
Πίνακας του Ν. Ορλώφ (1930)

4.61

Αυτό είναι σε γενικές γραμμές το περιβάλλον μέσα στο οποίο η Ελλάδα του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου καλείται να λύσει τα ζητήματά της. Προς το τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου η διεθνής συγκυρία αλλά και σημαντικά βήματα στην οικονομία, στην κοινωνία, στην πολιτική, επιτρέπουν στην Ελλάδα να επιχειρήσει την επίτευξη των στόχων που είχαν τεθεί από την εποχή της Επανάστασης του 1821.

Η Ελλάδα του 19ου αιώνα αντιμετωπίζει ζητήματα: εκδημοκρατισμού του πολιτεύματος, εθνικής ολοκλήρωσης, ανεξαρτησίας, οργάνωσης του κράτους, οικονομικής ανασυγκρότησης, εκσυγχρονισμού, κοινωνικής δικαιοσύνης και υπεράσπισης των δικαιωμάτων του πολίτη.

Πληθυσμιακή & εδαφική εξέλιξη του ελληνικού κράτους

4.60	Πληθυσμός	Έκταση (τ.χλμ.)
1836	818.582	47.516
1861	1.096.864	47.516
1870	1.457.894	50.211
1896	2.433.806	63.606
1907	2.631.952	63.211

Η επίλυση των προβλημάτων που απασχολούν την ελληνική κοινωνία και το κράτος είναι σύνθετη υπόθεση. Ο εκδημοκρατισμός του πολιτεύματος εξαρτάται άμεσα από τις πολιτικές πεποιθήσεις των Ελλήνων που έχουν μεταξύ τους διαφορετικές απόψεις αλλά και από τις Μεγάλες Δυνάμεις που δεσποζουν στην πολιτική ζωή της χώρας. Ο αλυτρωτισμός είναι ζήτημα που συνδέεται με την κατάσταση στα Βαλκάνια, με την οικονομία του ελληνικού κρά-

τους, με την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο εκσυγχρονισμός του κράτους σχετίζεται με την ιδεολογία, την πολιτική, την οικονομία.

απαντώ για τη σημασία των ιστορικών όρων:

- ✓ μοναρχία
- ✓ κοινοβουλευτισμός
- ✓ εθνική ολοκλήρωση
- ✓ εθνικό κράτος
- ✓ αλυτρωτισμός
- ✓ εξάρτηση
- ✓ ανατολικό ζήτημα
- ✓ αγροτική μεταρρύθμιση
- ✓ πτώχευση
- ✓ νέα αστικά πρότυπα
- ✓ νεοκλασικισμός
- ✓ γλωσσικό ζήτημα

... στο 19ο αιώνα

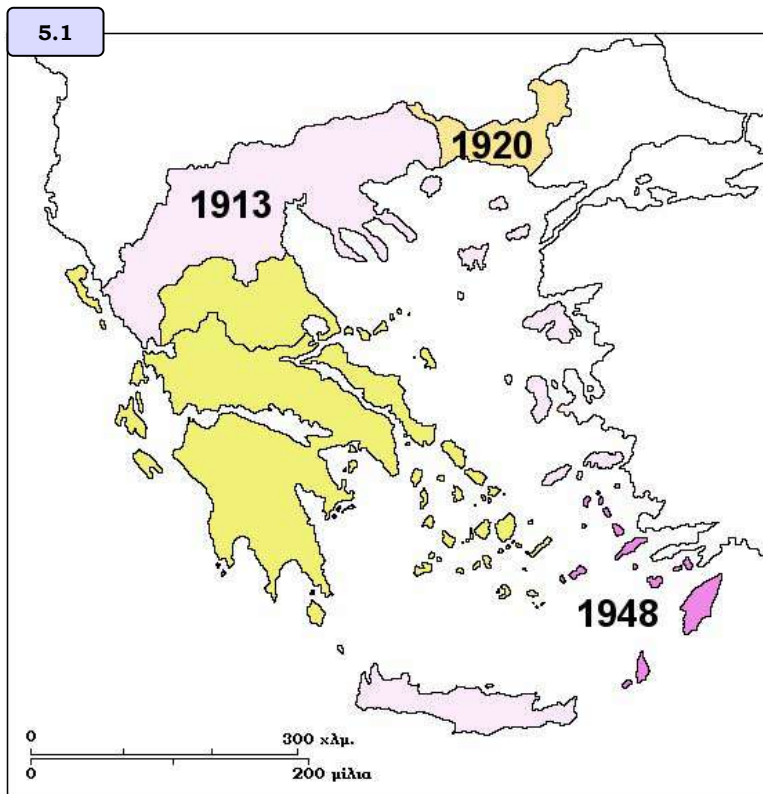

Η Ελλάδα στον 20^ο αιώνα

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, το ελληνικό κράτος διευρύνεται, εξελίσσεται και εντάσσεται στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Στην ενότητα αυτή γνωρίζουμε τις σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες αφορούν την Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα.

Τα κεφάλαια της ενότητας:

1. Ο εκσυγχρονισμός του κράτους
2. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι
3. Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος
4. Μικρασία: εκστρατεία και καταστροφή
5. Οι τελικές ρυθμίσεις: τα σύνορα και η ανταλλαγή των πληθυσμών
6. Κοινωνία και κράτος στο Μεσοπόλεμο
7. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος
8. Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος πόλεμος
9. Τα μεταπολεμικά χρόνια
10. Η στρατιωτική δικτατορία
11. Το κυπριακό ζήτημα
12. Η Ευρωπαϊκή Ένωση
13. Η καθημερινή ζωή
14. Ο αθλητισμός
15. Ο πολιτισμός

Χάρτης εδαφικής ολοκλήρωσης της Ελλάδας

▲ Αναφέρω την επέκταση των συνόρων του ελληνικού κράτους κατά τον 20^ο αιώνα. [5.1]

Το ερώτημα της ενότητας:

Ποιες είναι οι σημαντικές αλλαγές στην Ελλάδα και στην Ευρώπη στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα;

Η Ελλάδα
ανεξάρτητο κράτος

1912-13
Βαλκανικοί
πόλεμοι

1914-1918
Α' Παγκόσμιος
πόλεμος

1919-1922
Μικρασιατική
εκστρατεία

1939-1945
Β' Παγκόσμιος
πόλεμος

1967-1974
στρατιωτική
δικτατορία

1913
Συνθήκη του Βου-
κουρεστίου

1923
Συνθήκη της Λω-
ζάννης

1948
Ένωση των Δωδε-
κανήσων με την
Ελλάδα

1981
ένταξη της Ελλάδας
στην Ε.Ο.Κ.

1. Ο εκσυγχρονισμός του κράτους

Μετά το **κίνημα στο Γουδί**, το 1909, η Ελλάδα ακολουθεί μια νέα πορεία. Τα κύρια ζητήματα είναι ο **εκσυγχρονισμός** του κράτους και η οικονομική ανάπτυξή του. Επίσης επιδιώκει συμμαχίες με μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, με στόχο την απελευθέρωση των εδαφών που παραμένουν **αλύτρωτα**. Αυτή η πορεία συνδυάζεται με την παρουσία του Ελευθέριου Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας.

Η κυβέρνηση Βενιζέλου σχηματίζεται μετά τη μεγάλη νίκη του κόμματός του, των Φιλελευθέρων, στις εκλογές του 1910. Ο Ε. Βενιζέλος ξεκινά ένα πολύπλευρο έργο με στόχο να εκσυγχρονίσει την Ελλάδα. Προσπαθεί να τη φέρει κοντά στα πρότυπα των αναπτυγμένων ευρωπαϊκών κρατών. Αναδιοργανώνει το στρατό και τον εκπαιδεύει με τους πιο σύγχρονους τρόπους. Αναθεωρεί το Σύνταγμα.

Με το νέο Σύνταγμα, του 1911, η κυβέρνηση Βενιζέλου επιχειρεί αλλαγές και μεταρρυθμίσεις, οι οποίες βάζουν τις βάσεις για ένα κράτος πιο δίκαιο απέναντι στον πολίτη. Ψηφίζονται νόμοι, οι οποίοι ενισχύουν τη δικαιοσύνη, κατοχυρώνουν τις **ατομικές ελευθερίες**, βελτιώνουν τα οικονομικά του κράτους και επιδιώκουν τον εκσυγχρονισμό της διοίκησης. Το ενδιαφέρον για την παιδεία οδηγεί στην **εκπαιδευτική μεταρρύθμιση** του 1913.

Για πρώτη φορά δημιουργείται εργατική νομοθεσία. Ρυθμίζονται ζητήματα, όπως η ίδρυση **σωματείων** και **συνεταιρισμών**, η καθιέρωση αργιών, το ωράριο εργασίας. Την ίδια εποχή υπάρχουν σοβαρά αγροτικά προβλήματα – όπως η εκμετάλλευση των κολιγών στη Θεσσαλία – και παίρνονται αποφάσεις για να λυθούν. Πολλές όμως από τις αποφάσεις αυτές μένουν ανεφάρμοστες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

εκσυγχρονισμός:

οι μεταρρυθμίσεις για να γίνει το κράτος σύγχρονο

ατομικές ελευθερίες:

τα δικαιώματα του ανθρώπου

εκπαιδευτική μεταρρύθμιση:

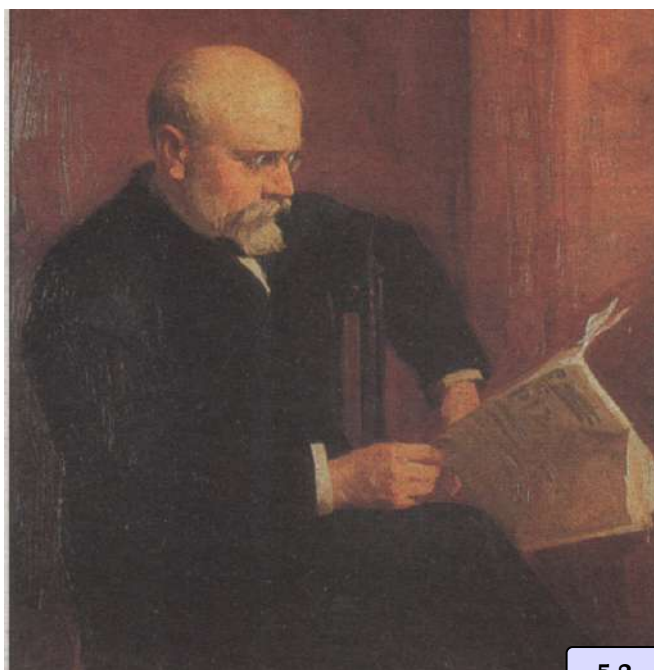
το σύνολο των νόμων και των ενεργειών για τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης

σωματεία:

σύλλογοι επαγγελματιών και εργαζομένων για την αντιμετώπιση εργασιακών προβλημάτων και την υποστήριξη των μελών τους

συνεταιρισμοί:

αγροτικοί σύλλογοι για τη διαχείριση της γεωργικής παραγωγής και την υποστήριξη των μελών τους

5.2

Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936)

Πίνακας του Γ. Γουναρόπουλου

Πίνακοθήκη Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσα, Μέτσοβο

▲ Ποιος είναι ο ρόλος του Ε. Βενιζέλου στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους; [5.2]

1910	1911	1912
νίκη των Φιλελευθέρων στις εκλογές ο Ε. Βενιζέλος Πρωθυπουργός της Ελλάδας	ψήφιση νέου Συντάγματος	νέα νίκη των Φιλελευθέρων στις εκλογές

I. Εργατική νομοθεσία

Εργατικοί νόμοι		5.3
1909	Νόμος για την καθιέρωση της αργίας της Κυριακής	
1911	Νόμος για την υγιεινή, την ασφάλεια των εργατών και τις ώρες εργασίας	
1912	Νόμος για την εργασία των γυναικών και των ανηλίκων	
1914	Νόμος για τη λειτουργία εργατικών σωματείων	
Πηγή: Λιάκος Α., <i>Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του μεσοπολέμου</i> , Αθήνα 1993		

«Η πρώτη εργατική νομοθεσία μετά το κίνημα του 1909 καθιέρωνε την αργία της Κυριακής [...] και ορισμένων εορτών. Η νομοθεσία αυτή [...] αφορούσε μόνον ορισμένες βιομηχανίες. [...] Η εβδομαδιαία αργία έγινε υποχρεωτική στις πόλεις της Αθήνας, του Πειραιά, του Βόλου, της Σύρας και της Πάτρας, που ήταν και τα σημαντικότερα βιομηχανικά κέντρα, και υποχρεωτική επίσης για τις γυναίκες και τα παιδιά κάτω των 16 ετών.»

Λεονταρίτης Γ., «Το ελληνικό εργατικό κίνημα και το αστικό κράτος 1910-20», *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Φιλιππότης, Αθήνα 1980, σ. 55

5.4

▲ Ποια θέματα ρυθμίζουν οι εργατικοί νόμοι της περιόδου; [5.3]

■ Σε ποιον από τους εργατικούς νόμους αναφέρεται η πηγή; [5.3] & [5.4]

5.5

Υφαντουργικό εργαστήριο, στις αρχές του 20ού αιώνα

◀ Παρατηρώ την πηγή και συζητώ για το εργατικό προσωπικό. [5.5]

■ Ποιοι εργατικοί νόμοι δεν εφαρμόζονται, σύμφωνα με την πηγή; [5.6] & [5.3] & [5.4]

Απόσπασμα από την Έκθεση Επιθεωρητή Εργασίας προς τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας (31.8.1912):

«Εἰς ἀμφοτέρας* τὰς πόλεις (Πάτρα, Κέρκυρα) οἱ εργατικοὶ νόμοι εἶναι σχεδὸν ἀγνώστοι καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς πολλὰ ἐργοστάσια, μὴτε ἤρχισεν, μὴτε δύναται** νὰ υπάρξει ἐλπίς ὅτι θὰ ἀρχίσῃ [...] ἡ δεκάωρος ἐργασία διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἀνηλίκους εἰς ἐλάχιστα ἐργοστάσια εἶχεν ἐφαρμοσθῇ [...] Κυριακὴ ἀργία δὲν τηρεῖται εἰς πολλὰ τῶν ἐργοστασίων [...] Αἱ προφυλάξεις διὰ τὴν ὑγείαν τῶν ἐργαζομένων οὐδὲν*** λαμβάνονται ὑπ' ὄψει.»

* καὶ στὶς δύο ** μπορεῖ *** καθόλου

5.6

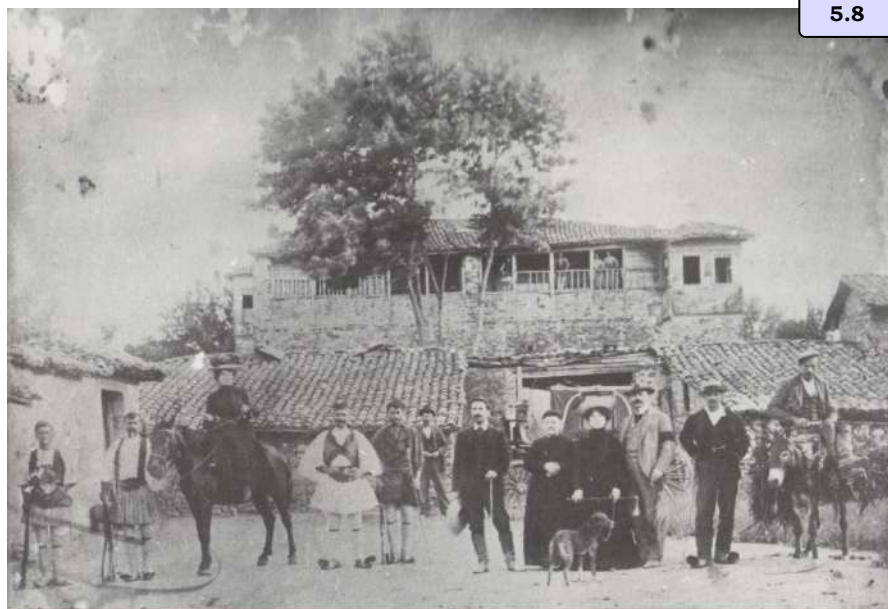

II. Το αγροτικό ζήτημα

5.7

Κολίγοι σε τοιφλίκι της Θεσσαλίας, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

5.8

Θεσσαλός τοιφλίκας με την οικογένειά του και τους έμπιστους επιστάτες του, μπροστά από το σπίτι του και τις καλύβες των κολίγων. Στο γαϊδουράκι ένας κολίγος. (1903)

Μαρτυρία του Α. Οικονόμου, γεννημένου το 1900, από το χωριό Ρίζωμα Τρικάλων:

«Στο χωριό μας το Ρίζωμα ήταν αφέντης ο Μουσοῦρος. Αυτός, όπως ὅλοι οι τοιφλικάδες δηλαδή, μας ἔδινε τα χωράφια να τα δουλεύουμε και του δίνουμε το ένα τρίτο από τον καρπὸ. Δικὰ μας χωράφια δεν εἶχαμε. Το σπίτι ἄπου μέναμε ἦταν δικό του. Τὶ σπίτι δηλαδή, χάλια. Κοιμόμασταν δέκα νομάτοι* σε μια κἀμαρα. Χάμω στρώναμε ψάθες. [...] Τρώγαμε σταυροπόδι στην τὰβλα**. Για φωτισμό ανάβαμε δαδιά, κοντὰ εἶχαμε και γκαζοκάντηλα. Το αφεντικό δεν ἔμενε ἐδῶ. Εἶχε τους καβαλέδες*** να κάνουν κουμάντο.»

* άτομα ** χαμηλὸ τραπέζι
*** επιστάτες

5.9

■ Περιγράψω τη ζωὴ των κολίγων, στις αρχές του 20^{ου} αἰῶνα, στη Θεσσαλία. [5.7-5.10]

■ Ποια εἶναι τα προβλήματα των κολίγων; [5.7-5.10]

Απόσπασμα ἀπὸ συνέντευξη κολίγου στην εφημερίδα *Ακρόπολις* (22.2.1910):

«Το σπίτι εἶναι του αφεντικού. Ἡμεῖς κουβαλοῦμε τα υλικά, ἡμεῖς τρέφαμε τους μαστόρους, ἀλλὰ το σπίτι εἶναι του αφεντικού. Δικός μας εἶναι μόνον ο ουρανός. Ἀπὸ τη γη δεν ἔχουμε τίποτα. Εκεί μέσα εἴμεθα στοιβαγμένοι, ανάκατα ἡμεῖς, τα ζῶα μας, τα ἀχυρά μας. Σπίτι, σταύλος, ἀχυρώνας εἶναι το αὐτό.»

5.10

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια μέτρα λαμβάνονται για τον εκσυγχρονισμό του κράτους;
- ❖ Ποιες εἶναι οι συνθήκες ζωῆς των αγροτῶν και των εργατῶν στις αρχές του 20^{ου} αἰῶνα;

2. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι

Στις αρχές της δεκαετίας του 1910 αρχίζει μια προσπάθεια συνεννόησης ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη. Στόχος τους είναι να διεκδικήσουν τα εδάφη της **Οθωμανικής Αυτοκρατορίας** στη Βαλκανική χερσόνησο. Έτσι, υπογράφονται συνθήκες συμμαχίας μεταξύ της **Σερβίας**, του **Μαυροβουνίου**, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας.

Ο Α' Βαλκανικός πόλεμος, ανάμεσα στους συμμάχους και την Τουρκία, ξεσπά τον Οκτώβριο του 1912. Οι πολεμικές επιχειρήσεις, τόσο στη στεριά όσο και στη θάλασσα, είναι σκληρές. Ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει εδάφη της Μακεδονίας και της Ηπείρου. Απελευθερώνει σημαντικές πόλεις, όπως η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα. Ο ελληνικός στόλος καταλαμβάνει επίσης πολλά νησιά του ανατολικού Αιγαίου.

Το 1913, με τη συμμετοχή των Μεγάλων Δυνάμεων υπογράφεται στο Λονδίνο μια συνθήκη μεταξύ των αντίπαλων πλευρών. Η ρύθμιση των συνόρων όμως, ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη, δημιουργεί προβλήματα μεταξύ τους. Έτσι, ξεσπά ο Β' Βαλκανικός πόλεμος. Αυτή τη φορά, η Βουλγαρία είναι αντιμέτωπη στη συμμαχία Ελλάδας-Σερβίας. Τα ελληνικά στρατεύματα κερδίζουν σημαντικές νίκες και η Βουλγαρία αναγκάζεται να υποχωρήσει.

Η οριστική ρύθμιση των συνόρων των βαλκανικών κρατών γίνεται με τη **Συνθήκη του Βουκουρεστίου**, μετά το τέλος του πολέμου. Τα βαλκανικά κράτη με τους δύο πολέμους κερδίζουν σημαντικά εδάφη και επεκτείνουν τα σύνορά τους. Η Ελλάδα σχεδόν διπλασιάζει την έκτασή της, με την προσάρτηση της υπόλοιπης Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Κρήτης και των νησιών του ανατολικού Αιγαίου.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Σερβία - Μαυροβούνιο:

Βαλκανικά κράτη της περιόδου, τα οποία σήμερα αποτελούν ένα ομόσπονδο βαλκανικό κράτος

Συνθήκη του

Βουκουρεστίου:

υπογράφεται τον Ιούλιο του 1913, για να ρυθμίσει τα νέα σύνορα των βαλκανικών κρατών. Συμμετέχουν οι χώρες που πήραν μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους καθώς και οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής

5.11

Η συμμαχία Ελλάδας, Σερβίας, Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Λαϊκή λιθογραφία της εποχής, ΕΛΙΑ

- ▲ Πώς εικονίζει ο λαϊκός ζωγράφος τα βαλκανικά κράτη και την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου; [5.11]

4.10.1912	17.5.1913	16.6 - 18.7.1913	28.7.1913
έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου	Συνθήκη του Λονδίνου	Β' Βαλκανικός πόλεμος	Συνθήκη του Βουκουρεστίου

I. Τα νέα σύνορα του ελληνικού κράτους

Χάρτης των Βαλκανικών κρατών πριν την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων

Χάρτης των Βαλκανικών κρατών, σύμφωνα με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913)

◀ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω την έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Βαλκανική χερσόνησο, πριν από τους Βαλκανικούς πολέμους. [5.12]

◀ Ποιες είναι οι συνέπειες των Βαλκανικών πολέμων για την Οθωμανική Αυτοκρατορία; [5.13]

◀ Ποια εδάφη κερδίζει η Ελλάδα, με τις ρυθμίσεις της Συνθήκης του Βουκουρεστίου; [5.13]

5.14

	έκταση	πληθυσμός
Ελλάδα (1907)	63.211	2.631.952
Ελλάδα (1913)	120.308	4.718.221

Πηγή: Σβολόπουλος Κ., «Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ.ΙΔ', σ. 354

▲ Ποια είναι η εδαφική και πληθυσμιακή αύξηση της Ελλάδας το 1913; [5.14]

II. Θεσσαλονίκη (1912 - 1913)

5.15

Απόσπασμα από επιστολή Έλληνα στρατιώτη των Βαλκανικών πολέμων (27 Οκτωβρίου 1912):

«Αγαπημένη μου γυναικούλα

Την στιγμήν που σου γράφω η Θεσσαλονίκη είναι εις χείρας του Ελληνικού στρατού. Από προχθές οι Τούρκοι έστειλαν απεσταλμένους [...] να ζητήσωσι παρά του Διαδόχου ανακωχήν.»

5.16

▲ Σε ποιο γεγονός αναφέρεται η επιστολή; [5.16]

5.18

Το Γενί τζαμί

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης στεγάζει το Αρχαιολογικό Μουσείο και σήμερα λειτουργεί ως χώρος πολιτισμού

■ Αιτιολογώ την παρουσία των οθωμανικών μνημείων στη σημερινή Θεσσαλονίκη. [5.17-5.19]

Η παράδοση της Θεσσαλονίκης από τον Οθωμανό Διοικητή στο διάδοχο Κωνσταντίνο, αρχηγό του ελληνικού στρατού
Λαϊκή λιθογραφία της εποχής

▲ Σε ποιο γεγονός αναφέρεται η εικόνα; [5.15]

Πληθυσμός της Θεσσαλονίκης σύμφωνα με την απογραφή του 1913		
Εβραίοι	61.439	38,9%
Μουσουλμάνοι	45.889	29,1%
Έλληνες	39.956	25,3%
Άλλοι	10.605	6,7%
Σύνολο	157.889	100%

Πηγή: Ρακτιβάν Κ., Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας (1912-13)

5.17

▲ Ποια είναι η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα στη Θεσσαλονίκη, το 1913; [5.17]

5.19

Το Μπέη χαμάμ (οθωμανικό λουτρό)
Σήμερα λειτουργεί ως πολιτιστικός χώρος

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα αποτελέσματα των Βαλκανικών πολέμων;
- ❖ Ποια είναι τα οφέλη της Ελλάδας από τη συμμετοχή της στους Βαλκανικούς πολέμους;

3. Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αυξάνεται ο οικονομικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις. Η οικονομική πολιτική της Γερμανίας συγκρούεται με τα συμφέροντα άλλων χωρών, όπως είναι η Αγγλία και η Γαλλία. Έτσι σχηματίζονται δυο συμμαχίες: η Αντάντ και οι Κεντρικές Δυνάμεις.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεσπά ανάμεσά τους το 1914. Στην Αντάντ συμμαχούν η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία. Στις Κεντρικές Δυνάμεις συμμαχούν η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και αρχικά και η Ιταλία. Ο πόλεμος όμως ονομάζεται παγκόσμιος επειδή στη διάρκειά του συμμαχούν, με τη μία ή την άλλη πλευρά, πολλά κράτη της Ευρώπης, της Ασίας και στο τέλος και οι Η.Π.Α. στο πλευρό της Αντάντ.

Από τα βαλκανικά κράτη, η Τουρκία και η Βουλγαρία προσχωρούν στις Κεντρικές Δυνάμεις. Στην Ελλάδα διαμορφώνονται δύο στάσεις. Ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος υποστηρίζει τη συμμετοχή της Ελλάδας με το μέρος της Αντάντ, προσβλέποντας σε οφέλη από τη νίκη της στον πόλεμο. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος υποστηρίζει μια ουδέτερη στάση, χωρίς συμμετοχή στον πόλεμο, στάση που ευνοεί περισσότερο τις Κεντρικές Δυνάμεις. Αυτή η κατάσταση διχάζει τον ελληνικό λαό. Η Ελλάδα τελικά προσχωρεί στον πόλεμο το 1917, στο πλευρό της Αντάντ.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος λήγει στα τέλη του 1918 με νίκη των Δυνάμεων της Αντάντ. Στη διάρκειά του χάνονται πολλές ανθρώπινες ζωές και γίνονται σημαντικές καταστροφές.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Συνέδριο της Ειρήνης:

Η συνδιάσκεψη που οργανώνεται από τους νικητές του πολέμου στο Παρίσι, το 1919, για την επίλυση των ζητημάτων του πολέμου

Συνθήκη Νείγυ:

με τη Συνθήκη αυτή η Βουλγαρία παραχωρεί τη Δυτική Θράκη στην Ελλάδα

Συνθήκη Σεβρών:

Υπογράφεται η ειρήνη μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των Συμμάχων, τον Αύγουστο του 1920. Η Συνθήκη αυτή δεν ίσχυσε ποτέ

5.20

Χάρτης των αντίπαλων στρατοπέδων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τα αντίπαλα στρατόπεδα του Α' Παγκόσμιου πολέμου. [5.20]

1914	1917	1918	1919	1919	1920
έναρξη Α' Παγκόσμιου πολέμου	είσοδος της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο	λήξη Α' Παγκόσμιου πολέμου	Συνέδριο της Ειρήνης	Συνθήκη του Νείγυ	Συνθήκη των Σεβρών

I. Οι καταστροφές του πολέμου

5.21

Σκηνή από μέτωπο του Α' Παγκόσμιου πολέμου
Πίνακας του Νέβινσον (1919)

5.22

Τυφλοί Βρετανοί στρατιώτες εξαιτίας της χρήσης χημικών αερίων (1918)

«Νύχτα μπήκαμε στο Μοναστήρι, και νύχτα βγήκαμε. Είναι μια μεγάλη πολιτεία σέρβικη, που οι κάτοικοί της είναι Έλληνες. Οι δρόμοι της είναι χωρίς φώσα*, τα σπίτια δίκως λάμπες. Οι άνθρωποι που την κατοικούν μιλάνε ψιθυριστά, περπατάνε τρομαγμένα σαν κλέφτες, κοιτάνε τον ουρανό με φόβο και κατοικούν στα κατώγια και στις τρύπες που σκάψανε κάτω από τα σπίτια τους. [...] Σταματήσαμε σε μια πλατιά. Μας πήραν οι Φραντσέζοι** οδηγοί και μας κατατόπισαν. [...] Μας δείξανε σπίτια χτυπημένα από τις οβίδες σαν αστροπελέκια [...] Άλλη φορά θα 'ταν πασίχαρα*** σπίτια και τώρα τα σκότωσε ο πόλεμος. Οι κάτοικοι εδώ πέρα φοράν ολημερίς και ολονυχτίς κρεμασμένη στο στήθος μια μάσκα για τα ασφυζιογόνα.»

Μυριβήλης Στ., *Η ζωή εν τάφω. Το βιβλίο του πολέμου*, Εστία, Αθήνα 1991, σ. 75-76

* φώτα **Γάλλοι *** πολύ ευτυχισμένα

5.23

■ Παρατηρώ τις πηγές και συζητώ για τις συνθήκες στο μέτωπο του πολέμου. [5.21 & 5.22]

▲ Ποιες είναι οι συνθήκες ζωής του άμαχου πληθυσμού κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου πολέμου; [5.23]

■ Συζητώ για τις συνέπειες των πολεμικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου πολέμου. [5.21 – 5.24]

5.24

	ανθρώπινες απώλειες
Συμμαχικές Δυνάμεις	5.142.631
Κεντρικές Δυνάμεις	3.386.200
Γενικό σύνολο	8.538.831
Πηγή: Μεγάλη Ιστορία του 20 ^{ου} αιώνα, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002, τ.Β', 160	

II. Οι ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις στο Συνέδριο της Ειρήνης

◀ Συζητώ για τη σημασία της συμμετοχής του Έλληνα Πρωθυπουργού στο Συνέδριο της Ειρήνης. [5.25]

Στο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι (1919), καθορίζονται τα νέα σύνορα των ευρωπαϊκών κρατών. Στο Συνέδριο συμμετέχει και ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Ε. Βενιζέλος

Τα εδαφικά «κέρδη» της Ελλάδας σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών (1920)
Λαϊκή λιθογραφία της εποχής

- Εντοπίζω στο χάρτη [5.26] τις περιοχές, τις οποίες ο Ε. Βενιζέλος αναφέρει στην επιστολή του. [5.27]

Απόσπασμα από επιστολή του Ε. Βενιζέλου, κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Ειρήνης:

«Παρίσιοι. 14/27 Φεβρουαρίου 1919
Φίλτατε.

Την Δευτέραν και την Τετάρτην της εβδομάδος αυτής εξέθηκα ενώπιον της επιτροπής, ήτις διωρίσθη προς εγγυέ-
ραν εξέτασιν των ελληνικών διεκδική-
σεων, τα επιχειρήματά μας εις ό,τι α-
φορά την βόρειον Ήπειρον και την
Θράκην. Υπολείπεται δε ακόμη να ο-
μιλήσω περί της Μικράς Ασίας και των
νήσων.»

5.27

Τη Δευτέρα και την Τετάρτη αυτής της εβδομάδας παρουσίασα ενώπιον της επιτροπής, η οποία ορίσθηκε για την εξέταση των ελληνικών διεκδικήσεων, τα επιχειρήματά μας, σε ό,τι αφορά τη Βόρειο Ήπειρο και τη Θράκη. Απομένει ακόμη να μιλήσω για τη Μικρά Ασία και τα νησιά.

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα αίτια του Α' Παγκοσμίου πολέμου;
- ❖ Ποια είναι η στάση της Ελλάδας στον Α' αγκό-
σμιο πόλεμο;

4. Μικρασία: εκστρατεία και καταστροφή

Με το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου το μέλλον της **Οθωμανικής Αυτοκρατορίας** είναι αβέβαιο. Οι δυνάμεις της Αντάντ προσανατολίζονται στη δημιουργία μιας μικρής εδαφικά **Τουρκίας**. Τα μικρασιατικά παράλια τα διεκδικούν η Γαλλία και η Ιταλία αλλά και η Ελλάδα, με το μεγάλο αριθμό Ελλήνων που ζουν κυρίως στην περιοχή της **Σμύρνης**. Τελικά, η Ελλάδα παίρνει εντολή να στείλει στρατό στη Σμύρνη. Στη Συνθήκη των Σεβρών (1920) κερδίζει τη διοίκηση της περιοχής μέχρις ότου οι κάτοικοι της αποφασίσουν αν θα ενωθούν με την Ελλάδα.

Η συμφωνία των Συμμάχων για την κατάληψη και τη διοίκηση της Σμύρνης από τους Έλληνες αποδεικνύεται προσωρινή. Οι σύμμαχοι διχάζονται ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Η Γαλλία και η Ιταλία προσανατολίζονται σταδιακά στην υποστήριξη της Τουρκίας, ενώ η θέση της Ελλάδας αποδυναμώνεται.

Η ελληνική πλευρά αποφασίζει, παρά τις παραπάνω εξελίξεις, να προχωρήσει τις πολεμικές επιχειρήσεις στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Το καλοκαίρι του 1921 ο ελληνικός στρατός επιτίθεται με στόχο την κατάληψη της Άγκυρας. Η πορεία του όμως ανακόπτεται στο **Σαγγάριο** ποταμό, χωρίς να πετύχει το στόχο του.

Ένα χρόνο μετά, οι τουρκικές δυνάμεις, με ηγέτη τον **Κεμάλ**, επιτίθενται και αναγκάζουν τα ελληνικά στρατεύματα να υποχωρήσουν προς τα παράλια. Στις 27 Αυγούστου 1922 ο τουρκικός στρατός μπαίνει στη Σμύρνη. Χιλιάδες Έλληνες συνωστίζονται στο λιμάνι προσπαθώντας να μπουν στα πλοία και να φύγουν για την Ελλάδα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Τουρκία:

ονομάζεται το κράτος που προκύπτει με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Σμύρνη:

πόλη στα παράλια της Μικράς Ασίας, με μεγάλο αριθμό ελληνικού πληθυσμού

Σαγγάριος:

ποταμός στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, κοντά στην Άγκυρα

Κεμάλ Ατατούρκ:

ο ηγέτης του απελευθερωτικού αγώνα των Τούρκων και μετέπειτα πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας

Χάρτης των κινήσεων του ελληνικού στρατού κατά τη διάρκεια της εκστρατείας στη Μικρά Ασία

▲ **Σημειώνω** τη θέση της Σμύρνης και του Σαγγάριου ποταμού, στο χάρτη των κινήσεων του ελληνικού στρατού στην Μικρασία. [5.28]

1919	2.5.1919	1921	1922
εντολή αποστολής ελληνικού στρατού στην περιοχή της Σμύρνης	απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη	α' εκστρατευτική δράση του ελληνικού στρατού	β' εκστρατευτική δράση ελλην. στρατού προέλαση τουρκικών στρατευμάτων ήττα του ελληνικού στρατού

I. Ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη

5.29

Έλληνες στρατιώτες, μετά την απόβασή τους, παρελαύνουν στην προκουμαία της Σμύρνης, στις 2.5.1919

5.30

Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ευλογεί τους Έλληνες στρατιώτες

■ Ποιο γεγονός γιορτάζουν οι Έλληνες; [5.29] & [5.30]

Απόσπασμα από το Διάγγελμα του Έλληνα πρωθυπουργού προς το λαό της Σμύρνης (2.5.1919):

«Το πλήρωμα του χρόνου ήλθεν. Η Ελλάς εκλήθη υπό του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβη την Σμύρνην, ίνα ασφαλίση την τάξιν. Οι ομογενείς εννοούσιν ότι η απόφασις αυτή ελήφθη, διότι εν τη συνειδήσει των διευθυνόντων το Συνέδριον, είναι αποφασισμένη η Ένωσις της Σμύρνης μετά της Ελλάδος.»

Ελευθέριος Βενιζέλος

5.31

Έφτασε η ώρα. Η Ελλάδα ανέλαβε, με απόφαση του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβει τη Σμύρνη, για να εξασφαλίσει την τάξη. Οι ομογενείς κατανοούν ότι η απόφαση αυτή πάρθηκε, γιατί στη συνείδηση αυτών που διευθύνουν το Συνέδριο ήδη έχει αποφασιστεί η Ένωση της Σμύρνης με την Ελλάδα.

- ▲ Σε ποιους απευθύνεται ο Ε. Βενιζέλος; [5.31]
- ▲ Γιατί τους αποκαλεί ομογενείς; [5.31]

Ο Αλέξης Αλεξίου, κάτοικος της Σμύρνης, αφηγείται:

5.32

«Δύο Μαΐου του 1919 έγινε η ελληνική Κατοχή. [...] Έζησα τις αξέχαστες στιγμές της λευτεριάς. [...] Αργότερα μάθαμε ότι η φάλαγγα των ευζώνων έμπαινε στην πλατεία του διοικητηρίου και την χτύπησαν από το αρχηγείο της χωροφυλακής, από τις φυλακές, από την τουρκική συνοικία. [...] Τα τάγματα ευζώνων σταμάτησαν την αντίσταση. Κοντά στο σπίτι μας βρισκόταν το γήπεδο του αθλητικού ομίλου "Απόλλων Σμύρνης", εκεί είχε στρατοπεδεύσει ελληνικός στρατός. Η μητέρα μου από ενθουσιασμό κι αγάπη για τα νέα παλικάρια μου έδινε και τους πήγαινα, μαζί με άλλα παιδιά, διάφορα εκλεκτά τρόφιμα.»

Ο Κεμάλ αναφέρει (1919):

«Η Ελληνική κατοχή της Σμύρνης, του μοναδικού λιμανιού και κοσμήματος της [...] Τουρκίας υποχρεώνει το τουρκικό έθνος να αναλάβει τις ευθύνες του απέναντι στην Ιστορία...»

- ▲ Αναφέρω τις αντιδράσεις των Ελλήνων με την αποβίβαση του Ελληνικού στρατού στο λιμάνι της Σμύρνης. [5.32]
- Συγκρίνω τις αντιδράσεις αυτές με τις σκέψεις του Κεμάλ. [5.32] & [5.33]

5.33

II. Ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας

5.34

Το ελληνικό σχολείο (Φροντιστήριο) Τραπεζούντας
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

5.35

Χορός Ποντίων στην Τραπεζούντα
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

5.36

Δρόμος με ελληνικό καφενείο στην Πρίγκιπο
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

5.38

Το ελληνικό σχολείο (Ευαγγελική Σχολή) και ο ναός του Αγίου
Γεωργίου στη Σμύρνη
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

Μαρτυρία της Έλλης Βαλοσαμάκη:

«Διαβάζαμε τακτικά ελληνικές εφημερίδες στο σπίτι μας. Είχαμε δυο φορές τη βδομάδα ταχυδρομείο. Τετάρτη και Παρασκευή. Πήγαινε το αμάξι μας στο Αδραμύττι και έπαιρνε το ταχυδρομείο. Μας έστελναν απ' τη Σμύρνη την 'Αμάλθεια' και απ' την Πόλη τον 'Ταχυδρόμο' και το 'Νεολόγο'.

Είχαμε μεγάλη επαφή με την Πόλη. Κάναμε λαδεμπόριο. Είχαμε αντιπροσώπους στην Πόλη, [...] Πήγαινε τακτικά ο πατέρας μου εκεί, καμιά φορά μ' έπαιρνε κι εμένα μαζί του.»

5.37

■ Παρατηρώ τις πηγές και σημειώνω όσες πληροφορίες σχετίζονται με την ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία.
[5.34-5.38]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια τύχη επιφυλάσσουν οι Σύμμαχοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;
- ❖ Με ποιες προσδοκίες η Ελλάδα εκστρατεύει στη Μικρά Ασία και ποια είναι η έκβαση της εκστρατείας;

5. Οι τελικές ρυθμίσεις: τα σύνορα και η ανταλλαγή πληθυσμών

Με την ήττα των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Μικρά Ασία, το 1922, και τη **Μικρασιατική Καταστροφή**, επανέρχονται σε συζήτηση τα σύνορα Ελλάδας και Τουρκίας. Επίσης τίθεται σε συζήτηση το θέμα των μουσουλμανικών πληθυσμών που ζουν στην Ελλάδα καθώς και των ορθόδοξων πληθυσμών που ζουν στην Τουρκία. Τα ζητήματα αυτά ρυθμίζονται τελικά με τη Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία υπογράφεται το 1923.

Με τη Συνθήκη της Λωζάννης αποφασίζεται η **ανταλλαγή πληθυσμών** ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Έτσι, μετακινούνται στην Ελλάδα περίπου 1.200.000 Έλληνες ορθόδοξοι που κατοικούν στη Μικρά Ασία και, αντίστοιχα, 500.000 μουσουλμάνοι που κατοικούν στην Ελλάδα μετακινούνται στην Τουρκία. Εξαιρούνται από την ανταλλαγή μόνο οι χριστιανοί που ζουν στην Κωνσταντινούπολη, στην Ίμβρο, στην Τένεδο καθώς και οι μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης.

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών πολλοί άνθρωποι φεύγουν οριστικά από τις πατρίδες τους. Μεγάλος αριθμός **προσφύγων** κινείται προς τον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη, το Βόλο, την Αθήνα. Η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες. Η στέγαση και η περιθαλπή τους αποτελούν τα πρώτα προβλήματα τα οποία ζητούν λύση. Μένουν προσωρινά σε **καταυλισμούς** και αργότερα δημιουργούνται **οικισμοί** για τη στέγαση των προσφύγων.

Η παρουσία των προσφύγων στο ελληνικό κράτος ενισχύει τόσο τον πληθυσμό των πόλεων όσο και τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας. Με τον πολιτισμό τους, το μορφωτικό επίπεδό τους και την εργατικότητα τους βοηθούν σημαντικά στην ανάπτυξη του κράτους.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

μικρασιατική καταστροφή:

ονομάζεται η ελληνική ήττα στη Μικρασία

ανταλλαγή πληθυσμών:

η παράλληλη μετακίνηση πληθυσμών από τον τόπο κατοικίας τους, μετά από διεθνή συμφωνία

πρόσφυγες:

άνθρωποι που υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους

καταυλισμοί:

πρόχειρες και προσωρινές εγκαταστάσεις για τη στέγαση προσφύγων, σεισμοπαθών κλπ.

οικισμοί:

μόνιμες εγκαταστάσεις κατοίκων

έξοδος:

η φυγή των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία

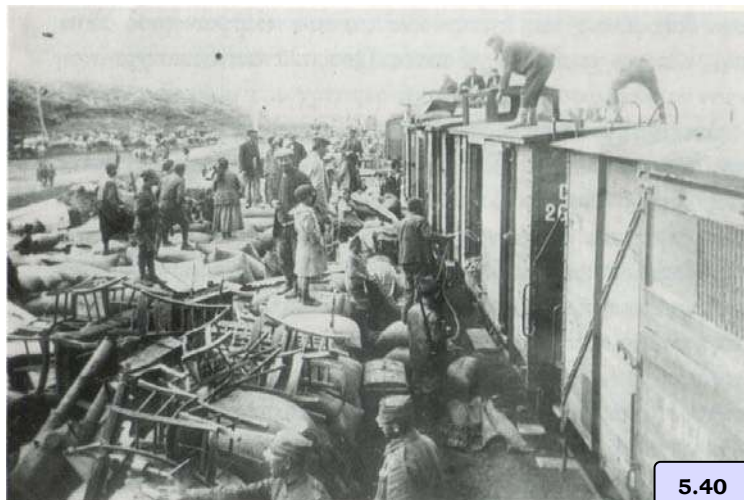
Μετά την είσοδο των τουρκικών στρατευμάτων στη Σμύρνη, οι Έλληνες της περιοχής προσπαθούν με κάθε τρόπο να φύγουν (Αύγουστος 1922)

▲ *Περιγράψω την κατάσταση που επικρατεί στο λιμάνι της Σμύρνης μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. [5.39]*

1922	1923	1923-1925
<ul style="list-style-type: none">➤ καταστροφή της Σμύρνης➤ έξοδος των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία	Συνθήκη της Λωζάννης	ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

I. Οι συνθήκες της εξόδου των Ελλήνων

5.40

Έλληνες πρόσφυγες εγκαταλείπουν την ανατολική Θράκη

5.41

Πορεία προσφύγων προς την Ελλάδα

Τόπος προέλευσης των προσφύγων	
Μικρά Ασία	626.954
Θράκη	256.635
Πόντος	182.169
Κωνσταντινούπολη	38.458
Βουλγαρία	49.027
Ρωσία	58.526
Διάφοροι τόποι	10.080
Σύνολο	1.221.849
Πηγή: Πετσάλης Α., <i>Η δημοσιονομική αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος</i> , Αθήνα 1930, σ. 8	

5.43

- ▲ Σημειώνω το συνολικό αριθμό των Ελλήνων προσφύγων και τους τόπους προέλευσής τους. [5.43]

Μαρτυρία της Δέσποινας Συμεωνίδου από τα Κενάταλα της Καπιπαδοκίας:

«Στο ταξίδι έκανε φουρτούνα και οι γυναίκες λιγοθυμούσαν από το φόβο τους. Άκουγες φωνές. Κλάματα. Εγώ είχα μαζί μου τον άντρα μου, τη μάνα μου και τα τρία παιδιά μου. [...] Ευτυχώς δεν έπαθα τίποτε άφησα τα παιδιά σε μια γωνιά του βαποριού κοντά στη μάνα μου και κουβαλούσα νερό στις λιπόθυμες γυναίκες. Μερικοί άνθρωποι δε βάσταζαν από τα βάσανα που τράβηξαν και πέθαναν στο βαπόρι [...] Επιτέλους φτάσαμε στον Πειραιά. Άλλοι κατέβηκαν εκεί εμείς συνεχίσαμε το ταξίδι για την Καβάλα. Μας πήγαν στο Τσινάρ Ντερέ, κοντά στη σημερινή Νέα Καρβάλη. Δυο χρόνια μείναμε εκεί κάτω από τα τσαντίρια. Ο κόσμος αρρώσταινε και πέθαινε κάθε μέρα.»

5.42

- Μελετώ τις πηγές και αναφέρω τις συνθήκες εξόδου των Ελλήνων προσφύγων. [5.40-5.42]

Μαρτυρία του Α. Μυκονιάτη από τον Ατζανό, κοντά στην Πέργαμο:

«Εμείς οι άλλοι περιμέναμε τρεις μέρες, ώσπου μπήκαμε σε καΐκια και μπαρκάραμε για τη Μυτιλήνη. Όσπου να πατήσει το ποδάρι του ο τουρκικός στρατός στο χωριό, άραζαν καΐκια και μας παίρναν. [...] Βασανιστήκαμε, κακοκοιμηθήκαμε, κακοφάγαμε, μεγάλη συμφορά πάθαμε. Και ποιος δεν έκλαψε νεκρούς; Και ποιος δεν κακοπάθησε και ποιος δεν κλαίει ακόμα; Μονάχα τα παιδιά που γεννήθηκαν εδώ, τ' ακούνε σαν ψεύτικα παραμύθια.»

5.44

- Μελετώ τις πηγές και συζητώ για τις δυσκολίες, τις οποίες αντιμετωπίζουν οι Έλληνες πρόσφυγες. [5.40-5.42] & [5.44]

II. Η εγκατάσταση των προσφύγων

5.45

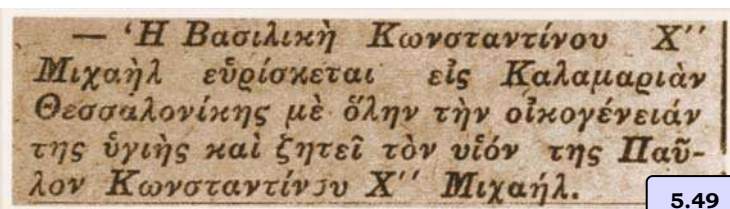
Προσωρινή εγκατάσταση προσφύγων στην Ελλάδα

5.46

Προσφυγικός καταυλισμός στη Θεσσαλονίκη

- Συζητώ για τις σχέσεις των προσφύγων με τον ντόπιο πληθυσμό. [5.48]

5.49

Αγγελία της εποχής
Εφημερίς των Βαλκανίων (12.9.1922)

- ▲ Ποιο είναι το θέμα της αγγελίας; [5.49]

Ο Βασίλης Καλαϊτζόγλου αφηγείται:

«Ο Άγιος Βασίλειος (συνοικία του Πειραιά) τότε ήταν μια έρημη περιοχή όλο βράχια και πέτρες και το μόνο κτίσμα που υπήρχε ήταν η εκκλησία. Μέσα σε λίγο καιρό όλη η περιοχή γέμισε από μικρές προσφυγικές παράγκες που τις έφτιαχναν οι άνθρωποι μόνοι τους. Δούλεψαν σκληρά ο παππούς σου και η γιαγιά σου, για να ισοπεδώσουν τη γη και να στήσουν την παράγκα τους. Ήταν χωρίς πάτωμα, με χώμα κάτω, σκεπασμένες άλλες με πισσόχαρτα και άλλες με τσίγκους και λαμαρίνες. Δεν ενδιαφέρθηκε κανείς να γίνει ένα σχολείο για τα παιδιά των προσφύγων και αυτός είναι ο λόγος που έμεινα και εγώ αγράμματος ... Οι παράγκες άρχισαν μία-μία να φεύγουν και ο καθένας έχτιζε το δικό του σπιτικό.»

5.47

- Περιγράφω τις συνθήκες εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα. [5.45-5.47]

Μαρτυρία της Ελένης Μαναήλογλου και της Γεωργίας Μπατζόγλου από το Ικόνιο:

«Μας έφεραν στην Κέρκυρα, μας έβαλαν στο φρουριο, στις εκεί παράγκες. [...] Στην αρχή δεν ταιριάζαμε με τους Κερκυραίους. Άλλες συνήθειες αυτοί, άλλες συνήθειες εμείς. Γλώσσα δεν ξέραμε, δεν μπορούσαμε να συνεννοηθούμε μαζί τους. Μετά όμως τα φτιάξαμε. Πολλά συνεισέκια έγιναν, Κερκυραίοι πήραν προσφυγοπούλες.»

5.48

- σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η
- ❖ Ποιες είναι οι ρυθμίσεις μετά το τέλος του ελληνοτουρκικού πολέμου;
 - ❖ Ποιες είναι οι συνέπειες των ρυθμίσεων για τους πληθυσμούς των δυο χωρών;

Μετά το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, ο κόσμος προσπαθεί να ξαναβρεί τους φυσιολογικούς ρυθμούς ζωής. Οι οικονομίες των βιομηχανικών χωρών σταδιακά βελτιώνονται. Τα εργοστάσια προχωρούν σε **μαζική παραγωγή** προϊόντων. Οι τεράστιες όμως ποσότητες βιομηχανικών προϊόντων δεν μπορούν να απορροφηθούν στις αγορές. Όταν το 1929 ξεσπά μεγάλη οικονομική κρίση στις Η.Π.Α., η κατάσταση επηρεάζει και τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου.

Η διεθνής οικονομική κρίση επηρεάζει και την κοινωνία. Μεγάλος αριθμός εργατών και υπαλλήλων μένει άνεργος και οι περισσότεροι πολίτες αντιδρούν με πορείες, διαδηλώσεις και απεργίες. Πολλά δημοκρατικά πολιτεύματα, κάτω απ' αυτήν την πίεση, σταδιακά καταρρέουν. Τα διαδέχονται **δικτατορίες**. Στην Ιταλία, το **φασιστικό κόμμα** και στη Γερμανία, το **ναζιστικό κόμμα** καταλαμβάνουν την εξουσία.

Η Ελλάδα κατά το Μεσοπόλεμο, την περίοδο δηλ. μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου, αντιμετωπίζει διάφορα εσωτερικά ζητήματα αλλά επηρεάζεται και από τις διεθνείς εξελίξεις. Η χώρα διανύει μια περίοδο μεγάλης βιομηχανικής ανάπτυξης, κυρίως με ξένες επενδύσεις. Με εξωτερικούς δανεισμούς και βαριά φορολογία γίνεται προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα οικονομικά προβλήματα.

Οι συνθήκες διαβίωσης για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι δύσκολες. Η ανεργία, τα χαμηλά ημερομίσθια, οι ανυπόφορες συνθήκες εργασίας και η έλλειψη ασφάλισης έχουν ως αποτέλεσμα μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις από τους εργαζόμενους. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ξεσπούν κυβερνητικές κρίσεις και εκδηλώνονται στρατιωτικά πραξικοπήματα. Το 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς καταλύει το Σύνταγμα και επιβάλλει δικτατορία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

μαζική παραγωγή:

η βιομηχανική παραγωγή προϊόντων, που γίνεται σε εργοστάσια και βιοτεχνίες

Δικτατορία:

πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, που ανατρέπει το δημοκρατικό πολίτευμα και επιβάλλει με στρατιωτικά μέσα την εξουσία του

φασιστικό κόμμα:

το κόμμα που ιδρύει ο Μ. Μουσολίνι στην Ιταλία, το 1919. Όταν αναλαμβάνει την εξουσία το 1922 καταλύει τους δημοκρατικούς θεσμούς και περιορίζει τα ατομικά δικαιώματα

ναζιστικό κόμμα:

το κόμμα, που ιδρύει, το 1919, ο Α. Χίτλερ και κατέχει την εξουσία στη Γερμανία από το 1933 ως το 1945. Σταδιακά καταργεί τις δημοκρατικές ελευθερίες, διαλύει τα κόμματα, δολοφονεί τους πολιτικούς του αντιπάλους και εξολοθρεύει τους Εβραίους

Χάρτης της Ευρώπης στο Μεσοπόλεμο

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τα κράτη με φασιστικό, ναζιστικό ή δικτατορικό καθεστώς. [5.50]

5.50

1922	1929	1933	1936
άνοδος του Μπενίτο Μουσολίνι στην εξουσία	παγκόσμια οικονομική κρίση	άνοδος του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία	επιβολή Δικτατορίας στην Ελλάδα, από τον Ι. Μεταξά

I. Η διεκδίκηση της γυναικείας ψήφου

5.52

«Όταν ζητούμε ισότητα, δε ζητούμε καμιά χάρη, κανένα προνόμιο. Έχομε την αξίωση πως είμαστε μέλη της κοινωνίας ισότιμα με τους άντρες, ότι με την εργασία μας, είτε την επαγγελματική, είτε την οικιακή, συμβάλλομε όσο και ο άντρας στην οικονομική οργάνωση του κοινωνικού συνόλου και πρώτ' απ' όλα είμαστε άνθρωποι και ύστερα γυναίκες, επομένως πρέπει να μας αναγνωριστεί το δικαίωμα να ρυθμίζουμε, όπως εμείς νομίζουμε καλό, τη ζωή μας και γι' αυτό να έχομε και γνώμη στη ρύθμιση του κρατικού οργανισμού*...»

Ο Αγώνας της Γυναίκας
Ε/80 (1928), σ. 1-2

* του κράτους

5.51

▲ Για ποιους λόγους οι γυναίκες διεκδικούν το δικαίωμα της ψήφου;
[5.51]

■ Ποιες μορφές δράσης αναπτύσσουν οι γυναίκες της εποχής για να προωθήσουν τα αιτήματά τους;
[5.52] & [5.53]

Ενημερωτικό φυλλάδιο του «Συνδέσμου για τα δικαιώματα της γυναίκας»

5.53

Εξώφυλλο του περιοδικού *Ελληνίς*, Μάρτιος 1921

5.54

Θεοδωροπούλου Αύρα
(1880-1963)

Θεοδωροπούλου Αύρα (1880-1963)

Γεννιέται στην Αδριανούπολη. Είναι μουσικός και εργάζεται ως καθηγήτρια πιάνου. Αναπτύσσει μεγάλη κοινωνική δράση και προσφέρει τις υπηρεσίες της στους Βαλκανικούς πολέμους. Συμβάλλει αποφασιστικά με τους αγώνες της στην διάδοση των ιδεών του γυναικείου κινήματος. Το 1920 ιδρύει το «Σύνδεσμο για τα δικαιώματα της γυναίκας» και είναι πρόεδρος του έως το 1957. Εκδίδει το δελτίο (περιοδικό) του Συνδέσμου με τίτλο «Ο Αγώνας της Γυναίκας» (1923-1936). Πεθαίνει στην Αθήνα το 1963.

◀ Γνωρίζω τη ζωή και τη δράση μιας προσωπικότητας του ελληνικού γυναικείου κινήματος. [5.54]

II. Το εργατικό κίνημα

Εργατικές κινητοποιήσεις στο Μεσοπόλεμο

- 1920:** απεργία σιδηροδρομικών
1923: απεργίες σε όλη τη χώρα, πανελλαδική γενική απεργία τον Αύγουστο
1924: αιματηρά επεισόδια σε βάρος απεργών
1925: απεργία σιδηροδρομικών, εργατών ηλεκτρισμού - αερίοφωτος και ναυτεργατών
1928: αιματηρή καταστολή (βίαιος τερματισμός) της απεργίας των καπνεργατών στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη
1929: απεργία εργατών φωταερίου
1934: απεργία σιδηροδρομικών
1936: αιματηρά επεισόδια σε βάρος απεργών στη Θεσσαλονίκη, το Βόλο και την Καλαμάτα, πανελλαδική γενική απεργία το Μάιο

5.55

- ▲ Με ποιο τρόπο διεκδικούν οι εργαζόμενοι τα αιτήματά τους κατά το Μεσοπόλεμο; [5.55]

5.56

Συγκέντρωση εργατικών σωμάτων για τον εορτασμό της εργατικής Πρωτομαγιάς στον Πειραιά (1930)

- ▲ Γιορτάζεται σήμερα η εργατική Πρωτομαγιά; Με ποιον τρόπο; [5.56]

ΞΑΝΘΗ. Μάρτιος. (του ανταποκριτού μας). – Φρικτές είναι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονται οι εργάτες στο εργοστάσιο (τσιγάρων) Αρδίτη και αληθινά άθλιες είναι των εργατριών και μικρών παιδιών. Κοριτσάκια 10-14 χρονών εργάζονται για 8-12 δραχ. την ημέρα. Η κατάσταση αυτή καθώς και η συστηματική άρνηση του εργοστασιάρχη να δεχτεί οποιοδήποτε αίτημα των εργατών του εργοστασίου του, ανάγκασε τους τελευταίους να απεργήσουν.

Εφ. Ριζοσπάστης (27-28.3.1927)

5.57

5.58

Διαδήλωση απεργών στη Θεσσαλονίκη, Μάιος 1936

- ▲ Ποια σκηνή από τη διαδήλωση απεργών στη Θεσσαλονίκη, το 1936, αποτυπώνεται στη φωτογραφία; [5.58]

- ▲ Ποιες είναι οι συνθήκες εργασίας στο εργοστάσιο Αρδίτη και με ποιον τρόπο αντιδρούν οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενες σ' αυτές; [5.57]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Μεσοπολέμου;
- ❖ Με ποιους τρόπους αγωνίζονται οι άνθρωποι για τα δικαιώματά τους;

7. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η ναζιστική κυβέρνηση της Γερμανίας και η φασιστική κυβέρνηση της Ιταλίας δημιουργούν απειλητική κατάσταση στην Ευρώπη. Καταλύουν το δημοκρατικό πολίτευμα και προχωρούν σε βίαιες προσαρτήσεις ξένων εδαφών. Ο Α. Χίτλερ, το 1938, αναγκάζει την Αυστρία να ενωθεί με τη Γερμανία, ενώ το 1939 η Γερμανία εισβάλλει στην Τσεχοσλοβακία. Η Ιταλία, με ηγέτη τον Μ. Μουσολίνι, καταλαμβάνει την Αλβανία, το 1939. Οι δυο Δυνάμεις συμμαχούν και σχηματίζουν τον Άξονα. Η Γαλλία και η Αγγλία αντιδρούν και σχηματίζουν τη δική τους συμμαχία για να αντιμετωπίσουν τις Δυνάμεις του Άξονα.

Με την εισβολή των Γερμανών στην Πολωνία, το 1939, ξεκινά ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος στην Ευρώπη. Με τον Άξονα συμμαχεί και η Ιαπωνία, ενώ με τις Συμμαχικές αγγλογαλλικές Δυνάμεις συντάσσονται, κατά την εξέλιξη του πολέμου, η Ρωσία και οι Η.Π.Α.. Ο πόλεμος γίνεται γρήγορα παγκόσμιος.

Η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο στις 28 Οκτωβρίου 1940, όταν απαντά αρνητικά στο **τελεσίγραφο** του Μουσολίνι. Οι Έλληνες, το 1940-1941, απομακρύνουν τα ιταλικά στρατεύματα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα σημειώνοντας σημαντικές νίκες.

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος τελειώνει το 1945, με νίκη των Συμμαχικών Δυνάμεων. Στα **στρατόπεδα συγκέντρωσης** και στα πεδία των μαχών κάνουν τη ζωή τους εκατομμύρια άνθρωποι. Μεγάλες καταστροφές προκαλούνται. Η ρίψη της ατομικής βόμβας στη **Χιροσίμα** και το **Ναγκασάκι** και το **Ολοκαύτωμα** των Εβραίων αποτελούν από τις τραγικότερες στιγμές αυτού του πολέμου.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

τελεσίγραφο:

έγγραφο με το οποίο οι Ιταλοί ζητούν να τους παραδοθεί η Ελλάδα χωρίς πόλεμο

στρατόπεδα συγκέντρωσης:

χώροι αναγκαστικής εργασίας και εκτέλεσης ανθρώπων κατά τη διάρκεια του ναζιστικού καθεστώτος

Χιροσίμα, Ναγκασάκι:

πόλεις της Ιαπωνίας

Ολοκαύτωμα:

ο αφανισμός μεγάλου αριθμού ανθρώπων. Εδώ, η εξόντωση του Εβραϊών από το ναζιστικό καθεστώς

Χάρτης των αντίπαλων στρατοπέδων του Β' Παγκόσμιου πολέμου

▲ Αναφέρω τα αντίπαλα στρατόπεδα κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο. [5.59]

1939	1940-1941	1944	6.8.1945	1945
έναρξη του Β' Παγκόσμιου πολέμου	Ελληνοϊταλικός πόλεμος	Απελευθέρωση της Ελλάδας	ρίψη της πρώτης ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα	τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου

Ι. Η Ελλάδα στον πόλεμο του 1940

Από το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Asyrmatos* (28.10.1940)

- ▲ Πώς αναγγέλλεται στον Τύπο της εποχής η έναρξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου; [5.60]
- Συζητώ για τις δυσκολίες, τις οποίες αντιμετωπίζουν οι Έλληνες στρατιώτες, στο μέτωπο του πολέμου. [5.61]

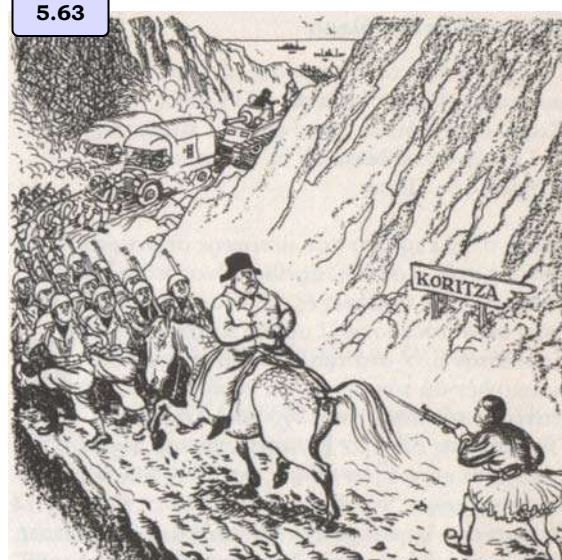
Απόσπασμα από « Το Άξιον Εστί » του Ο. Ελύτη:

«Νύχτα πάνω στη νύχτα βαδίζαμε ασταμάτητα, ένας πίσω απ' τον άλλο, ίδια τυφλοί. Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη, όπου, φορές, εκατοβούλιαζε ίσαμε το γόνατο. Επειδή το πιο συχνά ψικάλιζε στους δρόμους έξω, καθώς μες στην ψυχή μας. Και τις λίγες φορές όπου κάναμε στάση να ξεκουραστούμε, μήτε που αλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροί κι αμίλητοι, φέγγοντας μ' ένα μικρό δαδί, μία-μία εμοιραζόμασταν τη σταφίδα. Ή φορές πάλι, αν ήταν βολετό, λύναμε βιαστικά τα ρούχα και ξυνόμασταν με λύσσα ώρες πολλές, όσο να τρέξουν τα αίματα. Τι μας είχε ανέβει η ψείρα ως το λαιμό, κι ήταν αυτό πιο κι απ' την κούραση ανυπόφερτο. Τέλος, κάποτε, ακουγότανε στα σκοτεινά η σφυρίχιτρα, σημάδι ότι κινούσαμε, και πάλι σαν τα ζα τραβούσαμε μπροστά να κερδίσουμε δρόμο, πριχού ξημερώσει και μας βάλουνε στόχο τ' αεροπλάνα.»

Ελύτης Ο., Το άξιον εστί, Ίκαρος, Αθήνα 1979 σ. 30

Αφίσα του Κ. Γραμματόπουλου (1940-1941)

Γελοιογραφία του Τίλκγουορθ σε αγγλική εφημερίδα (1940)

- ▲ Σχολιάζω τον τίτλο της αφίσας. [5.62]

- ▲ Πώς απεικονίζει ο γελοιογράφος την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο αλβανικό μέτωπο; [5.63]

II. Οι καταστροφές του Β' Παγκόσμιου πολέμου

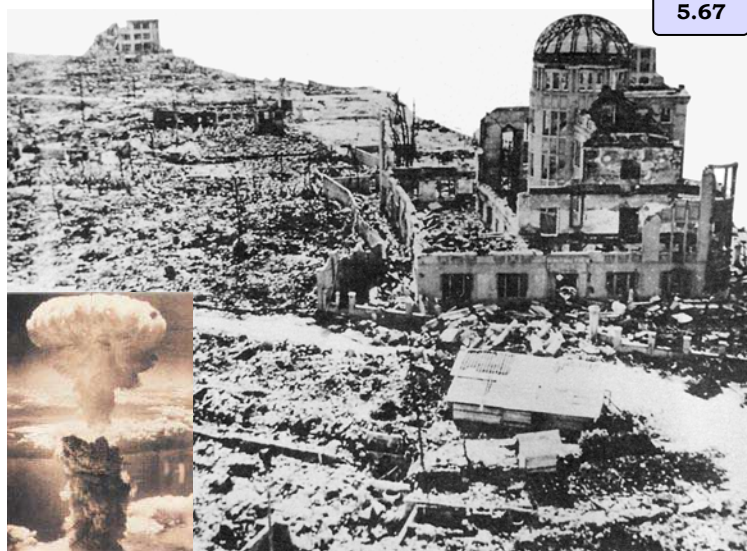
5.64

Πολωνοί Εβραίοι της Βαρσοβίας οδηγούνται από Γερμανούς στρατιώτες σε στρατόπεδο συγκέντρωσης (1943)

5.66

Βομβαρδισμός του Βερολίνου από τις Συμμαχικές Δυνάμεις (Απρίλιος 1945)

5.67

Η κατεστραμμένη πόλη της Χιροσίμα, μετά τη ρίψη της πρώτης ατομικής βόμβας (6.8.1945)

- Ποιες καταστροφές εικονίζονται; [5.66] & [5.67]

- ◀ Σε ποιο γεγονός αναφέρεται η φωτογραφία; [5.64]

5.65

Ανθρώπινες απώλειες στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο		
χώρες	απώλειες στρατιωτών	απώλειες αμάχων
Σύμμαχοι		
Σοβιετική Ένωση	9.000.000	19.000.000
Πολωνία	124.000	6.000.000
Γιουγκοσλαβία	305.000	1.200.000
Γαλλία	214.000	350.000
Ελλάδα	89.000	325.000
Τσεχοσλοβακία	10.000	215.000
Ολλανδία		200.000
Βρετανία	265.000	93.000
Βέλγιο	12.000	76.000
Άξονας		
Γερμανία	3.500.000	780.000
Ουγγαρία	200.000	290.000
Ρουμανία	300.000	200.000
Ιταλία	243.000	153.000
Βουλγαρία	10.000	10.000
Φινλανδία	82.000	2.000
Πηγή: Davies N., <i>Europe. A History</i> , Pimlico, Λονδίνο 1997, σ. 1328		

- ▲ Αναφέρω τις ανθρώπινες απώλειες για κάθε χώρα, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου πολέμου. [5.65]

- Συζητώ για τις συνέπειες των βομβαρδισμών στη ζωή των κατοίκων του Βερολίνου και της Χιροσίμα; [5.66] & [5.67]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι αιτίες του Β' Παγκόσμιου πολέμου;
- ❖ Ποιες είναι οι συνέπειες του Β' Παγκόσμιου πολέμου;

Τον Απρίλιο του 1941, μετά την αποτυχία των Ιταλών, γερμανικά στρατεύματα εισβάλλουν στην Ελλάδα. Παρά την αντίσταση των Ελλήνων, η οποία κορυφώνεται στη **μάχη της Κρήτης**, τα γερμανικά στρατεύματα, αρχικά, αλλά και τα βουλγαρικά και ιταλικά, στη συνέχεια, καταλαμβάνουν τη χώρα και διορίζουν Κυβέρνηση Κατοχής.

Απέναντι σ' αυτή την τριπλή κατοχή οργανώνεται η αντίσταση των Ελλήνων με τη δημιουργία του **Ε.Α.Μ.**, αλλά και μικρότερων αντιστασιακών οργανώσεων όπως του **Ε.Δ.Ε.Σ.** και της **Ε.Κ.Κ.Α.** Οι κατακτητές οργανώνουν **αντίποινα** στις αντιστασιακές δράσεις. Η πείνα, η τρομοκρατία, το κάψιμο ολόκληρων χωριών και οι μαζικές εκτελέσεις κυριαρχούν κατά τη διάρκεια της Κατοχής στην Ελλάδα.

Στις αρχές του 1944, ενώ η απελευθέρωση της Ελλάδας πλησιάζει, οι αντιθέσεις ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις μεγαλώνουν. Οι αντιθέσεις αυτές εκφράζονται με συγκρούσεις ανάμεσα στις αντιστασιακές οργανώσεις. Η απελευθέρωση βρίσκει, έτσι, την Ελλάδα χωρισμένη στα δύο. Από τη μια μεριά είναι το Ε.Α.Μ., το οποίο από το Μάρτιο του 1944 έχει σχηματίσει την «Κυβέρνηση του Βουνού». Από την άλλη βρίσκεται η εξόριστη ελληνική Κυβέρνηση του βασιλιά, ο Ε.Δ.Ε.Σ. και η Ε.Κ.Κ.Α. Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, η οποία σχηματίζεται από τις δύο παραπάνω κυβερνήσεις, δεν καταφέρνει να αποτρέψει τον Εμφύλιο πόλεμο, που ξεσπά το 1946, ανάμεσα στο **δημοκρατικό στρατό** και την κυβέρνηση.

Τον Οκτώβριο του 1949 ο Εμφύλιος πόλεμος ολοκληρώνεται με την ήττα του δημοκρατικού στρατού, πολλές χιλιάδες θύματα και μεγάλες καταστροφές.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

μάχη της Κρήτης:

μάχη μεταξύ των υπερασπιστών της Κρήτης και των Γερμανών εισβολέων (Μάιος 1941)

Ε.Α.Μ.:

Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο. Ιδρύεται το Σεπτέμβριο του 1941

Ε.Δ.Ε.Σ.:

Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος. Ιδρύεται τον Οκτώβριο του 1941

Ε.Κ.Κ.Α.:

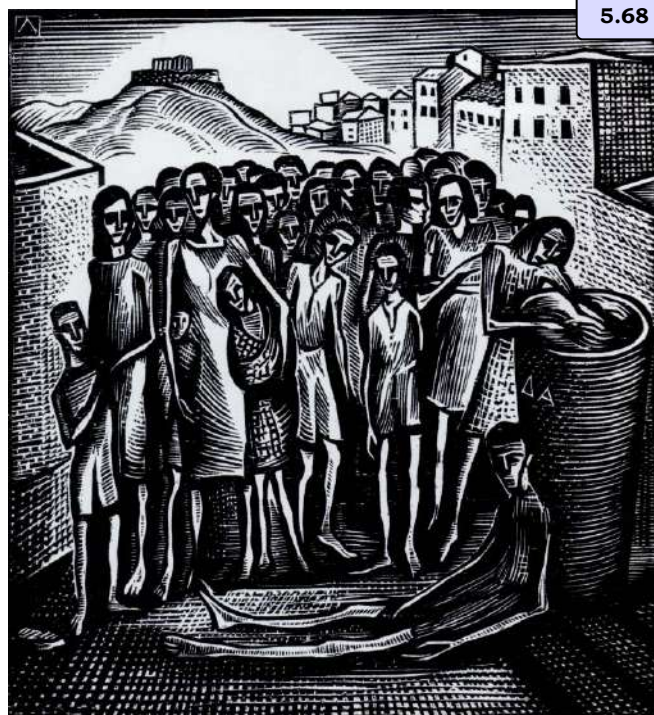
Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση. Ιδρύεται τον Απρίλιο του 1943

αντίποινα:

οι καταστροφές οικισμών και οι εκτελέσεις ανθρώπων από τους Γερμανούς, μετά από αντιστασιακές ενέργειες των Ελλήνων

δημοκρατικός στρατός:

έτσι ονομάζεται ο στρατός που συγκροτείται στη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου από μέλη του Ε.Α.Μ.

5.68

Το χειμώνα του 1941-1942, η πείνα προκαλεί χιλιάδες θύματα στις πόλεις της Ελλάδας και ιδιαίτερα στην Αθήνα
Ευλογραφία της Λ. Μαγγιώρου (1943)

▲ Παρατηρώ την πηγή και *συζητώ* για τις επιπτώσεις της Κατοχής στη ζωή των κατοίκων της Αθήνας. [5.68]

1941-1944	Μάρτιος 1944	Απρίλιος 1944	Οκτώβριος 1944	1946-19449
Κατοχή Αντίσταση	συγκρότηση της «Κυβέρνησης του Βουνού»	ο Γεώργιος Παπανδρέου πρωθυπουργός της εξό- ριστης Κυβέρνησης	συγκρότηση Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας	Εμφύλιος πόλεμος

I. Η Εθνική Αντίσταση

5.69

Έλληνες φοιτητές και Ελληνίδες φοιτήτριες αντιστέκονται στους Γερμανούς κατακτητές
Παράνομο έντυπο της Κατοχής

- ◀ Πώς συμβολίζεται ο κατακτητής, τον οποίο προσπαθούν να απομακρύνουν οι Έλληνες;
[5.69]

5.70

Διαδήλωση στους δρόμους της Αθήνας με αφορμή τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου (1942)

«Τα βράδια όμως, σαν θα 'πεφταν να κοιμηθούν, θ' άρχιζαν να θυμούνται ένα σωρό, θα κουβέντιαζαν για κείνα τα χρόνια και θα 'τανε σαν να μη γέρασαν ποτέ. Θυμάσαι τούτο, θυμάσαι κείνο, θα 'λεγαν... Θυμάσαι τον Γιάννη τον ψηλό, τον Πέτρο; Θυμάσαι που παραλίγο να πέσουμε σε μπλόκο* και πηδήσαμε τον τοίχο, λίγο πιο πάνω από το Γαλλικό Ινστιτούτο; Θυμάσαι που έχασα το πέδιλό μου στη διαδήλωση και με πειράζανε τα παιδιά, ότι οι Γερμανοί ζητούν τη σταχτοπούτα;»

Ζέη Α., *Αρβυλάκια και γόβες*, Κέδρος, Αθήνα 1975, σ. 46

5.71

5.72

Ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου με τη συμμετοχή των αντιστασιακών οργανώσεων Ε.Α.Μ. και Ε.Δ.Ε.Σ. (1942)

- Ποιες είναι οι μορφές αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών;
[5.69-5.72]
- Ποιες ομάδες πληθυσμού συμμετέχουν στην Εθνική Αντίσταση; [5.69-5.72]

II. Ο Εμφύλιος πόλεμος

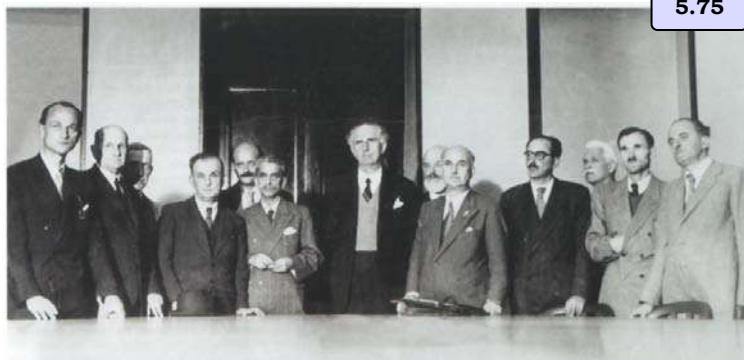
5.73

Ο Γ. Παπανδρέου, αναλαμβάνει πρωθυπουργός της εξόριστης Κυβέρνησης, στη Μέση Ανατολή, τον Απρίλιο του 1944

5.74

Τα μέλη της «Κυβέρνησης του Βουνού», η οποία συγκροτείται το Μάρτιο του 1944

5.75

Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, που συγκροτείται τον Οκτώβριο του 1944 από εκπροσώπους της εξόριστης Κυβέρνησης και της «Κυβέρνησης του Βουνού»

▲ Τι επιδιώκεται με τη δημιουργία της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας; [5.75]

■ Πόσες και ποιες κυβερνήσεις έχει η Ελλάδα λίγο πριν το τέλος της γερμανικής κατοχής; [5.73] & [5.74]

Μαρτυρία της Δ. Ράπτη, από το χωριό Ζιάκα Γρεβενών:

«Το 'κανε κι, ο ένας κι ο άλλος, οι, δικοί μας, δεν ήταν ξένοι. Τώρα έγινε εμφύλιος πόλεμος, δεν ήταν ξένοι, αναμεταξύ μας έγινε. Ο αδελφός μου ο Αντρέας αντάρτης, ο Θόδωρος αντάρτης, η Βάγια η αδελφή μου ανταρτίνα. Και ο Γιάννης ο άλλος αδελφός μου ήταν στρατό, τον καλούσε η ηλικία. Τώρα πολεμούσαν ο ένας με τον άλλον, αδέρφια με αδέρφια, είμασταν μια χαρά! Και τραυματίστηκαν και οι δυο. Και τα δυο τ' αδέρφια. Ο Γιάννης άπου ήταν στρατό τραυματίστηκε, πέντε μήνες στο νοσοκομείο έκανε, τραυματίζεται και ο Θόδωρος εδώ. Τώρα ο πατέρας μου, πού να πάει ο καημένος, με τη μάνα; [...] Τη μια τη μέρα πάει στα Γρεβενά να δει εκείνο τον αδελφό μου, το μεγαλύτερο, την άλλη την ημέρα έπρεπε να πάει απάνω στο βουνό να δει τον άλλον. Όχι εδώ, μακριά! Τέτοια τραβήξαμε.»

5.76

▲ Σε ποια κατάσταση αναφέρεται η μαρτυρία; [5.76]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες συνθήκες επικρατούν στην Ελλάδα τα χρόνια της Κατοχής;
- ❖ Για ποιο λόγο ο πόλεμος, μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, ονομάζεται Εμφύλιος;

9. Τα μεταπολεμικά χρόνια

Μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου η Ελλάδα είναι εδαφικά ενισχυμένη με την ένωση των Δωδεκανήσων, το 1948. Έτσι, πετυχαίνει την **εδαφική ολοκλήρωση** της καθώς αποκτά τα οριστικά σύνορά της, τα οποία έχει μέχρι σήμερα. Έχει όμως να αντιμετωπίσει σοβαρά πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα, τα οποία δυσκολεύουν τη διαδικασία **ανασυγκρότησης** της. Πολλά από αυτά σχετίζονται με τον Εμφύλιο πόλεμο και τις επιπτώσεις του. Οι Έλληνες παραμένουν χωρισμένοι σε νικητές και σε ηττημένους του Εμφυλίου πολέμου και δεν έχουν τα ίδια δικαιώματα. Τα προβλήματα αυτά υποχωρούν κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, καθώς γίνονται προσπάθειες για τον εκδημοκρατισμό της χώρας.

Στην πολιτική ζωή κυριαρχούν την εποχή αυτή δυο πολιτικές προσωπικότητες. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και ο Γεώργιος Παπανδρέου.

Σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα στα μεταπολεμικά χρόνια είναι και η φτώχεια που επικρατεί στην ελληνική ύπαιθρο. Μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού μετακινείται στα αστικά κέντρα, κυρίως στην Αθήνα, για αναζήτηση εργασίας. Πολλοί Έλληνες **μεταναστεύουν** και σε χώρες του εξωτερικού αναζητώντας εργασία και μια καλύτερη ζωή.

Στον οικονομικό τομέα, αν και η γεωργία παραμένει ο σημαντικότερος κλάδος της ελληνικής οικονομίας, δίνεται μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη της βιομηχανίας. Μεγάλες και μικρότερες βιομηχανικές μονάδες δημιουργούνται σε μεγάλες πόλεις. Η δημιουργία βιομηχανικών περιοχών, δίπλα στα αστικά κέντρα, αυξάνει και την ανοικοδόμηση, κυρίως από τη δεκαετία του 1960, οπότε χιλιάδες ανθρώπων συγκεντρώνονται εκεί.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

εδαφική ολοκλήρωση:

η οριστικοποίηση των συνόρων του ελληνικού κράτους με την ένωση των περιοχών, οι οποίες κατοικούνται από Έλληνες

ανασυγκρότηση:

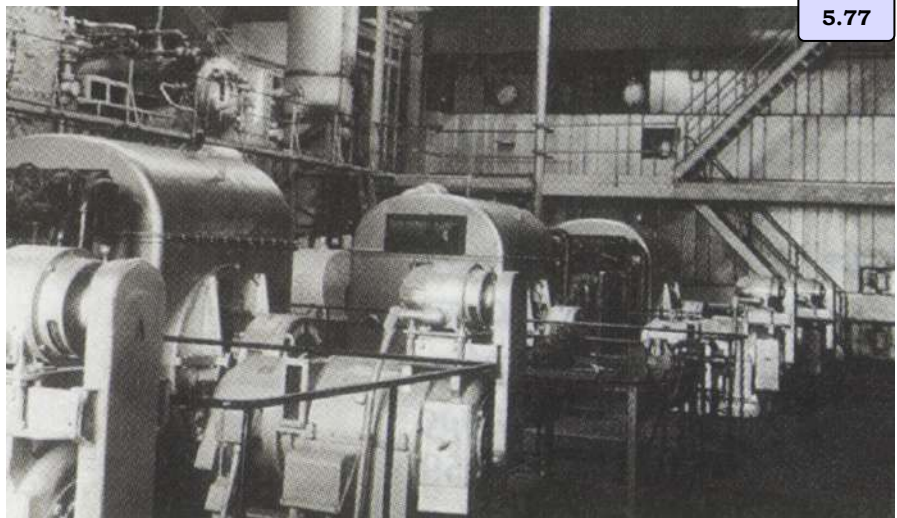
η αποκατάσταση της χώρας μετά από μια δύσκολη περίοδο, όπως είναι ένας πόλεμος ή μια οικονομική κρίση

μετανάστευση:

η ατομική ή ομαδική μετακίνηση πληθυσμού στο εσωτερικό της χώρας ή σε χώρες του εξωτερικού για την εξεύρεση εργασίας

αστυφιλία:

η τάση μετακίνησης του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών στα αστικά κέντρα

5.77

Σταθμός παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στο Νέο Φάληρο Αττικής (1957)
Μεταξύ 1955 και 1973 η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος ενδεκαπλασιάζεται

▲ Συνδέω την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος με την προσπάθεια ανασυγκρότησης της Ελλάδας στα μεταπολεμικά χρόνια. [5.77]

1949

τέλος
Εμφυλίου
πολέμου

ανασυγκρότηση της χώρας

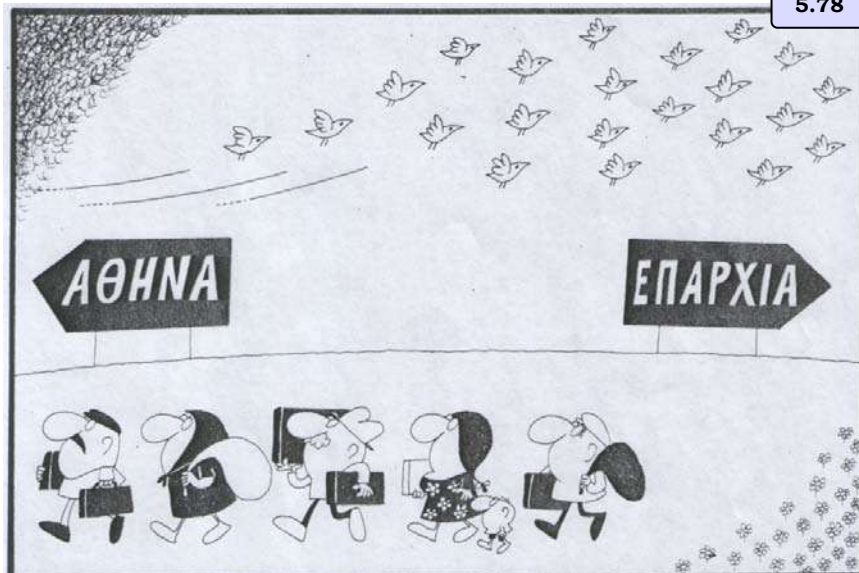
αστυφιλία - μετανάστευση

1967

επιβολή
στρατιωτικής
δικτατορίας

Ι. Η αστυφιλία στα μεταπολεμικά χρόνια

Γελοιογραφία του Κυρ

◀ Σε ποιο φαινόμενο της μεταπολεμικής Ελλάδας αναφέρεται ο γελοιογράφος; [5.78]

«Η Ελλάδα συρρέει στην Αθήνα - για ένα μεροκάματο: Στην οικοδομή [...], στις φάμπρικες, [...] στον ιδιωτικό τομέα, που αναπύσσεται. [...] Είναι η εποχή της πολυκατοικίας και των θυρωρών.»

Μπιρσίμη-Μαράκη Ρ., *Ένας αιώνας Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 182

5.79

Αγγελία από εφημερίδα της εποχής (1961):

«Χωριατόπαιδο ζητείται δια πρατήριο βενζίνης, 15-16 ετών, τίμιον και υγιές. Παρέχονται ύπνος, ενδυμασία, μισθός και τυχερά. Βασιλέως Παύλου 146, Βούλα Αττικής, τηλ. 04412.»

5.80

■ Για ποιους λόγους πολλοί κάτοικοι της επαρχίας κατευθύνονται στην Αθήνα, σύμφωνα με τις πηγές; [5.79] & [5.80]

5.81

Η πλατεία Ομόνοιας στην Αθήνα κατά τη δεκαετία του 1950

■ Περιγράψω την Αθήνα στα μεταπολεμικά χρόνια, σύμφωνα με τις πηγές. [5.81] & [5.82]

«Κάθησα σ' ένα από τα παγκάκια εκεί κοντά. Δίπλα μου ένα ζευγάρι από την επαρχία.

Όλο δείχνανε. «Να!... το σπίτι του θείου και της θίτσας... ώ πω πω!... να και το για-σουρτάδικου του Μήτσου, και του Χίλτον*... πω... πω... πολυκατοικίες... να και τα συντριβάνια... Δεν πάμε σπίτι μας φέτους... ας του χωριό να βγάλει σκόρο... θ' αγουράσουμε ένα ριτι-ρέ!...»

Αργυράκης Μ., «Ο Λυκαβηττός αξιοποιείται...», εφ. *Ελευθερία* (8.4.1962)

5.82

* Χίλτον, ξενοδοχείο της Αθήνας

II. Η μετανάστευση στη Γερμανία

5.83

Ελληνίδα μετανάστρια με τα παιδιά της, αμέσως μετά την αποβίβασή της από το τρένο που τους έχει μεταφέρει στη Γερμανία (δεκαετία του 1960)

- Μελετώ τις πηγές και αναφέρω τις ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες μεταναστεύουν. [5.83-5.86]

5.86

Έλληνες μετανάστες στη Γερμανία μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο (δεκαετία του 1960)

Έλληνας μετανάστης, από την Πάτρα, αφηγείται (1970):

«Εγώ είμαι στη Γερμανία από το 1960. Και στην Ελλάδα εργάτης ήμουνα, στα Καμίνια, βγάξαμε τούβλα. Άρα για να φύγω από κει και να 'ρθω εδώ στην ξενιτειά, έπεται ότι δεν τα περνούσα και τόσο καλά στην Ελλάδα κι' έψαχνα για κάτι καλύτερο. Και ναι μεν εδώ στη Γερμανία βρήκαμε περισσότερη δουλειά κι' από μισό παπούτσι που λέει ο λόγος που είχαμε στην Ελλάδα, εδώ αποκτήσαμε τρία και τέσσερα ζευγάρια, αλλά το τίμημα είναι βαρύ...»

5.84

- ▲ Για ποιους λόγους μεταναστεύουν οι Έλληνες στη Γερμανία κατά τη μεταπολεμική περίοδο, σύμφωνα με την πηγή; [5.84]

Έλληνας μετανάστης στη Γερμανία αφηγείται (1971):

«Έχω σκοπό να μείνω ακόμα δέκα χρόνια εδώ. Τώρα δουλεύει και η γυναίκα μου, κερδίζουμε καλά. Έχουμε βρει καλό σπιτάκι, το παιδί πάει στο γερμανικό σχολείο, εμείς δεν έχουμε δυσκολίες με τους Γερμανούς. Έχουμε και φίλους, [...] έρχονται στο σπίτι και συζητάμε. Κι' αυτοί έχουνε τους ίδιους καημούς μόνο που είναι στην πατρίδα τους. Νομίζω πως εμείς οι ξένοι έχουμε κακή γνώμη για τους Γερμανούς γιατί δεν τους ξέρουμε, δε μιλάμε μαζί τους...»

5.85

- Περιγράφω τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία. [5.85] & [5.86]

- ❖ Ποια είναι τα σημαντικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος στα μεταπολεμικά χρόνια;
- ❖ Ποια είναι τα κίνητρα για την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση;

Την 21^η Απριλίου 1967, μια ομάδα συνταγματαρχών, με αρχηγό τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, εκμεταλλεύεται την **πολιτική αστάθεια** και επιβάλλει στην Ελλάδα **στρατιωτική δικτατορία**. Διακόπτει έτσι την πορεία της χώρας προς τον εκδημοκρατισμό, που διαμορφώνεται από την αρχή της δεκαετίας του 1960.

Πολιτικά πρόσωπα, άνθρωποι των γραμμάτων αλλά και απλοί πολίτες, γνωστοί για τις δημοκρατικές αντιλήψεις τους, γίνονται από την πρώτη στιγμή στόχος του καθεστώτος της **χούντας**. Φυλακές αλλά και τόποι εξορίας, όπου οδηγούνται όσοι θεωρούνται επικίνδυνοι για το καθεστώς, γεμίζουν με ανθρώπους που διώκονται για τις ιδέες τους. Η χούντα καταργεί κάθε ελευθερία και ατομικό δημοκρατικό δικαίωμα του πολίτη.

Οι πολίτες αντιδρούν στη δικτατορία. Άλλοι φεύγουν σε χώρες του εξωτερικού και οργανώνουν από εκεί την αντίσταση κατά του δικτατορικού καθεστώτος ενώ πολλοί παραμένουν στη χώρα και οργανώνονται για την ανατροπή του.

Κορυφαία στιγμή αντίστασης κατά της δικτατορίας αποτελούν τα γεγονότα που έχουν σχέση με το φοιτητικό κίνημα. Φοιτητές και φοιτήτριες καταλαμβάνουν τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, το Φεβρουάριο του 1973, και οργανώνουν κινητοποιήσεις στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα και τα Ιωάννινα. Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, το Νοέμβριο του 1973, γίνεται γνωστή σε όλο τον κόσμο και επηρεάζει τη διεθνή κοινή γνώμη εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος στην Ελλάδα.

Η στρατιωτική δικτατορία κλονίζεται και, τελικά, το 1974 καταρρέει. Η δημοκρατία αποκαθίσταται, σχηματίζεται κυβέρνηση εθνικής ενότητας και πρωθυπουργός ορίζεται ο Κωνσταντίνος Καραμανλής.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

πολιτική αστάθεια:

όταν δεν υπάρχει σταθερότητα και αλλάζουν συνέχεια οι κυβερνήσεις

στρατιωτική δικτατορία:

το καθεστώς το οποίο επικρατεί με την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος από στρατιωτικούς με τη χρήση βίας

χούντα:

(λέξη ισπανικής προέλευσης) ομάδα αξιωματικών οι οποίοι συνωμοτούν για να καταλάβουν την εξουσία με στρατιωτικό πραξικόπημα

5.87

Άρμα μάχης στο προαύλιο της Βουλής των Ελλήνων, κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος, το πρωί της 21^{ης} Απριλίου 1967

▲ Με ποιον τρόπο επιβάλλεται η δικτατορία στην Ελλάδα την 21^η Απριλίου 1967; [5.87]

21.4.1967	Φεβρουάριος 1973	Νοέμβριος 1973	24.7.1974
στρατιωτικό πραξικόπημα στην Ελλάδα	κατάληψη της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών από φοιτητές και φοιτήτριες	εξέγερση φοιτητών και φοιτητριών στο Μετσόβιο Πολυτεχνείο	κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος

I. Η ζωή στα χρόνια της δικτατορίας

Απόσπασμα από Βασιλικό Διάταγμα (21^η Απριλίου 1967):

«Εν ονόματι του άρθρου 91... Απαγορεύονται οι δημόσιες και ιδιωτικές συγκεντρώσεις ...»

5.88

Απόσπασμα από δημοσίευμα εφημερίδας της εποχής:

«Το Στρατοδικείον της Θεσσαλονίκης κατεδίκασε [...] τον Κ.Δ. εις τετραετή φυλάκιση, διότι επώλησεν δίσκο του Θεοδωράκη, του οποίου η μουσική είναι απαγορευμένη.»

5.89

- Σε ποιες απαγορεύσεις, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, αναφέρονται οι πηγές; [5.88] & [5.89]

«Το δικτατορικό καθεστώς που είχε επιβάλει το πραξικόπημα των συνταγματαρχών, αναστάτωσε κυριολεκτικά του Έλληνες της Γερμανίας που κοντά στον πόνο της ξενιτιάς, τους βασάνιζε τώρα και η αγωνία για τους δικούς τους στην Ελλάδα. Ξεσηκωμοί, φοιτητικές ταραχές, φυλακίσεις, βασανιστήρια, εξορίες και χίλια δυο άλλα που μάθαιναν, τους ανησυχούσαν φοβερά, μια που δεν μπορούσαν να μάθουν και λεπτομέρειες για το τι ακριβώς συνέβαινε. Ό,τι μάθαιναν, το μάθαιναν από τις ξένες εφημερίδες. Οι ελληνικές τα παρουσίαζαν όλα ρόδινα.»

Σαλούρου Β., *Απ' τη ζωή μιας μετανάστριας*, Αθήνα 1986, σ. 146

5.91

- ▲ Περιγράφω τη ζωή των Ελλήνων στα χρόνια της δικτατορίας, σύμφωνα με την πηγή. [5.91]

Γελιογραφία του Η. Σκουλά για την έλλειψη ελευθεροτυπίας (ελευθερίας του Τύπου) στα χρόνια της δικτατορίας

- ▲ Πώς παρουσιάζει ο γελοιογράφος την ελευθεροτυπία, στα χρόνια της δικτατορίας; [5.90]

5.92

Αφίσα ανώνυμου δημιουργού, η οποία κυκλοφορεί στην Ευρώπη στα χρόνια της στρατιωτικής δικτατορίας

- ▲ Πώς παριστάνει ο δημιουργός της αφίσας την Ελλάδα (GRECE), κατά τη διάρκεια της δικτατορίας; [5.92]

II. Η εξέγερση των φοιτητών και των φοιτητριών

5.93

Το κτίριο του Μετσόβιου Πολυτεχνείου τις μέρες της φοιτητικής εξέγερσης, το Νοέμβριο του 1973

5.94

Φοιτητές και φοιτήτριες στο προαύλιο του Πολυτεχνείου διαδηλώνουν κατά της στρατιωτικής δικτατορίας (Νοέμβριος 1973)

- Ποια είναι τα συνθήματα των φοιτητών και των φοιτητριών κατά την εξέγερση του Πολυτεχνείου, το Νοέμβριο του 1973; [5.93] & [5.94]

Μηνύματα του ραδιοφωνικού σταθμού που λειτουργεί παράνομα στο χώρο του Πολυτεχνείου:

«Εδώ Πολυτεχνείο, Εδώ Πολυτεχνείο σάς μιλά ο ελεύθερος ραδιοφωνικός σταθμός των ελεύθερων αγωνιζόμενων φοιτητών, των ελεύθερων αγωνιζόμενων Ελλήνων...»
«Αυτή τη στιγμή δεκάδες χιλιάδες λαού έχουν κατακλύσει σε μεγάλη ακτίνα γύρω από το Πολυτεχνείο, όπου βρισκόμαστε, όλους τους δρόμους, όλες τις πλατείες».
«Η νίκη μας είναι κοντά. Όλος ο λαός να κατέβει στους δρόμους της Αθήνας. Γενική κινητοποίηση. Πρέπει να νικήσουμε».
«Στρατός - λαός μαζί όλοι ενωμένοι, ενάντια στη Χούντα».

5.95

5.96

Άρμα μάχης λίγο πριν εισβάλει, με εντολή του στρατιωτικού καθεστώτος, στο χώρο του Πολυτεχνείου (17.11.1973)

- ▲ Τι επιδιώκουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες με τη λειτουργία του παράνομου ραδιοφωνικού σταθμού; [5.95]
- ◀ Με ποιο τρόπο αντιδρά η στρατιωτική δικτατορία στην εξέγερση των φοιτητών και των φοιτητριών; [5.96]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Με ποιους τρόπους προ-
σπαθεί να κυριαρχήσει
το δικτατορικό καθεστώς;
- ❖ Ποια είναι η σημασία της
εξέγερσης του Πολυτε-
χνείου, το 1973;

11. Το κυπριακό ζήτημα

Το κυπριακό ζήτημα είναι σημαντικό εθνικό θέμα και απασχολεί έντονα τη διεθνή κοινότητα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η Κύπρος βρίσκεται από το 1878 στην κατοχή των Άγγλων, αλλά οι Ελληνοκύπριοι επιθυμούν την ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Μετά την αποτυχία των ειρηνικών διεκδικήσεων, το 1955 αρχίζει ο ένοπλος απελευθερωτικός αγώνας των Κυπρίων εναντίον των Άγγλων. Την ένοπλη δράση αναλαμβάνει η μυστική στρατιωτική οργάνωση **Ε.Ο.Κ.Α.** Ο κυπριακός λαός συμμετέχει και συμπαραστέκεται με όλες του τις δυνάμεις. Οι συγκρούσεις είναι πολλές και οι αγγλικές δυνάμεις επιβάλλουν σκληρά μέτρα στο νησί. Η διεθνής κοινότητα αδυνατεί να βρει λύση.

Τελικά, το 1960, η Κύπρος ανακηρύσσεται ανεξάρτητη δημοκρατία, με πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Σημαντικά προβλήματα εμφανίζονται όμως στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων που κατοικούν στο νησί και αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα, τους Ελληνοκύπριους που υπερτερούν αριθμητικά και τους Τουρκοκύπριους.

Τον Ιούλιο του 1974, η ελληνική χούντα προσπαθεί με πραξικόπημα να ανατρέψει τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Τουρκία εισβάλλει τότε στην Κύπρο και τα στρατεύματά της καταλαμβάνουν το βόρειο τμήμα του νησιού. Σχηματίζουν εκεί ένα τουρκοκυπριακό κράτος, το οποίο δεν αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα. Μεγάλος αριθμός Ελληνοκυπρίων εκτοπίζεται βίαια και το νησί **δικοτομείται**.

Από τότε η Κύπρος παραμένει διχοτομημένη και το κυπριακό πρόβλημα άλυτο. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το 2004, δίνει νέες ελπίδες για τη λύση του ζητήματος.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ε.Ο.Κ.Α.:

η Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών, η οποία δρα το διάστημα 1955-1959 με αρχηγό τον Γεώργιο Γρίβα

δικοτόμηση της Κύπρου:

η διαίρεση της Κύπρου, μετά την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων, σε δύο τμήματα, το νότιο και το βόρειο

5.97

Χάρτης της Κύπρου, μετά την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων (1974)

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τα μέρη στα οποία διχοτομείται η Κύπρος, μετά το 1974. [5.97]

1955-1959	1960	15.7.1974	20.7.1974	2004
Απελευθερωτικός Αγώνας των Ελληνοκυπρίων	Ανεξαρτησία της Κύπρου	πραξικόπημα ανατροπής του Μακάριου	εισβολή τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο	ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

I. Ο Απελευθερωτικός Αγώνας των Ελληνοκυπρίων (1955-1959)

Απόσπασμα από προκήρυξη του Αγώνα της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.):

«Με την βοήθειαν του Θεού, με πίστιν εις τον αγώνα μας, με την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Ελληνισμού και με την βοήθειαν των Κυπρίων, αναλαμβάνομεν τον αγώνα δια την αποτίναξιν* του Αγγλικού ζυγού** [...] Εάν οι δυνάσταί*** μας δεν θέλουν να αποδώσουν την λευτεριά μας, μπορούμε να την διεκδικήσωμεν με τα ίδια μας τα χέρια και με το αίμα μας. [...] Έλληνες, όπου και αν ευρίσκεσθε, ακούσατε την φωνήν μας: Εμπρός, όλοι μαζί για την λευτεριά της Κύπρου μας.»

* απελευθέρωση ** κατοχή

*** (Αγγλοι) κατακτητές

5.98

- ▲ Ποιος είναι ο στόχος του Αγώνα των Ελληνοκυπρίων, σύμφωνα με την προκήρυξη της Ε.Ο.Κ.Α.; [5.98]

Απόσπασμα άρθρου της Εφημερίδας *Φιλελεύθερος* (11-12-1955):

«Ζωηραί διαδηλώσεις μαθητών και μαθητριών εσημειώθησαν χθες εις την Λευκωσίαν, εις τας οποίας και έλαβαν μέρος 300 μαθηταί και μαθήτριαι του Παγκυπρίου Γυμνασίου, καθώς και αρκεταί εκατοντάδες εκ των άλλων Σχολών Μέσης Παιδείας... Αι στρατιωτικά και αστυνομικά δυνάμεις προέβησαν* εις αθρόας** συλλήψεις. Συνολικώς συνεληφθησαν 29 μαθηταί εξ ων 26 του Παγκυπρίου Γυμνασίου. Μεταξύ των συλληφθέντων συμπεριλαμβάνοντο και 4 μαθήτριαι.»

*πραγματοποίησαν **ομαδικές

5.99

- ▲ Με ποιο τρόπο συμμετέχουν οι νέοι της Κύπρου στον Απελευθερωτικό Αγώνα; [5.99]

5.100

Ο Μ. Καραολής, μαζί με τον Α. Δημητρίου, είναι οι πρώτοι αγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α., οι οποίοι εκτελούνται από τις Αγγλικές Αρχές (10.5.1956)

- ◀ Πώς αντιμετωπίζουν οι Αγγλικές Αρχές τους Ελληνοκύπριους αγωνιστές; [5.100]

5.101

Ο Άγγλος κυβερνήτης Χ. Φουτ παραδίδει τη διοίκηση της Κύπρου. (15.8.1960) Δεξιά και αριστερά βρίσκονται ο πρόεδρος, Μακάριος Γ', και ο αντιπρόεδρος, Κιουτσούκ Φαζίλ, του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους

- ▲ Ποια είναι η κατάληξη του Αγώνα των Ελληνοκυπρίων; [5.101]

II. Το πραξικόπημα και η εισβολή το 1974

«Η ελληνική κυβέρνηση [...] διέταξε [...] τους έλληνες αξιωματικούς της εθνοφρουράς* να καταλάβουν την εξουσία στην Κύπρο και να δολοφονήσουν τον Μακάριο. Έτσι στις 15 Ιουλίου (1974) οι δυνάμεις αυτές κινήθηκαν εναντίον του προεδρικού μεγάρου και άλλων στρατηγικών σημείων της Λευκωσίας και των άλλων κυριότερων πόλεων. Αιματηρές μάχες διεξήχθησαν παντού [...] Ο Μακάριος κατάφερε να διαφύγει στη Πάφο...»

Κρανιδιώτης Γ., *Το κυπριακό πρόβλημα 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984, σ. 240

*ελληνική φρουρά της Κύπρου

Μακάριος Γ' (1913-1977)
Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας 1959-1977

5.102

- Σε ποιο γεγονός αναφέρονται οι πηγές; [5.102] & [5.103]
- Ποιοι συμμετέχουν σ' αυτό το γεγονός; [5.102] & [5.103]

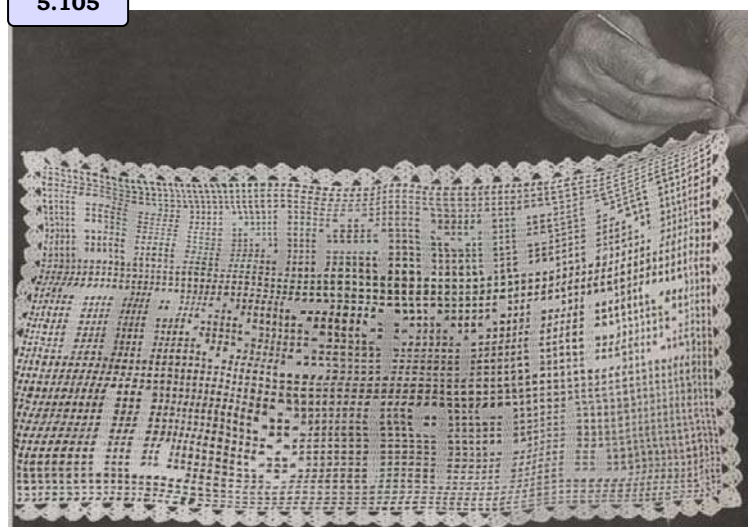

Από εξώφυλλο της εφημερίδας *Τα Νέα* (28.7.1974)

5.104

- ▲ Τι ακολουθεί το πραξικόπημα εναντίον του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας; [5.104]

5.105

Εργόχειρο Ελληνοκύπριας μετά την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στο βόρειο τμήμα της Κύπρου

Απόσπασμα από το Διάγγελμα του Μακαρίου στις 15 Ιουλίου 1974:

«Ελληνικέ Κυπριακέ λαέ! [...] Είμαι ο Μακάριος. Είμαι εκείνος τον οποίον συ εξέλεξες δια να είναι ο ηγέτης σου. Δεν είμαι νεκρός όπως η χούντα των Αθηνών και οι εδώ εκπρόσωποί της θα ήθελαν. Είμαι ζωντανός και είμαι μαζί σου, συναγωνιστής και σηματοφόρος εις τον κοινόν αγώνα. Το πραξικόπημα της χούντας απέτυχε...»

5.103

- Ποια αποτελέσματα έχει το πραξικόπημα του δικτατορικού καθεστώτος της Ελλάδας στην Κύπρο, το 1974; [5.103] & [5.104]
- ◀ Ποιες συνέπειες έχει για τους Ελληνοκύπριους κατοίκους η εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στο βόρειο τμήμα του νησιού; [5.105]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιο είναι το κυπριακό ζήτημα;
- ❖ Ποιες είναι οι συνέπειες του πραξικοπήματος και της εισβολής τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο;

Η ιδέα της ένωσης των ευρωπαϊκών κρατών διατυπώνεται για πρώτη φορά από τον **Ρομπέρ Σουμάν**, στις 9 Μαΐου του 1950, ημέρα που γιορτάζεται από τότε ως «Ημέρα της Ευρώπης». Το 1951, έξι ευρωπαϊκές χώρες - Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο - υπογράφουν την πρώτη Συνθήκη με στόχο την οικονομική συνεργασία μεταξύ τους. Το 1957, οι ίδιες χώρες ιδρύουν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.). Η Κοινότητα σταδιακά διευρύνεται με την είσοδο και άλλων ευρωπαϊκών κρατών. Η Ελλάδα εντάσσεται το 1981.

Η Κοινότητα αλλάζει χαρακτήρα. Το 1992, αποφασίζεται στο **Μάαστριχτ** να γίνει οικονομική, νομισματική και πολιτική Ένωση. Ψηφίζεται νέα συνθήκη και η Ε.Ο.Κ. αλλάζει όνομα. Μετονομάζεται σε Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Το 2004, μετά την τελευταία διεύρυνση, στην Ε.Ε. συμμετέχουν πια, είκοσι πέντε ευρωπαϊκά κράτη. Από αυτά, τα δώδεκα έχουν και κοινό νόμισμα, το ευρώ.

Η λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηρίζεται σε πέντε όργανα. Το καθένα από αυτά, το **Ευρωκοινοβούλιο**, το **Συμβούλιο της Ε.Ε.**, η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή**, το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο** και το **Ελεγκτικό Συνέδριο**, έχει συγκεκριμένες αρμοδιότητες.

Οι χώρες-μέλη της Ε.Ε. προσπαθούν να χαράζουν ενιαία εξωτερική πολιτική και να λειτουργούν συλλογικά σε μια σειρά θεμάτων όπως η ειρήνη, ο πολιτισμός, το περιβάλλον. Πολλές από τις αποφάσεις της Ε.Ε. είναι δεσμευτικές για τα κράτη - μέλη της, τα οποία οφείλουν να προσαρμόζονται σ' αυτές και να τις εφαρμόζουν.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ρομπέρ Σουμάν:

Γάλλος υπουργός εξωτερικών

Μάαστριχτ:

πόλη της Ολλανδίας, όπου, στις 7.2.1992, ψηφίζεται η πρώτη Συνθήκη της Ε.Ε.

Ευρωκοινοβούλιο:

αποτελείται από τους ευρωβουλευτές, οι οποίοι εκλέγονται, με τις ευρωεκλογές, από τους πολίτες των κρατών-μελών κάθε πέντε χρόνια

Συμβούλιο της Ε.Ε.:

γνωστό και ως συμβούλιο υπουργών, εκπροσωπεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών

Ευρωπαϊκή Επιτροπή:

είναι αρμόδια για τη υπεράσπιση των συμφερόντων της Ε.Ε.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο:

διασφαλίζει την τήρηση του κοινοτικού δικαίου

Ελεγκτικό Συνέδριο:

ελέγχει τη σωστή διαχείριση των οικονομικών της Ε.Ε.

5.106

Το ευρώ αποτελεί το ενιαίο νόμισμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την 1.1.2002

- ▲ Ποια στοιχεία αποτυπώνονται στη κοινή όψη του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος; [5.106]

1951	1957	1992
Συνθήκη Παρισιού για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Κοινότητας	ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.)	ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)

Ι. Κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

5.107

Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004

- Αναφέρω τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [5.107] & [5.108]

5.108	
κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης	
Έτος ένταξης	χώρα
1951	Βέλγιο, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία Γερμανίας (Γερμανία), Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία
1973	Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο (Αγγλία)
1981	Ελλάδα
1986	Ισπανία, Πορτογαλία
1995	Αυστρία, Φινλανδία, Σουηδία
2004	Κύπρος, Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία

- ▲ Πότε εισέρχεται η Ελλάδα και η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση; [5.108]

5.109

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κ. Καραμανλής, υπογράφει, στις 28.5.1979, τη Συμφωνία Ένταξης της χώρας στην Ε.Ο.Κ.

- ▲ Ποιος υπογράφει και πότε τη Συμφωνία ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.; [5.109]

II. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

5.110

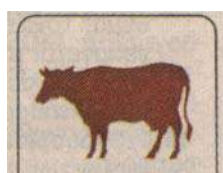
Συνεδρίαση της ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο Στρασβούργο

▲ Ποιο πολιτικό σώμα της χώρας μου μου θυμίζει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο; [5.110]

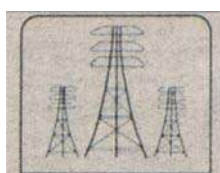
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποτελούν 732 ευρωβουλευτές όλων των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Οι ευρωβουλευτές εκλέγονται άμεσα από τους πολίτες κάθε κράτους-μέλους, κάθε πέντε χρόνια.
- Ο αριθμός των ευρωβουλευτών κάθε κράτους-μέλους είναι ανάλογος με τον πληθυσμό του π.χ. η Ελλάδα συμμετέχει με 24 ευρωβουλευτές.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψηφίζει νόμους και ελέγχει την εκτελεστική εξουσία.

5.111

▲ Από ποιους αποτελείται το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο; Ποιο είναι το έργο τους; [5.111]

γεωργίας, κτηνοτροφίας & αλιείας

ενέργειας, ερευνών & τεχνολογίας

κοινωνικών υποθέσεων & απασχόλησης

νεότητας, πολιτισμού, αθλητισμού

δικαιώματα των γυναικών

περιβάλλοντος & δημόσιας υγείας

◀ Αναφέρω τα θέματα με τα οποία ασχολούνται οι Επιτροπές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου; [5.112]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Με ποια ζητήματα ασχολείται η Ευρωπαϊκή Ένωση;
- ❖ Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση;

5.112

Έξι από τις Επιτροπές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι οποίες ασχολούνται με διάφορα ζητήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα μεγάλες επιστημονικές και τεχνολογικές ανακαλύψεις αλλάζουν τον κόσμο, κυρίως στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες. Νέες τεχνολογίες εισβάλλουν στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων και την αλλάζουν. Οι αλλαγές αυτές επηρεάζουν καθοριστικά και τη καθημερινή ζωή στην Ελλάδα.

Η σταδιακή επέκταση της χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας απλοποιεί πολλές καθημερινές ασχολίες των ανθρώπων. Οι ηλεκτρικές συσκευές, όπως το ψυγείο, το πλυντήριο και η ηλεκτρική κουζίνα, γίνονται απαραίτητες για κάθε σπίτι. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση ενημερώνουν και ψυχαγωγούν τους κατοίκους και των πιο απομακρυσμένων περιοχών. Οι άνθρωποι επικοινωνούν μεταξύ τους, όπου κι αν βρίσκονται, με σταθερά ή κινητά τηλέφωνα. Η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του **διαδικτύου** επιτρέπει την επικοινωνία, την ευκολότερη αναζήτηση πληροφοριών και την ταχύτερη επεξεργασία τους.

Η τελειοποίηση των σιδηροδρόμων, η εφεύρεση του αεροπλάνου και η μαζική χρήση του αυτοκινήτου, μειώνουν τις αποστάσεις. Οι άνθρωποι μετακινούνται ευκολότερα και γρηγορότερα. Η πρόοδος της τεχνολογίας επιτρέπει ακόμη και το ταξίδι στο Διάστημα. Το 1969 ο άνθρωπος περπατά στη Σελήνη.

Νέες κατακτήσεις στην ιατρική, όπως η εφεύρεση νέων φαρμάκων, επιτρέπουν τη θεραπεία πολλών ασθενειών και αυξάνουν το μέσο όρο ζωής των ανθρώπων.

Οι εξελίξεις αυτές έχουν όμως και αρνητικές συνέπειες. Οι άνθρωποι μολύνουν το περιβάλλον, σπαταλούν **φυσικούς πόρους** και δεν καταφέρνουν να μειώσουν τη φτώχεια, η οποία συνεχίζει να επικρατεί σε πολλές περιοχές του πλανήτη.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

διαδίκτυο:

(ίντερνετ) δίκτυο υπολογιστών που συνδέονται μεταξύ τους, το οποίο δίνει τη δυνατότητα ανταλλαγής πληροφοριών

φυσικοί πόροι:

ό,τι προμηθεύεται ο άνθρωπος από τη φύση

πενικιλίνη:

το πρώτο αντιβιοτικό φάρμακο για την καταπολέμηση ιών, εφευρίσκεται από τον Α. Φλέμινγκ το 1926

μεταμόσχευση:

η αντικατάσταση ενός ανθρώπινου οργάνου, το οποίο δεν λειτουργεί κανονικά, με άλλο υγιές από άλλον άνθρωπο

5.113

Θέματα

Ηλεκτρισμός
► **Τηλεπικοινωνίες**
Διάστημα
Υπολογιστές
Περιβάλλον
Ιατρική
Φωτογραφία
Ράδιο - Τηλεόραση
Κλωστοϋφαντουργία
Τυπογραφία

Δείτε επίσης

Εκθετήριο Τηλεπικοινωνιών

Ιστοσελίδα του Τεχνικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, www.tmth.edu.gr

▲ Ποιες πληροφορίες μπορώ εύκολα να έχω από την ιστοσελίδα αυτή; [5.113]

1940	1940	1946	1950	1957	1969
έγχρωμη τηλεόραση	χρήση της πενικιλίνης	ηλεκτρονικός υπολογιστής	πρώτη μεταμόσχευση νεφρού	πρώτος τεχνητός δορυφόρος	ο πρώτος άνθρωπος στη σελήνη

I. Το αυτοκίνητο στην Ελλάδα

5.114

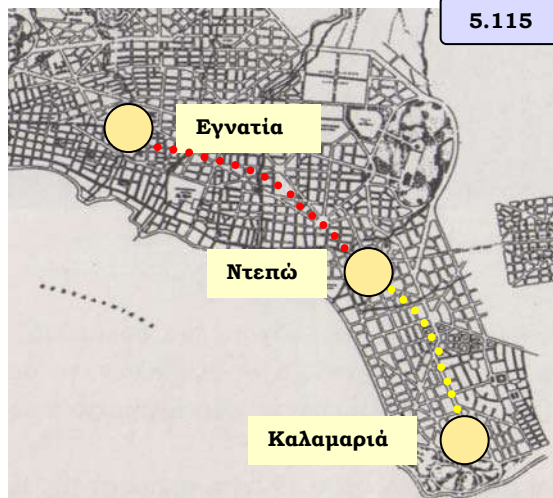
Το πρώτο αστικό λεωφορείο της Καλαμαριάς, που εκτελεί το δρομολόγιο Καλαμαριά-Ντεπώ (Αποθήκη) (1927)

Μαρτυρία του Σίμου Λιανίδη:

«Με χιόνια, με βροχή και τα λοιπά ξεκινούσαν οι Καλαμαριώται από δω και πηγαίνανε με τα πόδια μέχρι το Ντεπώ [...] κι απ' το Ντεπώ μπαίνανε στο τραμ, αν είχαν ένα πενηντάλεπτο να δώσουνε το εισιτήριο, ή αλλιώς πηγαίνανε με τα πόδια μέχρι κάτω στην Εγνατία ...»

5.116

- Με ποιο τρόπο αλλάζει η ζωή των κατοίκων στην Καλαμαριά με την κυκλοφορία του αστικού λεωφορείου; [5.114-5.116]
- Εντοπίζω στο σχέδιο πόλης [5.115] το δρομολόγιο του συγκεκριμένου λεωφορείου. [5.116]

5.115

Σχέδιο της ανατολικής Θεσσαλονίκης (1929)

«Μέχρι το 1950 οι γυναίκες οδηγού αυτοκινήτων μειριόντουσαν στα δάχτυλα. Τα επόμενα χρόνια όμως αυξήθηκε ο αριθμός τους [...] Το 1957 υπήρχαν 2.900 γυναίκες που είχαν πάρει δίπλωμα οδηγού. Οι περισσότερες ήταν Αθηναίες που έκαναν μάλιστα τις εμφανίσεις τους στο τιμόνι, όλο και πιο συχνά ακόμη και τις Κυριακές στις ημερήσιες εκδρομές των οικογενειών.»

Καιροφύλας Γ., *Η Αθήνα στη δεκαετία του '50*, Φιλιππούτης, Αθήνα 1993, σ. 204-205

5.117

- ▲ Για ποιους λόγους χρησιμοποιούνται τα τροχοφόρα που αναφέρονται στις πηγές [5.116] & [5.117]

Απόσπασμα από ευθυμογράφημα του Δ. Ψαθά:

“ Ταξί, ταξί!...

Αμ δε! Χείμαρροι ανεβαίνουν, χείμαρροι κατεβαίνουν, κοσμοπλημμύρα από δω, κοσμοπλημμύρα από κει, όλοι απορημένοι, όλοι λαχανιασμένοι, όλοι απελπισμένοι, και... περπατάς! Κόκκινο! Αμάν! Και τι να κάνεις; Στέκεσαι. Αναστενάζεις. Υπομένεις. Περιμένεις. Αναπνέεις. Ντουμάνι τα καυσαέρια, που τα νιώθεις ως τα ενδότερα της ψυχής σου. Πράσινο! Ίσια και περάσαμε, μαρς εν δυο, γρήγορα...»

5.119

- Ποιες αρνητικές συνέπειες έχει η χρήση του αυτοκινήτου, σύμφωνα με την πηγή; [5.119]

5.118

Οι φωτεινοί σηματοδότες (φανάρια) μπαίνουν στη ζωή των Αθηναίων το 1958

- ▲ Τι αλλάζει στην εικόνα της Αθήνας, κατά τη δεκαετία του 1950; [5.118]
- ▲ Γιατί τοποθετούνται οι φωτεινοί σηματοδότες; [5.118]

II. Η τηλεόραση στην Ελλάδα

23/2/66

5.120

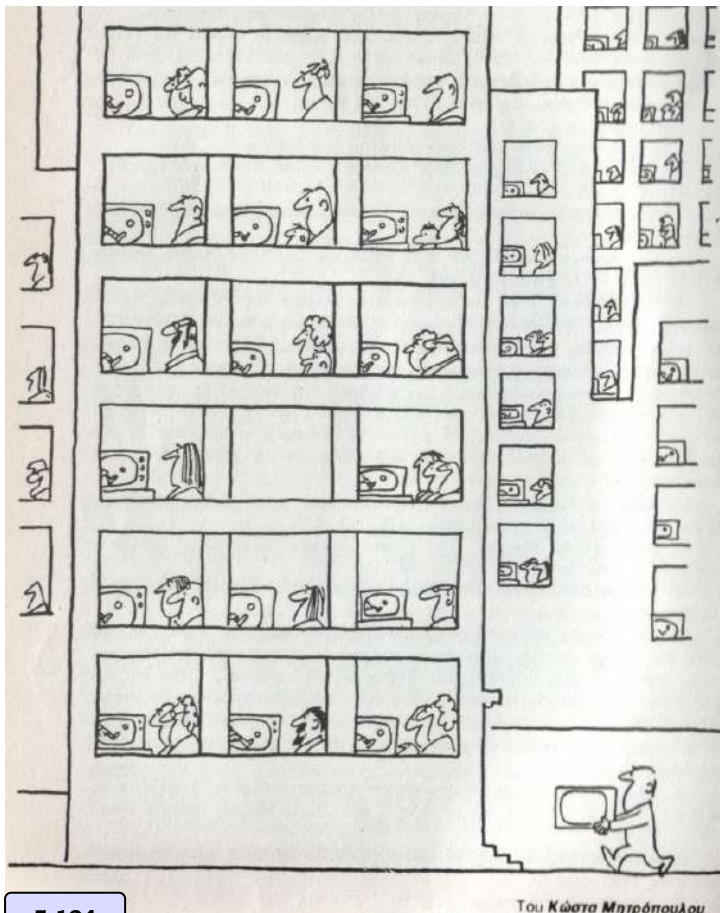
Ἡ ἑλληνικὴ
τηλεόρασις
ἀρχίζει
ἀπὸψε!

«Καλησπέρα σας.

Από σήμερα το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας καθιερώνει το νέο του βραδινό ωράριο για τις τεχνικές δοκιμές του Πειραματικού Πομποῦ Τηλεοράσεως.

Κάθε βράδυ, από τις ἑξι και μισή μέχρι τις οκτώ και μισή περίπου, θα μεταδίδουμε μια σειρά δοκιμαστικών εκπομπών με ποικίλο περιεχόμενο.»

- ▲ Πότε αρχίζει το καθημερινό πρόγραμμα της ελληνικής τηλεόρασης; [5.120]
- ▲ Συγκρίνω τη διάρκεια λειτουργίας του πρώτου τηλεοπτικού προγράμματος με τη σημερινή διάρκειά του. [5.120]
- Μελετώ τις πηγές και αναφέρω τα είδη των εκπομπών του προγράμματος της ελληνικής τηλεόρασης στα πρώτα χρόνια λειτουργίας της. [5.121-5.123]

5.124

Του Κώστα Μητρόπουλου

- ▲ Με ποιο τρόπο παρουσιάζει ο γελοιογράφος τη διάδοση της τηλεόρασης στην ελληνική κοινωνία; [5.124]

Ο Μ. Γιαννακάκος διευθυντής του Πειραματικού Σταθμού του Ε.Ι.Ρ. αναφέρει:

«Από τη μια μεριά, ήταν το ποδόσφαιρο. Και γι' αυτό αγοράσαμε το Σεπτέμβριο του 1965 ταινίες με το Παγκόσμιο Κύπελλο. Τα αποτελέσματα ήταν πολύ εντυπωσιακά. Όπως μας πληροφορήσαν οι έμποροι, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα αγοράστηκαν 15.000 τηλεοπτικοί δέκτες. Από την άλλη, έπρεπε να ενισχύσουμε το πρόγραμμά μας μ' ένα ακόμα στοιχείο που θα γοήτευε τις μάζες. Κι αυτό θα ήταν η προβολή ελληνικών ταινιών μεγάλου μήκους.»

5.121

5.122

Δελτίο ειδήσεων του Ε.Ι.Ρ. (1969)

«Θέλετε να διαλέξετε ποιο απορρυπαντικό σας κάνει καλύτερα; Καθίστε στην τηλεόρασή σας: Αν είσατε από τις δύσκολες θα πρέπει να παίρνετε Ε..., για τα ευαίσθητα ρούχα με λεκέδες μόνο το Α... κάνει...»

Ιορδανίδου Μ., *Η αυλή μας*, Εστία, Αθήνα 1982, σ. 35

5.123

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι αλλαγές στην καθημερινότητα των ανθρώπων κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα;
- ❖ Ποιες είναι οι αρνητικές πλευρές των τεχνολογικών εξελίξεων;

Στην Ελλάδα, ο αθλητισμός αναπτύσσεται ιδιαίτερα μετά τους πρώτους **σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες** στην Αθήνα, το 1896. Οι άνθρωποι, αρχικά στα μεγάλα αστικά κέντρα, ανακαλύπτουν τη δυνατότητα για σωματική άσκηση και ψυχαγωγία μέσα από τα «**σπορ**». Δημιουργούνται χώροι άθλησης, όπως γυμναστήρια, γήπεδα και στάδια. Τα γυμναστικά και τα αθλητικά σωματεία πολλαπλασιάζονται και σταδιακά περισσότεροι άνθρωποι, από διάφορες κοινωνικές ομάδες, στρέφονται στον αθλητισμό.

Από την αρχή του 20^{ου} αιώνα διοργανώνονται αθλητικοί αγώνες σε τακτά χρονικά διαστήματα και ο αθλητισμός γίνεται και θέαμα για χιλιάδες ανθρώπους. Κάποια «σπορ», όπως το ποδόσφαιρο, αποκτούν μαζικότητα και ενθουσιώδεις φιλάθλους. Η κυκλοφορία αθλητικών εφημερίδων και περιοδικών αυξάνεται, ενώ και η τηλεόραση αναμεταδίδει πολλά αθλητικά γεγονότα.

Η διοργάνωση αθλητικών αγώνων σε τοπικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο δημιουργεί μια νέα ομάδα πληθυσμού, τους αθλητές. Η αθλητική δραστηριότητα σταδιακά γίνεται επάγγελμα και οι αθλητές αμείβονται. Η **ερασιτεχνική ενασχόληση** βέβαια με τα «σπορ» δεν εγκαταλείπεται και συνδέεται κυρίως με την υγεία και τον ελεύθερο χρόνο.

Η ανάπτυξη όμως του αθλητισμού έχει και αρνητικές πλευρές. Η οικονομική εκμετάλλευση των αθλητικών αγώνων και η χρήση από τους αθλητές απαγορευμένων φαρμάκων, για να πετύχουν μεγάλες επιδόσεις, είναι κάποιες από αυτές. Πρόβλημα αποτελεί επίσης και ο φανατισμός με τον οποίο κάποιοι φιλάθλοι υποστηρίζουν τις ομάδες τους καθώς και η βία που εκδηλώνεται στους αγωνιστικούς χώρους.

5.125

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες:

παγκόσμιοι αθλητικοί αγώνες, οι οποίοι διεξάγονται από το 1896, με πρότυπο τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες

σπορ:

άθληση, ψυχαγωγική σωματική άσκηση

ερασιτεχνική ενασχόληση:

η μη αμειβόμενη, μη επαγγελματική ενασχόληση

Η Βούλα Πατουλίδου, νικήτρια στο αγώνισμα των 100μ. με εμπόδια, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης, το 1992. Είναι η πρώτη Ελληνίδα που κατακτά χρυσό ολυμπιακό μετάλλιο.

▲ Ποια είναι η πρώτη κορυφαία διάκριση του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού; [5.125]

Μετάλλια Ελλήνων αθλητών και Ελληνίδων αθλητριών στους Ολυμπιακούς Αγώνες

χρυσά:

28

αργυρά:

49

χάλκινα:

34

I. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες

5.126

Το μετάλλιο των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, το 1896

5.127

Το μετάλλιο των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, το 2004

- Πόσα χρόνια μεσολαβούν για την επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα; [5.126] & [5.127]

5.128

Η εκκίνηση αγώνα δρόμου, 100μ., στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας (1896)

5.129

Αγώνας δρόμου 400μ. με εμπόδια, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας (2004)

- Σε ποια από τις δυο Ολυμπιάδες ανήκει καθεμιά από τις εικόνες; [5.128] & [5.129]
- Ποιες αλλαγές είναι ορατές; [5.128] & [5.129]

«Στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων ίσχυε ο θεσμός της εκεχειρίας. Για μεγάλο χρονικό διάστημα κατά την περίοδο της διεξαγωγής τους (ένα ως τρεις μήνες), οι ελληνικές πόλεις ήταν υποχρεωμένες να διακόπτουν τις εκθροπραξίες. Το Ιερό της Ολυμπίας ανακηρυσσόταν ελεύθερο και απαραβίαστο. Κανένα στράτευμα δεν επιτρεπόταν να περάσει τα όριά του, ενώ οι επισκέπτες μπορούσαν να διαβούν ακόμα και εκθρικά σύνορα. [...] Δικαίωμα συμμετοχής στους Ολυμπιακούς Αγώνες είχαν μόνο οι Έλληνες και μάλιστα οι ελεύθεροι. Αποκλείονταν δηλαδή οι ξένοι, οι δούλοι, οι γυναίκες (εκτός από τους ιππικούς αγώνες), αλλά και όσοι είχαν διαπράξει φόνο ή είχαν παραβιάσει την ιερή εκεχειρία, οι ίδιοι ή η πόλη τους.»

Μαυροματάκη Μ., *Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2002, σ. 52,56

5.130

- ▲ Σε ποιες συνθήκες διεξάγονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαιότητα; [5.130]
- ▲ Συμβαίνει το ίδιο σήμερα; [5.130]

II. Το ποδόσφαιρο

5.131

Αφίσα για τον ποδοσφαιρικό αγώνα ΟΦΗ – Δόξας στο Ηράκλειο, το 1958

▲ Σε ποιους απευθύνεται η αφίσα; [5.131]

Μίμης Παπαϊωάννου, ποδοσφαιριστής στις δεκαετίες 1960-70) :

«Δεν έχω πάει, ας πούμε, σχολείο, έπρεπε να πηγαίνω στα χωράφια. Αλλά είχα ταλέντο, βέβαια, στη μπάλα. Τελειώναμε απ' τη δουλειά στο χωράφι, πηγαίναμε και παίζαμε μπάλα, δεν είχαμε άλλα. Μία μπάλα είχαμε. Είτε *πάνινη*, είτε *κανονική*. Αυτό μάθαμε. Δεν υπήρχαν ούτε ηλεκτρικά παιχνίδια, ούτε τέννις, ούτε μπάσκετ. Ιδέα δεν είχαμε απ' αυτά. Κλωτσούσανε οι γονείς μας ή τ' αδέρφια μας μπάλα στο γήπεδο εκεί, *στο λιβάδι*, πήραμε κι εμείς. [...] Έτσι ξεκίνησα, ας πούμε. Όμως ξυπνούσα και κοιμόμουν με τη μπάλα.

Κακίσης Σ., *Επίθεση. Ματιές στα σπορ*, Αιγόκερως, Αθήνα xx, σ. 164

5.133

▲ Πώς παίζουν μπάλα τα παιδιά στα χωριά, σύμφωνα με την πηγή; [5.133]

■ Είναι δημοφιλές άθλημα το ποδόσφαιρο και γιατί; [5.132-5.134]

■ Ποια παιδιά ασχολούνται με το ποδόσφαιρο, σύμφωνα με τις πηγές; [5.132-5.134]

«Το ποδόσφαιρο, καθημερινός σχεδόν σύντροφος των μαθητών, που όμως τελούσαν υπό συνεχή διωγμό από τους δασκάλους, θεωρούσαν το ποδόσφαιρο κακή και ενοχλητική συνήθεια [...] Αλλά, κυνηγητό κι από το σπίτι, αφού ήταν ακριβές οι σόλες των παπουτσιών -κάπου επτά δραχμές, παρακαλώ... Και οι γείτονες, καθόλου φιλόξενοι στους μικρούς λάτρεις της στρογγυλής θεάς, τους υποδέχονταν με... μπουγγελώματα κάθε που έστρωναν δίτερμα στους χωμάτινους τότε δρόμους.»

Γαβαλάς Ν., «Τρία κόρνερ, πέναλτι...», Η Καθημερινή, *Το ποδόσφαιρο που αγαπήσαμε*, Επτά Ημέρες 4.10.1998, σ. 14

5.132

▲ Πώς αντιμετωπίζεται το ποδόσφαιρο, σύμφωνα με την πηγή; [5.132]

5.134

Ποδόσφαιρο σε αθηναϊκό δρόμο κατά τη δεκαετία του 1950

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Τι είδους άθλημα είναι το ποδόσφαιρο;
- ❖ Ποιες αλλαγές σημειώνονται στο χώρο του αθλητισμού, κατά τη διάρκεια του 20^{ού} αιώνα;

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα αλλάζουν σημαντικά οι τρόποι έκφρασης των ανθρώπων. Εμφανίζονται νέες μορφές τέχνης όπως είναι ο κινηματογράφος και η φωτογραφία. Ειδικά ο κινηματογράφος, η **έβδομη τέχνη**, κερδίζει σε σύντομο χρονικό διάστημα το ανθρώπινο ενδιαφέρον. Γενικά, περισσότεροι άνθρωποι ενδιαφέρονται για την τέχνη και έρχονται σε επαφή με τα πολιτιστικά αγαθά. Γνωρίζουν τις τέχνες μέσα σε χώρους πολιτισμού. Τα μουσεία, οι αίθουσες τέχνης, οι χώροι συναυλιών διαρκώς αυξάνονται. Η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως τα **φεστιβάλ**, είναι ένας γνώριμος για τους σύγχρονους ανθρώπους θεσμός.

Νέα καλλιτεχνικά και πνευματικά ρεύματα συνυπάρχουν με τις παραδοσιακές τάσεις στη λογοτεχνία, στην ποίηση, στη μουσική, στη ζωγραφική, στη γλυπτική, στο θέατρο. Η νέα τέχνη δεν μιμείται πια τη φύση αλλά θέλει να εκφράσει τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Συνδέεται με την καθημερινή ζωή και όσο ο 20^{ος} αιώνας φθάνει στο τέλος του, αποκτά έντονο κοινωνικό και μερικές φορές και πολιτικό χαρακτήρα. Σπουδαία θεατρικά, εικαστικά, μουσικά, λογοτεχνικά και ποιητικά έργα, όπως το «Άξιον εστί» του Οδυσσέα Ελύτη, εκφράζουν κοινωνικές ανησυχίες και προβλήματα.

Στην Ελλάδα, πολλοί **άνθρωποι του πνεύματος** όσο και της **τέχνης** επηρεάζονται στο έργο τους από την τέχνη άλλων χωρών. Το ίδιο συμβαίνει και σε άλλες χώρες. Οι άνθρωποι κατανοούν σταδιακά ότι η τέχνη δεν έχει σύνορα και ο χαρακτήρας της είναι παγκόσμιος.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

έβδομη τέχνη:

έτσι ονομάζεται η τέχνη του κινηματογράφου, οι άλλες έξι είναι: η ζωγραφική, ο χορός, μουσική, η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η χαρακτική

φεστιβάλ:

πολιτιστικός θεσμός για την οργάνωση και τη διεξαγωγή πολιτιστικών εκδηλώσεων

άνθρωποι του πνεύματος:

άνθρωποι που ασχολούνται με τη Λογοτεχνία, την Ποίηση, τη Φιλοσοφία ...

άνθρωποι της τέχνης:

άνθρωποι που ασχολούνται με τη ζωγραφική, τη γλυπτική, τη μουσική, το χορό, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη φωτογραφία ...

5.135

Δέντρα (τσιμέντο και φύλλα χάλυβα)
γλυπτό του Φιλόλαου (Τλούπα) (1986)
Βόλος, Νέα Παραλία

▲ Με ποιο τρόπο επεμβαίνει ο καλλιτέχνης στο φυσικό περιβάλλον; [5.135]

1955	1955	1960	1962	1997
Φεστιβάλ Επιδάυρου	Φεστιβάλ Αθηνών	Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης	Φεστιβάλ Τραγουδιού Θεσσαλονίκης	Θεσσαλονίκη Πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης

I. Το ελληνικό τραγούδι

5.136

Μάνος Χατζιδάκις (1925-1994)

(1925-)

Ο Μίκης Θεοδωράκης αναφέρει:

«... ο ελληνικός λαός έχει τελικά δικίο να μας ταυτίξει. Κι αυτό, γιατί θεωρώ πως η μεγαλύτερη ίσως προσφορά μας υπήρξε η συμβολή μας στην εξέλιξη και διαμόρφωση του ελληνικού τραγουδιού.»

5.137

- ▲ *Θυμάμαι* ένα τραγούδι του Χατζιδάκι και ένα τραγούδι του Θεοδωράκη. [5.136]

«Άνοιξη του '61 διοργανώνονται για πρώτη φορά στα χρονικά συναυλίες ελληνικού τραγουδιού –στον *Ορφέα* του Χατζιδάκι [...] και στο *Κεντρικόν* του Μίκη, με λαϊκούς τραγουδιστές επί σκηνής- στις οποίες το κοινό συμμετέχει με ενθουσιασμό και συγκίνηση ...»

Αγγελικοπούλου Β., «Χατζιδάκις – Θεοδωράκης», *Η Καθημερινή*, *Ελληνική δισκογραφία*, Επτά Ημέρες 26.4.1998, σ. 20

5.138

5.139

Εξώφυλλο του δίσκου *Μυθολογία* (1966)
Μουσική: Μ. Χατζιδάκις
Ποίηση: Ν. Γκάτσος

- Με ποιους τρόπους ο Μ. Θεοδωράκης και ο Μ. Χατζιδάκις συμβάλλουν στην εξέλιξη του ελληνικού τραγουδιού; [5.137-5.142]

5.140

Εξώφυλλο του δίσκου *Το Άξιον Εστί* (1964)
Μουσική: Μ. Θεοδωράκης
Ποίηση: Ο. Ελύτης

5.141

Θεατρική παράσταση (1963)

5.142

Αφίσα συναυλίας (1991)

II. Ο κινηματογράφος

«... ο κινηματογράφος όφειλε και να διασκεδάσει, να αποσπά τον θεατή από τα άλυτα προβλήματα της ζωής, να προσφέρει κάποια, μικρή έστω, νότα αισιοδοξίας. [...] Ταυτοχρόνως και σε ό,τι αφορά την επαρχία, ανοίγουν η μία μετά την άλλη οι κινηματογραφικές αίθουσες, προσφέροντας στο κοινό τη φθηνότερη και λαϊκότερη διασκέδαση, μετά τη σταδιακή εξαφάνιση του Καραγκιόζη και των θεατρικών μπουλουκιών.»

Λαμπρινός Φ., «Κινηματογράφος, η εποχή της καταξίωσης», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2004, τ.9, σ. 217

5.143

- ▲ Ποιος είναι ο ρόλος του κινηματογράφου στη ζωή των Ελλήνων στα μεταπολεμικά χρόνια; [5.143]

5.146

«Είναι ένας τρελός Βέγγος» (1965)

5.147

Ο κινηματογράφος «Τιτάνια» στα Ιωάννινα (δεκαετία του 1960)

- Ποιες κινηματογραφικές ταινίες διαφημίζονται; [5.144-5.147]
- *Θυμάμαι* κάποιες ελληνικές ταινίες, τις οποίες έχω δει στην τηλεόραση. [5.144-5.147]

5.144

«Η θεία από το Σικάγο» (1957)

5.145

«Κυριακάτικο ξύπνημα» (1954)

Κινηματογραφικές αίθουσες στην Ελλάδα

1951	180
1956	350
1961	565
1964	749
1966	830

Πηγή: The European Centre for Research and Information on Film and Television

5.148

- Ποια στοιχεία των πηγών μαρτυρούν το δημοφιλή χαρακτήρα του κινηματογράφου στις δεκαετίες του 1950 και του 1960; [5.143] & [5.147] & [5.148]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Με ποιους τρόπους οι άνθρωποι έρχονται σε επαφή με τον πολιτισμό, στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα;
- ❖ Με ποιες μορφές τέχνης ψυχαγωγούνται οι άνθρωποι κατά τον 20^ο αιώνα;

Τον 20^ο αιώνα αλλάζει η φυσιογνωμία του ελληνικού κράτους. Με τους Βαλκανικούς και τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο διπλασιάζονται τα ελληνικά εδάφη και πολλές πόλεις ενσωματώνονται στην Ελλάδα. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης και την ανταλλαγή των πληθυσμών, το ελληνικό κράτος ρυθμίζει οριστικά το ζήτημα των συνόρων του με την Τουρκία και ομογενοποιείται εθνικά. Ο πληθυσμός του ενισχύεται. Χιλιάδες πρόσφυγες αναγκάζονται, όμως, να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και τα υπάρχοντά τους σε συνθήκες απάνθρωπες. Όταν έρχονται στην Ελλάδα, είναι υποχρεωμένοι να δουλέψουν σκληρά για να επιβιώσουν.

Τα χρόνια ανάμεσα στους δυο παγκόσμιους πολέμους το ελληνικό κράτος όπως και άλλα ευρωπαϊκά κράτη, προσπαθούν να ανασυγκροτηθούν και να αποφύγουν τις πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ τους. Δεν το καταφέρνουν όμως. Σε κάποια ευρωπαϊκά κράτη, όπως είναι η Ιταλία και η Γερμανία, επικρατούν φασιστικά καθεστώτα, με επιθετικές βλέψεις για τον υπόλοιπο κόσμο. Ο πόλεμος δεν αργεί να ξεσπάσει, το 1940, και έχει τρομακτικές συνέπειες. Χιλιάδες άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους, στα μέτωπα του πολέμου αλλά και στις πόλεις και στα στρατόπεδα συγκέντρωσης που δημιουργούν οι Γερμανοί για να εξολοθρεύσουν μαζικά τους πολιτικούς τους αντιπάλους και τους Εβραίους. Η Ελλάδα συμμετέχει και σ' αυτόν τον πόλεμο εναντίον του φασισμού και περνά δύσκολες στιγμές κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Είναι όμως περήφανη για την αντίσταση που προβάλλει στους κατακτητές.

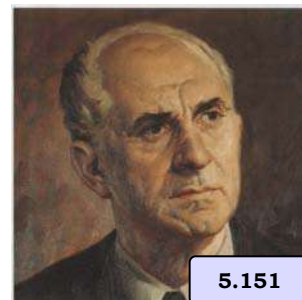
Η χώρα απελευθερώνεται με το τέλος του πολέμου. Δε χαιρείται όμως την απελευθέρωσή της, το 1944, αφού ακολουθεί ένας άλλος, εμφύλιος αυτήν τη φορά, πόλεμος που οι συνέπειές του σημαδεύουν την Ελλάδα για πολλά χρόνια.

Η μεταπολεμική Ελλάδα προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές της από τους πολέμους. Έχει επίσης ν' αντιμετωπίσει κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα, που αναγκάζουν πολλούς ανθρώπους να μεταναστεύσουν. Καλείται ακόμα να λύσει το κυπριακό ζήτημα, την ανεξαρτησία της Κύπρου, που είναι έως το 1960 υπό αγγλική κατοχή.

Η δικτατορία του 1967 ανακόπτει την πορεία εκδημοκρατισμού και εξευρωπαϊσμού της χώρας. Περιπλέκει επίσης την κατάσταση στην Κύπρο. Με την πτώση της Χούντας και την αποκατάσταση της δημοκρατίας, η Ελλάδα εντάσσεται στη σύγχρονη δημοκρατική Ευρώπη.

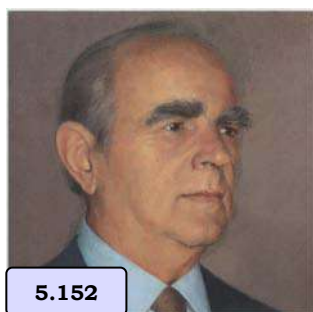

5.150

5.151

Γεώργιος
Παπανδρέου
1888-1968

5.152

Κωνσταντίνος
Καραμανλής
1907-1998

Δυο παγκόσμιοι πόλεμοι σημαδεύουν την ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία του 20^{ου} αιώνα και πολλές αλλαγές στα σύνορα των κρατών, στη φυσιογνωμία των πόλεων, στην καθημερινότητα των κατοίκων. Η Ελλάδα κυρίως μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974, γίνεται σταδιακά ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος και εντάσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

απαντώ για τη σημασία των ιστορικών όρων:

- ✓ εκδημοκρατισμός
- ✓ παγκόσμιος πόλεμος
- ✓ προσφυγιά
- ✓ εργατικό κίνημα
- ✓ Κατοχή
- ✓ Εθνική Αντίσταση
- ✓ Εμφύλιος πόλεμος
- ✓ Δικτατορία
- ✓ πραξικόπημα
- ✓ μεταπολίτευση
- ✓ ευρωπαϊκή διεύρυνση

...στην Ελλάδα του 20^{ου} αι.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ: Deschamps G., Η Ελλάδα σήμερα. Οδοιπορικό 1890, μτφ. Α. Δαούτη, Τροχαλία, Αθήνα 1992: (4.42:199) / InLife, *Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*, Αθήνα 2000. (cd-rom) (5.64) / Morgenthau H., *Η αποστολή μου στην Αθήνα*, μτφ. Σ. Κασεσιάν, Τροχαλία, Αθήνα 1994: (5.40:108), (5.41:65), (5.45:91) / Ντέλα Κοντανίν Σ.Μ., Ταξίδια στον Αμαζόνιο, μτφ. Ν. Πέππα, Αίολος, Αθήνα 1992: (1.11:80-81) / Rom-multimedia, *100 χρόνια Ολυμπιακοί Αγώνες*, Αθήνα 2000: (5.125a) / Αβδελλά Ε. – Ψαρρά Α.(επιμ.), *Ο φεμινισμός στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Γνώση, Αθήνα 1985: (5.52:504), (5.54:παρ.) / Αγραφιώτου-Ζαχοπούλου Π., *Ποιότης εξαιρετική. Εντίμως & εντύπως στις εφημερίδες 1912-1972*, Ιανός, Θεσσαλονίκη 1999: (5.144:81) / Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, <http://www.ana.gr> (5.126), (5.127) / Ακτοόγλου Ι., *Χρονικό μικρασιατικού πολέμου 1919-1922*, Τροχαλία, Αθήνα 1998: (5.39:323) / Αλιμπέρτη Σ., *Αι ηρωίδες της Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήναι 1933 (3.30) / Αναστασιάδης Γ.(επιμ.), *Το Εργατικό – Συνδικαλιστικό κίνημα της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, Θεσσαλονίκη 1997: (5.58:157) / Αρχείο Ραδιοφώνου, *Η Ελλάδα στον β' παγκόσμιο πόλεμο 1940-1944*, ΕΡΤ, Αθήνα 2000: (5.60:28), (5.62:43) / *Βερολίνο 1945. Η πτώση της χιτλερικής Γερμανίας*, Στρατιωτική Ιστορία, Περισκόπιο, Αθήνα 2005: (5.66:99) / *Γραφή η μνήμη των ανθρώπων*, Ανακαλύψεις Δελθανάσης, Αθήνα 1994: (1.4:103) / Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου & Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, *Αθήνα – Μόναχο. Τέχνη και πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*, Αθήνα 2000: (3.26:330), (3.28:403), (3.29:408) / Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, *Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού*, Αθήνα 1998: (2.47:105) / Ελευθεροτυπία, *Το αυτοδίοικητο της Εκκλησίας και ο Φαρμακίδης*, Τα Ιστορικά 6.7.2000: (4.2:26) / Ελευθεροτυπία, *Αναγέννηση*, Τα Ιστορικά 3.5.2001: (1.27:3) / Ελευθεροτυπία, *Η ελληνική αεροπορία*, Τα Ιστορικά 31.7.2003: (4.43c:14) / *Ενα νόμισμα για την Ευρώπη. Από το ήλεκτρο στο ευρώ*, Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 2001: (5.106:64), (5.110:73) / Ευρωπαϊκή Ένωση, <http://europa.eu.int> / Εφημερίδα *Το Βήμα* www.tovima.dolnet.gr (5.129) / *Η Θεσσαλονίκη του 18^{ου} αιώνα. Τα πριν και τα μετά. Η φωνή των εικόνων*, Θεμέλιο, Αθήνα 1996: (2.33:81), (2.35:119) / Η Καθημερινή, *30 χρόνια ελληνική τηλεόραση*, Επτά Ημέρες 10.3.1996: (5.122:9) / Η Καθημερινή, *Ελευθέριος Βενιζέλος. 60 χρόνια από το θάνατό του*, Επτά Ημέρες 8.12.1996: (5.2:11) / Η Καθημερινή, *Ελλάδα – Ενωμένη Ευρώπη. Μια σχέση πενήντα χρόνων*, Επτά Ημέρες 10.5.1998: (5.112a,b,c,d,e,f:27) / Η Καθημερινή, *Ελληνες Ολυμπιονίκες από τον Σπύρο Λούη στον Πύρρο Δήμα*, Επτά Ημέρες, 18.7.2001: (5.125:28) / Η Καθημερινή, *100 χρόνια Ολυμπιακοί Αγώνες*, Επτά Ημέρες 31.3.1996: (5.128:20) / Η Καθημερινή, *90 χρόνια Βαλκανικοί πόλεμοι*, Επτά Ημέρες 20.10.2002: (5.15:3) / Η Καθημερινή, *Ελληνες στη Γερμανία*, Επτά Ημέρες 13.12.1998: (5.86:6) / Η Καθημερινή, *Ελληνική δισκογραφία*, Επτά Ημέρες 26.4.1998: (5.136a,b:20) / Η Καθημερινή, *Η Ελλάδα τον 20ό αιώνα: 1950-1960*, Επτά Ημέρες 28.11.1999: (5.100:20) / Η Καθημερινή, *Η Ελλάδα τον 20ό αιώνα: 1965-1970*, Επτά Ημέρες 12.12.1999: (5.83:23) / Η Καθημερινή, *Λευκωσία, η διχοτομημένη πρωτεύουσα*, Επτά Ημέρες 10.8.1997: (5.105:2) / Η Καθημερινή, *Ρήγας Φεραίος*, Επτά Ημέρες 22.3.1998: (2.50:13) / Η Καθημερινή, *Το ποδόσφαιρο που αγαπήσαμε*, Επτά Ημέρες 4.10.1998: (5.134:1), (5.131:20) / *Η Μεγάλη Ιστορία του 20ού αιώνα. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*, ΤΑ ΝΕΑ – Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002: (5.67:203), (5.67a:εξωφ.) / *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975-2000: τ.Ι': (2.5:224-225), (2.7:155), (2.13:55), (2.27:450), (2.31:241), (2.39:164) τ.ΙΑ': (2.4:215), (2.11:202), (1.28:369), (2.41:146), (2.46:444), (2.22b:165), (2.22c:205), (2.22d:276) τ.ΙΒ': (3.12:445), (3.13a:241), (3.20:245), (3.22:393), (3.29b:115), (3.29c:283), (3.29d:81), (3.29e:), (3.29g:293) (3.35:137), (3.67:214) τ. ΙΓ': (4.3:92), (4.19:352), (4.43:96) τ. ΙΔ': (4.6:265), (4.8:261), (4.16:239), (4.18:246) τ.ΙΕ': (5.25:87), (5.26:139), (5.29:119) τ.ΙΣΤ': (5.70:27), (5.74:38), (5.75:103), (5.87:268) (5.96:281), (5.101:467), (5.109:342), (5.151), (5.152:εξωφ.) / *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη*, Γ' Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1980: (1.5:61) / *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη*, Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2003(ΙΒ): (1.14:80), (1.14b:81), (1.14c:81), (1.14d:81), (1.23:97), (5.21:52), (5.22:63) / *Ιστορία του Μεσαίωνα και του Νεότερου Κόσμου 565-1815*, Β' Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2003: (1.10:125), (1.22:176), (1.26:177), (1.27:118) / Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998: (5.46:32), (5.49:29), (5.114:88), (5.115:208) / Ιωάννου Γ., *Η Αθήνα μέσα από καρτ ποστάλ του παρελθόντος*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2001: (4.52:101) / Κairoφύλας Γ., *Η Αθήνα στη δεκαετία του '50*, Φιλιππότης, Αθήνα 1993: (5.81), (5.118) / Καλαφάτη Ε., *Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1829*, Αθήνα 1988: (3.57:81) / Καραχρήστος Σ., *Ελληνικές αφίσες*, Κέδρος, Αθήνα 1984: (5.11:44), (5.92:244), (5.141:130) / Κιουμουρτζιάν Ι.Τ., *Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680*, μτφρ. Σ. Μπόζη, Τροχαλία, Αθήνα 1992: (2.37:124) / Κλιάφα Μ.(επιμ.), *Σιωπηλές φωνές. Μαρτυρίες Θεσσαλών για τον 20ό αιώνα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000: (5.7:27) / Κλιάφα Μ., *Θεσσαλία 1881-1981, εκατό χρόνια ζωής*, Κέδρος, Αθήνα 1983: (5.8:26) / Κόκκινος Δ., *Η ελληνική επανάσταση*, Μέλισσα, Αθήνα 1969, τ.6: (3.46, 3.49) / Κορνάρος Β., *Ερωτόκριτος*, Ερμής, Αθήνα 1990 (2.28) / Κυνηγού-Φλάμπουρα Μ., *Θεόφιλος, Μαλαματένιος αργαλειός κι ελεφαντένιο χτένι*, Εξάντας, Αθήνα 1979: (3.19) / Κυρ, *Καστρί ενταύθα*, Κάκτος, Αθήνα 1983: (5.78) / Κωφός Ευ., *Η Ελλάδα και το ανατολικό ζήτημα 1875 – 1881*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2001: (4.22:292) / Λαμπρία-Καβαβιά Ε., *Μέρες του '74: σελίδες της μεταπολίτευσης*, Ποταμός, Αθήνα 2002: (5.104:29) / Λιάβας Λάμπρος(επιμ.), ... και με φως και με θάνατον ακαταπαύστως, Οργανισμός Μεγάλου Μουσικής Αθηνών, Αθήνα 1994: (2.30:52) / Λογοθέτης Γ., *Μίκης Θεοδωράκης Θρησκεία μου είναι η Ελλάδα*, Άγκυρα, Αθήνα, 2004: (5.142:183) / Λούβη Α., *Περιγέλωτος Βασίλειον*, Εστία, Αθήνα 2002: (4.23:230) / Μαίλης Σ. Α., *Μικρασιατικά παράλια. Από τον Πόντο στη Μεσόγειο. Επιστολικά Δελτάρια 1880-1920*, Rodos Image, Ρόδος 1998: (5.34:45), (5.35:204), (5.38:143) / Μητρόπουλος Κ., *Η κοινωνία της αφθονίας*, Ερμής, Αθήνα 1974: (5.124) / Μπαχαριάν Α. – Ανταίος Π., *Εικαστικές μαρτυρίες: Ζωγραφική, Χαρακτική στον πόλεμο στην κατοχή και την αντίσταση*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1987: (5.69:140) / *Μυθολογία* (1966), Μουσική: Μ. Χατζιδάκις Ποίηση: Ν. Γκάτσος, (2002): CD (EMI: MINOS EMI) (5.139) / Ολυμπιακοί Αγώνες, Αθήνα 2004 www.athens2004.gr (5.125b) / Νέα Δομή, Δομή, Αθήνα 1996: τ.3: (4.43e:186), τ.20: (1.14a:183), τ.24: (3.56:51), τ.33: (1.16:147) / Παναγιωτόπουλος Β.(επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003-2004: τ.2: (2.17:75), (2.19:78), (2.42:115), (2.51:363), (2.52:239), (3.2:115), (3.3:21) τ.3: (3.11:21), (3.17:73), (3.21:465), (3.34:331), (3.39:111), (3.41:282), (3.42:285), (3.43:349), (3.53:247), (3.54:143), (3.63:247), (3.29f:95), (3.29a:64) τ.4: (4.46:196-197) τ.5: (4.24:56), (4.29:55), (4.61:51) τ.6: (5.5:113), (5.30:85) τ.8: (5.72:119), (5.73:146) τ.9: (5.77:76), (5.102:98), (5.145:219) / Παπαγιαννόπουλος Α., *Ιστορία της Θεσσαλονίκης*, Ρέκος, Θεσσαλονίκη 1993(2): (5.19:439) / Πόρτολος Δ. (επιμ.) *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1996: (4.45:192), (4.53:187), (4.54:184) / Πετράς Σ., *Θέατρα και Θεατρίνοι της Παλιάς Αθήνας*, Αθήνα χ.χ.: (4.58:48) / Σκουλάς Η., *Οχι κυρά μου, όχι*, Ηριδανός, Αθήνα 1973: (5.90) / Σολδάτος Γ., *Ένας άνθρωπος παντός καιρού*, Αιγόκερως, Αθήνα 2000: (5.146:274) / *Σφραγίδες Ελευθερίας 1821-1832*, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 1983: (3.7) / *Τα μεγάλα μουσεία του κόσμου*, Φωτεινή: Ουφίτσι, Mondadori-Φυτράκης, Αθήνα 1969: (1.2:68-69) / *Τα παλιά σινεμά* http://users.otenet.gr/~olyffest/ol_eparxia_ioannina_Titania.htm (5.147) / *Το Άξιον Εστί* (1964) Μουσική: Μ. Θεοδωράκης Ποίηση: Ο. Ελύτης (1987) CD (EMI: MINOS EMI) (5.140) / Τεχνικό Μουσείο Θεσσαλονίκης <http://www.tmth.edu.gr> (5.113) / *Τόπος και εικόνα. Χαρακτικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα 18^{ου} αι.*, Ολκός, Αθήνα 1979-1985, τ.1: (2.22e:126) τ.2: (2.15:89), (2.22:97), (2.23:110) τ.3: (2.26:216) τ.6: (2.25:110) τ.7: (2.16:182) (2.22a 188) / Τραυλός Ι. & Κόκκου Α., *Ερμούπολη η δημιουργία μιας νέας πόλης στη Σύρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδας, Αθήνα 1980: (3.50:πίν.8^ο), (3.51: πίν.3^ο) / Φάτσης Γ., *Πολυτεχνείο '73*, Καστανιώτης, Αθήνα 1985, (5.93:εξώφ.), (5.94:52) / Φωτιάδης Δ., *Η Επανάσταση του 21*, Ν. Βότση, Αθήνα 1977(2), τ.Α': (2.45:335), (3.48:429) / Φωτόπουλος Δ., *Το ένδυμα στην Αθήνα στο γύρισμα του 19^{ου} αιώνα*, Ε.Λ.Ι.Α, Αθήνα 1999: (4.34:388), (4.50:120) / Χατζή Γ., *Ελληνες Ζωγράφοι, 19^{ος} αιώνας*, Κέδρος, Αθήνα 1988: (3.18:20) / Χατζηιωσήφ Χ.(επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αι. Οι απαρχές 1900-1922*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999-2002, τ.Α' 1 (4.32:63), (4.43f:208), (4.43c:224), (4.51:61), (5.18:289) (4.43a:127) τ.Α' 2: (4.39:225), (4.40:191) τ.Β' 1: (5.53:347), (5.56:325) / Χατζηπατέρας Κ. - Φαφαλιού Μ., *Μαρτυρίες 40-41*, Κέδρος, Αθήνα, 1982: (5.63:117) / Χρήστου Χ., *Ελληνική Ζωγραφική 1832-1922*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1981: (3.13: πιν.143) / Χρήστου Χ., *Ελληνική Τέχνη, Νεοελληνική Χαρακτική*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994: (5.68:150) / Χρήστου Χ., *Ελληνική Τέχνη, Νεοελληνική Γλυπτική*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1993: (5.135:156).

Θέμα εξωφύλλου: Σκαρίφημα αλόγου στην προσπάθεια εκκίνησης ή άλματος. Παραπέμπει στη ζωοφόρο του Παρθενώνα και συγχρόνως αποτελεί αισιόδοξο μήνυμα στην αρχή μιας νέας εποχής, σύμβολο δύναμης και ομορφιάς. Το κείμενο στο φόντο είναι αυτόγραφο σπάραγμα του Διονυσίου Σολωμού: ίχνος γραφής πολιτισμού και ελπίδας για έναν καλύτερο κόσμο. (Γ. Λαζόγκας)

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιοσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει βιβλιοσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α')

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.